

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**GÜNEY KORE-AB STA'SI:
LİBERAL HÜKÜMETLERARASICI BİR DEĞERLENDİRME**

DOKTORA TEZİ

Dong-Woo CHO

ANKARA-2020

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**GÜNEY KORE-AB STA'SI:
LİBERAL HÜKÜMETLERARASICI BİR DEĞERLENDİRME**

DOKTORA TEZİ

Dong-Woo CHO

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

ANKARA-2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

GÜNEY KORE-AB STA'SI:
LİBERAL HÜKÜMETLERARASICI BİR DEĞERLENDİRME

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Çınar ÖZEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi: .../.../....

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Dong-Woo CHO

İmzası

ÖNSÖZ

Türkiye ve Güney Kore'nin kardeş ülke olduğu söyleniyor. Türkiye'de geçirdiğim 15 yılı aşkın süreden sonra bana da Türkiye kardeş gibidir. Güney Kore Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı'nın Dış Ticaret Genel Müdürlüğü'nde Türkiye sorumlusu olarak çalışmaya başlamam benim Türkiye ile ilişkimin başlangıcıdır. Güney Kore'nin ilk defa Türkiye uzmanı yetiştirme projesi kapsamında gönderilip İstanbul Üniversitesi'nde ve Ankara Üniversite'sinde değerli hocalardan ders alarak Türkiye hakkında, Türk dış politikası hakkında ve Türkiye-AB ilişkileri hakkında bilgi edindim.

İstanbul Üniversite'sinde ders veren Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na, Prof. Dr. Murat Özyüksel'e ve geçtiğimiz yıllarda vefat eden Prof. Dr. Toktamış Ateş'e teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ankara Üniversite'sinde dersten daha fazlasını öğreten Prof. Dr. Ömer Aykut Çelebi ve Çankırı Karatekin Üniversitesi'nden Doç. Dr. Hatice Yazgan'a yine teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Doktora tezim sürecinde danışman hocam Prof. Dr. Çınar Özen her zaman samimi ilgisi ile yol göstererek desteğini esirgemedi. Onun desteği olmasaydı Büyükelçiliğin yoğun işleri arasında tezimin tamamlanması mümkün değildi. Tüm katkısı ve desteği için kendisine en içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Tez jürimde bulunarak çalışmama değerli yorumları ile katkı sağlayan Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erel Tellal ve Prof. Dr. Oya S. Erdoğan ile TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sanem Suphiye Baykal ve Hacettepe Üniversitesi'nden Doç. Dr. Burak Tangör'e de teşekkürlerimi iletmek isterim.

Ayrıca Türkçe düzeltme gibi çeşitli konularda desteğini sağlayan değerli

arkadaşlarıma ve sözleriyle moral vererek bana güç veren tanıdıklarına teşekkür borçluyum. Özellikle sevgili eşim Sook Gyeong Shim'e her daim bana destek olduğu için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİBERAL HÜKÜMETLERARASICILIK VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK ETKİSİ

A. Moravcsik ve Liberal Hükümetlerarasıcılık	22
B.Liberalizm ve Liberal Hükümetlerarasıcılığın Temelleri.....	32
C. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Uluslararası Müzakereler	46
D. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Ortaklık Anlaşmaları	56

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KORE'DE 1997 KRİZİ VE EKONOMİK YAPININ DÖNÜŞÜMÜ

A.Kriz Öncesi Güney Kore'nin İzlediği Ekonomik Politikalar	63
1.Güney Kore'nin Kalkınmacı Devlet Modeli ve 1997 Krizi	63
2.Güney Kore'nin Erken Dönem Dışa Açılma Stratejisi ve 1997 Krizi	71
B. 1997 Krizinin Uluslararası İlişkileri	88
1. Güney Doğu Asya Krizinin 1997 Krizi Üzerine Etkisi.....	88
2. Japonya'nın Kriz Sürecinde Güney Kore'ye Yönelik Politikası.....	93
3. ABD'nin Kriz Sürecinde Güney Kore'ye Yönelik Politikası	99
C. Kriz Sonrası Güney Kore Ekonomisindeki Yapısal Dönüşüm ve Liberal Hükümetlerarasıcılık	107
D. Güney Kore Ekonomisindeki Yapısal Dönüşüm ve AB ile Yapılan Serbest Ticaret Anlaşması.....	115
1.İç Siyasi Gelişmelerin Işığında Kriz Sonrası Dışa Açılma Stratejisi	119
2. Güney Kore'nin Dışa Açılma Stratejisinin Liberal Hükümetlerarasıcılık Bakımından Değerlendirilmesi.....	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AB-GÜNEY KORE STA'SI

A. Değişen Güney Kore Ekonomi Politikası ve STA'lar	132
B. AB'nin Bölgeye Artan Ekonomik İlgisi.....	137
C. Güney Kore-AB STA'sının Müzakeresi ve İçeriği	145
D. Serbest Ticaret Anlaşmanın Uygulanması ve Sonuçları	162
E. Güney Kore-AB STA'sının Liberal Hükümetlerarasıcılık Bağlamında Değerlendirilmesi.....	181
SONUÇ	190
TABLolar	200
KAYNAKÇA.....	211
ÖZET.....	211
ABSTRACT.....	225

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACEA	: European Automobile Manufacturers' Association
ACP	: African, Caribbean and Pacific
a.g.e	: Adı geçen eser
APEC	: Asia-Pacific Economic Cooperation
APF	: Asya Parasal Fonu
Ar-ge	: Araştırma ve geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
ASEM	: Asia-Europe Meeting
BDI	: The Federation of German Industries
BIS	: Bank for International Settlements
BIT	: Bilateral Investment Treaty
Bkz.	: Bakınız
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: European Free Trade Association
FKI	: Federation of Korean Industries
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYH	: Gayrisafı Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
ISD	: Investor-State Dispute Settlement
KCCI	: Korea Chamber of Commerce & Industry
KDI	: Korea Development Institute
KITA	: Korea International Trade Association
MERCOSUR	: Southern Common Market
MKB	: Small and Medium-Sized Enterprises
NAFTA	: North American Free Trade Agreement

NGO	: Non-Governmental Organizations
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PCA	: Partnership and Cooperation Agreement
QAS	: Quality Assessment in Science
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması
TPA	: Trade Promotion Authority
TPP	: The Trans-Pacific Partnership
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	:ve benzeri
VDA	:German Association of the Automotive Industry
VNO-NCW	: The Confederation of Netherlands Industry and Employers

GİRİŞ

Güney Kore, Asya bölgesinin dünya ticaretinde artan önemi ile birlikte son yıllarda gerek politik gerek ekonomik olarak uluslararası ilişkilerde önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle sadece kendi bölgesiyle sınırlı kalmayıp dünyanın diğer bölgeleriyle de ticari ilişkilerinin artması, bunda önemli bir etken oluşturur. Güney Kore'nin dış dünya ile özellikle 2000'lerle birlikte bağlantısının artması bir rastlantı değildir; hem ülkenin yaşadığı ekonomik süreçler ve bunlara karşı aldığı önlemler hem de uluslararası ilişkilerde ve dünya siyasetinde yaşanan değişimler bunda önemli bir rol oynamıştır.

Son yıllarda Güney Kore'nin diğer ülkelerle ticari ilişkileri incelendiğinde dikkat çeken bir değişim göze çarpmaktadır: Güney Kore, pek çok tarafla özellikle 2000'lerden itibaren serbest ticaret anlaşması (STA) imzalayarak, ticari ilişkilerini farklı bir düzeye taşımıştır. Bunun yanında, STA'larla birlikte yaşanan ve öncelikle ekonomiyi, daha sonra ülke içerisindeki siyaset ve sosyal koşulları etkileyen dönüşümler de yaşanmıştır. Bu değişim ve dönüşümler, Güney Kore'nin geleneksel devlet temelli kalkınmayı önceleyen ekonomi modelinden ayrılışının da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Pek çok tarafla STA imzalayan Güney Kore'nin yaptığı en önemli STA'lardan biri de, ticaret hacmi ve stratejik önemi de göz önünde bulundurulduğunda şüphesiz Avrupa Birliği (AB) ile yaptığı STA'dır. Söz konusu STA hem AB hem de Güney Kore açısından önemli olduğu gibi her iki taraf açısından birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda bu tezin konusu, içeride ve dış dünyada önemli ekonomik ve siyasal değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan Güney Kore-AB STA'sını, STA'ya giden süreci ve müzakere aşamalarını Andrew Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı çerçevesinde incelemektir.

Tezde Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin temel varsayımları çerçevesinde Güney Kore'nin iç değişkenlerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda Güney Kore'nin 1997 yılında yaşadığı ekonomik kriz ve krizin Güney Kore'in dış ticaret ve kalkınma stratejisini ne yönde değiştirdiği incelenmiştir. Tez krizin Güney Kore'nin siyasal ve ekonomik değişkenlerde yarattığı değişimin sonuçlarını, özellikle de Güney Kore ticaret politikaları üzerindeki etkisini incelemektedir. Tezde Güney Kore'nin dış açılma stratejisinin bir parçası olarak genelde STA'lar ve özelde AB ile yapılan STA açıklanmaktadır.

Bunun için öncelikle bu çalışmada tezin genel teorik perspektifi olarak Moravcsik'n Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi açıklanmıştır. Genel olarak Güney Kore'nin yaşadığı ekonomik süreç ve bunun sonucunda yapılan STA'lar ve özellikle AB ile yaptığı STA, Moravcsik'in ileri sürdüğü Liberal Hükümetlerarasıcı bakış açısından açıklanabilir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın seçilmesinin temel sebebi, bu teorinin liberal yönünün ekonomik gelişmelerin belirleyiciliğine yaptığı vurgudur. Buna göre, Güney Kore'nin STA imzalamasının temel nedenleri de ekonomik olduğundan özellikle bu konuda teorik bakış açısıyla örtüşmektedir. İkinci olarak, Liberal Hükümetlerarasıcılığın hükümetlerarasıcı yaklaşımına uygun olarak Güney Kore'nin yaşadığı süreçlerde hükümetlerin ve iç baskı ve çıkar gruplarının etkili olduğu varsayımıyla bu teorik bakış açısının Güney Kore-AB STA'sını açıklayabileceği düşünülmüştür. Çalışmada bu iki sebebin sözkonusu STA üzerinde nasıl gerçekleştiği ortaya konulmaktadır.

Bunlardan daha önemlisi, Liberal Hükümetlerarasıcılık, hem müzakere öncesi politika oluşumunu hem de müzakere sürecini detaylı analiz etmeye yarayan analitik

araçlar sunmaktadır. Özellikle politika oluşumu sürecini devlet altı aktörleri, baskı ve çıkar gruplarını da göz önünde bulundurarak incelemesi, teorinin güçlü yanlarından biridir. Güney Kore-AB STA'sı da bu bakımdan müzakere süreci ve öncesindeki politikaların belirlenmesi aşamalarıyla analiz edileceğinden, Liberal Hükümetlerarasıcılık bu bakımdan iyi bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Dolayısıyla bu tezin temel kuramsal çerçevesini Andrew Moravcsik'in ortaya koyduğu Liberal Hükümetlerarasıcılık oluşturmaktadır.

Güney Kore, AB ile ilişkileri çok eski olmasına karşın ticari ilişkileri ilerletme konusunda diğer Asya ülkelerine kıyasla daha geç kalmıştır. Bu durum, ülkenin siyasi ya da ekonomik tercihleriyle ve hükümetlerin tutumu ile ilgili olabilir. Ancak Güney Kore ekonomisinde kırılma oluşturan bazı olaylar ya da krizler, ilişkilerin ilerleyişini hızlandırmış ve ekonomi alanındaki ilişkileri, o zamana kadarki en yüksek seviyesi olan STA düzeyine taşımıştır. Bu bakımdan, Güney Kore-AB STA'sı ele alınmadan önce bu STA'ya giden sürecin hem AB hem de Güney Kore açısından analiz edilmesi gerekmektedir.

1997 finansal krizi, Güney Kore'nin dış politikasını ve ekonomi politikalarını etkileyen en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Genel olarak Asya ülkelerinde yaşanan döviz krizi ile birlikte bu dönemde Güney Kore de bir kriz yaşamış ve bu kriz ekonomik, siyasal ve sosyal değişimleri beraberinde getirmiştir. Tarihsel süreçte, devlet önderliğinde kalkınma politikası izleyen Güney Kore'nin 1997 krizi ile birlikte Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund – IMF*)'ndan yardım alması gerekmiş ve Güney Kore, bu yardımların bir koşulu olarak neoliberal reformları gerçekleştirmek durumunda kalmıştır. Güney Kore'nin o zamana kadar olan yaklaşımı düşünüldüğünde bu durum, Güney Kore'nin geleneksel

kalkınma modelinden bir kopuş ve serbest piyasa ekonomisine bir yaklaşma olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanında 1997 krizi, siyasi olarak hükümet değişikliğine de yol açmıştır. Krizden sonraki ilk seçimlerde Kim Dea-Joong liderliğindeki muhalefet partisi seçimleri kazanmıştır. Politik olarak sosyal devlet politikası izlemesi beklenen yeni iktidar partisi, mevcut ekonomik şartları göz önünde bulundurarak beklenenin aksine Neoliberalizm ve finansal küreselleşme trendine uyum sağlamıştır. Bundan sonra gelen No Mu-Hyun hükümeti de bu anlayışı devam ettirmiştir. Bu durumda bu politikanın farklı hükümetlerin de dahil olduğu bir devlet politikası haline geldiği de düşünülebilir. Dolayısıyla özellikle 1960'lerden 1980'lere kadar hakim olan devlet temelli kalkınma anlayışı yerini Neoliberalizm ve serbestleşmeye bırakmış, özellikle krizden sonra bu değişim daha keskin bir hal almıştır. Bu durumda yerleşen neoliberal ekonomi politikalarının, iç siyasi ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Krizden sonraki 10 yıl içerisinde, hükümetlerin asıl gündemi ekonomi olmuştur. Ülkeyi krizden çıkarmak ve ekonomide bazı yapısal değişimler ortaya koyarak yeni bir krizin çıkmasını önlemek hükümetlerin temel görevlerinden biri olmuştur. Kim Dea-Joong ve No Mu-Hyun hükümetleri bu amaçla, neoliberal politikalara yönelmiştir. Hükümetlerin izlediği neoliberal politikalar, Güney Kore'de Samsung, LG gibi büyük firmaların ortaya çıkmasına, kişi başına düşen milli gelirin artmasına ve siyasi olarak da demokratikleşmeye yol açmıştır. Bütün bunların sosyal etkileri de olmuştur. Bu sebeple döviz krizi, Güney Kore'de çok boyutlu etkileri ortaya çıkaracak bir süreç başlatmıştır.

1997 krizinden sonra Güney Kore'nin dış politikasında meydana gelen en önemli değişim ise ekonomik kaygıların bir sonucu olarak düşünülebilecek olan dışa açılma stratejisidir. Temelde krizi aşmak için benimsenen dışa açılma stratejisi, uzun vadede de uygulanmış ve bu stratejinin bir parçası olarak hükümetler tarafından çeşitli adımlar atılmıştır. Dışa açılma stratejisinin en önemli adımlarından birini ise serbest ticaret anlaşmaları (STA) oluşturmaktadır. Güney Kore hükümeti, farklı ülkelerle ya da taraflarla STA imzalayarak ihracatta pazar elde etmeyi ya da mevcut pazarlarını genişletmeyi, ülke içindeki ekonomik sistemin geliştirilmesini ve ekonomisindeki yeniden yapılandırmayı hızlandırmayı hedeflemiştir. Öncelikle döviz krizini aşma ya da yeni bir kriz oluşumunu önleme amacıyla oluşturulan bu strateji, uzun vadeli bir stratejiye dönüşmüştür.

Kriz için ve kriz sonrası kalıcı ekonomik amaçlara yönelik olarak STA'lar yapmak isteyen Güney Kore hükümeti öncelikli olarak 1998 yılında, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde STA yapmaktan sorumlu bir Dış Ticaret Bakanlığı Ofisi kurmuştur. Bunun zamanının 1998 yılı olması da, dışa açılma stratejisinde ve STA imzalamada 1997 krizinin etkisini gösterir niteliktedir. Bu ofis, STA'lar için gereken kurumsal altyapıyı sağlamaya yöneliktir. Kim Dea-Joong hükümetinin attığı bu adımdan sonra STA sürecini daha da hızlandırmak isteyen No Mu-Hyun hükümeti, doğrudan STA'lara yönelik bir yol haritası hazırlamıştır. 2014 yılında güncellenen bu yol haritasında temel olarak, çoklu ve eşzamanlı olarak STA imzalanmasını öngörmüştür. Buna göre, kısa vadede Japonya, Singapur, Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkeleriyle STA imzalanması hedeflenmiştir. Uzun vadede ise Çin, Hindistan, AB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi büyük ekonomilerle de STA imzalanması planlanmıştır. STA yapılmak istenen ülkeler belirlenirken o ülkelerin rekabet gücü,

siyaset ve dış politikadaki anlamı, Güney Kore ile STA yapma konusundaki isteği, ekonomik büyüklüğü ve gelişmişliği ve müzakere edilebilirliği etkili olmuştur. Elbette uluslararası koşullar da STA yapılacak ülkelerin belirlenmesinde önem taşımaktadır.

Hedeflendiği gibi Singapur (Ocak 2004), EFTA (Ocak 2005) ve ASEAN (Şubat 2005) ile STA müzakerelerine başlanmıştır. Aynı dönemde (2004 yılında) AB ile STA müzakerelerine başlamak isteyen Güney Kore'nin AB'ye yaptığı STA teklifi, AB tarafından reddedilmiştir. Bu durum dönemin şartlarıyla ve diğer ülkelerin konumlarıyla açıklanabilir. İlginç olan nokta, AB'nin Güney Kore'nin yaptığı STA teklifini reddetmesinden iki yıl sonra, Şubat 2006'da, Güney Kore'ye STA teklifi götürmesidir. AB'nin tutumundaki bu değişiklik de dönemin uluslararası şartlarının değişmesi ve buna bağlı olarak AB'nin dış politikasının da değişmesiyle açıklanabilir. Bir diğer önemli etkenin ise Güney Kore'nin ABD ile yapmakta olduğu STA olduğu söylenebilir.

Bu konuda Güney Kore-ABD STA'sı, Güney Kore'nin dışa açılma stratejisinde önemli bir rol oynamış, özellikle de Güney Kore ile AB arasındaki STA'da etkili olmuştur. ABD STA'sı iç siyaset açısından çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Özellikle müzakereleri yürüten No Mu-Hyun hükümetinin kendi destekçileri tarafından hoş karşılanmamasına rağmen, hükümet ekonomik ve stratejik kaygılarla dışa açılma stratejisine bağlı kalmış ve bunun önemli bir aşaması olarak gördüğü ABD ile yapacağı STA'dan vazgeçmemiştir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın, hükümetlerin belirleyici rolüne yaptığı vurgu, Güney Kore-ABD STA'sı ve bunun AB ile imzalanan STA'ya etkisini açıklamada da ortaya çıkmaktadır. Dış politika açısından bakıldığında, dünyadaki dengeler açısından ABD

ile STA imzalanmasının her iki taraf için de stratejik bir öneme sahip olduğu görülür. İki tarafın da Asya bölgesinde Çin'in yükselişine karşı yaptığı bir işbirliği olarak değerlendirilebilecek olan STA, Güney Kore hükümeti tarafından da Çin'in faaliyet alanlarında Güney Kore'nin alan kazanmasına yol açacak bir fırsat olarak görülmüştür. Nitekim Güney Kore bazı konularda daha avantajlı teklifler sunmasına rağmen Çin'in STA önerisini reddetmiş ve ABD ile STA yapmayı tercih etmiştir. Bu durum da Güney Kore açısından ABD ile STA yürütmenin yalnızca ekonomik amaçlarla olmadığını, uluslararası anlamda stratejik bir yönünün de olduğunu bir göstergesidir.

Hükümetin ABD ile STA imzalama konusundaki kararlı tutumu, ülke içerisindeki baskı gruplarının tepkilerinde farklılaşmaya yol açmıştır. Normalde No Mu-Hyun hükümetinin destekçisi olan ilerici gruplar ABD STA'sı konusunda muhalif konuma düşerken, muhalefet konumunda olan muhafazakarlar (çoğunlukla sermaye sahipleri) ABD STA'sını desteklemiştir. Bu durum diğer politikalar için geçerli değildir, yalnızca ABD STA'sı konusunda bir farklılaşma olmuştur. Ancak Liberal Hükümetlerarasıcılık varsayımlarına göre bu durum, ülke içerisindeki politika oluşum süreçleriyle açıklanabilir. Bu politikada hükümetin kararını şekillendiren ve ülke içerisindeki politika yapım sürecinde etkin olan baskı grupları genellikle ekonomik kaygıların da bir sonucu olarak, sermaye sahipleri olan muhafazakarlar olmuştur.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın ayrıntılı olarak anlatılacağı ikinci bölümde görüleceği gibi, hükümetler tüm ülkenin ortak kararlarını değil, ülke içerisinde mücadelede galip çıkan grupların çıkarlarını temsil etmektedir. Bu durumda, diğer konularda farklı olsa bile, Güney Kore-ABD STA'sında hükümetin politikalarını belirleyen, bir

diğer deyişle ÷lke içerisindeki m÷cadeleden baskın çıkan grubun muhafazakarlar olduğu s÷ylenabilir.

G÷ney Kore'nin ABD ile STA imzalaması, Asya b÷lgesinde bir pay almak isteyen AB için teşvik edici bir etken olmuştur. Nitekim AB, bu b÷lgede ABD ile rekabet içerisindedir. Ancak ABD ile STA imzalanma aşamasında AB'nin de STA imzalamak istemesi yalnızca ABD ile rekabet etmesine bağlı değildir. Bunun iki önemli sebebi daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün yürüttüğü Doha Turu Müzakereleri'nden sonuç alınamamasıdır. Doha Turu Müzakereleri, dünya ticaretinin önündeki gümrük vergileri gibi bariyerleri kaldırmayı amaçlayan bir girişimdir. AB ilk başta DTÖ kapsamında bir dış ticaret politikası geliştirmeye çalışmış ve bundan sonuç alınamayınca politikasını değiştirmiştir. İkincisi ise, politikasını değiştiren AB'nin tercih ettiği politikanın yine dışa açılmak şeklinde ortaya çıkmasıdır. Bu kez AB, DTÖ kapsamında değil de kendi girişimiyle bunu yapmak istemiştir. Bu kapsamda 2006 yılında “Küresel Avrupa Stratejisi: Dünya’da Rekabet” (*Global Europe: Competition in the World*) başlıklı bir politikaya imza atmıştır. Bu iki sebep, Güney Kore'nin ABD ile STA müzakerelerine başlaması ile birleşince AB, çıkarlarının ve politikasının bir gereği olarak Güney Kore'ye STA teklifinde bulunmuştur.

AB'nin 2006 yılında benimsediği “Küresel Avrupa: Dünya’da Rekabet” stratejisinin temel hedefi, AB'nin genel olarak dünyadaki rekabet gücünün artması, AB içindeki işsizliğin azaltılması ve büyümenin sağlanmasıdır. Bu kapsamda AB, hedeflerine ulaşmak için, rekabetçi bir pazar, açık ticaret politikası ve sosyal adalet şeklinde üç başlıkta somut adımlar atmayı öngörmüştür. Dolayısıyla STA'lar, AB için özellikle

rekabetçi bir pazar ve açık ticaret politikası adımlarının bir parçası olarak düşünülebilir.

AB açısından, hem stratejisinin bir parçası olarak hem de Asya ülkelerinin yüksek ekonomik kalkınma düzeyine bağlı olarak Güney Kore iyi bir seçenek sağlamıştır. ABD ile rekabeti de düşünülecek olursa, Güney Kore ekonomik nedenlerle dışa açılma stratejisi uygulayan bir ülke olarak AB için öne çıkmaktadır. Böylelikle iki tarafın da ortak amaçlarına ve dış ticaret stratejisine uygun olarak ortaya çıkan müzakereler, Güney Kore'nin diğer STA'larına kıyasla daha kapsamlı ve kolay bir şekilde sonuçlanabilmiştir.

Uygun şartların oluşmasının ardından 15 Mayıs 2006 tarihinde, iki tarafın dış ticaret bakanlarının toplantı yaparak müzakerelere başlanması yönündeki kararlarını açıklamışlardır. Bunun ardından yapılan ön müzakereler ve müzakere yöntemlerinin belirlenmesinin sonrasında resmi olarak iki taraf arasındaki müzakereler Mayıs 2007'de başlamıştır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı, müzakere sürecinin nasıl işlediğine dair varsayımlarıyla öne çıkan bir teoridir, bu bakımdan Güney Kore-AB STA'sının müzakere süreci de önem taşımaktadır. Müzakere sürecinde Güney Kore kamu-özel ortak konseyi gibi bir oluşumla müzakere sürecindeki politikalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu platform, sürekli olarak toplantılar yaparak STA müzakerelerinde Güney Kore'nin resmi tutumunu belirlemede ve gözden geçirmede önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda özel sektörün taleplerini karar alıcı konumdaki hükümete ilettiği bir platform olan kamu-özel ortak konseyinin yanında, Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı'nın oluşturduğu makine, kimya gibi çeşitli sanayi alanlarında özel görev grubu (*task force*) devreye girmiştir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından bu tür oluşumlar, hükümetin müzakeredeki rolünü etkilemiştir. Buna göre, toplum içerisindeki çıkar grupları arasındaki uzlaş ne kadar fazla olursa, hükümetin o kadar kararlı bir tutumu olacaktır. Dolayısıyla ülke içerisindeki çıkar grupları, hükümetler belirleyici aktörler olsa bile, hükümetlerin tutumlarını etkileme güçlerine sahiptirler. Bu bakımdan Güney Kore'nin oluşturduğu kamu-özel diyalogunu sağlayan platformlar ülke içerisinde politika yapım süreci açısından önem taşımıştır.

Müzakere sürecini etkileyen bir diğer faktör, Liberal Hükümetlerarasıcılığa göre tarafların önceki anlaşmalarıdır, nitekim önceki anlaşmalar, yeni yapılacak olan anlaşmalara olumlu ya da olumsuz bir etkide bulunabilir. Güney Kore-AB STA'sının müzakere sürecini de etkileyen anlaşma, Güney Kore'nin ABD ile müzakereleri yürüttüğü STA'dır. Bunun hem AB'yi harekete geçiren hem de müzakere konularını etkileyen bir yanı olmuştur. Buna göre, AB, ABD ile bölgede rekabet edebilmek için Güney Kore'ye STA teklifi götürmüştür. Bunun yanında, ABD ile yapılan STA AB ile yapılan STA için bir örnek teşkil etmiş ve nerelerde krizlerin çıkabileceğinin görülmesi bakımından faydalı olmuştur. Böylelikle taraflar, iki tarafın da hassas olduğu konularda Güney Kore-ABD STA'sını göz önünde bulundurarak daha kolay uzlaşya varabilmişlerdir.

Güney Kore ile AB arasında en üst düzeyli ortaklık anlaşması niteliğinde olan STA aynı zamanda AB'nin o güne kadar yaptığı "ilk yeni nesil" ve en kapsamlı STA olma özelliğini de taşımaktadır. Dünya çapında ise Kuzey Amerika STA'sından (NAFTA) sonra kapsam olarak ikinci büyük STA konumundadır. Bu kadar kapsamlı ve önemli bir anlaşma için tartışılan konular arasında çeşitli anlaşmazlıklar da olmuştur.

Bunlardan en uzun süreni iki tarafın da önemseydiği konulardan olan otomotiv ve tarım sektöründe gerçekleşmiştir.

Otomotiv sektörü iki tarafın araç üreticilerinin de müzakere süresince dikkatle takip ettiği bir konu olmuştur. AB üyesi ülkelerin her birinin kendine özgü koşulları olabildiğinden, özellikle üretim temeli zayıf olan AB ülkeleri, Güney Kore otomobillerinin gümrük vergisi olmaksızın AB pazarına girmesine karşı çıkmıştır. Otomotiv sektöründeki ihracatının yüksek olacağını tahmin eden Güney Kore ise bu konuda adımlar atmış ve çeşitli ziyaretler yaparak AB ülkelerinin endişelerini gidermeye çalışmıştır.

Tarım konusu ise ülkelerin genellikle daha korumacı yaklaştığı konulardan biridir. Bu konuda ise Güney Kore ve AB arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, tarafların hassas olduğu konular noktasında anlaşmada çeşitli istisnalar uygulanarak giderilmiştir. Örneğin, Güney Kore'nin önemseydiği tarım ürünlerinden biri olan pirinç, gümrük vergisi kaldırılan ürünler listesinde yer almayarak bir istisna teşkil etmiştir. Bu ve bunun gibi hassas noktalar dışında, diğery tarım ürünlerinde kolaylıkla anlaşma sağlanmıştır.

Güney Kore-AB STA'sının içeriğine bakıldığında ise anlaşma metninin toplam 15 bölüm olan ana kısımlardan ve ek ve protokol bölümlerinden oluştuğu görölmektedir. Bölüm 1 ve 6 arasında “mallar” , Bölüm 7 ve 8’de “hizmetler”, Bölüm 9 ile 13 arasında “normlar” ve Bölüm 14 ve 15’te “diğery” konular ele alınmıştır. Ürünlerin gümrük vergilerinin kaldırmasıyla ilgili olan Bölüm 2 ve hizmet ile ilgili Bölüm 7'ye çeşitli ekler de bulunmaktadır.

Anlaşma içeriğinde, gümrük vergilerinin tamamıyla kaldırıldığı görölmektedir, ancak bunun belli bir aşama ile gerçekleşmesi planlanmıştır. Bu aşamalar, her bir konu için

farklılık gösterebilmektedir. STA'ya göre AB, Güney Kore sanayi ürünlerinin yüzde 98,7'sinin gümrük vergilerini aşamalı olarak beş yıl içinde sıfırlama taahhüdünde bulunmuştur. Bazı ürün ve sektörler için gümrük vergilerinin kaldırılması süreci 7 yıla kadar uzayabilmektedir.

Gümrük vergilerinin son noktada tamamen kaldırılmasını vadeden anlaşma, kapsam bakımından da geniştir. Anlaşma, telekomünikasyon, çevre hizmetleri, nakliyat, finansal ve hukuki hizmetler gibi hizmet sektörü alanlarını da kapsamaktadır. Anlaşma sonucunda, kapsam dahilindeki ürün ve hizmetlerde 19,1 milyon Avroluk bir ticaret fırsatının olacağı öngörülmüştür. Bu rakam Güney Kore için de 12,8 milyon Avro gibi büyük bir rakamdır. Anlaşma sonucunda indirilmesi beklenen vergi miktarının büyüklüğü 850 milyon Avro olarak tahmin edilmiştir. Bu rakam iki tarafın ticaret hacimleri bakımından önemli bir rakamdır.

Dikkat çeken noktalardan birisi, Güney Kore-AB STA'sının hizmet sektöründe kapsamlı bir özgürlük sağlanması ve fikri mülkiyet hakkı, kamu ihalesi, rekabet, yönetmeliğin şeffaflığı ve sürdürülebilir gelişme hakkında maddelerin de anlaşmaya eklenmesidir. Güney Kore ve AB, karşılıklı olarak malların ve hizmetin önündeki gümrük engellerini kaldırılırken, gümrükten kaynaklanmayan çeşitli engelleri de anlaşmada ele almışlardır. Bu da anlaşmanın kapsamını gösteren ve incelenmeye değer bir diğer unsurdur.

Anlaşmaya göre, elektronik, motorlu taşıtlar ve parçaları, ecza ürünleri ve medikal aletler ve kimyasallar gibi birkaç sanayi sektöründe standartlar, güvenlik, çevre, uygunluk değerlendirmesi gibi gümrük vergisi olmayan bariyerinin de kaldırılması kararlaştırılmıştır. Anlaşma yalnızca gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla sınırlı kalmamış, gümrük vergisi dışındaki (örneğin ürünlerin standartları, çevre açısından

kısıtlarmaları gibi) engeller de iki taraf arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi için Güney Kore-AB STA'sının konusu olmuştur.

Güney Kore ile AB arasında imzalanan STA'dan sonra, Nisan 2001'de yürürlüğe giren “AB-Güney Kore Çerçeve Anlaşması” da ikili ilişkilerin hızla gelişmesini sağlayacak ve siyasi alanda işbirliğini güçlendirecek şekilde yenilenmiştir. İki taraf STA ile birlikte bu anlaşmayı da temel alarak 2010 yılının Ekim ayında AB-Güney Kore zirve toplantısında diplomatik ilişkilerinde ‘Stratejik Ortaklık’ seviyesini ilan etmiştir. Böylelikle Güney Kore, AB'nin o zamana kadar stratejik ortaklık kurduğu 10 ülkeden biri olmuştur. (10 ülke: ABD 1990, Rusya 2000, Kanada 2003, Japonya 2004, Çin 2004, Hindistan 2004, Güney Afrika 2006, Brezilya 2007, Meksika 2008, Güney Kore 2010.) Bu gelişme, iki tarafın siyasi ilişkilerinde de ekonomik ilişkilerle birlikte üst düzeyli bir ortaklık kurulduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla sözkonusu STA, yalnızca ticari ilişkileri değil, taraflar arasındaki siyasi ilişkileri derinleştirmeye de katkı sağlamıştır. Çıkarların gerektirdiği şekilde giderek derinleşen ve hükümetlerin inisiyatifi ile rasyonel bir şekilde ilerleyen Güney Kore-AB STA'sı sürecindeki tarafların ilişkisi, Liberal Hükümetlerarasıcılığın varsayımlarıyla da uyumludur.

Böylesi kapsamlı ve etkili bir anlaşmanın ekonomik sonuçları da iki taraf açısından da hemen hissedilmeye başlamıştır. 1 Haziran 2018 tarihi itibarıyla Güney Kore-AB STA'sının üzerinden geçen 7 yılın değerlendirmesini yapmak mümkün olmuştur. Rakamsal olarak, bu süre zarfında, 2017 verileriyle STA yapılmadan önceki son veriler olan 2010 verileri kıyaslandığında AB'nin Güney Kore'ye ihraç ettiği ürünlerin miktarının yüzde 77 oranında arttığı görülür. İhracatta yaşanan bu önemli

artış, gümrük vergilerinin kaldırılmasının etkisini ve Güney Kore-AB STA'sının işlevini göstermektedir.

Bu rakamlar doğrultusunda ticaret açığına bakıldığında AB'nin, 2010 yılındaki 11,6 milyon Avroluk ürün/mal ticareti açığını 2017 yılına gelindiğinde neredeyse kapattığı görülür. Bunda STA'nın önemli bir etkisi bulunmaktadır. Benzer şekilde, aynı yıllara ait verilerin karşılaştırılmasından ortaya çıkan sonuç, AB'nin Güney Kore'ye hizmet ihracatının yüzde 70 oranında artış gösterdiği şeklindedir. Bu oran Güney Kore için ise yüzde 38 olarak kaydedilmiştir. STA sonrasında kaydedilen bu artışlar, iki tarafın birbirleriyle ticaretinde kısa vadede önemli artışlar olarak düşünülebilir.

Uzun vadeli kıyaslamalarda ise Güney Kore-AB STA'sının sonucu Güney Kore'nin AB'ye yaptığı ihracat STA öncesi 2005-2010 yılları ile STA sonrası 2011-2015 yılları karşılaştırıldığında ortalama yüzde 5,3 artış oranı ile 2 milyar 721 milyon Dolar artmıştır. Güney Kore-AB STA'sının sonucunda Güney Kore'nin AB'den ithalatı da STA öncesi 2005-2010 yılları ile STA sonrası 2011-2015 yılları karşılaştırıldığında ortalama yüzde 13,6 oranında artışla 4 milyar 642 milyon Dolar artmıştır. Kısa vadedeki kadar yüksek olmasa da, anlaşma sonrasında yaşanan AB'deki finansal kriz de göz önünde bulundurulduğunda, anlaşmanın etkilerinin iki taraf için de yüksek oranda olduğu söylenebilir.

Rakamsal değerlerin yanında niteliksel çalışmalara bakıldığında da anlaşmanın etkinliğine dair sonuçlara ulaşılabilmektedir. Buna göre, Eylül 2016 tarihinde AB'nin kurumsal desteği ile gerçekleştirilen QAS (*Qualitative Assessment Study* / Niteliksel Değerlendirme Çalışması) iki temel sonuca ulaşmıştır: İlk olarak; Güney Kore -AB STA'sının uygulanmasının Güney Kore'deki AB'li yatırımcılar, ithalatçılar,

dağıtımıcılar ve Güney Koreli tüketiciler açısından niteliksel anlamda hem etkili hem de verimli olduğu sonucuna varmıştır. Dolayısıyla anlaşmanın taraflar açısından kazanç sağladığı, ilgili kişilerin deneyimini ifade ettiği bu tür çalışmalarda da görülebilir.

İkinci olarak, sözkonusu STA, anlaşma öncesinde ve müzakere sırasında hedeflenen ekonomik amaçların çoğuna ulaşmıştır. Bu değerlendirmeler, anlaşma hakkında tarafların ilgili kişilerinin ve anlaşmadan etkilenenlerin olumlu düşüncelerini göstermektedir. Her ne kadar Güney Koreli katılımcılar AB'nin kaydetmiş olduğu ticaret fazlası konusundaki ve AB'nin daha avantajlı taraf olarak ortaya çıkması konusundaki endişelerini dile getirmiş olsa da raporda iki tarafın da zorlu makroekonomik koşullarda bile Güney Kore ile olan ticaretini artırdığı ifade edilmekte ve Güney Kore'nin de AB pazarındaki payını artırma imkanının olduğuna değinilmektedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından iki tarafın anlaşma yapabilmesi için rasyonel olarak iki tarafın çıkarlarının olması gerekmektedir. Devletleri adına politikalar izleyen hükümetlerin, toplumun her kesimi olmasa bile, toplum içerisindeki grupların mücadelesinde baskın olan tarafın çıkarlarını savunması beklenir. Bu açıdan, Güney Kore-AB STA'sında iki tarafın da çıkarları örtüşmektedir.

STA yapılması Güney Kore açısından genelde Asya Ekonomik Krizi'nin özelde de Güney Kore'nin bunun bir parçası olarak yaşadığı ekonomik krizin etkilerini azaltmak, işsizlik, yeni yatırımlar gibi ekonomik konularda bir çözüm sağlamak için gerekli görülmüştür. AB açısından ise Asya pazarına açılma ve bölgede Çin ve ABD gibi küresel güçlerle rekabet etme bakımından avantajlı görülmüştür. Bu bakımdan

iki tarafın da dünya politikasındaki çıkarlarını göz önünde bulunduracak şekilde Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının rasyonel devlet varsayımına uygun olarak hareket ettiği söylenebilir.

Diğer bir konu ise Liberal Hükümetlerarasıcılığın, devletlerin tercih oluşumu konusundaki varsayımları ile Güney Kore-AB STA'sının müzakere süreçlerinin uyuşmasıdır. Devletlerin tercih oluşumunu açıklarken ülke içerisindeki aktörlere önem veren Liberal Hükümetlerarasıcılık, Güney Kore ve AB içerisindeki sektör temsilcileri, muhalefet görüşleri ve sivil toplum için iyi bir analiz imkanı sunmaktadır. Özellikle müzakere sürecinde çeşitli grupların politikalara etki edebileceği mekanizmaların oluşturulması, Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından önemli bir inceleme alanı olarak görülebilir.

Taraflar arasındaki müzakereleri hükümetlerarası olarak analiz eden Liberal Hükümetlerarasıcılığın müzakere analizi ise Güney Kore-AB STA'sını açıklayabilmektedir. Nitekim Güney Kore'de hükümetlerin politikaları ve ekonomik kriz sonrası tercihleri STA'ların imzalanmasındaki en önemli belirleyicilerden biri olmuştur. Özellikle değişen hükümetler ve dışı açılma konusundaki kararlı tutumları incelemeye değerdir. Bu sebeple, hükümetlerarası bir analiz, kriz sonrası değişen politikaları açıklamak için elverişlidir.

Bütün bu sebeplerle, Andrew Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi, bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu kuramsal çerçeve ile birlikte çalışma Güney Kore-AB STA'sını incelemektedir. Yine de Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin Avrupa entegrasyonu özelinde düşünüldüğünden, ortaklık anlaşmaları ve bunun özel bir türü olan STA'ları açıklamakta bazı kısıtları olabilir. Bu durum, Güney Kore-AB STA'sı için de geçerlidir. Bu kısıtların farkında olmakla birlikte bu

tez, ortaklık anlaşmalarının daha ileri bir entegrasyon için de ilk adım niteliğinde olabileceğini varsayar, çünkü ekonomik işbirliğinden siyasi işbirliğine giden bir yol - tıpkı Avrupa entegrasyonunda olduğu gibi- söz konusu olabilir. Bu bakımdan, tezde Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak düşünülüp ortaklık anlaşmaları hakkındaki analizlerinden faydalanılacaktır. Bunu yaparken, sözkonusu STA'nın ortaya çıktığı içerideki ve dışarıdaki siyasi gelişmelerin etkili olduğu bağlamı da göz önünde bulundurarak Güney Kore'nin kriz ile birlikte değişen ekonomi politikalarını, dışa açılma stratejisini ve bunun bir parçası olarak geliştirdiği STA'ları da incelemektedir.

Bu çalışmada ele alınan Güney Kore-AB STA'sında temel sorunsallarından biri, iç siyasi ve ekonomik gelişmelerin dış politikadaki etki alanının ölçülmesidir. Bunun için, Liberal Hükümetlerarasıcılık gibi ülke içerisindeki politika yapım süreçlerine de önem veren bir teori seçilmiştir. Nitekim Güney Kore-AB STA'sında iç siyasi gelişmeler, ekonomik kriz ve hükümet değişikliği, anlaşmanın ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerdendir.

Çalışmanın amacı, iç siyasi gelişmelerin dış ekonomi politikalarına nasıl etki ettiğini araştırmak ve bunu Güney Kore-AB STA'sı özelinde incelemektir. Ayrıca bu ilişkinin yanında tez, Liberal Hükümetlerarasıcılığın bir vaka (Güney Kore-AB STA'sı) üzerinde ele alınmasını ve vaka üzerinde ne derece açıklayıcı olduğunu ölçmeyi de amaçlamaktadır.

Güney Kore-AB STA'sı üzerine olan mevcut literatür genellikle anlaşma içeriğine ve sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu konuda anlaşma içeriğini inceleyen eleştirel makalelerin yanında, sayısal verilere dayalı sonuçları analiz eden raporlar da bulunmaktadır. Çalışma boyunca bu makale ve raporlara atıfta bulunulmuştur. Ancak,

Güney Kore-AB STA'sını bir ticari ilişkinin ötesinde, Güney Kore'nin ve AB'nin yaşadığı politika dönüşümlerini göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışan çalışmalar yeterli değildir. Ayrıca, Güney Kore'nin yaşadığı 1997 krizi ve sonrasındaki değişimi anlatan çalışmalar da yalnızca kriz dönemine ve ekonomi politiğe odaklanmaktadır.

Bu tezin amacı, mevcut literatürde yalnızca ekonomi odaklı tartışmaları bir adım öteye taşıyarak, dış politika ve siyaset konularını da bir örnek üzerinde incelemektir. Ayrıca, daha önce Güney Kore ve AB'nin yaşadığı iç siyasi gelişmeler, dünyadaki diğer gelişmeler ve Güney Kore-AB STA'sını inceleyen çalışmalar olsa bile, Liberal Hükümetlerarasıcı bir analiz bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu tez Güney Kore-AB STA'sının arka planını ve STA'ya kadar olan süreci detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alırken aynı zamanda teorik bir bakış açısını da ortaya koymaktadır. STA müzakerelerini, anlaşmanın içeriğini ve sonuçlarını da yine aynı bakış açısıyla ele almaktadır.

Bu çalışmada yöntemsel olarak niceliksel verilerden faydalanılmaktadır. Bu konuda, özellikle tarafların açıkladığı ticari ilişkilere dair istatistiksel veriler ve resmi rakamlar temel kaynakları teşkil etmektedir. Bunun yanında, müzakereler incelenirken ise, müzakere sürecini açıklayan resmi açıklamalar, raporlar ve özellikler müzakere sürecinde oluşturulan kurumların söylem ve etkileri araştırmaya dahil edilmiştir.

Güney Kore-AB STA'sının sonuçlarını açıklamak için ise hem niceliksel yöntemlerle hazırlanmış istatistiklerden, hem de niteliksel yöntemle hazırlanmış mülakatlardan ve araştırma çıktılarından faydalanılmıştır. Bu anlamda, yöntemsel olarak, konunun gerekliliğine uygun metodlarla çalışılmıştır. Veriler, AB ve Güney

Kore'nin paylaşıma açık resmi istatistikleri ve bilgileri aracılığıyla toplanmıştır. Ayrıca diğer veri ve bilgiler, daha önce yapılmış akademik çalışmalar ve araştırmalar sayesinde elde edilmiştir. AB ve Güney Kore tarafından desteklenen ve özellikle anlaşmanın sonuçlarını her iki taraf açısından da ölçmek için yapılmış olan çalışmalar kullanılmıştır.

Bu veri ve yöntemler ışığında tezin bir vaka incelemesi olarak adlandırılması da mümkündür. Buna göre Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı, Güney Kore-AB STA'sı üzerinde incelenmektedir. Ancak bir teorinin vaka üzerinde test edilmesinin ötesinde, vakanın arka planı ve ortaya çıkaran süreçlerin kapsamlı olarak ele alınmasıyla çalışmanın literatürde mevcut olan diğer çalışmalara göre bir farklılık ortaya koyduğu söylenebilir.

Yukarıda kısaca özetlenen çalışma, giriş bölümünün ardından üç temel bölümde ele alınmaktadır. İlk bölümde Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı açıklanmakta ve bunun incelenecek vakaya uygunluğu tartışılmaktadır. Bu bölümde, Liberal Hükümetlerarasıcılığın varsayımları, politika oluşum ve müzakere süreçlerini nasıl açıkladığı üzerinde durulmuştur. Nitekim uluslararası ilişkilere ve özellikle uluslararası ilişkilerde tarafların birbirleriyle müzakerelerine dair olan bu açıklamalar, Liberal Hükümetlerarasıcılığı incelerken bir vaka olarak Güney Kore-AB STA'sını açıklamak için önem arz etmektedir.

Tezin ikinci bölümünde ise, Güney Kore-AB STA'sına giden sürecin başlangıcı olarak düşünülebilecek olan 1997 krizi ve Güney Kore'nin yaşadığı iç siyasi gelişmeler tarihsel bir perspektiften incelenmiştir. Bu bölüm, yalnızca 1997 krizini anlatmakla kalmamış, Güney Kore'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri geleneksel olarak izlediği ekonomi politikalarını da ele almıştır. Bu bağlamda, 1997 krizinin

neden Güney Kore'nin iç ve dış politikasında kapsamlı değişikliklere yol açan bir kırılma noktası olduğunun gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu krizden sonraki gelişmeler, hükümet değişimi, hükümetlerin ekonomi politikası ve dışa açılma stratejisinin sebepleri üzerinde durulmuştur.

Son olarak üçüncü bölümde ise Güney Kore'nin 1997 krizinden sonraki değişen politikaları, dünyadaki gelişmeler ve AB'nin değişen gündemiyle birlikte STA'ya zemin hazırlayan süreç incelenmiştir. Bunların her biri, STA'ya giden yolda önem taşımaktadır. Tüm şartlar oluştuğunda ise iki tarafın birbiriyle nasıl müzakere ettiği Liberal Hükümetlerarasıcı bir analize tabi tutulmuş ve anlaşmanın sonuçları değerlendirilmiştir. İki taraf açısından anlaşmayı oluşturan şartların ve müzakerelerin analizinin yanında, anlaşma içeriği ve anlaşmanın uygulanması da kapsamlı olarak açıklanmıştır.

Bu üç ana bölümden sonra, Liberal Hükümetlerarasıcı bir analizle Güney Kore-AB STA'sının nasıl değerlendirileceğine dair bir sonuç bölümü yer almaktadır. Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin önerdiği genel varsayımların Güney Kore-AB STA'sının oluşum, müzakere ve sonuç aşamalarıyla tutarlı olup olmadığı ortaya koyulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

LIBERAL HÜKÜMETLERARASICILIK VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK ETKİSİ

Bu bölümde, tez boyunca kullanılacak olan ve tezin temel kuramsal çerçevesini oluşturan Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı incelenecektir. Andrew Moravcsik tarafından geliştirilen ve özelde Avrupa entegrasyonunu açıklamak için kullanılan bu teori, bütünleşme teorileri arasında devletin ve devlet altı aktörlerin rolünü ve devletin karar alma süreçlerindeki etkisini öne çıkaran bir teori olarak bilinmektedir.

Bu bağlamda, Güney Kore'nin ekonomik kriz sonrası serbest ticaret anlaşmalarına önem veren bir ekonomik dış politika izlemesini analiz etmek için Liberal Hükümetlerarasıcı kuramın açıklayıcı bir enstrüman olabileceği varsayımından yola çıkılacaktır. Dolayısıyla, bu teze temel oluşturan Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı, tezin ilk bölümü boyunca ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı açıklanırken, bu tezin konusuyla ilgili olarak kuramın hükümetlerin karar alma mekanizmaları, karşılıklı bağımlılık ve ortaklık anlaşması hakkındaki varsayımları üzerinde durulacaktır. Buna uygun olarak bölümde üç genel konu yer almaktadır. Bunlardan ilkinde Moravcsik ve Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının genel hatlarıyla anlatılmakta, ikincisinde kuramın önemli argümanlarından biri olan karşılıklı bağımlılık incelenmekte ve üçüncüsünde bu çalışmanın konusuyla daha doğrudan ve spesifik olarak ilgili olan kuramın bakış açısından ortaklık anlaşmaları ve özelde STA'lar ele alınmaktadır. STA'lar ele alınırken, Moravcsik'in önem verdiği bir konu olan müzakere sürecinin nasıl açıklandığı da anlatılmaktadır. Bütün bunlarla birlikte, tezin teorik kısmını oluşturan Liberal Hükümetlerarasıcılık, tezin konusunu oluşturan ulusların politika yapım

süreci, ortaklık anlaşmaları, müzakereler ve müzakerelerin hükümetlerarası analizi ile ilişkilendirilmiş olacaktır.

A. Moravcsik ve Liberal Hükümetlerarasıcılık

Liberal Hükümetlerarasıcılık kavramı ilk olarak Andrew Moravcsik tarafından 1991’de yayınlanan “*Negotiating the Single European Act: National Interest and Conventional Statecraft in the European Community*” adlı makalesinde kullanılmıştır.¹ Bu makale adından da anlaşılacağı üzere Avrupa entegrasyonu açısından önemli bir aşama olan Avrupa Tek Senedi üzerinedir. Moravcsik, Avrupa Tek Senedi’ne giden süreçte hükümetlerarası ve transnasyonel elit düzeyinde gelişen etkileşimleri gözlemlemiştir. Ona göre hakim görüş olarak ortaya çıkan ve AB entegrasyon sürecini transnasyonel bir elitin ittifakı bağlamında açıklayan görüş zaman içerisinde elde edilen bilgilerle doğrulanmaktadır.² Bu görüş bütünleşme sürecinin önemli bir aktörü olarak devleti ve devletin karar ve müzakere gereçlerini etkileyen baskı gruplarını göz ardı etmektedir.

Özellikle ulusal düzeyde ulusal kurumlarla devlet altı baskı gruplarının etkileşimi Liberal Hükümetlerarasıcılıkta önemli bir yer tutar. Moravcsik makalesinde Avrupa Tek Senedi’nin ortaya koyduğu reform sürecinin üç büyük devletin müzakerelerine ve aralarında geçen pazarlıklara dayandırarak açıklama eğilimindedir. Moravcsik bu bağlamda söz konusu devletlerin iç siyasal koalisyonları ve bu koalisyonların siyasal ve ekonomik gündemleri arasında yakınlaşma ve çelişkileri de dikkate almaktadır.³ Hükümetlerarası kurumsalcı açıklama olarak nitelendirdiği Andrew Moravcsik rejim teorisinden de yararlanmaya çalışmıştır. Ancak bu bağlamda transnasyonalizmi ayrı

¹ Andrew Moravcsik, “Negotiating the Single European Act: national interest and conventional statecraft in the European Community”, *International Organization*, Vol: 45, No: 1, 1991, s. 20.

² Ibid. idem.

³ Ibid., s. 21.

bir yaklaşım olarak değerlendirmemiş, bu konuya ulusal çıkar ve kimlik anlamında güç merkezci bir şekilde yaklaşmayı tercih etmiştir.

Moravcsik'i ilginç kılan özelliği ise oldukça klasik devlet merkezli bir yaklaşımın içerisine iç siyasal gelişmeleri ve bu bağlamda hükümetlerin siyasal karar süreçlerini de dikkate almasıdır. Bir başka nokta devletlerin dış politika çıktılarını bir pazarlık ve görüşme sürecinde karşılaştırarak realist bir nedene dayandırırken hükümetlerin karar alma süreçlerini liberal bir modelle incelemesidir. Moravcsik bu iki modeli birleştirme eğilimindedir. Moravcsik'in kendi ifadesiyle Liberal Hükümetlerarasıcılık, tek bir siyasal aktiviteyi açıklamamanın ötesinde, bölgesel entegrasyonun gelişimini açıklamaya çalışan bir “büyük teori” (*grand theory*)’dir.⁴ Bu bakımdan, Liberal Hükümetlerarasıcılığın bir yaklaşım mı, bir bakış açısı mı yoksa bir teori mi olduğu konusunda Moravcsik'in görüşünün teori olduğu söylenebilir.

Entegrasyon teorileri incelenirken Liberal Hükümetlerarasıcılığın teori olup olmadığı konusunda da Moravcsik dışında konuya ilişkin yazarların katkılarını içeren akademik bir tartışma bulunmaktadır. Örneğin Wincott, Liberal Hükümetlerarasıcılığın teori olarak değil de yaklaşım (*approach*) olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağını savunmuştur.⁵ Moravcsik ise daha önce de belirtildiği gibi Liberal Hükümetlerarasıcılığın bir teori olduğu iddiasındadır. Bu çalışmada da Liberal Hükümetlerarasıcılık Moravcsik'in iddia ettiği gibi bir büyük teori olarak kabul edilecek ve Güney Kore'nin değişen dış politikasının analizinde

⁴ Andrew Moravcsik, Frenk Schimmelfennig, “Liberal Intergovernmentalism”, Antje Wiener and Thomas Diez (eds), *European Integration Theory*, Oxford University Press, 2009, s. 68.

⁵ Andrew Moravcsik, “Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 33, No: 4, 1995, s. 612.

öne çıkan ticari ve ekonomik ilişkileri ve Güney Kore-AB STA'sını değerlendirirken temel teorik çerçeve olarak kullanılacaktır.

Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin çıkış noktasının Avrupa entegrasyonunun yaşadığı krizlerle ve mevcut entegrasyon teorilerinin bunu açıklama biçimiyle bağlantılı olduğu açıktır. Dolayısıyla Liberal Hükümetlerarasıcılık da birçok uluslararası ilişkiler ya da sosyal bilimler teorisi gibi, mevcut teorilere bir itiraz sonucunda ortaya çıkmıştır. Nitekim Moravcsik, 1993'te yazdığı "*Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach*" adlı makalesinde daha önce Avrupa entegrasyonunu açıklamaya çalışan teorilerden biri olan neo-fonksiyonalizmin sınırlılıklarına değinmiştir. Moravcsik Avrupa bütünleşme sürecinde gelişen rejimi ele almayı ve bunu ekonomik karşılıklı bağımlılık ekseninde analiz etmeyi önermektedir. Ona göre hükümetler düzeyinde müzakereye dayanan bir sektörel koordinasyon mekanizması söz konusudur. Hükümetlerin koordinasyon sürecinde hareket alanları ise iç siyasal koalisyonlar ve dış stratejik ortam ile sınırlandırılmaktadır.⁶ Bu durum entegrasyonun nasıl başladığı ve geliştiği ile ilgili varsayımlar konusunda iki teorisin ayrıştığı noktalardan biridir. Hükümetlerarasıcı bağlamda Neofonksiyonalizmin temel kavramlarından olan, ekonomik alandaki işbirliğinin faydası ve işlerliği görülünce diğer sektörlerle de yayılması anlamına gelen fonksiyonel *spillover* (sirayet etkisi) ve bu ekonomik entegrasyonun ihtiyaç duyduğu kurumların oluşması yoluyla entegrasyonun siyasi alana taşınması anlamına gelen siyasi *spillover* Moravcsik'in eleştirdiği kavramlar olmuştur. Bu bağlamda Moravcsik, Neofonksiyonalizmin Avrupa entegrasyonunun durağanlaşmasını *spillover* kavramlarıyla açıklayamadığını kabul ettiğini ama yine de bu konuda teorik olarak açık bir yön çizemediğini belirtir.

⁶ Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", *Journal of Comon Market Studies*, Vol: 31, No: 4, 1993, s. 474.

Dolayısıyla Moravcsik, Neofonksiyonalizmin anlayış zenginliği barındıran bir teori olduğunu kabul etmekle birlikte, bu teorinin artık tatmin edici bulunmadığını ifade etmektedir.⁷

Moravcsik'in eleştirdiği bir diğer nokta ise, Neofonksiyonalizmin uluslararası müzakereleri ele alış biçimiyle ilgilidir. Buna göre Neofonksiyonalizm, müzakereyi etkileyen mevcut dinamiklere değinirken hükümetlerin bunlar arasında nasıl seçim yaptığını açıklamamaktadır. Burada kast edilen, hükümetlerin birbirleriyle müzakere ederken göz önünde bulundurdıkları bir takım öncelikler, amaçlar, iç politikadaki farklı talepler gibi bir takım unsurların hükümetlerce nasıl ele alındığının ve bunların arasından neye göre seçim yapıldığının Neofonksiyonalizm tarafından açıklanmamasıdır. Dolayısıyla Moravcsik'e göre, Neofonksiyonalizm Avrupa Toplulukları'ndaki çeşitlenmenin değişimini de tahmin etmekte yetersiz kalmıştır.⁸ Özellikle ulusal hükümetlerin tercih oluşumunu sonrasında detaylı olarak açıklayan Liberal Hükümetlerarasıcı kuram, bu tercihlerin müzakerelerde oynadığı role önem vermektedir.

Bu eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda, Liberal Hükümetlerarasıcılığın mevcut entegrasyon teorilerinden ve özellikle Neofonksiyonalizm eleştirisinden ve bu teorinin entegrasyonu yeterince açıklamadığı düşüncesinden ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim Moravcsik 1993'teki makalesinde henüz Liberal Hükümetlerarasıcılığı açıklamadan Neofonksiyonalizme yönelik eleştirilerine yer vermiş ve bu teorinin eksikliklerinden yola çıkarak entegrasyonu açıklayacak bir büyük teori ihtiyacından söz etmiştir.

⁷Ibid., s. 475-477.

⁸Ibid. idem.

Liberal Hükümetlerarasıcılık, Moravcsik'in bahsettiği gibi Neofonksiyonalizmin açıklamakta yetersiz kaldığı entegrasyonu Avrupa Birliği örneğinde açıklama amacını taşımaktadır. Yine de Liberal Hükümetlerarasıcılığın teorik varsayımlarını yalnızca Avrupa bütünleşmesi ile sınırlandırmak doğru olmayacaktır; çünkü bu teori çeşitli ortaklıklar ve özellikle müzakere süreçleri için ayrıntılı bir model sunmaktadır. Teorinin adından da anlaşıldığı gibi hem liberal hem de hükümetlerarasıcı boyutu vardır; bu anlamda teorinin aslında iki teorinin birleştirilmesiyle oluşturulduğu söylenebilir.

Hükümetlerarasıcı olsa bile, Liberal Hükümetlerarasıcı yaklaşım, klasik hükümetlerarasıcı yaklaşımdan “liberal-çoğulcu unsurlar” bakımından farklıdır ki bunlar sayesinde Liberal Hükümetlerarasıcı teori “ülke içi politikalara da referans vermesi ve uluslararası kurumların işlerliğini yadsımaması” yönüyle klasik hükümetlerarasıcılıktan ayrılmış olur.⁹ Daha açık ifade etmek gerekirse klasik hükümetlerarasıcılıktaki gibi merkezdeki ana aktör ulus devletler ve buradaki politika yapıcılarının konumunda bulunan hükümetler olsa da hükümetlerin birbiriyle ilişkisinde, kurulacak ilişkilerde ve entegrasyonda uluslararası kuruluşların ve de hükümetlerin hangi politikayı uygulayacağına dair iç politikanın önemi de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, hükümetlerin birbiriyle ilişkisinin ana eksen olduğu kabul edilmekle birlikte, uluslararası kuruluşlar da resme dahil edilmiş ve bu şekilde daha kapsamlı bir açıklama ortaya koyulmuştur.

Uluslararası kuruluşlar, Liberal Hükümetlerarasıcılıkta üçüncü taraf olarak anlaşma şartlarını etkileyen ve dolayısıyla müzakereler sırasındaki pazarlıkları da etkileyen bir unsur olarak ele alınmıştır. Olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklenmemekle

⁹Seçil Öraz, “Andrew Moravcsik ve Liberal Hükümetlerarası Sistem ile Avrupa Bütünleşmesi”,Vol: 6, No: 1, 2011, s.1613.

birlikte, bir ortam ya da platform sunması, ya da çeşitli bağılıklar ve zorunluluklar oluşturması bakımından bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer konu ise uluslararası kuruluşların devletler ve toplumları için sosyal gruplarının çıkarlarının belirlenmesi ve bu sosyal grupların da hükümetlerin iradesinin oluşturulmasına olan etkisidir. Dolayısıyla uluslararası kuruluşlar ana aktör olarak olmasa da, müzakere şartlarını etkileyen unsurlar olarak Liberal Hükümetlerarasıcı modelde analize dâhil edilmektedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın iki boyutundan biri olan hükümetlerarasıcılık incelenirken, önemli bir tartışma gündeme gelmektedir. AB entegrasyonu konusunda önemli tartışmalardan biri olan ulusüstücülük-hükümetlerarasıcılık tartışması, Liberal Hükümetlerarasıcılığın açıklanmasında önemli bir tartışmadır. Ayrıca, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin hükümetlerarasıcı kurumsalcılıkla ilişkisi ve bu ilişkide ulusüstü kurumsalcılık (*supranational institutionalism*) ile hükümetlerarası kurumsalcılık yaklaşımlarının ayrımı da Liberal Hükümetlerarasıcılığın açıklanması için değinilecek konulardır.

Ulusüstücülük (*supranationalism*) kavramı, Nugent tarafından devletlerin kendi tercihlerine aykırı olan şeyleri, durduracak güce sahip olmadıklarından bunları yapmak zorunda kalması ve bu sebeple devletlerin yetkili olduklarını iddia ettikleri alanlarda mutlak bir kontrole sahip olmamaları durumu şeklinde tanımlanmıştır. Bu sebeple ulusüstücülük, devletlerin ulusal egemenliklerinin bir ölçüde kaybını işaret eden bir şekilde tanımlanmıştır.¹⁰ Ulusüstücü bir yaklaşımda AB kurumlarının sahip olduğu yetki, karar alma sürecindeki iradesi ve AB kurumlarının gücü üzerindeki vurgu, AB'ye üye devletlerin hükümetlerinin etkisine yapılan vurgudan daha fazladır. Bunun sebebi, AB kurumlarının karar alma ve politika yapımında sahip olduğu

¹⁰Neil Nugent, *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave, Durham, 2017, s.558.

yetkililerdir. Dolayısıyla, genellikle AB üzerinde tartışılan ulusüstü ve hükümetlerarası ikiliğinin ulusal egemenlik tartışmaları ve uluslararası hukuktaki yetki devri ile de ilişkisi bulunmaktadır.

Hükümetlerarası yaklaşımda vurgu daha çok devletlerin ve devletler adına söz söyleme yetkisine sahip olan hükümetlerin üzerindedir. Nugent, hükümetlerarasıcılığın üye devletlerin bir diğeriyle ortak çıkarlar üzerine işbirliği yaparken hükümetlerin kontrolü elinde bulundurduğu şartlar ve durumlarda ortaya çıktığını belirtmiştir.¹¹Buna göre, ulusüstücü yaklaşımın aksine hükümetlerarasıcı yaklaşımda kontrol hükümetlerde olduğundan egemenlik, ulusüstü seviyeye taşınmamış ve devletlerde kalmıştır. Dolayısıyla hükümetlerarasıcı yaklaşımlarda hükümetler, yapacakları anlaşma, işbirliği ya da ortalık konularında, hatta entegrasyona giden süreçte ana aktör olarak konumlandırılmaktadır. 1980'lerden beri AB entegrasyonu literatüründe tartışılan ulusüstü-hükümetlerarası ikiliği Branch ve Ohrgaad'a göre kendini iki şekilde gösterir; birincisi, entegrasyon sürecini sonuçlarıyla karıştırıp entegrasyonun spesifik kurumsal çıktıları olduğunu varsayarak, ikincisi ise belli aktörlere diğer tüm aktörler üzerinde anahtar bir rol atfederek. Buna göre bu ikilikte ulusüstücü yaklaşımlar ulusüstü kurumlara, hükümetlerarasıcı yaklaşımlar ise hükümetlere diğer aktörler üzerinde bir rol atfetmektedir. Liberal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımında içerideki çıkar gruplarına ve ulusal hükümetlere AB'nin ulusüstü kurumlarının üzerinde rol belirlenmektedir.¹² Buna göre bir entegrasyon sürecinde ya da uluslararası bir anlaşmada etkili olan ve karar verme yetkisini barındıran aktör ulusal hükümetlerdir. Schout ve Wolf'a göre ulusüstücülük ve hükümetlerarasıcılık tartışmasının temeli, ulusüstücülüğü savunan

¹¹Ibid. idem.

¹²Ann P. Branch, Jakob C. Ohrgaad, "Trapped in The Supranational-Intergovernmental Dichotomy: A Response to Stone Sweet and Sandholtz", *Journal of European Public Policy*, Vol:6 No: 1, 1999, s.125.

Neofonksiyonalist Haas ve hükümetlerarasıcılığını savunan Hoffman'ın 60'lardaki ve 70'lerdeki argümanlarına kadar götürülebilir.¹³

AB için eski sayılabilecek fakat güncelliğini hala koruyan bir tartışma olarak ulusüstü ve hükümetlerarası arasındaki ayrım ve bu ayrımın getirdiği analiz farkı, günümüz uluslararası ilişkilerini anlamak için de farklı perspektifler sunmaktadır. Bu farklı perspektifler, uluslararası ilişkilerin nasıl okunacağına dair kurumlar ve hükümetler arasında bir ayrımı beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu ikilemde Liberal Hükümetlerarasıcı bir analizin vurgusu kurumlarda değil ulusal hükümetler üzerindedir.

Moravcsik, hükümetlerarasıcılığı öncelikle ulusüstücülüğe karşı bir model olarak konumlandırmaktadır. Ulusüstücülük, AB örneğinde iki düzeyde ortaya çıkmaktadır: İlk olarak AB ulusüstü kurumları, özellikle Avrupa Parlamentosu, AB Adalet Divanı ve Komisyonu; ikinci olarak transnasyonel sermaye grupları ve ulusüstü kurumlarda öne çıkan liderler (örneğin Komisyon Başkanı Jacques Delors ya da iç pazardan sorumlu komisyon üyesi Arthur Cockfield gibi).¹⁴ Bu unsurlar bütünleşme reformlarının devlet düzeyinin üstünde ve ulus-devletin inisiyatifi dışında hareket etmekte ve sonuç doğurmaktadır. Bu model transnasyonel sermaye gruplarıyla ulusüstü kurumların liderleri arasında bir tür elit ittifakını açıklama çabası içerisindedir. Dolayısıyla bu analiz transnasyonel sermayeye özerklik alanı tanıırken devlet ve devlet altı koalisyonları göz ardı etmektedir.

Buna karşılık Moravcsik, Avrupa bütünleşmesinde ve AB'nin reform sürecinde hükümetler düzeyinde pazarlıkların belirleyici olduğunu iddia etmektedir.

¹³ Andrian Schout, Sarah Wolf, "The Paradox of Lisbon: Overview of Institutional Choices and Beginning Implementation", Finn Laurson (ed.), *The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation*, Routledge, 2016, s.10.

¹⁴ Moravcsik, "Negotiating the Single European Act", a.g.e., s.21.

“Hükümetlerarasıcı kurumsalcılık” olarak tanımladığı bu düzeyde ulusal hükümetler klasik güç ve çıkar ekseninde pazarlık etmekte ve bu pazarlıkların kesişme noktalarında reform gerçekleşmektedir. Moravcsik bu kesişim noktalarını “en düşük ortak payda” kavramıyla ifade etmektedir.¹⁵

Moravcsik bütünleşme olgusuna bakarken reform süreçlerine odaklanmaktadır. Ona göre bir örgütün işleyişinden daha çok o örgütün yapısının ortaya çıkışı ve dönüşüm kesitleri önemlidir. Moravcsik’in entegrasyon modeli bu nedenle reform süreçlerine ve bu süreçlerde gelişen pazarlık, uzlaşma ve ayrışma alanlarına yönelmiştir. Moravcsik’in hükümetlerarasıcı kurumsalcılık yaklaşımı bu kritik dönemleri açıklama iddiasındadır. Buna karşılık ulusüstücülük ise örgütsel işleyişi ele almakla yetinmektedir. Bu nedenle ulusüstücülük ana siyasal yapının ortaya çıkışını ve dönüşümünü gerçek dinamikleriyle algılamaktan uzaktır. Moravcsik ulusüstücüleğe karşı hükümetlerarasıcılık karşıtlığında tercihini hükümetlerarasıcılıktan yana yapmıştır. Moravcsik’in Liberal Hükümetlerarasıcılığı da bu ikiliğin bir hükümetlerarasıcılık tarafında yer almaktadır. Hükümetlerarasıcı kurumsalcılıktan ayrılan yönleri olsa da Moravcsik’in teorisi bu tartışmanın hükümetlerarası tarafındadır.

Hükümetlerarasıcılığa yapılan eleştiriler aynı zamanda hükümetlerarasıcı bir teori olan Moravcsik’in teorisi için de geçerlidir. Bu eleştirilerden ilki hükümetlerarasıcılığın ulusal hükümetlerin anlaşma çıktıları üzerindeki tartışmalarına odaklanmaktadır. Garrett ve Tsebelis’e göre bu türden bir analiz, entegrasyonu açıklamada bazı yanlış varsayımlarda bulunabilmektedir. Onlara göre, Avrupa bütünleşmesi özelinde değerlendirildiğinde özellikle klasik hükümetlerarasıcılıktan ayrılan çeşitli hükümetlerarasıcılık varyasyonları büyük

¹⁵Ibid., s.25.

Ülkelerin (rneğin Birleşik Krallık) rolünü abartarak ve küçük ülkelerin (rneğin Benelux lkeleri) rolünü küçümseyerek bir analiz yapmaktadır.¹⁶ Direkt olarak Moravcsik’e yöneltilen eleştiri ise anlaşmalara imza atan rasyonel yetkililerin neden bir kurumsal yapıyı diğerine tercih ettikleridir. Dolayısıyla farklı kurumsal tercihlerin siyasi sonuçlarının da analize dahil edilmesi gerekmektedir.¹⁷

Moravcsik’in ulusal hükümetlerin rolüne vurgu yaptığı analizine karşı kurumları ve kurumsal karar alma mekanizmasını ne çıkaran yaklaşımların olduğu söylenebilir. Bu durumda AB entegrasyonu için de ye devletlerin hükümetlerinin oluşturduğu bakanlar zirvesinin yanında Konsey, Parlamento gibi AB kurumlarının karar alma süreçlerine vurgu yapan analizler de bulunmaktadır. Örneğin Kleine ve Pollack yaptıkları Liberal Hükümetlerarasıcılık eleştirisinde iki görüşe de yer vermişlerdir: Birincisi, Avrupa’da orijinal bir topluluk oluşturmak için ortaya koyulan kurumsal tercihlerin arkasındaki motivasyonun fikirler ve ideolojiler olabileceği yönündeki inşacı eleştiridir. İkincisi ise Moravcsik’in ısrarla üzerinde durduğu, kontrolün hükümetlerde olduğu yönündeki düşüncesine karşın tarihsel kurumsalcı bir eleştiri olarak ortaya çıkan planlanmamış sonuçların etkisidir.¹⁸ Burada da kurumların rolünü ne çıkaran bir bakış açısı görülmektedir.

Garret ve Tsebelis’in yaptığı analizde AB özelinde benzer bir kurumsalcı sonuç çıkmıştır. Buna göre, ulusal hükümetlerin AB’de tek etkili karar alma mercii olmadığına ve Avrupa Komisyonu, Avrupa Toplulukları ve Avrupa Parlamentosu’nun önemli yasama görevlerinin olduğuna değinilmiştir. Bu sebeple doğru bir analiz için yalnızca hükümetlerarası ilişkilere değil, bu mekanizmaların

¹⁶ Geoffrey Garrett, George Tsebelis, “An Institutional Critique of Intergovernmentalism”, *International Organization*, Vol: 50, No: 2, 1996, s.270.

¹⁷Ibid. idem.

¹⁸Mareike Kleine, Mark Pollack, “Liberal Intergovernmentalism and Its Critique”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 56, No: 7, 2018, s. 1500-1501.

tamamının birbiriyle etkileşimlerine odaklanmanın yerinde olacağı sonucuna varılmıştır.¹⁹

AB gibi kurumsal düzeyde ilişkilerin ve entegrasyon düzeyinin yüksek olduğu toplulukta kurumsal mekanizmaların rolü daha büyük olabilirken, AB'nin ikili ilişkileri söz konusu olduğunda ve özellikle kurumsallaşmanın henüz sağlanamadığı bölgelerde hükümetlerin rolü yüksek olabilmektedir. Bu nedenle, Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımı AB özelinde kurumsalcı eleştiriler olsa da ikili ilişkilerde daha etkili bir model sunabilmektedir.

İkili ilişkiler, bir kurumsallaşma ile sonuçlanabilecek de olsa, inisiyatif genellikle hükümetlere bağlıdır. Dolayısıyla hükümetlerin karar alma mekanizmalarını ve müzakere sürecini inceleyen liberal hükümetlerarasıcılık gibi bir model, ikili anlaşmalarda özellikle ortaklık anlaşmaları gibi kapsamlı anlaşmalarda iyi bir analiz çerçevesi oluşturmaktadır.

B. Liberalizm ve Liberal Hükümetlerarasıcılığın Temelleri

Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin bir diğer boyutu liberal olmasıdır. Bu da klasik hükümetlerarasıcılıktan ayrılan bir diğer yönü oluşturmaktadır. Moravcsik'e göre her uluslararası ilişkiler teorisinin olduğu gibi liberalizmin de devletlere, aktörlere ve bunların birbirleriyle ilişkilerine dair temel bazı varsayımları bulunmaktadır.²⁰ Bu varsayımlar, Liberal Hükümetlerarasıcılığın bileşenlerinden liberalizme ait olduğundan, Moravcsik'in modeli için önem taşımaktadır.

¹⁹Garrett,Tsebelis, “An Institutional Critique of Intergovernmentalism”, a.g.e., s. 294.

²⁰ Andrew Moravcsik, “Liberalism and International Relations Theory”, Paper No: 92-6, *Harvard University Center for European Studies*,1992, s. 6.

Liberalizmin varsayımlarından biri, liberalizm ve sivil toplumun doğasına ilişkindir. Buna göre, siyasetin temel aktörleri bağımsız çıkarlarını arayan bireyler ve özel olarak oluşmuş gruplar olarak anlaşılabilen olan devletin içerisindeki toplum üyeleridir. Liberallere göre siyasette en belirleyici aktör toplumun kendisidir ve dış politikada da toplum içerisindeki özel bireyler kar-zarar hesabı yaparak ve uluslararası politikadaki mevcut şartları göz önünde bulundurarak pozisyonlarını belirlemektedir.²¹ Dolayısıyla liberalizm, ulus devletleri ya da ulusal hükümetleri doğrudan tek bir ana aktör olarak konumlandırmayıp, devlet altı aktörlere de analizinde yer vermiştir. Bu da Moravcsik’in Liberal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımında daha sonra detaylı anlatılacak olan uluslararası ilişkilerde hükümet politikasının oluşturulması, bir diğer değişle ulusal tercihlerin oluşumu kısmıyla doğrudan ilgilidir. Liberalizm ve sivil toplum ilişkisi bu anlamda çıkarlarını takip eden rasyonel aktörleri içeren ve ilerlemeyi öngören bir ilişki biçimidir; nitekim ilerleme ve refah, rasyonel aktörlerin çıkarlarıyla da örtüşen bir niteliktedir.

Liberalizmin bir diğer varsayımı, devlet-toplum ilişkisine dairdir. Buna göre, “hükümet, iç toplumun (*domestic society*) bazı segmentlerini temsil eder, bu segmentlerin çıkarları da devlet politikasını yansıtır”. Dolayısıyla, Moravcsik için hükümet bütüncül olarak toplumun tamamını temsil etmez. Toplum içerisindeki çeşitli segmentlerin mücadelelerinin sonucunda öne çıkan gruplar hükümet tarafından temsil edilir. Devlet içerisindeki sivil ya da resmi kurumlar ise sosyal çıkarların temsil edildiği bir alan olarak görülmektedir.²² Bu durumda, Moravcsik’e göre hükümetler düzeyinde oluşan politikalar toplumun tamamının dahil olduğu ve desteklediği politikalar olarak düşünülemez. Moravcsik’in entegrasyonun belirleyici aktörü olarak hükümetleri öne sürmesi ve bunun hükümetler arası müzakerelerle

²¹Ibid., s. 7- 8.

²²Ibid., s. 9.

gerçekleşeceğini iddia etmesi de bu açıdan tamamlanmaya muhtaçtır. Dolayısıyla politikalar söz sahibi olmak isteyen aktörlerin siyasi mücadelesinden doğmaktadır ve söz konusu politikalar bu mücadelenin sonucunda oluştuğundan bütün toplumun değil, bu mücadeleden güçlü çıkan kesimin (bir anlamda mücadeleyi kazananların) karşılıklı çıkar uzlaşmalarına dayanır. Uzlaşmanın sonucu ise Liberal Hükümetlerarasıcı bakış açısına göre hükümet politikalarının ve ulusal tercihlerin oluşumunu belirleyen bir aşama olarak görülmektedir.

Moravcsik'e göre liberal teori, devletlerin tercih oluşumunu açıklamaya çalıştığı gibi, bu tercihlerin müzakere sürecine etkisini de açıklamaya çalışır. Bu açıdan model toplum içi dinamiklerden kaynaklanan sosyal şartların devletler arası stratejik etkileşim üzerindeki sonuçlarını anlamaya da katkı sağlamaktadır.²³ Bu durumda toplum içerisinde bir konuda büyük bir uzlaşma varsa, hükümetlerin müzakere sürecinde o konuda taviz vermek istemeyeceği düşünülebilir. Moravcsik'in, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisini açıklarken bu teorinin özellikle müzakere konusunda, liberalizmin öngördüğü uluslararası ilişkilerin doğasına dair devlet toplum ilişkisi ve bunun politika oluşumuna etkisi konusunda liberal yaklaşımı kullandığı görülmektedir.

Liberalizmin üçünü varsayımı, uluslararası ilişkiler disiplininde bir tartışma konusu olan uluslararası ilişkilerin doğası hakkındadır. Moravcsik'in açıkladığı liberal teoriye göre, "devletlerin davranışları, dolayısıyla da uluslararası çatışmaların ve işbirliklerin seviyesi, devlet tercihlerinin doğasını ve şeklini yansıtır". Uluslararası sivil toplumun ve uluslararası ilişkilerin değişmesi ve devletlerin tercihlerinin çeşitliliği, dış politika davranışlarının ve diplomatik ilişkilerin temel

²³Ibid., s. 13.

belirleyicileridir.²⁴ Liberalizmin bu yaklaşımı Liberal Hükümetlerarasıcı bir analizde, müzakere sürecini açıklamada oldukça önem taşımaktadır; çünkü müzakerelerin seyri, uluslararası ilişkilerin yapısıyla ilişkilidir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde bir ülkenin Rusya ile ya da ABD ile işbirliği yapması aynı zamanda Doğu bloğu ile Batı bloğu arasında bir tercihi gösterebilecekken günümüzde yapılan işbirlikleri böylesi keskin bir ayrım olarak anlaşılmayabilir.

Liberalizmin uluslararası ilişkilerin değişkenliğine yaptığı vurgu realistlerin iddia ettiğinin aksine liberallerin doğrudan uluslararası ilişkilerin doğası uzlaşmacıdır, ya da uluslararası ilişkilerin doğası çatışmadır şeklinde bir çıkarıma ulaşmaması anlamına gelmektedir. Bu anlamda liberalizm, çıkarların ve şartların değişebileceğine vurgu yapmaktadır ve bunun çatışmaya ya da işbirliğine döneceği konusunda daha şüpheli davranmaktadır. Moravcsik'e göre ise uluslararası ilişkilerin doğasına dair toplumsal şartlara öncelik veren bu yaklaşım, liberalizmin uluslararası ilişkiler literatürüne yaptığı en büyük katkılardan biridir. Bu anlamda liberal teori, toplumun ve devletlerin tercih oluşum sürecini açıklamaya çalıştığı gibi, bu tercihlerin pazarlık sürecine etkisini de açıklamaya çalışarak, sosyal şartların devletlerarası stratejik etkileşim üzerindeki sonuçlarını anlamaya da katkı sağlamaktadır.²⁵ Dolayısıyla liberalizm, hem iç politika hem dış politikada varsayımlarını kullanabilmektedir. Moravcsik'in, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisini açıklarken özellikle pazarlık konusunda, liberalizmin öngördüğü uluslararası ilişkilerin doğasına dair bu yaklaşımı kullandığı söylenebilir.

Bu üç temel varsayım, Moravcsik'e göre liberalizmin temel varsayımlarıdır ve Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin bir boyutunu oluşturmaktadır. Özellikle

²⁴Ibid., s. 10-11.

²⁵Ibid., s. 12-13.

devletlerin tercihlerin oluşumu, devlet altı aktörlerin hükümetlerin karar alma süreçlerine etkisi ve uluslararası ilişkilerin yapısı gibi konularda Moravcsik'in liberalizmin temel varsayımlarına bağlı kaldığı görülmektedir.

Moravcsik, liberalizme göre hükümetlerin dış politika tercihlerinin, toplum ve devleti bağlayan resmi temsil kurumlarından doğrudan etkilendiğini savunur. Moravcsik, bu kurumların sınırlayıcı etkisi olduğuna değinir. Moravcsik'in, toplumu bir bütün olarak görmediği ve toplum içerisindeki birey ve gruplara daha fazla önem verdiği görülmektedir.²⁶

Moravcsik'in üç temel liberalizm varsayımı şu şekilde ifade edilebilir:²⁷

- a) Liberalizm toplum içerisindeki sivil aktörleri ve bireyleri karar alma süreçlerinde önemli görmektedir ve bu aktörler de çıkarlarını sürdürmeye çalışan ve rekabet halinde olan rasyonel aktörlerdir.
- b) Liberalizmde uluslararası ilişkilerin doğasının doğrudan uzlaşmacı ve işbirliğine yatkın olduğu yönünde doğrudan bir varsayım olmamakla birlikte, eğer şartlar eşitse çatışmanın değil uzlaşmanın seçileceği ve karşılıklı bağımlılığın uluslararası aktörleri işbirliğine yönlendireceği varsayımı bulunmaktadır.
- c) Hükümetlerin temsil ettiği çıkar gruplarının dış politika tercihlerini etkileme gücü bulunmakla birlikte, içeride problemlerin oluşmaması adına gelişmenin artırılması ve yeniden dağıtımın gibi mekanizmalarla eşitliğin sağlanması bir çözüm olarak ortaya çıkabilmektedir.

²⁶Ibid., s. 17.

²⁷Ibid., s 10.

Moravcsik karar alma süreçlerinde ve devlet tercihlerinin oluşumunda daha çok toplumu ve toplum altı çıkar gruplarını vurgular. Bu durum Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin liberal yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca dış politikada ve entegrasyonun yönünde hükümetlerin sahip olduğu etkin konum da liberalizmle çelişmemektedir. Hükümetlerarasıcılık ve liberalizm arasında Moravcsik'in kurduğu en önemli bağ, hükümetlerin karar almadaki rolünün etkisi ile bu kararları şekillenmesinde etkili olan iç ve dış süreçlerin ele alınması arasında kurulan bağ olarak düşünülebilir.

Moravcsik kendi teorisi olan Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin temelinde üç ana unsurun olduğundan bahsetmiştir: “rasyonel devlet davranışı varsayımı, ulusal tercih oluşumunun liberal teorisi ve devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizi”²⁸. Burada görüldüğü gibi ilk aşama (devlet davranışı) teorinin iki boyutu olan hem liberalizmde hem de hükümetlerarasıcılıkta orta yol olarak görülebilecek rasyonel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. İkinci aşama ise (ulusal tercih oluşumu) liberal bir bakış açısına dayandırılmıştır. Üçüncü aşama (devletlerarası müzakereler) hükümetlerarasıcı bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu kavramları açıklamak teoriyi anlamak açısından önemlidir.

Rasyonel devlet davranışı varsayımı, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin üç temel varsayımından ilkinin oluşturmaktadır. Buna göre, Moravcsik rasyonel devlet davranışı varsayımının güncel uluslararası ilişkilerde pek çok teori tarafından kullanıldığını belirtir ve bunun kendi teorisi için de bir temel oluşturduğunu söyler. Sosyal guruplar ya da siyasi kurumlar gibi iç politikadaki devlet altı toplumsal aktörler, ulusal çıkarların belirlenmesinde rol oynar ki bu birinci aşamadır ve devletler de dış politikada bu çıkarların gerektirdiklerine göre rasyonel davranışlar

²⁸Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community”, a.g.e., s. 480.

sergiler, bu da ikinci aşamayı oluşturur. Diğer iki unsur (ulusal tercih oluşumunun liberal teorisi ve devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizi) da devletin rasyonel davranış sergilediği denkleme dahil olur. Moravcsik bunları ulusal tercih oluşumu teorisi ve devletlerarası stratejik etkileşim teorisiyle ilişkilendirir ve bunları sırasıyla liberal teori ve hükümetlerarası analizle açıklar.²⁹

Hükümetlerin rasyonel aktörler olarak konumlandırılması, rasyonalizm ve inşacılık arasındaki tartışmayı da ilgilendirir. Avrupa entegrasyonu konusunda da uluslararası ilişkilerin genel yapısında da aktörlerin neye göre hareket ettiklerini açıklamak için bu tartışma önemli bir tartışmadır. Moravcsik, bu tartışmanın rasyonalizm tarafında durmaktadır ancak buna yönelik hem genel olarak hem de Avrupa entegrasyonu özelinde itirazlar bulunmaktadır. Pollack, bu konuda Moravcsik'in teorisinin rasyonalist varsayımları ortaya koyan AB entegrasyon teorilerinden biri olduğunu iddia eder ve özellikle tercihlerin ulusal alanda rasyonel olarak oluşmasına vurgu yaptığını belirtir. Öyle ki, uluslararası etkileşimlerin oluşturacağı sosyalizasyon bile saf bir ulusal tercih oluşumunu ortaya çıkarabilmek adına analizin dışında bırakılmıştır. Yine de AB teorilerinde rasyonalizm ve inşacılık arasındaki tartışma yalnızca bir zıtlık olarak değil, faydalı bir ayrışma olarak ele alınmıştır ve Moravcsik'in teorisinde bile uluslararası kuruluşların etkisi ya da uluslararası ilişkilerin yapısı tam anlamıyla yok sayılmamıştır.³⁰ Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde aktörlerin tercihlerinin nedeni ve izlediği politikaların arkasındaki temel endişelerin ne olduğu konusundaki farklı yaklaşımlar, entegrasyon konusuna da yansımıştır. Liberal Hükümetlerarasıcılığın bu anlamda rasyonel aktör varsayımı ve tercihlerin oluşmasında ve izlenen politikalarda hükümetlerin rasyonel davranacağı

²⁹Ibid., s. 481-482.

³⁰Mark A. Pollack, "Rational Choice and EU Politics", Kand Eric Jorgansen, Mark A. Pollack, Ben Rosamond (eds.), *Handbook of European Union Politics*, Sage, 2007, s.44-45.

varsayımı olsa da tamamen uluslararası koşullardan bağımsız bir müzakere ve entegrasyon sürecinden bahsettiği söylenemez.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin ikinci temel unsuru ise ulusal tercih oluşumunun liberal teoridir. Buna göre, liberal teoride ulusal tercihlerin belirlenme aşamasında devlet-toplum ilişkisine odaklanılır ve çıkarlarının gerektirdiklerine, kazanıp kaybedeceklerine göre iç politikada etkin olmaya çalışan grupların ulusal çıkarların belirlenmesinde rol oynayacağı varsayılır. Bu durumda sosyal gruplar arasında tam anlamıyla bir uzlaşma olmayabilir, hatta genellikle ulusal çıkarların belirlenmesi konusunda bir mücadele söz konusudur. Gruplar hakkında ise Moravcsik, grupların çıkarlarının, kimliklerinin ve etkinliklerinin zamana, yere ve konuya göre değişebileceğini ve bu grupların doğrudan ya da dolaylı olarak siyasi kurumlar aracılığıyla temsil edilebileceğini kaydetmiştir.³¹ Bu da devletlerin tercihlerinin de zamana, yere ve diğer etken şartlara göre değişebileceği anlamına gelmektedir. Nitekim liberal analizde ulusal tercihlerin değişken olması, uluslararası politikaların da değişebileceğini ve değişen ittifakların ve işbirliklerinin ortaya çıkabileceğini de göstermektedir.

Hükümetlerin dış politika yapımı, entegrasyon ya da işbirlikleri konusunda yaptıkları anlaşmaları ve bu anlaşmalara giden müzakereleri etkileyen bir unsur olarak uluslararası şartlar da Liberal Hükümetlerarasıcılıkta incelenmektedir. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi iki kutuplu bir dünya düzeninin olduğu Soğuk Savaş dönemindeki ittifaklar, bunun etkisiyle kurulur. Bunun gibi, daha önce yapılmış anlaşmalar ya da ortaklıklar da müzakere süreçlerini etkileyebilir.

³¹Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community", a.g.e., s. 483.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin üçüncü temel unsuru ise devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizidir. Buna göre, “müzakere, devletlerin çatışan çıkarlarının uzlaştırıldığı ortak seçim sürecidir”. Burada asıl olan tarafların bir şekilde yapılan müzakereler sonucunda uzlaşmasıdır. Devletlerarası müzakerelerin yönünü ve sonuçlarını tarafların “müzakere gücü” (*bargaining power*) belirler ve bu da anlaşmanın taraflarına göre göreceli güç şeklinde düşünülmelidir. Müzakere gücü yüksek olan, bir anlamda pazarlıkta eli güçlü olan taraf diğer tarafa göre daha az taviz verecektir. Müzakere süreci bir değer oluşturduğu gibi, pazarlık sürecin uzaması, fazlaca “stratejik” davranılması, tarafların birbirlerine yönelik zorlamasının artması -bir anlamda pazarlığın sıkılaşması- ortak faydanın sağlanmasını ve işbirliğini engelleyebilir. Uluslararası kuruluşlar işte tam da bu noktada devreye girerek müzakereleri kolaylaştırıcı, kural koyucu ve düzenleyici bir işlev görebilirler.³² Böylelikle pazarlık sürecinde, müzakerenin tanımında olduğu gibi, çatışan çıkarların uzlaştırılması sağlanabilecektir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının ulusüstücülük ve hükümetlerarasıcılık arasındaki entegrasyon tartışmasında hükümetlerarasıcılık tarafında olması, uluslararası kuruluşların tamamen işlevsiz olduğunu ve entegrasyona katkı sağlamadığını iddia ettiği anlamına gelmez. Nitekim Moravcsik’in yukarıdaki bahsedilen uluslararası kuruluşların müzakerelerdeki rolü de buna örnek teşkil etmektedir. Ancak buradaki temel iddia, uluslararası ilişkilerde kararların alınmasını ve müzakerelerin gerçekleştirilmesini sağlayan aktörlerin hükümetler olduğu; uluslararası kuruluşların ise burada yalnızca düzenleyici ya da kural koyucu bir işlevinin bulunduğudır. Yani müzakereler için hükümetlere bir platform sunabilecek ya da kural koyucu bir rol üstlenebilecek de olsa uluslararası kuruluşlara

³²Ibid., s. 497.

entegrasyonda ya da anlaşmalarda temel belirleyici aktör gözüyle bakılmamaktadır. Nitekim liberalizme göre de uluslararası kuruluşlar gereklidir ve uluslararası politikada bir etkisi vardır ancak bu etkinin sınırları konusunda Moravcsik çekimser davranmaktadır.³³

Moravcsik Liberal Hükümetlerarasılığın sunduğu konsepti entegrasyon üzerinde açıklamış ve bunu yaparken de yine hem liberal teori hem de hükümetlerarası analiz üzerinde durmuştur. İki temel teoriyi birleştirerek oluşturduğu Liberal Hükümetlerarasıcılık modeli, bu anlamda ikisinin de temel varsayımlarını kullanmaktadır.

Moravcsik, AB entegrasyonunda karar alma sürecini üç aşamadan ibaret olarak görür. Bunlardan ilki olan dış ekonomi politikle ilgili tercihlerin oluşumunu ulusal tercihler olarak -genel çerçeveye uygun şekilde-adlandırmış ve bunun daha çok ekonomik tercihlerin içerisinde şekillendiğini, jeopolitik ve ideolojik motivasyonlarla ve mikro ekonomik çıkarlarla belirlendiğini öne sürmüştür.³⁴ Bu bağlamda Liberal Hükümetlerarasıcılıkta ekonomi karar alma sürecinde en önemli etkenlerden biridir ki toplum içerisindeki mücadelelerde de ekonomik çıkarların önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Devletlerarası müzakerelerde ise anlaşma daha çok tek taraflı ya da koalisyon alternatiflerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.³⁵ Dolayısıyla, iç ekonomik tercihlere göre şekillenen iç siyasal karar alma süreçlerinden sonra kararlar karşı tarafla yapılan müzakere sırasındaki tutumlar ve alternatiflerin ortaya çıkmasıyla belirlemektedir. Moravcsik, bütün bu karar alma süreçlerinin bir anarşi içerisinde değil daha önceki

³³ Moravcsik, "Negotiating the Single European Act", a.g.e., s. 34-35.

³⁴ Andrew Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", *Journal of Common Market Studies*, Vol: 33, No: 4, 1995, s.612.

³⁵ Ibid. İdem.

anlaşmaların oluşturduğu statüko içerisinde gerçekleştiğini iddia etmektedir; bu durum da pazarlığın aslında daha önceki anlaşmalardan etkilendiğini ve de gelecek anlaşmaları etkisi altına aldığını göstermektedir.³⁶

Liberal Hükümetlerarasıcılık entegrasyonu incelerken özellikle politik ekonomi ile ilgilenmiş ve politik ekonomiyi hükümetlerarası ve devletlerarası ilişkilerde önemli bir belirleyici olarak görmüştür. Bu sebeple, Liberal Hükümetlerarasıcılığın politik ekonomiye dair görüşlerinin de açıklanmasında fayda vardır. Moravcsik, uluslararası politik ekonominin iki temel amacı olduğundan bahsetmiştir: piyasanın karşılıklı serbestleştirilmesi ve politikanın uyumlulaştırılması.³⁷ Bu amaçların her birinin uluslararası politik ekonomik düzende uluslararası ilişkileri bir sistem olarak etkileyen sonuçları bulunmaktadır.

Politik ekonomiye yapılan özel vurgu Moravcsik'in teorisinin güçlü yanlarından biridir. Nitekim her ne kadar iç politikanın ulusal hükümetlerin tercihlerine olan etkisini açıklama konusunda başarılı bir teori sunsa da Liberal Hükümetlerarasıcılığın ekonomik konular dışındaki konuları açıklamada yetersiz olduğu yönünde eleştiriler mevcuttur. Buna göre, Liberal Hükümetlerarasıcılığın üstünde durduğu şekilde hükümetin politika tercihlerinin sebebini yalnızca ekonomik çıkarların toplamı olarak görmek devlet konseptini yeterince yansıtmamaktadır.³⁸ Ancak Moravcsik'in teorisinde ekonomi önemli bir yere sahiptir ve hem ulusların tercih oluşumunda etkili bir unsur hem de taraflar arasında ortaklığı başlatabilecek önemli bir konu olarak düşünülmüştür.

³⁶Ibid. idem.

³⁷Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community" a.g.e., s. 485-486.

³⁸ Antony Forster, "Britain and the Negotiation of the Maastricht Treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism", *Journal of common Market Studies*, Vol: 36, No: 3, 1998, s. 363-364.

Piyanın veya pazarın karşılıklı serbestleştirilmesi yoluyla ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık sağılanır ve sınırlamalar kaldırılacağından gelen dış yarırmacı ve gmenlerle birlikte rekabetin artmasıyla modernizasyon ve verimlilik sağılanır.³⁹ İşbirliğini artıran ve entegrasyonu hızlandıran bu adımlar sonucunda her tarafın kazandığı bir sonuca ulaşılır. Burada, piyanın serbestleştirilmesinden tek kastın sermayenin ve malların serbest dolaşımının sağılanması olmadığı, bununla birlikte iş gücünün ve sermaye sahiplerinin de özgürleştirilmesinin serbestleştirmeye dahil edildiğı görülmektedir. Bu da her alanda ve sektörde rekabetin artırılması ile sonuçlanacaktır.

Politikanın uyumlulaştırılmasını ise Moravcsik devletlerin kendi içinde sorumlu olduğı konulardaki düzenlemelerin diğeri için verimsizliğı yol açmayacak şekilde ortak olarak belirlenmesi şeklinde açıklamıştır.⁴⁰ Böylelikle politikalar iki tarafın da etkililiğı ve verimliliğı sağılanacak şekilde düzenlenebilmektedir. Bu uyumlulaştırmanın ortak olması, bütün tarafların uzlaşısı sonucunda ortaya çıktığı anlamına gelmektedir ve bu sebeple taraflar uzlaştıkları konularda üzerlerine düşen sorumluluğı yerine getirerek politikaların uyumlulaştırılmasını sağılayabilecektir. Burada da liberal üretim biçimleriyle uyumlu şekilde verimlilik ve tarafların ortak kazanç sağılamak amacıyla yaptıkları işbirliğı hükümetler arasındaki uyumun temel gerekçesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Moravcsik'in bahsettiğı bu iki temel amacın (piyanın karşılıklı serbestleştirilmesi ve politikanın uyumlulaştırılması) liberal varsayımlarla ve işbirliğı anlayışıyla rtştğı söylenebilir. Bu sebeple, AB entegrasyonunun bunun ileri bir örneğı olmasıyla birlikte, bu çalışmanın temel konusu olan ortaklık anlaşması gibi

³⁹Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community" a.g.e., s. 486.

⁴⁰Ibid. idem.

işbirlikleri de Moravcsik'in politik ekonominin temel amaçları bakımından düşünülebilir. Bu durumda ortaklık anlaşmalarının hem piyasanın karşılıklı serbestleştirilmesi hem de politikanın uyumlulaştırılması amacına hizmet ettiğinden bahsetmek mümkündür. Bu konu, ortaklık anlaşmalarının açıklandığı bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Politik ekonominin karşılıklı bağımlılık ilkesinin oluşturabileceği sorunlar da bulunmaktadır. Devletler ve onların temsilcileri konumundaki hükümetlerin, aktörler olarak rasyonel davranış sergileyeceği varsayılsa da çıkarlarının çatışmayacağı ve işbirliğinin kolaylıkla sağlanacağı düşünülemez. Moravcsik, çıkarların uyumlulaştırılmasının çok basit olmadığını kabul etmiş ve dağıtım probleminde dezavantajlı durumda olanların kendi zararlarına olabilecek koordinasyonlara karşı çıkabileceğini, bunun da ancak hükümetler tarafından kolektif olarak çözülüp işbirliğinin sağlanabileceğini savunmuştur.⁴¹ Dolayısıyla çatışan çıkarların uyumlulaştırılması için de hükümetlerin işbirliğine ihtiyaç vardır. Karşılıklı bağımlılığın en sonunda devletleri uzlaşma yönünde karar almaya ve iş birliğine yönlendireceği konusu da tartışmaya açık olmakla birlikte Moravcsik'in, buradaki tüm inisiyatifleri hükümetlere ve hükümetlerin birbirleriyle olan müzakerelerine yüklediği görülmektedir. Burada hükümetlerin tercihlerin de içerideki sosyal grupların ve çıkar gruplarının talepleriyle belirlendiğini ve hükümetlerin kararlarının politik sonuçların olacağını da not etmek gereklidir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin tartışmalı bir yönü de aktörlük konusudur. Daha önce de belirtildiği gibi, Liberal Hükümetlerarasıcılık uluslararası politikaların, işbirliklerinin, ortaklıkların ya da entegrasyonun merkezine ulus devletleri ve ulus devletlerdeki temel politika yapıcılar olan hükümetleri koyar. Ulus devletin merkezi

⁴¹Ibid., s.487.

konumu ilk olarak uluslararası ilişkilerin ana teorilerinden biri olan realizmi akıllara getirir. Ancak Liberal Hükümetlerarasıcılığın ulus devlet anlayışı, uluslararası ilişkilerde kendini daha farklı bir yerde konumlandırmaktadır.

Ulus devletler realistlerin anladığı anlamda katı bir formda güvenliklerini sağlamak için eyleme geçen aktörler olarak ele alınmamasına karşın Moravcsik ulus devletleri halen karar alıcı güçleri ve siyasi meşruiyeti olan aktörler olarak tanımlamaktadır.⁴² Hatta Moravcsik, Avrupa entegrasyonunun temelini oluşumunda da ulus devletlerin rolünü oldukça önemsemektedir. 1991’de yazdığı makalesinde “Entegrasyonun birincil kaynağı ülkelerin kendi çıkarlarında ve onları Brüksel’e getiren göreceli güçlerinde yatmaktadır” şeklindeki cümlesiyle de bu görüşünü ifade etmiştir.⁴³ Dolayısıyla Moravcsik’e göre uluslararası politikada olduğu gibi, entegrasyonda da temel güç ulus devletler ve onların temsilciler olan hükümetler olarak değerlendirilmektedir. Burada farklılaşan durum, devletlerin politika yapım süreci ve karar almadaki temel motivasyonlarının ne olduğu konusunda ortaya çıkmaktadır. Güç arayışı ya da ulusal güvenlik gibi endişelerin öne çıkarıldığı realist teorinin aksine, Liberal Hükümetlerarasıcılıkta temel aktör olan hükümetler, ekonomik motivasyonla hareket etmeye ve işbirliğine daha yakın olarak çizilmiştir. Ulus devletlerin temsilcisi konumundaki hükümetlerin merkezi konumu bu anlamda amaç ve motivasyonlar açısından farklılaşmaktadır.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın ulus devlet anlayışını ve ulus devletlerin uluslararası politikadaki merkezi konumunu düşününce, AB’nin aktörlüğü Liberal Hükümetlerarasıcılık için sorunlu olabilir. Çünkü bu teori, ulus devletlerin ve onların altında mücadele eden sosyal grupların temsilcisi olarak gördüğü hükümetleri temel

⁴²Moravcsik, Schimmelfennig, “Liberal Intergovernmentalism”, a.g.e., s.68.

⁴³ Moravcsik, “Negotiating the Single European Act”, a.g.e., s. 75.

aktörler olarak gören hükümetlerarasıcı bir teoridir. Dolayısıyla AB kurumlarına daha fazla rol atfeden kurumsalcı ve ulusüstücü yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu durumda AB'nin müzakerelerde düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir rol oynayan bir uluslararası bir kuruluş gibi mi ele alınması gerektiği, yoksa kendine ait otonom karar alma mekanizmalarıyla birlikte ulus devletlere ve onların hükümetlere benzer bir yapıda mı anlaşılması gerektiği karmaşık bir konudur. Bu, AB'nin "suigeneris" (nevi şahsına münhasır) konumundan kaynaklanan bir durumdur.

Anlaşma yürüten bir aktör olarak AB'nin, üçüncü bir tarafla yapacağı ortaklık anlaşmalarında anlaşma imzalama yetkisine sahip olan kurumsal yapısı ve üye devletlerden başka AB politikaları ve bu politikalar için AB düzeyinde mücadele eden sosyal gruplar düşünüldüğünde, AB'yi en azından üçüncü taraflarla yaptığı anlaşmalarda bir aktör olarak ele almak mümkündür. Bu sebeple Güney Kore ile yapılan STA, AB üye ülkelerinin hükümetleri düzeyinde değil, AB ve Güney Kore hükümetleri düzeyinde analiz edilecektir. Nitekim Güney Kore-AB STA'sı da AB'nin kurumsal yapısı çerçevesinde hükümetle ayrı ayrı değil, doğrudan AB düzeyinde imzalanmıştır.

C. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Uluslararası Müzakereler

Liberal Hükümetlerarasıcılığı incelerken üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri devletlerarası müzakerelerdir. Liberal Hükümetlerarasıcılığın üç temel unsurundan biri olarak değinilmiş olsa da, müzakerelerin niteliği, nelerden etkilendiği, nasıl gerçekleştiği ve ne gibi koşullarda sonuca bağlandığı, müzakereleri yapan aktörlerle birlikte ve uluslararası ilişkilerin o dönemdeki yapısı ile birlikte Liberal Hükümetlerarasıcılık varsayımlarınca incelenmelidir.

Moravcsik'e göre, sınır aşan işlemlerin artması, malların ve hizmetlerin hareketi, ortak politika oluşturmayı gerektiren çevre kirliliği gibi sorunlar uluslararası politika koordinasyonunu gerektirmektedir. Bu koordinasyon sağlanırken ulusal ve uluslararası konuların birbiri üzerinde bir etkisi ve maliyeti bulunmaktadır. Örneğin, çevre kirliliğini azaltmak için koyulan standartlara uluslararası koordinasyonun bir parçası olarak uymak içindeki sosyal grupların çıkarıyla çatışabilir, uymamak ise uluslararası alanda sorun teşkil edebilir. Moravcsik bu durumu, negatif politika dışsallığı (*negative policy externalities*) olarak adlandırmaktadır. Modern politik ekonominin sunduğu politika koordinasyonu ise negatif politika dışsallıklarını yok etmek amacını taşımaktadır. Bu sebeple uluslararası müzakerelerde karşılıklı pazar serbestleştirilmesi ve politika uyumlulaştırılması temel alınmaktadır.⁴⁴

Pazarın karşılıklı serbestleştirilmesi yoluyla ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık oluşur ve sınırlamalar kaldırılacağından gelen dış yatırımcı ve göçmenlerle birlikte rekabetin artmasıyla modernizasyon ve verimlilik sağlanır. Politikanın uyumlulaştırılmasını ise Moravcsik devletlerin kendi içinde sorumlu olduğu konulardaki düzenlemelerin diğeri için verimsizliğe yol açmayacak şekilde ortak olarak belirlenmesi şeklinde açıklamıştır.⁴⁵ Moravcsik'e göre serbestleştirme ya da liberalleşmenin sağlanması için pek çok örnekte özel sektörün ekonomik çıkarları sebebiyle hükümetler üzerinde kurdukları baskının hükümetleri liberalleşmeye ikna etmeye yetmektedir. Ayrıca, bu karar sadece özel sektörden gelen baskılar sebebiyle değil, hükümetin yaptığı hesaplamalar sonucunda da alınabilmektedir.⁴⁶ Devletlerarası müzakerelerin pazarın karşılıklı liberalleşmesi ve politika uyumunun

⁴⁴Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community", a.g.e., s. 485-486.

⁴⁵Ibid., s. 486.

⁴⁶Ibid., s. 490.

sağlanması temelinde oluşması, hükümetlerin tercihlerinin ve hesaplamalarının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Moravcsik'e göre devletlerarası müzakere uygulamalarından biri, daha büyük bir ortaklık ihtimali üzerine sınırlamalar oluşturarak en küçük ortak payda (*lowest common denominator*) üzerinde anlaşılmasıdır. En küçük ortak payda üzerinde anlaşmak, mevcut duruma (statükoya) en yakın hükümetin kararını uygulamak anlamına gelmemektedir; bunun yerine, anlaşmaların onun tercihleriyle katı bir şekilde sınırlandığı anlamına gelmektedir. Moravcsik, Avrupa tek pazarının en küçük ortak payda müzakereleriyle Avrupa Topluluğu'nu yüksek düzeyde uyumlu hale getirdiğini savunmuştur.⁴⁷

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinde, ekonomik karşılıklı bağımlılığın ulusal tercihler üzerinde, dolayısıyla da uluslararası müzakerelerde çok boyutlu bir etkisi vardır. Moravcsik, ticari serbestleşme (*commercial liberalization*) söz konusu olduğunda çoğunlukla üreticilerden gelen baskı, uluslararası rekabette fayda ve zarar hesapları, kararların siyasi sonuçları gibi konuların hükümetin kararları üzerinde belirleyici olacağını iddia eder. Buna göre, üreticilerin çıkarları güçlü, kesin ve ortaksa, hükümet serbestleşme yönünde daha rahat karar alacağı, aksi takdirde ise serbestleşmeyi riske atabileceği sonucuna varılmaktadır.⁴⁸ Bu konu, müzakere masasındaki kararlılığı belirleyen bir unsur olarak kaydedilebilir. Moravcsik, müzakere gücünün genellikle tercihlerin yoğunluğuna bağlı olduğunu savunmuştur.⁴⁹

⁴⁷Ibid., s. 500-502.

⁴⁸Ibid., s. 495.

⁴⁹Ibid., s. 504.

Uluslararası müzakerelerde hükümetler tarafından kullanılan stratejiler de bulunmaktadır. Konuları birbirine bağlama da bu stratejilerden biridir.⁵⁰ Moravcsik’e göre AB’nin Maastricht Anlaşması buna iyi bir örnek teşkil eder: Maastricht Anlaşması’nda parasal birlik ve bunun için sağlanan yüksek kaynaklar, Avrupa Parlamentosu’nun güçlendirilmesi ve çeşitli sembolik konularla bir arada müzakere edilmiş ve kar- zarar dengesi sağlanmıştır. Bu şekildeki bir müzakere stratejisi, iyi bir entegrasyon yöntemi olmakla birlikte, içerideki sosyal gruplar için büyük bir kayıp oluşturduğu durumlarda çok fazla sürdürülebilir olmayabilir.⁵¹ Bu da sosyal grupların, müzakere masasında hükümetlerin ulusal tercihlerine bağlı kalma beklentileriyle açıklanabilir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık, uluslararası müzakereleri çoğunlukla içerideki sosyal grupların (*domestic groups*) ulusal tercihleri (*national preferences*) belirlemesi ve bunun hükümetlerin müzakerelerdeki tutumunu belirlemesiyle açıklamıştır. Ne kadar kararlı bir ulusal tercih oluşmuşsa, hükümetler müzakerelerde taviz vermekten o kadar kaçınacaktır. Yine de fayda ve zarar hesapları ile hükümetleri anlaşmaya ikna etmenin çeşitli stratejileri bulunmaktadır. En düşük ortak paydada hükümetler anlaşabilir ya da belirli konulardan taviz vererek daha çok önemseydiği konularda kazanım sağlayabilmektedir. Görüldüğü gibi, Liberal Hükümetlerarasıcılık, uluslararası müzakereleri kapsamlı olarak ele almakta ve bunları birçok faktörden etkilenen bir süreç olarak ele almaktadır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık, yukarıda da bahsedildiği gibi temelde entegrasyonu açıklamaya çalışan bir büyük teoridir. Entegrasyondan bahsederken ise, hükümetler arasındaki ilişkiler ele alındığından bu ilişkilerin neden ve nasıl kurulduğu da

⁵⁰Ibid., s. 505.

⁵¹Ibid., s. 506-507.

incelenmek zorundadır. Bu zorunluluk, günümüzde gitgide artan ve karmaşıkleşan devletlerarası, hükümetler arası ya da daha genel ve kapsayıcı bir tabirle aktörler arası ilişkilerin neden var olduğunu ve nasıl devam ettiklerine yönelik farklı yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Örneğin, Uluslararası İlişkiler disiplininde neorealizm akımının önemli temsilcilerinden Kenneth N. Waltz, anarşinin hakim olduğu uluslararası ilişkilerde, devletlerin güvenliğini sağlamaya çalıştıklarını ve bu güvenlik endişelerinden dolayı genellikle şüpheli ve düşmanca olduğunu ileri sürmüştür.⁵² Buna karşın liberal teoriler, uluslararası ilişkileri daha farklı analiz eder ve işbirliğini daha çok vurgulayarak devletlerin birbirleriyle olan ilişkisini açıklamaya çalışır. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı devletlerarası ilişkileri, bu ilişkilerin sebeplerini ve nasıl gerçekleştiğini, sonuçlarını ve etkilerini açıklamaya yönelik bir yaklaşımdır. Kısacası, karşılıklı bağımlılık da, diğer yaklaşımlar gibi uluslararası ilişkileri ve aktörlerin davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık açıklanacak olursa, literatürdeki benzer kavramlardan farkı üzerinde durmak bir başlangıç noktası olabilir. Karşılıklı bağımlılığın bağımlılıktan farkı, taraflardan birinin diğerinin üzerinde bağlayıcı ve kontrole sahip olmaması ve iki tarafın da belli bir maliyetin bulunması olarak değerlendirilmiştir.⁵³ Bu bakımdan iki tarafın da ilişkinin sürdürülmesi ve durumu için belli bir iradeyle hareket ettiği söylenebilir. Tarafların iradesiyle kurulan karşılıklı bağımlılık türünden bir ilişki aynı zamanda bir takım sınırlamalar da getirebilir.⁵⁴ Elbette iki aktör arasındaki ilişkiyi tanımlarken yalnızca sınırlamaların varlığı o ilişkiyi karşılıklı bağımlılık olarak tanımlamaya yetmez. Bunun için, “taraflardan birinin (a) diğeri (b) üzerindeki

⁵²Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenneth Waltz, “TheOrigins of War in NeorealistTheory”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol: 18, No: 4, 1988, s.615-628.

⁵³ Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009, s. 75.

⁵⁴Ibid. idem.

pazarlık gücü (*bargaining power*), diğer tarafın (b) bu karşılıklı bağımlılık ilişkisine karşı hassasiyetine (*sensitivity*) ve etkilenme derecesine (*vulnerability*)” de başvurmak gerekmektedir.⁵⁵ Dolayısıyla karşılıklı bağımlılığı anlamada müzakere/pazarlık önemli bir yer kaplamaktadır.

Moravcsik’in karşılıklı bağımlılık ilkesi, liberalizmin yaklaşımıyla benzerdir. Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılık yaklaşımını liberal perspektiften açıklamışlardır. Karşılıklı bağımlılığı tanım olarak bir uluslararası ilişkiler kavramı olarak ele alan Keohane ve Nye bağımlılığı “dış güçler tarafından belirlenme ya da önemli ölçüde etkilenme” olarak tanımlamış; karşılıklı bağımlılığı ise bunun ortaklaşa olanı, uluslararası ilişkiler bağlamında da ülkeler arasında ya da farklı ülkelerdeki aktörler arasında karşılıklı etki olarak tanımlamışlardır.⁵⁶ Bu anlamda öncelikle bağımlılık kavramı tek taraflı bir etkiyi içinde barındırırken, karşılıklı bağımlılıkta çok taraflı bir etkileşimin söz konusu olduğu görülmektedir.

Keohane ve Nye’a göre, dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sınır aşan olaylar çok hızlı bir şekilde artmıştır. Sınır aşan aktivitelerin artması, karşılıklı bağımlılığın açıklanması ile doğrudan ilgilidir; nitekim sınır aşan aktivitelerin artması sebebiyle ulusların birbiriyle ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleri de artmaktadır. Örneğin, sınır aşan bir ticari faaliyet ya da bir ülkede yatırım yapan uluslararası bir şirketin faaliyetleri bile artık tek bir ülkeyi bağlamaz. Çok basit bir sınır aşan ticari faaliyet bile bir karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla Keohane ve Nye’in çalışması, sınır aşan faaliyetlere ve karşılıklı bağımlılığın dünya siyasetindeki etkisine değinmesi bakımından önem taşımaktadır. Keohane ve Nye

⁵⁵ John A. Kroll, “The Complexity of Interdependence”, *International Studies Quarterly*, Vol: 37, No: 3, 1993, s. 76.

⁵⁶ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, Longman, Boston, 2012, s. 7.

göre yaptıkları çalışmanın en büyük katkısı kendi ifadeleriyle şu şekilde açıklanmıştır:

Karşılıklı bağımlılık ve müzakere çalışmalarına en büyük katkısı, karşılıklı bağımlılık siyaseti analizlerinin teferruatlı bir müzakere kavramsallaştırması gerektirdiğinin ve ekonomik karşılıklı bağımlılık kalıpları ile güç arasında karşılıklı etkinin bulunduğu vurgulanmasıdır.⁵⁷

Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarası modeline benzer şekilde Keohane ve Nye da karşılıklı bağımlılığın müzakerelerde dikkate alınması gereken bir etken olduğuna dikkat çekmiş ve güç ve ekonomik karşılıklı bağımlılık arasında ilişki kurmuşlardır.

Keohane ve Nye'in açıklamasında karşılıklı bağımlılıkta müzakereye konu olan durumlar, bu konular arasındaki bağlantı ile ele alınmaktadır. Konular arası bağlantı, hem devlet içi hem de devletlerarası mücadeleyi içinde barındırmaktadır. Keohane ve Nye'a göre, konular arası bağlantılarda bir devlet diğer devletin bir politikasına engel olmak istiyorsa bunu bir başka konuya bağlayarak elde etmeye çalışabilir ve böylelikle bağladığı konudan fedakarlık yapması gerekebilir. Bu durum devlet içinde de fedakarlık yaptığı konudan hoşnutsuz olanların olabileceği sebebiyle devlet içi bir mücadele olurken, sebepleri ve sonuçları itibarıyla ise devletlerarası bir mücadele olarak değerlendirilebilir.⁵⁸ Dolayısıyla pazarlık masasında hükümetler, farklı konuları birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alarak karşılıklı tavizler ve taleplerde bulunarak müzakereyi yürütürler. Bu bakış açısı, Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarası analizinde de bu şekilde ele alınmaktadır.

⁵⁷Ibid., s. 88.

⁵⁸Ibid., s. 87-88.

Moravcsik'in üzerinde durduğu en önemli konu ekonomi alanındaki karşılıklı bağımlılıktır. Moravcsik'e göre, artan karşılıklı bağımlılıkla entegrasyon birbiriyle alakalıdır.⁵⁹ Kaldı ki Moravcsik, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin temelini "hükümetlerarası kurumsalcılık" teorisine dayandığını ve uluslararası karşılıklı bağımlılığı içeren liberal teorilerden yola çıkarak ulusal tercih oluşumunun buna eklendiğini ifade etmiştir.⁶⁰ Liberal Hükümetlerarasıcılığın üç boyutundan biri olan "ulusal tercih oluşumunun liberal teorisi", ekonomik karşılıklı bağımlılık içerisinde gerçekleşmektedir.⁶¹ Ulusal tercihler öncelikli olarak ekonomik karşılıklı bağımlılığın getirdiği fırsatlar ve sınırlılıklar tarafından belirlenir.⁶² Dolayısıyla entegrasyonun başlangıcında ekonomik amaçların öne çıkması, Liberal Hükümetlerarasıcılıkta karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak düşünülmüştür. Ayrıca ekonomik alandaki karşılıklı bağımlılık sadece müzakere sürecini değil, müzakere öncesine de devlet altı aktörlerin mücadelelerini ve ulusal tercih oluşumunu etkileyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal tercih oluşumu ya da müzakereleri etkileyen karşılıklı bağımlılığın nitelikleri konusunda Moravcsik, potansiyel işlerde veya işbirliklerinde basit bir korelasyonun olduğunu ve çıkarların uyumunun varlığını düşünmez.⁶³ Bu sebeple, hangi alanda olursa olsun karşılıklı bağımlılık her zaman eşit şartlarda ve tarafların hemen uzlaşacağı bir şekilde gerçekleşmez. Bu durum da karşılıklı bağımlılığın Liberal Hükümetlerarasıcılıkta önemli bir yeri olan müzakere sürecini etkiler. Örneğin, daha az bağımlı olan taraf pazarlık masasında anlaşmanın diğer tarafı üzerinde daha fazla baskı kurma fırsatı yakaladığından kazancı konusunda karşı tarafa göre daha

⁵⁹Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community", a.g.e., s. 476.

⁶⁰Ibid., s. 480.

⁶¹ Ibid. idem.

⁶²Ibid., s. 517.

⁶³Ibid., s. 487.

avantajlı bir konuma gelir.⁶⁴ Bu da bütün ülkelerin eşit şekilde masaya oturmadığı anlamına gelir ki pazarlığın şeklini de belirleyen tarafların elinin ne kadar güçlü olduğudur.

Her ne kadar Liberal Hükümetlerarasıcılık ekonomi alanındaki karşılığın altını çizse de, bu karşılıklı bağımlılığın yalnızca ekonomik alanda gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Moravcsik, politika alanındaki karşılıklı bağımlılıktan da bahseder. Politika karşılıklı bağımlılığı şu şekilde tanımlanır: “Toplumdaki baskın sosyal grup kendi tercihlerini -ki bu tercihler ulusal çıkarların izlenilmesi sonucu ortaya çıkan ulus aşan dışsallıklar örgüsüdür- gerçekleştirmeye çalıştığı zaman dış toplum için oluşan fayda ve zararlar dizisidir.”⁶⁵ Burada dikkat çeken, bu karşılıklı bağımlılık yaklaşımının ekonomi ile sınırlandırılmamış olması ve toplum için oluşan her alandaki fayda ve zararların ulusların tercih oluşumuna etki edebilecek unsurlar olarak politika karşılıklı bağımlılığına dahil edilmesidir.

Tüm devletlerin tercihlerinin düzeni önemli ölçüde politika karşılıklı bağımlılığıyla birbirine bağlıdır; dolayısıyla devletler tercihlerini oluştururken devletler bir diğerinin tercihini de her zaman için göz önünde bulundurmak zorundadır.⁶⁶ Buna göre, Liberal Hükümetlerarasıcılıkta karşılıklı bağımlılık, yalnızca ekonomik alanda değil siyaset alanında da ortaya çıkar ve ulusal tercih oluşumunu etkiler. Ayrıca, politika karşılıklı bağımlılığı, ekonomik alanda olduğu gibi sadece kendi çıkarlarıyla değil, diğer devletlerin çıkarlarıyla da ilintilidir. Bu da uluslararası ilişkilerin genel yapısında ve ulus devletlerin birbiriyle ilişkilerinde karşılıklı bağımlılığın ekonomik

⁶⁴Ibid., s. 500.

⁶⁵Andrew Moravcsik, “Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics”, *International Organization*, Vol: 51, No: 4, 1997, s. 520.

⁶⁶Ibid., s. 523.

ve siyasi olarak kendini gösterdiği ve hem mevcut hem de kurulması planlanan ilişkileri etkilediği anlamına gelmektedir.

Moravcsik'e göre karşılıklı bağımlılık sistemik sonuçları da olan bir durumdur, çünkü devletler yalnızca tek bir dış politika amacı gütmek için politika izlemezler.⁶⁷ Bu durumda aktörlerin tamamı bir diğerinin ulusal tercihlerini de düşünmek zorunda olduğundan, karşılıklı bağımlılık bütün uluslararası sistemi etkileyen bir olgu haline gelir. Liberal Hükümetlerarasıcılığın uluslararası sisteme dair varsayımları da genel olarak karşılıklı bağımlılık üzerinden şekillenmiş olur.

Karşılıklı bağımlılık ulusal tercihlerin oluşmasında önemli bir faktör olmaya devam ederken, aynı zamanda bütün aktörleri etkileyen bir olgu olduğu için sistemi de etkileme kapasitesine sahiptir. Karşılıklı bağımlılığın asimetrik yapısı da, pazarlık sürecini etkileyeceğinden, iki ülke ilişkisinde belirleyici bir rol oynayabilir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Liberal Hükümetlerarasıcılığın aslında neoliberal uluslararası ilişkiler teorilerinin ortaya attığı karşılıklı bağımlılık kavramından beslendiği ortaya çıkmaktadır.

Karşılıklı bağımlılığın ortaya çıktığı ve Liberal Hükümetlerarasıcı teorisinin ilgi odağındaki bir diğer konu devletlerin birbirleriyle yaptığı ortaklık anlaşmalarıdır. Ortaklık anlaşmaları, hükümetlerin birbirleriyle yaptıkları müzakerelerde önemli bir alanı oluşturduğundan ve aynı zamanda teoriyle uyumlu olarak ekonomik çıkarların oluşturduğu rasyonel tercihlerin sonucu olarak değerlendirilebileceğinden Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinde incelenmeye değerdir. Ayrıca, bu tezin konusu da ortaklık anlaşmalarından biri olan Güney Kore-AB STA'sını incelemek olduğundan ve Liberal Hükümetlerarasıcılık teorik temel olarak bu çalışmada kullanılacağından,

⁶⁷Ibid., s. 524.

bir sonraki alt başlıkta ortaklık anlaşmaları ve Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi ilişkisi ele alınacaktır.

D. Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Ortaklık Anlaşmaları

Moravcsik, Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen bütünleşme sürecini Haas’ın düşünceleriyle yakın bir şekilde bir “uluslararası rejim”in ortaya çıkış süreci olarak inceleme eğilimindedir.⁶⁸ Uluslararası rejimler bir ya da daha fazla politika alanında genel kabul gören kurallar, normlar, karar verme ve sorun çözme mekanizmaları yaratarak bu rejime taraf olan devletler arasında işbirliğinden daha derin, bütünleşmeye doğru giden bir siyasal ekonomik süreci belirler. Bu yaklaşım, hükümetler arasında yürütülen müzakerelerin bir uluslararası rejim müzakeresi olduğu ve ortak kurallar bağlamında ortaya çıktığı varsayımı üzerinden açıklamaktadır. Moravcsik’in Liberal Hükümetlerarasıcı modeli de bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Uluslararası rejim modeli ortak anlaşmaları incelemek için de bu çerçeveye içerisinde kullanılan araçlar sunmaktadır.

Moravcsik’in Liberal Hükümetlerarasıcılığının müzakerelere ve bu müzakerelere giden ulusal hükümetlerin tercih oluşum süreçleri sonuç olarak ortaklık anlaşmaları için de geçerlidir. Ayrıca ortaklık anlaşmaları hükümetlerarasıcı müzakereler sonrasında oluştuğunda ortaya çeşitli politika alanlarının işleyişini belirleyen uluslararası rejimler çıkacaktır. Uluslararası rejimler, hem anlaşmaların ve işbirliklerinin bir sonucu, hem de daha sonraki anlaşmalar için oluşmuş bir zemin olarak değerlendirilmelidir. Avrupa entegrasyonu buna örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenle uluslararası rejimleri merkeze alan Moravcsik’in Liberal Hükümetlerarasıcı modeli, ortaklık anlaşmalarına dayanan entegrasyonu ve aynı

⁶⁸Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community”, a.g.e., s. 478.

zamanda bu entegrasyona giden devletlerin dış politikasını anlamaya yardımcı olmaktadır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık için önemli bir alan dolayısıyla ortaklık anlaşmalarıdır. Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin en nihayetinde bir entegrasyon teorisi -daha doğru bir ifadeyle, entegrasyonu açıklamaya çalışan bir teori- olduğu düşünülürse, entegrasyona giden önemli bir yol olarak ortaklık anlaşmalarının açıklanması gerektiği görülebilir. AB'nin de entegrasyon yolundaki ilk adımının sanayi ve dolayısıyla ekonomi için önem taşıyan kömür ve çeliğin kullanımına ilişkin işbirliği yapılması olduğu düşünüldüğünde, ekonomik işbirliklerinin Liberal Hükümetlerarasıcılık tarafından önemsendiği söylenebilir.

Liberal Hükümetlerarasıcılıkta ortaklık anlaşmaları ya da diğer anlaşmalar hem pazarlığın amacı hem de pazarlığın şartlarını etkileyen unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Moravcsik, AB entegrasyonu örneğinde Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin önceki anlaşmaları mevcut statüko olarak kabul ettiğini, bunun yanı sıra anlaşma masasında alternatiflerin de hükümetler tarafından hesaplandığını varsaydığını belirtmiştir.⁶⁹ Buna göre, anlaşma yapmak için oluşturulan müzakere ortamı tamamen eşit, her şeyden bağımsız ve nötr bir şekilde oluşmamakta, taraflar arasında önceden kurulmuş olan anlaşmalar yeni yapılacak anlaşma müzakerelerinde bir statüko olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak anlaşmaların amaçlarının ve anlaşmaya giden yolda müzakere sürecinin neye göre ve nasıl şekillendiği yalnızca mevcut koşullarla ve statükoyla anlaşılmayıp, Liberal Hükümetlerarasıcılığın daha ayrıntılı olarak ele aldığı bir konudur.

⁶⁹Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", a.g.e., s. 612.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisine göre, uluslararası anlaşmaların amacı, neredeyse tümüyle sosyal tercihlerin biçimine bağlıdır ve pazarlıkta hükümetler taviz verme konusunda çok az esnektir, çünkü aksi takdirde en az paydayı alacaklardır.⁷⁰ Dolayısıyla hükümetlerin kendileri için bağlayıcı olan toplumun tercihlerinden ödün vermemesi beklenmektedir ki hükümetler iç politikada bu sebeple güç kaybetmeyi tercih etmezler. Daha önce de belirtildiği gibi Liberal Hükümetlerarasıcılıkta hükümetler ülke içinde toplumsal mücadelede baskın olan belli bir grubu ya da bir konuda uzlaşmış ve çıkarları örtüşen bazı grupları temsil etmekte ve bu gruba ya da gruplara karşı bir sorumluluk taşımaktadır.

Moravcsik, ülkeler için daha iyi olan seçeneğin uluslararası anlaşmalar konusunda ülke içindeki baskın sosyal grupların çıkarlarının örtüştürülmesi olduğunu savunur, çünkü söz konusu çıkarlar ayrıştığında koordinasyon engellenir.⁷¹ Dolayısıyla hükümetlerin güçlü olabilmesi ve daha fazla inisiyatif alabilmesi için bir anlamda farklı kesimleri ikna etmesi gerekmektedir. Ülke içerisinde de sosyal gruplar arasında çıkarların örtüştürülmesi ya da uzlaştırılması, hükümetin temsil ettiği kesimin oranını artıracığından, hükümete daha büyük bir güç ve aynı zamanda önemli bir sorumluluk atfetmiş olur. Bu da Liberal Hükümetlerarasıcılıkta pazarlık sürecini etkileyebilecek unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası anlaşmalarda pazarlığı etkileyen bir diğer unsur uluslararası kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, hükümetlerin ulusal tercihlerini belirlemede rol oynayabileceği gibi müzakere aşamasında da anlaşmanın sağlanabilmesi için kurallar oluşturabilir ya da anlaşmazlıklarda hüküm verebilir.⁷² Ancak burada şu unutulmamalıdır: Uluslararası ilişkilerde devletler egemenliklerini elinde

⁷⁰Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community", a.g.e., s. 487.

⁷¹Ibid. idem.

⁷²Ibid., s. 497.

bulundururlar ve ancak kendi istekleriyle uluslararası bir kuruluşa yetki verdiklerinde uluslararası kuruluşlar egemenliklerini sınırlayıcı bir yetkiye sahip olabilir. Uluslararası anlaşmalar için de bu geçerlidir, eğer taraflar kuralları koyması ya da anlaşmazlığı çözmede hakemlik yapması yetkisini uluslararası kuruluşlara verirse, o kuruluşlar bunu gerçekleştirebilir, aksi takdirde uluslararası kuruluşların anlaşmayı bu şekilde etkileme yetkisi bulunmamaktadır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisine göre anlaşmaları etkileyen diğer unsurlardan biri anlaşmanın olmamasının içerdiği tehdit (*threat of non-agreement*).⁷³ Anlaşmanın olmamasının içerdiği tehdit, bir tarafın ya da tarafların daha iyi bir alternatif sağlamak için, işbirliğini reddetmesidir; aslında mevcut şartları kabul etmeme ve daha iyi şartları arama tarafların en büyük pazarlık gücü olsa da anlaşma olmaması riskini de beraberinde getirebilir.⁷⁴ Daha kazançlı bir anlaşma yapmak isterken, önerilen şartları kabul etmemek ve anlaşmanın da sağlanamaması halinde, elde edilebilecek kazançlardan da mahrum olmak şeklinde bir risk söz konusu olabilir. Bu risk ya da olası kazanımlar da müzakerelerin seyrini etkileyen faktörlerdir.

Gerek ortaklık anlaşmaları, gerekse diğer uluslararası anlaşmalar için tarafların değerlendirmesi gereken pek çok faktör bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen, anlaşmanın olmaması riski, uluslararası kuruluşlar, içerideki sosyal grupların çıkarları ve bu çıkarların üzerinde uzlaşıp uzlaşılmadığı, tarafların birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığında avantajlı ya da dezavantajlı konumda olmaları, önceden yapılmış anlaşmaların oluşturduğu statüko bu faktörlerden bazılarıdır.

Bütün bu faktörler değerlendirildiğinde, Liberal Hükümetlerarasıcılığın uluslararası ilişkilerde sağlanan işbirliğini, yapılan ortaklık anlaşmalarını ve bu anlaşmalara

⁷³Ibid., s. 499.

⁷⁴Ibid., s. 497.

giden süreçte gelişen müzakereleri çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak ele aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Liberal Hükümetlerarasıcılık, anlaşmalar konusunu da anlaşmaların ortaya çıkış motivasyonundan başlayarak oluşum süreciyle birlikte ayrıntılı olarak değerlendirmiştir.

Bütün bu süreçlerin entegrasyon özelinde nasıl işlediği de, bir entegrasyon teorisi olarak Liberal Hükümetlerarasıcılığın konusudur. Moravcsik'in anlaşmalar ve bununla elde edilen entegrasyon hakkında, AB'nin oluşumundan yola çıkarak ileri sürdüğü birtakım iddiaları vardır. Moravcsik, anlaşma süreçlerinin ve sonrasında sağlanan entegrasyonun "gönüllülük" sonucu oluştuğunu iddia eder. Örneğin Avrupa Birliği (o zamanlardaki adıyla Avrupa Topluluğu) ne bir askeri zorlamayla ne bir ekonomik yaptırımla ne de bir başka tehditle bir araya gelmiştir.⁷⁵ Ancak bu gönüllülük belli çıkarlar ve uluslararası koşullar içerisinde gerçekleşir. Herhangi bir çıkar veya uygun bir uluslararası ortam olmaksızın bu gönüllülüğün ya da ortak isteğin ortaya çıkması mümkün olmayabilir. Dolayısıyla ortaklık anlaşmaları ya da daha ileri entegrasyona götürecek olan anlaşmalarda temel belirleyici olan hükümetlerin entegrasyona dair istekleri ve gönüllülük temelinde yürütülen çabaları entegrasyonun sağlanmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Moravcsik'in bir zorlama olmamasına yaptığı vurgu, hükümetlerin kendi iradeleri ve karar alma mekanizmalarındaki rolüne ilişkindir. Hükümetlerin gönüllülük ya da isteklerinin oluşmasında ise hükümetin adım atmasını sağlayacak çeşitli faktörler bulunabilir.

Gönüllülük unsurunun yanında, hükümetlerin bu yöndeki iradesini etkileyen sosyal süreçler de Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin inceleme alanına girmektedir. Bu konuda da yine ulusal tercih oluşum sürecine başvurulması ve Liberal Hükümetlerarasıcılık perspektifinden ülke içindeki baskın sosyal grupların kendi

⁷⁵Ibid., s. 498.

aralarındaki mücadeleleri ve bunların uzlaştırılması entegrasyon için hükümete verilen yetkinin kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamda, toplum içindeki çıkar gruplarının entegrasyon ya da işbirliği için ortaya çıkan iradesi, hükümetlerin kararlarında belirleyici bir nitelik taşımaktadır.

İkili anlaşmaları ise Liberal Hükümetlerarasıcılığın analizinde rasyonel hareket eden ulusal hükümetlerin inisiyatifiyle oluşturulmuş, ulusal ve uluslararası şartlardan etkilenen bir müzakerenin sonucunda ortaya çıkmış ve şartları ulus devlet içerisindeki sosyal grupların ve çıkar gruplarının mücadelesinin politika yapımına yansısıyla belirlenmiş mekanizmalar olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumda Liberal Hükümetlerarasıcı bir analizde hükümetlerin tercihlerinin oluşumu, müzakereye etki eden şartlar göz önünde bulundurularak incelenmekte, müzakere sonucu ve bu anlaşmaların sonuç ve etkileri ele alınmaktadır.

Liberal Hükümetlerarasıcılık yalnızca bir entegrasyon teorisi değil aynı zamanda uluslararası ilişkilerde taraflar arasındaki anlaşmaları ve bu anlaşmalara giden yolda hükümetlerin nasıl karar aldığını ve nasıl müzakere ettiğini inceleyen detaylı bir model olarak da düşünülebilir. Güney Kore ile AB arasındaki STA, politika yapım süreçleri ve toplum içerisindeki çeşitli çıkar gruplarının mücadeleleri göz önünde bulundurulduğunda Liberal Hükümetlerarasıcı bir bakış açısıyla incelenmeye bir örnek teşkil etmektedir. Bu anlamda Güney Kore-AB STA'sı, ulusal tercih oluşumu ve müzakere süreçleriyle birlikte ele alınacak ve bunların hem uluslararası koşullar, koalisyon alternatifleri ve mevcut anlaşmalardan nasıl etkilendiği hem de müzakere sürecinde tarafların kendi toplumlarındaki grupları nasıl göz önünde bulundurduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinde hükümetlerin rasyonel tercihleri olduğu kadar, devlet içindeki unsurların da rasyonel çıkarları ve

bunun müzakerelere etkisi ele alınacaktır. Liberal Hükümetlerarasıcı bir bakış açısından anlatılacak olan STA sürecinin, bu kuramın varsayımlarıyla örtüşen ve ayrışan yanları da incelenecektir. Sonuç olarak, Güney Kore ve AB STA'sının karşılıklı verimliliği artırıp ortak fayda sağlayıp sağlamadığını anlamak için anlaşmanın sonuç ve etkilerine de değinilecektir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık modeliyle ele alınacak olan AB-Güney Kore STA'sının iki taraf arasında daha ileri bir entegrasyon ihtimali incelenecektir. Bunun yanında, Liberal Hükümetlerarasıcılığın rasyonel yaklaşımıyla devlet içerisindeki aktörlerin tercihleri ayrıntılı olarak açıklanarak çıkar gruplarının endişeleri ve karar alma süreçlerine etkisi tartışılacaktır. Buna göre, AB-Güney Kore STA'sının Liberal Hükümetlerarasıcı bir analizi yapılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KORE'DE 1997 KRİZİ VE EKONOMİK YAPININ DÖNÜŞÜMÜ

A.Kriz Öncesi Güney Kore'nin İzlediği Ekonomik Politikalar

Güney Kore'nin dış ekonomi politiği, tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümlerde bazı kırılma noktaları etkili olmuştur. Bu kırılma noktalarının en önemlilerinden biri 1997 yılında yaşanan ekonomik krizdir.

1997 yılında Tayland, Hong Kong, Malezya, Filipinler, Endonezya gibi Güney Doğu Asya ülkelerinin seri halinde döviz krizi içerisine girmesiyle birlikte, Güney Kore'de de döviz politikası başarısız olmuş ve milli iflas durumuna düşülmüştür. Asya Ekonomik Krizi olarak adlandırılan bu ekonomik gelişme sonrasında, 3 Aralık 1997 tarihinde Güney Kore IMF'den 19,5 milyar Dolar borç alarak ekonomisini rahatlatabilmiş ancak çok sayıda firma iflas veya kriz durumuna devam etmiştir. Bunun sonucu olarak kitlesel işsizlik ve ekonomik darboğazı beraberinde getiren kriz, Güney Kore halkını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu da siyasi değişimleri beraberinde getirmiştir.

1.Güney Kore'nin Kalkınmacı Devlet Modeli ve 1997 Krizi

Güney Kore 1960 yıllarında devlet önderliğinde gelişme politikası uygulandığında dünyanın övgüsünü kazanan bir ekonomik ve toplumsal gelişme göstermiştir. Dünyada gelişmekte olan ülkelere, Güney Kore gibi uzun zaman gelişmeye devam eden ülkeler çok sayıda değildir. Güney Kore dahil, Doğu Asya ülkelerinin devamlı ekonomik gelişmede başarılı olmasının arkasında devlet temelli kalkınma bakış açısının (*development-state view*) olumlu etkileri bulunmaktadır. Buna göre, ekonomik gelişme başlangıcında meydana gelen kaynakların mobilizasyonu,

yatırımların paylaştırılması ve teknoloji kazanımı ile ilgili piyasa aksaklıklarını devletin verimli bir şekilde düzeltmesi sayesinde hızlı bir gelişme mümkün olabilmektedir.⁷⁶ Bu görüşe uygun şekilde, 1997 ekonomik krizinin öncesinde Güney Kore’de devlet pazara etkin bir şekilde müdahale etmiş ve bundan belirli bir ölçüde sonuç elde edebilmiştir. Ancak devlet ile özel sektörün risk paylaşım sistemi sebebiyle firmalar ve finansal sektörün geniş bir kısmı zor bir duruma düşmüş ve holding şirketlerinde ekonomik güç toplanması, sosyal uzlaşmazlıklar, güvensizlik ve makroekonomik istikrarsızlık gibi problemler ortaya çıkmıştır. 1997 ekonomik krizi devlet önderliğindeki gelişme politikasından vazgeçilerek piyasa yanlısı bir politika uygulamak için önemli bir fırsat oluşturmuştur.⁷⁷

Özellikle Doğu Asya ülkeleri gibi geç sanayileşen ülkelerde alternatif bir sosyo-ekonomik kalkınma aracı olarak görülen kalkınmacı devlet, kendi potansiyelini ne ölçüde gerçekleştirdiği, nasıl şekillendirdiği, nasıl işlediği ve bu modelin toplumla ilişkisinin nasıl olduğu yönleriyle ele alınmaktadır.⁷⁸ Güney Kore’nin kalkınmacı devlet olup olmadığı konusuna ise Hundt şüpheli yaklaşmıştır. Ona göre Güney Kore 90’lı yıllarda yaşadığı ekonomik krizin etkisiyle liberal pazar ekonomisine uzak olsa da artık kalkınmacı devlet olarak hareket etmemekte ve tam olarak neo-liberal bir devlete dönüşmese de önceki yıllarla karşılaştırıldığında piyasaya daha az etki edecek şekilde müdahale etmektedir.⁷⁹

1997 yılının Kasım ayında meydana gelen Güney Kore’nin ekonomik krizi yabancı kreditorlerin Güney Kore bankalarından yoğun bir biçimde paralarını çekmesi ile

⁷⁶경제위기 10년: 평가와 과제(*Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler*, KDI, Aralık 2007, s. 259).

⁷⁷ Ibid. idem.

⁷⁸David Hundt, “Economic crisis in Korea and the degraded developmental state”, *Australian Journal of International Affairs* , Vol. 68, No. 5, 2014, s. 501.

⁷⁹ Ibid., s. 510

başlamıştır. Hesaplardan yüklü miktarda para çekilmesi ile bankalar para ihtiyacını karşılayamayınca Kore Merkez Bankası yabancı para rezervlerinden bankalara acil destek vermeye başlamış, ancak bu müdahale de yeterli olmamıştır. Yabancı para rezervlerinin tükenmesi ile Kore Merkez Bankası'nın döviz kuruna müdahale gücünün yok olması sonucunda Güney Kore para biriminin değerinde düşüş yaşanmış ve bu da kapsamlı bir ekonomik krizi tetiklemiştir.⁸⁰

Döviz krizinin sebebi hakkında çeşitli teoriler söz konusudur. Buna karşılık cevaplar büyük ölçüde krizin sebebinin ekonominin temellerinde olduğunu vurgulayan bir görüş olan “zayıf temeller” (*weak-fundamentals*) görüşüdür. Krize uluslararası finansal pazarın istikrarsızlığının sebep olduğunu vurgulayan bir diğer görüş “kendini gerçekleştiren kriz” (*Self-fulfilling*) ya da finansal panik (*financial-panic*) görüşü olarak da tanımlanmaktadır. Zayıf temeller görüşüne göre “ahbap-çavuş kapitalizmi” olarak da adlandırılan devlet ve özel sektör arasındaki sağlıklı ilişkiden kaynaklanan eksiklikler artarak döviz krizine neden olmaktadır. Devlet önderliğinde ekonomik kalkınma uygulandığında devletin, firma ve bankaların aldıkları kararlara doğrudan etkide bulunması sebebiyle firmanın yatırımlarında ve bankanın kredilerinde problem olduğunda devletin sorumluluğu paylaşması gerekmektedir. Devlet ve özel sektörün yakın ilişkilere dayanan böyle bir risk paylaşım sistemi altında, firmalar gücünü aşan oranda yatırım yapmış ve bankalar risk yönetimini düşünmeden kredi vermeye çalışmıştır. Bunun sonucunda da bankaların verdikleri kredi miktarı ile bu kredilerden tahsil edebildikleri alacakları arasındaki açık giderek artmış ve devlet, ortaya çıkan bu sorunu çözmek için gereken radikal reformları ulusal ekonomiye verebileceği muhtemel zararları düşünerek döviz krizi öncesine

⁸⁰경 제 위 기 10 년: 평 가 와 과 제 (Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler, a.g.e., s. 260)

kadar sürekli olarak ertelemiştir. Böyle bir durumda Güney Kore ekonomisi uluslararası finansal pazara daha fazla entegre olmaya başlamış ve buna bağlı olarak ulusal ekonomik sistemde risk daha da artmıştır. Güney Kore hükümeti bu riski uygun şekilde yönetememiş ve döviz krizi ekonomik krize dönüşmüştür.⁸¹

Bir başka açıklamaya göre, zayıf temeller görüşü, makroekonomik ya da finansal temellerin veya bunların her ikisinin birden zayıf olması sonucunda sermaye akışının tersine dönmesiyle krizin oluştuğunu savunur. Buna karşı alınacak önlemler ise büyük yapısal reformları ve bu reformlara uzun süre bağlı kalmayı gerektirmektedir.⁸² Ekonominin zayıf temellerine vurgu yapan bu görüşe göre, Güney Kore ekonomisindeki yapısal problemler krizde önemli rol oynamıştır.

Kendini gerçekleştiren kriz (*self-fulfilling*) ya da finansal panik görüşünde ekonominin temel unsurları sağlam durumda olsa da uluslararası finans kurumlarının istikrarsızlıkları sebebiyle hızla ülkeden çıkacakları ve bu şekilde bir döviz krizinin tetikleneceği iddia edilmektedir. Bu görüşe uygun şekilde Doğu Asya ülkelerinin, özellikle Güney Kore'nin 1997 krizinden sonra ekonomik olarak hemen iyileştiği görülmektedir. Güney Kore'nin ödeme kabiliyeti açısından problem yaşamadığı, yalnızca geçici olarak likiditesinin az olmasının problem yaratabileceği düşünülmüştür. Güney Kore bu konularda IMF ile yaptığı anlaşma uyarınca yapısal reform programı başlatmış ancak döviz rezervi yeterli olmadığından döviz piyasasını dengede tutamamıştır. Bu problem ancak yabancı kredi veren bankalarla vade tarihinin uzatılması müzakerelerinin gerçekleştirilmesinden sonra çözülebilmiştir. Bu durum kendini gerçekleştiren kriz teorisini destekleyen bir kanıt olarak

⁸¹Ibid. idem.

⁸²Jahyeong Koo, Sherry L. Kieser, "Recovery from a Financial Crisis: The Case of South Korea", *Economic and Financial Policy Review*, Federal Reserve Bank of Dallas, issue Q IV, 2001, s.24.

görülmektedir.⁸³ Nitekim finansal panikle hareket ederek pazardan çıkan sermaye sahiplerinin oluşturduğu bu türden bir krizin çözümü için güvenin yeniden sağlanması gerektiğinden borçların yapılandırılması ve uluslararası işbirliği gerekmektedir.⁸⁴ Bu iki görüşten hangisinin varsayımlarının Güney Kore'deki krizi açıklamada daha isabetli konusunda ise kesin bir sonuca varılamamıştır, çünkü teorileri destekleyen nicel kanıtların ortaya konulması kolay değildir. Ancak 1997 Güney Kore döviz krizinde temel ekonomik unsurların bozulması ile uluslararası finansal pazarın istikrarsızlığının etkileşim içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yang Jea-Jin 1997 yılındaki Güney Kore döviz krizinin sebebini Kalkınmacı Devlet Teorisi (*Development State Theory*) ile bağlantı kurarak açıklamaktadır.⁸⁵ Bu teori, Doğu Asya'nın hızlı ekonomik gelişmesini açıklamaya çalışan ve devlet-firma ilişkilerinin iç yüzünü kavrayan bir teori olarak büyük ilgi görmüştür. Kalkınmacı Devlet Teorisi, gecikmiş sanayileşme sürecinde devletin lider rolünü vurgulayan Friedrich List ve Alexander Gerschenkron'u takip eden politik ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Genel olarak liberal iktisatçılar devletin piyasaya müdahalesinin ve piyasayı denetlemesinin uygun olmadığını düşünmektedir. Bu ekonomistler, piyasa kurallarıyla çalışan ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler gibi pazarın oluşumunun zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelerde de serbest piyasa mekanizmalarının işletilmesi ve bunun için minimalist devleti temel alan küçülmüş devlet öngörmektedirler. Buna karşın Kalkınmacı Devlet Teorisi'ni destekleyenler toplum içinde devleti, büyüme sürecinde ortaya çıkacak ortak eylem problemini

⁸³경 제 위 기 10 년: 평 가 와 과 제 (*Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler*, a.g.e., s. 260).

⁸⁴ Koo, Kieser, "Recovery from a Financial Crisis: The Case of South Korea", a.g.e., ss. 24-36.

⁸⁵ 양재진, 발전 이후 발전주의론: 한국 발전 국가의 성장, 위기, 그리고 미래, 한국 행정 학보 제 39 권 제 1 호 (Yang Jea-Jin, *Developmentalism after Development: The Growth, Crisis, and Future of the Korean Developmental State*, Korean Public Administration Review 39-1, Mart 2005, s.1-18).

çözmek üzere işlem maliyetini azaltacak bir konumda görmekte ve tek sorun çözücü olarak kabul etmektedirler. Bu teoriye göre kalkınmacı devlet, toplumun güçlü ve önde olan grubunun dağıtım talebini bastıracak, devletin otonomisini koruyacak uzun vadede rasyonel kaynak dağıtımı ve pazar oluşumunu yapacak sistemi kurarak bunu uygulayabilen bir devlet kapasitesini oluşturacaktır. Özellikle bunun gelişme odaklı siyasal liderlik ile birleşerek ortaya çıkacağı savunulmaktadır. Kalkınmacı Devlet Teorisi'ni destekleyenler, Doğu Asya'nın gecikmiş sanayileşme devletleri olan Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi başka bölgede görülmeyen tarihsel durumun böylesi bir devlet otonomisi ve devlet kapasitesini mümkün kıldığı görüşündedirler.⁸⁶

Güney Kore'de kalkınmacı devletin otonomisi, Japonya'nın sömürge döneminde aşırı gelişmiş devlet bürokrasi gücüne karşı çıkacak toplumsal grupların olmadığı bir tarihsel özellikten başlamıştır. Yani sanayileşme öncesi yönetici sınıf olan toprak sahibi sınıf, Kore Savaşı ve ondan sonraki toprak devrimi ile çökmüştür. Muhalif işçi grubu Kore Savaşı sonrasındaki şiddetli ideolojik çatışma içerisinde marjinalleşmiştir. Sermaye ise sanayinin gelişmemesinden dolayı hala olgunlaşmadığından, güç ilişkilerinde devleti nispeten daha üstün tutmuştur. Ayrıca Güney Kore uzun merkezi bürokrasi sisteminin geleneği ile yüksek toplumsal anlayış sayesinde yetenekli devlet memurları ile yüksek bir devlet kapasitesine sahip olagelmıştır.

Toplumun dağıtım talebini gerektiğinde baskı altında tutabilen devlet otonomisi, otoriteryanizmi siyasal temel yapmıştır. Ancak 1980'li yıllarda ekonomik gelişmenin başarısından doğan büyük sivil toplum bu otoriteryanizm sistemini çökertmiştir. Güney Kore'de 1987 yılındaki demokratikleşmeden sonra da işçi sınıfına karşı baskı kurma eğilimi aslında çok değişmese de işçi sınıfına karşı devletin kontrol gücü

⁸⁶Ibid., a.g.e., s.2-3.

sınırlandırılmış ve işçi hareketlerinin canlanmasıyla hızlı maaş artışı sağlanarak ihracat ürünlerinin uluslararası rekabetteki gücü azalmıştır. Devletin işçiye yönelik baskı politikası ile sürdürülen sanayi barışı çökerek devlet ile işçi ve sermaye ile işçi arasında yaşanan anlaşmazlıklar işlem maliyetinin artışı ile sonuçlanmıştır.⁸⁷ Ancak işçi politikalarında ortaya çıkan krizin üstesinden gelebilmek için öngörülen ve neoliberal reformlar nedeniyle işçi sınıfına sağlanan hakların önemli kısmında daha sonra ortaya çıkan tavizler verilmiştir. İşsizlik, toplu işten çıkarılmalar gibi sebeplerle bu konu toplumsal bir problem olmaya başlamış ve artan düzensiz işçi sayısı ile birlikte neoliberal düzenlemelere karşı büyük protestolar yapılmaya başlanmıştır.⁸⁸

Demokratikleşmeden sonra devlet-sermaye ilişkisinde de aynı durum söz konusu olmuştur. Güney Kore’de kalkınmacı devlet, ekonomik gelişmenin başında sermayenin oluşmasında destek sağlayarak piyasa üzerinde kontrol sağlamıştır. Ekonomik gelişme sayesinde sermaye sınıfı gelişince sermaye devletle adım adım eşit seviyeye ulaşmıştır. Gücünü artıran sermaye sınıfı, devletten özel sektör önderliğinde ekonomi veya pazar ekonomisi mantığı ile çeşitli ekonomik serbestleşme ve finansal serbestleşme talep etmeye başlamıştır. Bu talepler zaman içerisinde büyük oranda gerçekleşmiştir. Söz konusu siyasal süreç, sermaye sınıfı siyasal ve ekonomik sistem üzerinde gücünün oldukça arttığı bir döneme girildiğini işaret etmektedir. Sisteme hakim olmaya başlayan sermaye sınıfı uluslararası ilişkilerde de devlet aşan transnasyonal ilişkiler içinde olmaya başlamıştır. Güney Kore’nin holdingleri, yurtdışı borcu ve finansal kurumlar aracılığıyla kendilerine para sağlama ağı kurmuş ve kontrol edilemeyen büyük miktarlarda krediler alınmaya

⁸⁷Ibid., a.g.e., s.4-5.

⁸⁸Kwang Yeong Shin, “Economic Crisis, Neoliberal Reforms, and the Rise of Precarious Work in South Korea”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 57, Issue: 3, 2013, s. 335-353.

başlamıştır. Söz konusu krediler nedeniyle döviz krizinin ortaya çıkabileceği bir ortam doğmuştur. Yang’a göre 1997 döviz krizinin en önemli nedeni söz konusu holinglerin hızlı ve kontrolsüz şekilde borç altına girmesidir.⁸⁹

Doğu Asya kalkınmacı devletleri ihracat odaklı sanayileşme stratejisini başarılı şekilde uygulayarak hızlı bir ekonomik gelişme ile sanayi yapısında yükselmeyi gerçekleştirmiştir. İhracat odaklı sanayileşme, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (*General Agreement on Tariffs and Trade-GATT*) sisteminin içinde dünya ticaretinin serbestleşmesi ve bunun agresif şekilde kullanılmasının sonucudur. Bu sanayileşme tipi, komünizme karşı kapitalizmin en önde yerleştiği ülkeler olan Japonya, Güney Kore ve Tayvan’ın jeopolitik avantajı ve yeni doğan sanayisini korumak için devletin stratejik şekilde araya girmesi ve desteği ile etkili bir biçimde kullanılmıştır. 1989 yılında Doğu Avrupa’da rejimler çökmüş; Çin bu bölgeye de açılmıştır. 1989 sonrası ABD ve Batı Avrupa’nın gelişmiş ülkeleri Doğu Asya’nın yeni doğan sanayileşmiş ülkelerine ekonomik açılım baskısını şiddetlendirmiştir. Buna karşı Kim Young-Sam Hükümeti 1994 yılında eski kalkınmacı devletin savunuculuğunu bırakarak devlet korumacılığının çıkıp agresif bir küreselleşme politikası izlemeye başlamıştır. Pazar serbestleşmesi ve ekonomik açılım eksenleri etrafında gelişen küreselleşme, yeni ekonomik gelişme ideolojisi olarak var olan kalkınmacılığın yerine geçmiştir.

Kalkınmacı devletin ekonomik sistemi, finansal sermaye emrinde devletin kontrolüne dayanmaktadır. Bu şekilde kalkınmacı devlet, stratejik sanayilere destek sağlayabilmiştir. Sonuç olarak devlet ve sermayenin iç içe geçtiği bir işbirliği temel alınmıştır. Ancak ekonomi büyüdükçe finansal denetim ve devlet ile sermayenin iç

⁸⁹Yang재진, 발전이후발전주의론: 한국발전국가의성장, 위기, 그리고미래, 한국행정학보제 39 권제 1 호(Yang, *Developmentalism after Development: The Growth, Crisis, and Future of the Korean Developmental State*, a.g.e., s. 4-5.)

içe geçmesinden kaynaklanan yapısal çelişki büyümüş ve krizin derinliği artmıştır. Devletin finansal denetim ve stratejik sanayiye desteği böyle istenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle firmalar borsa aracılığıyla para getirmektense stratejik sanayide devletin desteklediği uzun vadeli ve düşük faizli kredi almayı tercih etmiştir. Bu yüzden firmaların boçları hızlı bir artış göstermiştir. İkinci olarak firmalar iflas ederken kredi veren bankaların kar oranının düşmesi ile işsizlik gibi ekonomik ve sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Bunu engellemek için verilen ek kredilerin normalleşmesi ile büyük firmaların iflas etmeyeceği anlayışı yaygınlaşmıştır. Yani ahlaki zarar, Güney Kore ekonomisi büyüdükçe artmıştır. İhracata bağımlılığı yüksek olan Güney Kore ekonomisinde, dış sebeplerden dolayı ihracat azalırken yüksek krediler ve borçlanma ile işletmelerin yapısal çelişkisi derinleşmiştir. 1997 yılında yaşanan döviz kriziyle ek kredi verilemeyecek kadar çok sayıda firma iflas etmiş ve bunun sosyal ve ekonomik etkisi çok ağır olmuştur. Güney Kore'nin kalkınmacı devlet politikasının, 1980'li yılların ortasından sonra demokrasi ve küresellesmenin ilerlemesiyle birlikte dış çevre ile uyum içinde olmadığı ortaya çıkmıştır.⁹⁰ 1997 yılında ekonomik krizin oluşmasının ana sebebi olarak gösterilen bu durumun Güney Kore için ortadan kaldırılması gereken bir hedef olduğu anlaşılmıştır.

2.Güney Kore'nin Erken Dönem Dışa Açılma Stratejisi ve 1997 Krizi

Güney Kore'de 1997 ekonomik krizin neden meydana geldiği tarihsel bir çerçevede de araştırılabilir. Kriz öncesindeki dönemde gelişme stratejisinin özelliğini araştırırken, döviz rezervinin tükenmesi ile başlayan döviz krizinin firma ve finansal kuruluşların geniş iflaslarını beraberinde getirerek kapsamlı bir ekonomik krize dönüşmesini anlamada tarihsel bir inceleme önemli çıkarımlar sağlayabilmektedir.

⁹⁰Yang, *Developmentalism after Development: The Growth, Crisis, and Future of the Korean Developmental State*, a.g.e., s.6-7.

Bunun için, ekonomik krizin tarihsel arka planını belirli aralıklarda incelemekte fayda vardır.

Devlet önderliğinde ekonomik gelişmenin hedeflendiği 1960-1980 aralığında ihracatın arttığı ve sanayileşme için devletin önayak olmasıyla özel sektöre kredi sağlayabilecek özel amaçlı bankalar ya da kredilerde devletin kontrolünü arttıran yasal düzenlemeler gibi finansal dağıtım mekanizmalarının geliştirildiği görülmektedir. 1961 yılında iktidara gelen Park Jung-Hee Hükümeti başlangıçta ekonomik gelişmeyi hükümetin en önemli hedefi olarak ortaya koymuştur. Park Jung-Hee Hükümeti'nin ihracatın artırılmasına yönelik çalışmasının sebebi 1962-1963 yıllarında ülkedeki döviz rezervinin tükenmesi ve ülkeyi ABD'ye ekonomik bağımlılıktan kurtararak, Güney Kore'nin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını görece sağlamaktır. Park Jung-Hee Hükümeti bununla beraber sanayileşme için de çaba göstermiştir. Birinci ekonomik kalkınma planı olan ve 1962-1966 yıllarını kapsayan beş yıllık planda ithal ikameci bir sanayileşme planı uygulanmıştır. 1967-1971 yıllarını kapsayan ikinci beş yıllık planda demir-çelik, makina, petrokimya gibi temel sanayi kollarının oluşturulması için yoğun çaba gösterilmiştir. 1973-1979 yılları arasında ciddi olarak ağır kimya sanayisine yönelik sanayileşme politikası uygulanmıştır. Bu süreçte en önemli politika aracı olarak kullanılan araç finans sektörüdür. Park Jung-Hee Hükümeti, özel bankaları kamulaştırmış ve finansal politika uygularken devletin üstünlüğünü öne çıkarmıştır. Ayrıca çeşitli özel amaçlı bankalar (Kalkınma Bankası, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Bankası, İthalat-İhracat Bankası gibi) kurmuştur. Bunun gibi bankalar aracılığıyla hükümet özel sektöre büyük miktarda teşvik sağlamış ve faiz oranlarını da çok düşük seviyede kontrol etmiştir. Bunlara ek olarak hükümet, uluslararası kredi alımını da kontrol etmiş ve bunu kolay hale getirmek için 1962 yılında bir yasa çıkararak devlet kredileri ile özel

krediler konusunda hükümetin değerlendirmesini almak şartıyla ödeme garantisi sağlamıştır.⁹¹

1960'lı ve 1970'li yıllarda Güney Kore Hükümeti yerli sanayiye korumak için ithalat serbestliğini düşük seviyede uygulamıştır. Bu politikaya göre, gümrük vergisi yüksek ve miktar kısıtlamalar da katı hale getirilmiştir. Miktar kısıtlamalarının sıkılaştırılması ağır kimya sanayisini geliştirmek için uygulanmıştır. İthalatı serbestleştirme politikası ise 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁹²

1980'li ve 1990'lı yıllarda serbestleşmenin ve açılımların uygulandığı politikalar takip edilmiştir. 1981 yılında iktidara gelen Chun Doo-Hwan Hükümeti ekonomide istikrar, özgürlük ve açılım politikalarını benimseyerek ve 1985 yılına kadar kuvvetli istikrar politikası uygulayarak istikrar bakımından görece olumlu sonuçlar elde etmiştir.⁹³ Öte yandan özgürlük ve açılım bakımından olumlu sonuçlar alınmadan devletin önderliğinde ekonomi politikalarının takip edilmesi 1980'li yıllarda da devam etmiştir. Finans, sermaye ve malların ticaretinde pazarın serbestleşmesi gerçek anlamda 1990'lı yıllarda başlamış, ama dış çevre değişimine karşı uygun düzenleyici çerçeve değişimi gerçekleşmediğinden endişe oluşturmuştur. Sonunda 1997 yılında döviz krizi ortaya çıktığında söz konusu kaygıların ne kadar isabetli olduğu anlaşılmıştır.⁹⁴

Finansal serbestleşme 1980'li yıllar ve 1990'lı yıllarda uygulanmış ancak mali istikrarın kurulması yönündeki girişimler güçlenmemiş ve bu girişimler finansal

⁹¹경제위기 10년: 평가와과제(*Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler*, a.g.e., s. 7-10).

⁹²Ibid. a.g.e, s. 11-12.

⁹³경제기획원, 경제기획원 30년사 II(1981-1992): 자율개방시대의경제정책(30 year History of Economic Planning Board II (1981-1992): Economic Policy of Autonomic open Era, Economic Planning Board, 1994, s.11-41).

⁹⁴경제위기 10년: 평가와과제(*Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler*, a.g.e., s. 21).

sistemin istikrarsızlığını daha da derinleştirmiştir. Devlet ve özel sektörün rolünü yeniden belirleyerek firmaların ve finansal sektörün sorumluluğunu güvenceye alacak temel reformlar yapılamamıştır. Bu yüzden firmaların ve finansal sektörün açığı katlanarak 1997 yılında döviz krizini finansal krize dönüştürmüş ve bu durum en sonunda genel ekonomik krize dönüşmüştür.⁹⁵

Siyasal bakımdan Güney Kore 1987 yılında cumhurbaşkanının doğrudan seçimle belirlenmesi sistemini yeniden uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde demokratikleşme süreçlerine önem verildiği görülmüştür. Güney Kore ekonomisi büyük bir değişim de gerçekleşmiştir. Güney Kore'nin hızlı ekonomik gelişme sürecinde baskı altında olan işçi sendikaları ve hükümet dışı kuruluşlar (NGO'lar), devlet ve firmalarla beraber ulusal siyasetin yeni aktörleri olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomi politikası ve önemli konularda işçi sendikası ve sivil toplum örgütlerinin söz hakkı güçlendirilmiş ve bu durum devlet ve firmalarla sendika arasında zaman zaman çatışmalara yol açmıştır. Güney Kore ekonomisi, çeşitlenmiş ekonomik aktörler ve çeşitli gruplar arasında çıkar çatışmasını idare edebilen verimli bir sistem oluşturmadığı için istikrarsız bir sosyo-ekonomik yapı doğmuştur.⁹⁶

Güney Kore'de akademisyenlerden bir kısmı 1987 yılından sonraki Güney Kore toplumunu '87 sistemi' şeklinde adlandırmaktadır.⁹⁷ '1987 sistemi' Güney Kore'nin ulusal siyasal sistemi ve ekonomi yönetiminin tamamen değişmesini temsil etmektedir. 1987 yılı Güney Kore toplumunun genellikle yapısal değişimini oluşturan dönüm noktası olmuştur. 1987 yılında Güney Kore'de demokratik adımlar

⁹⁵Ibid., a.g.e., s.22-23.

⁹⁶삼성경제연구소, 한국경제 20 년의재조명 – 1987 년체제와의환위기를중심으로(1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılının Tekrar Aydınlatılması, Samsung Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ekim 2006, s. 5-6).

⁹⁷김종엽, 박형준, 정태인, 한홍구, 새로운동아시아질서와 87 년체제, 창작과비평 2005 년봄호(Kim Jong-Yup, Park Hyung-Joon, Jung Tea-In, Han Hong-koo, New East Asia Environment and 1987 year system, The Quarterly Changbi, 2005, s.18-63).

geniş çaplı olarak atılmaya başlanmıştır. Anayasa değişikliği ve barışçıl iktidar değişiminden sonra toplum içinde demokratik süreci güçlendiren sistem düzeltmesi geniş ölçüde uygulanmıştır. Siyasal ve toplumsal demokratikleşme, ekonomik alanda da karar alma sürecine katılan aktörleri çeşitlendirmiştir. Bu gelişme sistemi içinde devlet ve firma ana ekonomik aktör olarak ekonomik kaynak paylaşımının ortasında yer alsa da demokratikleşme ile işçi, tüketici, sivil toplum örgütleri gibi aktörler de ekonomik düzenlemelerde önemli etki yaratan pay sahipleri haline gelmişlerdir. Güney Kore siyasal sisteminde çıkar grubu sayısındaki değişime bakıldığında zaman işçi sendikası ve sivil toplum örgütlerinin sayısının 1987 yılından itibaren hızla arttığı görülmektedir. Buna göre 1980 öncesi işveren kuruluş sayısının 2031 olduğu bir dönemde işçi sendikası sayısı 2393 ve sivil toplum örgütü sayısı da 794'tür. 1981-1986 dönemine gelindiğinde ise işveren kuruluş sayısının hızla azaldığı ve 907'ye düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte işçi sendikası sayısı artarak 2417'ye yükselmiş, sivil toplum örgütü sayısında ise belirgin bir değişiklik olmayarak 765 olarak kaydedilmiştir. 1987-1990 yılları arasında ise işveren kuruluş sayısındaki hızlı düşüş devam etmiş ve bu sayı 209'a düşmüştür. Buna karşın işçi sendikası sayısı 5901'e çıkmıştır. 1991 ve 1999 yılları arasında ise işveren kuruluş sayısı artışa geçmiş ve 1401 rakamına ulaşmıştır. İşçi sendikası sayısında da artış devam etmiş ve sendikaların sayısı 6647'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte, sivil toplum örgütlerinin sayısında da önemli bir artış görülmüş ve bir önceki dönem olan 1981-1990 aralığına kıyasla⁹⁸ 1990-1999 yılları arasında 2058 olarak kayıtlara geçmiştir.⁹⁹ (Bkz. Tablo 1) Ekonomik aktörlerin siyasal katılım gücü arttığından, eskisi gibi devlet önderliğinde

⁹⁸ Not: 1980'li yıllarda ayrı ayrı istatistikler tutulmadığından toplam sayı olan 765 rakamı verilmiştir.

⁹⁹ 삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 21).

ekonomik verimliliğe bakılmaksızın politika oluşturulması daha güç hale gelmiştir.¹⁰⁰

1987 yılındaki değişim, Güney Kore ekonomisinde sanayileşmenin sonucunu teyit ederek ekonomik serbestleşmenin temelini oluşturmaya başlamıştır. Güney Kore firmaları düşük petrol fiyatı, düşük faiz, düşük Won (Dolar ve Yen karşısında) olan dünya ekonomik durumu sayesinde ekonomik yükselişe geçerek büyüyebilmiştir. Ar-ge yatırımlarına bakıldığında yıllar itibarıyla bir yükseliş gözlemlenmektedir. Buna göre, 1980-1985 aralığındaki ar-ge yatırımları 4942 yüz milyon Won; 1986-1990 yılları arasındaki ar-ge yatırımları 19919 yüz milyon Won; 1991-1995 yılları arasındaki ar-ge yatırımları 51457 yüz milyon Won; 1996-2000 yılları arasındaki ar-ge yatırımları 86087 yüz milyon Won ve 2001-2005 yılları arasındaki ar-ge yatırımları ise 137316 yüz milyon Won olarak kaydedilmiştir.¹⁰¹ (Bkz. Tablo 2) Aynı dönemlerde özel sektör ve toplam ar-ge miktarı oranına bakıldığında da 1981-1985 yılları arasında oranın 69,4; 1986-1990 yılları arasında oranın 81,9; 1991-1995 yılları arasında 79,6; 1996-2000 yılları arasında 71,5 ve 2001-2005 yılları arasında da 73,4 olarak kaydedildiği görülmektedir.¹⁰² (Bkz. Tablo 2) Bu durumda firmaların borç kaynaklarının çeşitlendiği ve ar-ge yatırımlarının arttığı söylenebilir. Bununla birlikte firmaların sayısında da bir artış gözlemlenmektedir. Ar-ge yatırımlarındaki artışın sebebi, Güney Kore ekonomisinin küresel ekonomik sisteme aktif katılımı ve firmaların devletin desteğini beklemesinin zorlaşmasıdır. Nitekim global pazarda hayatta kalmak için ar-ge yatırımlarını artırarak rekabet gücünü yükseltmek zorunlu hale gelmiştir.¹⁰³

¹⁰⁰Ibid., s.19-20.

¹⁰¹Ibid., s.25.

¹⁰²Ibid. idem.

¹⁰³Ibid., s.23-25.

Demokratikleşme ekonomik gelişmeye olumlu veya olumsuz etki edebilmektedir. Demokratikleşme sonucunda çıkar gruplarının siyasal sisteme katılımının güçlendirilmesi ekonomik sistemi de güçlendirir. Dolayısıyla demokratikleşme siyasal istikrarsızlığı azaltarak iyi planlanmayan devlet politikalarındaki verimsizlik dengelenebilir. Bu şekilde istikrarsızlık azaltılarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunulabilir. Buna karşın demokratikleşmede hükümetler çıkar grupları arası dengeyi gözetmekte başarısız olursa veya sadece spesifik bir grubun çıkarını koruyan bir politika uygularsa ekonomide belirsizlik ve kaynak paylaşımı bozukluğu oluşturduğu için ekonominin verimliliği düşebilir ve sonunda ülkedeki demokrasinin durumu ekonomik gelişmeye negatif etki edebilir. Bu nedenle demokratikleşmeye ek olarak ekonomik aktörlerin çatışmasını idare edecek bir sistemin oluşturulması önem taşımaktadır.¹⁰⁴

Güney Kore Hükümeti makroekonomik istikrarsızlıktan endişe ederek sermaye piyasaları açılımı konusuna yönelik temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. 1993 yılının Haziran ayındaki ‘üçüncü finansal özgürlük ve pazar açılım planı’ ile geniş çaplı sermaye piyasaları açılımına başlanmıştır. Bu Güney Kore ekonomisinin küreselleşme ve OECD’ye üye olma politikasının bir parçası olarak da gerçekleşmiştir. Güney Kore’nin 1997 yılındaki ekonomik krizin öncesinde gerçekleştirmeye çalıştığı sermaye piyasalarının serbestleşmesi politikası pasif nitelikte olup banka odaklı bir serbestleşme sağlanmıştır. Yani Güney Kore Hükümeti, 1990’lı yılların ortasında banka ve banka olmayan finansal kurumların yurtdışındaki faaliyetleri hakkındaki kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırmıştır. 1994 yılında ekonomik gelişme ile firmaların yatırım ihtiyacının artması ve dünya da likidite bolluğun sonucunda finansal kurumlar kısa vadeli yurtdışı borcunu hızla

¹⁰⁴1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 21.

arttırmıştır. Güney Kore'nin kısa vadeli borçları kriz durumunda hemen geri istendiğinde döviz varlıkları ile borçlarının vadesi arasındaki uyumsuzluk ortaya çıkmıştır ve döviz varlıkları borçları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu problem her bir finansal kurum düzeyinde ve bütün ekonomik sistem düzeyinde ciddi boyutlara ulaşmasına rağmen Güney Kore Hükümeti denetim sistemini güçlendirememiştir. 1997 yılında yaşanan ekonomik kriz bu hatayı ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁵

Güney Kore'nin 1996 yılında OECD'ye üye olması ile ekonomisinde sermaye piyasası açılımı, finansal serbestleştirme, yabancı yatırımlarla ilgili sanayi açılımı ve işçi-yönetim ilişkileri ile ilgili yasa oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Demokratikleşme ve ekonomik serbestleşme ekonomik gelişmeye olumlu etki sunmuştur. Ancak demokratikleşme ve ekonomik serbestleşmeyi etkili bir şekilde birleştirmek kolay olmamıştır. Özellikle sanayileşme süreci geç başlayan bir ülke olarak Güney Kore, yeni ekonomi sistemini oluştururken birçok kargaşa yaşamıştır. Güney Kore ekonomisi demokratikleşmeden sonra ekonomik kalkınmaya devam eden başarılı bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın demokratikleşme ve serbestleşmeye uygun olarak sistemde gerekli düzenlemeler yapılamadığından ortaya çıkan çıkar grupları arasındaki şiddetli çıkar çatışmaları yaşanmış ve bu siyasal gerilim ortamı 1997 yılındaki ekonomik krize kadar devam etmiştir.¹⁰⁶ Güney Kore, 1997 krizine giderken siyasal sisteminde de çok önemli yapısal gerginlikler başlamıştır. Söz konusu siyasal gerginlikler, finansal krizle birlikte etkilerini daha da artırmıştır.

¹⁰⁵경 제 위 기 10 년: 평 가 와 과 제 (Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler, a.g.e., s. 24).

¹⁰⁶삼 성 경 제 연 구 소, 한국 경 제 20 년 의 재 조 명 – 1987 년 체 제 와 외 환 위 기 를 중 심 으 로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 26-28).

Ekonomik serbestleşme ile kriz arasındaki ilişki ve devletin rolü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Chang, krizin yeterince serbestleşmenin sağlanamaması, devletin piyasada fazla kontrolcü olması ve dünyadaki trende uygun olmayan bir şekilde uygulanan devletçi politikalar nedeniyle çıktığı görüşüne katılmamaktadır. Ona göre Güney Kore'nin geleneksel modeli, tüm finansal akışı sıkı bir şekilde devletin kontrol etmesine dayanmaktadır. Özellikle en titizlikle kontrol edilen kısım dış borçlanmadır.¹⁰⁷ Güney Kore'deki ekonomik krizde ise bu geleneksel modelden sapmaların etkisi bulunmaktadır. Zaten gelişmiş olan sanayi kollarında ar-ge desteği sağlamak, bazı finansal konularda Güney Kore'nin yaptığı stratejik tercih hataları, krizin ortaya çıkmasında rol oynamıştır.¹⁰⁸

Lee Hyun-Hoon 1997 yılındaki Güney Kore ekonomik krizin sebeplerini açıklayan çalışmaları dört ana görüş altında toplamıştır. Buna göre birinci görüş, dıştan gelen şok teorisidir. Döviz krizi genelde dıştan gelen etkiler sebebiyle aniden ortaya çıkan kaçıışı zor olan kazaların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu görüşe göre, Güney Kore dahil Güney Doğu Asya ülkelerinin çok önemli ekonomik yapısal problemleri yoktur. Buna karşın, sermaye piyasası aktörlerinin aniden psikolojik olarak paniğe kapılmasıyla ve bu paniğin kontrol edilemez bir şekilde yayılmasıyla döviz krizi oluşmaktadır. İkinci görüş ise yapısal aykırılık teorisidir. Bu görüşte, Güney Kore ekonomisinin iç yapısal eksikliği sonucunda krizin patladığı vurgulanmaktadır. Bu teori problemi devlet ve özel sektöre bağlı olarak iki şekilde ele almaktadır. Devletin yapısal eksikliğini vurgulayanlar, devletin pazar ekonomisini doğrudan kontrol ettiği için siyaset ve iş çevreleri arasındaki yakın ilişkilerin derinleşmesiyle ve pazarın

¹⁰⁷Ha-Joon Chang, "Korea: The Misunderstood Crisis", *World Development*, Vol. 26, No.8, 1998, s.1557.

¹⁰⁸*Ibid.*, s. 1560.

verimsizliğinin artırmasıyla döviz krizinin ortaya çıktığını düşünmektedirler. Bu teoride devletin aktif şekilde pazara müdahale ettiği Doğu Asya Kapitalizmi bir süre ekonomik gelişmenin hızlandırılmasına katkıda bulunmuştur; ancak bunu takiben yan etkileri, özellikle finansal pazarın bozukluğunu beraberinde getirerek döviz krizini meydana getirmiştir. Yani pazardaki devletin başarısızlığı döviz krizinin ana sebebini oluşturmaktadır. Özel sektörün başarısızlığını vurgulayanlar ise ekonomideki verimsizliği genelde firmalar ve finansal kurumların sorumsuz yönetim tavırları ile açıklamaktadır. Döviz krizi devletin fazla müdahale etmesinden dolayı değil, yanlış devlet denetimi yüzünden finansal kurumların fazla miktarda kısa vadeli borçlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. Devlet söz konusu borçlanmaya dayanan pazar başarısızlığını da uygun bir şekilde yönetememiştir. Üçüncü görüş ise bir anlamda komplo teorisidir. Buna göre döviz krizi ABD'nin Çin sermayesini denetlemek ve rakip olarak ortaya çıkan Asya ülkelerini denetlemek için ABD tarafından tasarlanarak çıkartılmıştır. Aslında komplo teorisi kadar değilse de kriz durumunda ABD'nin bunu etkin bir şekilde durdurmaya çalışmadığı ihtimali de düşünülebilir. Dördüncü görüş ise politika başarısızlığı teorisidir. Dışarıdan beklenmedik bir müdahale olsa ve dışarıdaki durumlar kötüye gitse bile devlet buna uygun bir şekilde müdahale edememiş ve bu nedenle döviz krizi daha kötü bir hal almıştır. Tayland'da başlayan ve yayılan Güney Doğu Asya döviz krizinde devlet ve özel sektör gerekli önlemleri zamanında alamamıştır. Nitekim Güney Kore'de iktidar değiştikten sonra döviz krizi hakkında sayıştay ve savcılık tarafından sorumluluğun kimde olduğuuna dair bir yapısal süreç başlatılmış ve bu teoriyi doğrular nitelikte bazı unsurlar tespit edilse de sürecin sonunda o dönemdeki hükümet suçsuz bulunmuştur. Bu teorilerden her biri krizin içerisinde etkili bir unsuru öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla söz konusu teoriler döviz krizinde hangi sebebin daha ağır bastığına göre

tanımlanmıştır. Buna karşın, genel olarak, yalnızca tek sebebin değil, bütün bu sebeplerin bir arada ve birbirini etkileyerek döviz krizini ortaya çıkardığı sonucunu iddia etmek en isabetlisi olacaktır.¹⁰⁹

Ekonomik krizin ortaya çıkmasından önce 1995 ve 1996 yıllarında Güney Kore ekonomik gelişme(GDP büyümesi) oranı sırasıyla yüzde 9,2 ve yüzde 7 olarak kaydedilmiş ve sadece gelişme oranına bakıldığında bile ekonominin oldukça iyi bir seyir izlediği düşünülmüştür. Aynı dönemde uluslararası finansal çevreler de Güney Kore ekonomisini olumlu olarak değerlendirmiş ve raporlarını bu yönde yayınlamışlardır.¹¹⁰ 1996 yılında Güney Kore'ye hisse senedi ve bono alımı yoluyla 21 milyar 200 milyon Dolar akış sağlanmıştır.¹¹¹ Uluslararası sermayenin bu kadar büyük çapta Güney Kore'ye akması yabancı yatırımcılara Güney Kore ekonomisinin çok cazip olduğu mesajını vermiş ve o zamanlarda Güney Kore'nin ekonomik krize gireceği hiç hesaba katılmamıştır.

Güney Kore hakkındaki uluslararası sermayenin bu olumlu tavrı 1996 yılının sonundan itibaren hızla değişmiştir. 1997 yılına girildiğinde ise bu tavır büyük oranda olumsuzla dönmüştür. Güney Kore 1997 yılı ortalarından başlayarak gelişen olumsuz algıya bağlı olarak büyük bir döviz likidite kıtlığı yaşamıştır. Yani Güney Kore'de döviz krizi kısa dönemde büyük miktar yabancı sermaye akışından sonra kısa zamanda geri çıkışla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu nedenle döviz krizinin sebebini bulma çabası öncelikle uluslararası sermayenin neden hızlı ve büyük bir giriş yaptığı sorusuna cevap vermekle başlamalıdır. Bunun ardından sorulacak soru ise

¹⁰⁹Lee Hyun-Hoon, "A Systematic Approach to the 1997 Financial Crisis in Korea: An Application of the Stroke Analogy", *Korean Economic Association*, 8th International Conference, 1998, s.146-157.

¹¹⁰삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 136

¹¹¹Ibid. idem.

uluslararası finansal kurumların neden yine hızlı bir şekilde sermayesini geri çekmeye çalıştığıdır. Bunların ardından ise Güney Kore finansal kurumlarının neden uluslararası sermayenin geri alınmasına uygun şekilde cevap veremediği sorusu akla gelecektir. Ancak bütün bu sorular cevaplandığında krizin sebepleri açık bir şekilde ortaya konulabilir.

Yabancı sermayenin hızlı hareketlerine bakılacak olursa, Güney Kore’de döviz krizi öncesi yabancı sermayenin girişi genelde yabancı yatırımcının hisse senedi ve bono satın alması ile Kore firmaları ve finansal kurumlarının borç alması şeklinde gerçekleşmiştir. Yabancı hisse senedi ve bono yatırımları 1994 yılında 8 milyar 150 milyon Dolar’dan 1996 yılında 21 milyar 180 milyon Dolar’a çıkarak hızlı bir artış göstermiştir.¹¹² Kore firmalarının ve finansal kurumlarının borcu da 1996 yılında 19 milyar 350 milyon Dolar’a ulaşmıştır.¹¹³ Bu kadar büyük miktarda yabancı sermayenin Güney Kore’ye akmasının sebebi o dönem Güney Kore’de yaşanan ekonomik serbestleşme ve mali açılım sürecine bağlanabilir. 1990’lı yılların ortasından itibaren Kore Hükümeti sermaye pazarına yönelik açılım politikasını aktif bir şekilde uygulamıştır. Bu Güney Kore’nin OECD’ye üye olması ve ülkede DTÖ sisteminin başlaması ile artan küreselleşme eğilimi ile gerçekleşmiştir. Sermaye akışındaki serbestleşme ile Güney Kore firmaları ve finansal kurumlarının uluslararası finansal pazara katılımındaki mevcut kısıtlamalar kısa dönemde hızlı bir şekilde yumuşatılmıştır. Bu yüzden Güney Kore firmaları ve finansal kurumları doğrudan uluslararası finans kurumlarından borç alarak veya yurtdışına menkul kıymet ihracı yoluyla büyük miktarda mali sermaye sağlayabilmiştir. O zaman Güney Kore’de faiz yüksek seviyede olduğu için uluslararası pazardaki düşük sermaye daha cazip gelmiştir. Büyük miktar yabancı sermayenin girişi ile Güney

¹¹²Ibid., s.137.

¹¹³Ibid., s.138.

Kore para biriminin değeri istikrarlı bir hareket gösterdiğinden bu dönemde dikkatsiz davranılarak döviz kuru riski göz önünde bulundurulmamıştır. Kısa dönem borcunun fazla artış göstermesiyle dış borç yapısında istikrarsızlık meydana gelmiştir. Kısa dönem borcu 1994 yılında 38 milyar 450 milyon Dolardan 1996 yılında 75 milyar 890 milyon Dolar'a çıkarak iki sene içinde iki kat artış göstermiştir.¹¹⁴ Yurtdışı faaliyetlerinin kısıtlamasını yumuşatan Güney Kore finansal kurumları, uluslararası pazardan kısa dönem borcu olarak Güney Kore firmalara uzun dönem borç vermiş ve Güney Doğu Asya ülkeleri veya Rusya'nın yüksek riskli bonolarına yatırım yapmıştır. Yurtdışı sermaye sağlayanların Güney Kore ekonomisine güveni yüksek olduğu için de Güney Kore şirketleri uluslararası pazardan böylelikle riskli şekilde borçlanabilmiştir.

Güney Kore firmalarının aktif yatırımları, Güney Kore finansal kurumları ve şirketlerini uluslararası pazardan borç almaya itmiştir. 1990'lı yılların ortasında Güney Kore'de petro-kimya, demir-çelik, araba gibi alanlarda büyük firmaların yatırımları devam etmiştir. Güney Kore'de yaşanan durumun benzeri, Tayland, Endonezya, Tayvan gibi Güney Doğu Asya ülkelerinde de meydana gelmiştir. Bu sebeple Asya bölgesinde örtüşen yatırımlar derinleşerek rekabet baskısını artırmış ve ticaret hadlerinin kötüleşmesine yol açmıştır. Güney Kore firmaları 1990'lı yılların ortasında yüksek katma değer sağlayan yarı iletkenlere yönelmiş ve bu gibi alanlardaki yoğun yatırımlar firmaların borç gereksinimlerini de artırmıştır. Firmaların bu stratejisi Güney Kore Hükümeti'nin iş uzmanlığı politikası kategorisi ile uyumludur. 1993 yılının Ekim ayında açıklandıktan sonra 1997 yılının Ocak ayında kaldırılan bu politika, her firma grubunun kendi kendine özel bir iş kategorisi seçerek ona uygun büyük bir firma grubu olarak gelişmesini sağlamayı hedeflemiştir.

¹¹⁴Ibid., s.141.

Büyük firmalar genelde büyük yatırım gereken iş kategorisini seçtiğinden o alanlarda gereğinden fazla yatırıma neden olmuştur. Bu yatırım için gereken mali sermayenin çoğu da uluslararası finansal piyasalardan sağlanmıştır. Bunun sonucunda Güney Kore'nin kısa vadeli dış borcu hızlı şekilde artmıştır. 1994 yılında 89 milyar 830 milyon Dolar olan Güney Kore'nin toplam dış borcu 1997 yılı Eylül ayında 177 milyar 400 milyon Dolar'a çıkarak neredeyse iki katına çıkmıştır.¹¹⁵ Kısa zamanda dış borcunun hızla arttığı aşırı borçlanma sendromu, firmaların büyük yatırım ihtiyacı ile uluslararası finansal pazarın sermaye sağlama isteğinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Benzer bir durum Güney Kore ile beraber diğer Güney Doğu Asya ülkelerinde de geniş şekilde ortaya çıkmıştır. Bölgesel bir zayıf dış borç yapısını beraberinde getiren bu durum, bir ülkede başlayan krizin bölgedeki diğer ülkelere sıçramasına yol açmıştır.¹¹⁶

Yabancı sermayenin hızlı bir şekilde çıkış yapmasının sebeplerini de incelemek gerekmektedir. Güney Kore'de büyük miktarda sermayenin giriş yaptıktan sonra kısa dönem içinde çıkış yapmasının ana sebepleri olarak Güney Kore'nin büyük firmalarının art arda iflas etmesi ile Güney Doğu Asya Ülkelerinde döviz krizinin yayılması gösterilebilir. Güney Kore'den yabancı sermayenin çıkışı 1997 yılının başında ortaya çıkmaya başlamış ve 1997 yılının Kasım ayında doruğa ulaşmıştır. Güney Kore ekonomik krizinin birinci dönüm noktası 1997 yılının Ocak ayında meydana gelen Hanbo firmasının iflasıdır.¹¹⁷ Aslında bu iflas, Graham'a göre beklenmedik bir durum değildir. Ona göre, Güney Kore firmaları kriz öncesinde, herhangi bir ekonomik düşüşte yaşanabilecek iflaslara karşı oldukça dayanıksızdır.

¹¹⁵Ibid., s.142.

¹¹⁶Ibid. idem.

¹¹⁷Ibid., s.143.

Dolayısıyla krizle birlikte, pek çok firma -büyük firmalar bile- iflas açıklamıştır.¹¹⁸

Bunlardan en önemlisi Hanbo'nun iflasıdır.

Dangjin demir-çelik fabrikası inşaatı için bankadan lobi faaliyetleriyle 5 trilyon 700 milyar Won (yaklaşık 5 milyar 28 milyon Dolar) kredi alan Hanbo firmasının iflası Güney Kore ekonomisi hakkında yabancı yatırımcıların bakış açısını olumsuz yönde değiştiren ilk gelişme olmuştur. Hanbo firmasının iflas riski oluştuğunda Güney Kore Hükümeti Hanbo'nun iflası nedeniyle bankanın da iflas durumuna düşmesi durumunda hükümetin bankaya yardım etmeyeceğini açıklamıştır. Yabancı yatırımcılar Güney Kore Hükümeti'nin bu tavrı karşısında endişe yaşamışlardır çünkü kendilerinin Güney Kore'ye aktif bir şekilde yatırım yapmalarının bir nedeni de Kore finansal kurumlarının arkasında Güney Kore Hükümeti'nin olduğuna inanmalarıdır. Dolayısıyla bankanın batması durumunda yardım edilmeyeceği yönündeki açıklama yabancı yatırımcılar için oldukça önemli bir olumsuz gelişme olarak algılanmıştır.¹¹⁹ Aslında bu gelişme, Güney Kore Hükümeti'nin klasik tavrından farklıdır. Güney Kore Hükümeti'nden geleneksel olarak böylesi bir durumda hükümet yardımlarıyla Hanbo'nun faaliyetlerini sürdürmeye çalışması beklenirken hükümet farklı bir tavır sergilemiştir. Bu tavrın sebebi, Hanbo ile yakın ilişkisi ortaya çıkan Başkan Kim Young-Sam'ın oğlu Kim Hyun-Chol'a yönelik rüşvet suçlamalarıdır. Bu suçlama kabul edilmiş ve Başkan'ın oğlu ceza almıştır. Bu gelişme hükümetin Hanbo'yu ve ilgili bankayı desteklememesine yol açmıştır. Daha sonraki iflaslarda (örneğin Jinro) anti-iflas paktı gibi araçlarla geleneksel anlayışa

¹¹⁸ Edward M. Graham, *Reforming Korea's Industrial Conglomerates*, Institute for International Economies, Colombia University Press, 2003, s. 106.

¹¹⁹ 삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 143).

dönülse de Hanbo iflasının etkisi kalıcı olmuştur.¹²⁰ Dolayısıyla Hanbo firmasının iflas etmesinden sonra Güney Kore finansal kurumları uluslararası kredibilitesinde büyük hasar ortaya çıkmış ve Güney Kore'ye yeni yabancı sermayenin girişi oldukça sınırlı kalmıştır. Mevcut yatırımlar ise riskli olarak değerlendirilip ciddi bir gözden geçirme sürecine tabi tutulmuştur. Hanbo'dan sonra 1997 yılının Nisan ayında Sammi, Jinro, Deanong gibi büyük firmalar da art arda iflas edince Güney Kore bankalarının yurtdışı borçlarının vadesinin uzatılması reddedilmiş ve bankalar dış borç almakta zorlanır bir konuma gelmiştir.¹²¹ İflas eden bazı holdinglerden Kia 8'inci, Hanbo 14'üncü, Jinro 19'uncu, Hetea 24'üncü, Sammi 25'inci ve Newkoa 28'inci sıradadır.¹²² (Bkz: Tablo:3) Dolayısıyla ilk 30 holding arasında bulunan bu holdinglerin iflası, ülke ekonomisi bakımından olumsuz bir tablo oluşturduğu gibi, kreditorlerin gözünde ülkeyi zor ve riskli bir duruma sokmuştur.

Güney Kore ekonomik krizinin ikinci dönüm noktası 1997 yılının Temmuz ayında Kia arabalarının borç erteleme düzenlemesi (iflas koruma yasası) kapsamında konkordato ilan etmesi¹²³ ve Güney Doğu Asya döviz krizinin ortaya çıkmasıdır. Kia

¹²⁰Graham, *Reforming Korea's Industrial Conglomerates*, a.g.e., s. 102-103.

¹²¹삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와의 환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 143).

¹²²경제위기 10년: 평가와 과제 (Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler, a.g.e., s. 34).

¹²³ Borç erteleme düzenlemesi (iflas koruma yasası) İngiltere Thatcher Hükümeti'nde yapmış olan Centilmenlik Anlaşmaları'na benzemektedir. İflasını bir süre erteleyerek firmaya toparlanma şansı veren bankaların kendi rızalarıyla yaptıkları anlaşmadır. Yeteneği olan firmanın bir süre para sorunu veya buna ilişkin söylentiler yüzünden iflas etmesini engellemek için uygulanmıştır. Kia firması başka büyük firmalar gibi bağlı şirket sayısını artırarak dikkatsiz yatırım yaptığından zor duruma düşmüştür. Kia firmasının CEO'su ve işçi sendikası bağlantılı ve ilişki içinde olduğundan Kia CEO'su işçi sendikasının taleplerini kolaylıkla kabul edip yönetime karışmasına izin vermiştir ve Kia işçi sendikası hükümeti grevle tehdit ederek CEO'sunu korumaya çalışmıştır. Kia CEO'su ile işçi sendikası firmanın iflasını engellemek için siyasi camia, sivil toplum örgütleri ve basın hareketi geçirmiştir. O zaman cumhurbaşkanı seçimleri yakın olduğundan cumhurbaşkanı adayları Kia firmasını kurtarmaktan söz etmiş ve 60 civarında sivil toplum örgütü 'Kia dirilişi halk hareketi birliği'ni oluşturmuştur. Bazı basın kuruluşları Güney Kore Hükümeti'nin Samsung grubu ile anlaşarak Kia firmasını Samsung'a satmayı planladığını vurgulayarak kamuoyunu yanlış yönlendirmiştir. Bu yüzden Güney Kore Hükümeti Kia problemini uygun bir şekilde çözemiştir. Bu durumda uluslararası finansal pazar Güney Kore Hükümeti'nin yeteneğinden şüphelenmeye başlamış ve borç alma faizini yükselterek kredi almasını zorlaştırmıştır. Uluslararası kredi

araba firmasının iflas işlem sürecinin uzamasıyla Güney Doğu Asya döviz krizi birleşince Güney Kore ekonomisinde endişe daha da artmıştır. Sonunda Güney Kore kamu bankaları da uluslararası finansal pazarda uzun dönem borç almakta zorluk çekmeye başlamış ve faiz oranlarını çok yüksek seviyelere çekmek zorunda kalmıştır.

Güney Doğu Asya döviz krizi bu bölgedeki ülkelerin para biriminin parasal değerinin normalden daha yüksek olarak seyretmesinden de kaynaklanmış olabilir. Güney Doğu Asya sermaye pazarı ve döviz pazarı açılım seviyesi yüksek olduğundan uluslararası spekülâtif sermaye Güney Doğu Asya pazarına kolaylıkla girebilmiştir. Uluslararası sermaye, ticaretin serbest olduğu döviz pazarını kullanarak o zamanlar değerli olan Güney Doğu Asya ülkelerinin parasını yoğun bir şekilde satarak para biriminin değerinin bir anda çöküşüne neden olmuştur. Kia araba firması 1997 yılının Temmuz ayında borç erteleme düzenlemesi (iflas koruma yasası) sayesinde dirilme şansı kazansa da Ekim ayında iflas etmiştir. Üç ay süren Kia araba firmasının işlem süreci sırasında ekonomik disiplini kaybeden Güney Kore'nin, böylesi durumlarda idare yeteneğinin yok olduğunu gören yurtdışı yatırımcılar, Güney Kore ekonomisine güvenlerini daha da kaybetmiştir.¹²⁴

derecelendirme kuruluşu Güney Kore bankalarının kredi derecesini düşürmüştür. Sonunda Kia firmasına 1997 yılının Ekim ayında kayyım atanmış ve 1998 yılının Ekim ayında Hyundea firmasına satılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: 백우진, 이코노미스트 1371 호, 1997 년을 기억하는 스무가지 방식 (1) 기아사태 (Beak Woo-Jin, 1997 Yılına Hatırlatan Yirmi Yöntem (1) Kia sorunu, Economist Dergisi Vol. 1371, <https://jmagazine.joins.com/economist/view/315382>, 13.02.2017.

¹²⁴삼성경제연구소, 한국경제 20 년의 재조명 – 1987 년 체제와 외환위기를 중심으로(1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 142-144).

B. 1997 Krizinin Uluslararası İlişkileri

1. Güney Doğu Asya Krizinin 1997 Krizi Üzerine Etkisi

1997 yılında meydana gelen Güney Doğu Asya döviz krizi önce Tayland'da başlamıştır. 2 Temmuz 1997 Tayland sabit döviz kuru sisteminden vazgeçtiği için hızlı bir sermaye çıkışı yaşanmış ve Tayland para birimi olan Baht yüzde 20 değer kaybetmiştir. Ardından Filipinler'in para birimi olan Peso ve Malezya'nın para birimi olan Ringgit'in değeri düşmüştür. Endonezya'nın para birimi olan Rupiah'ın değerini korumak için Endonezya Hükümeti çok çaba göstermiş ancak olumlu bir sonuç elde edememiştir. Bu ülkelerde para değerinin hızlı düşüşü, faizlerin yükselişi, borsa fiyatlarının düşüşü gibi gelişmeler yaşanmış ve sonunda Kasım ayında Güney Kore de krize dahil olmuştur. 1990'lı yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve dünyadaki finansal serbestleşmenin ve denetimin azalmasının bir sonucu olarak uluslararası finansal piyasalar ile entegre olan ülkeler arasında sermaye aktarım miktarı ve değişkenliği artmıştır. Böylesi bir dönemde Güney Doğu Asya ülkelerine büyük miktarda yurtdışı sermayenin giriş yapmasının sebepleri şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak devam eden yüksek ekonomik gelişme ile yurtdışı yatırımcılara güven verilmiştir. İkincisi ise finansal serbestleşme ve sermaye serbestleşmesi gibi finansal reformlar ile o ülkenin finansal kurumları ve firmaları yurtdışı sermayesine kolay erişim sağlayabilmiştir. Üçüncü olarak, finansal serbestleşme ile yurtdışı borç alımının önündeki çeşitli riskleri engelleyecek finansal denetim zayıflamıştır. Dördüncü olarak, para birimlerinin değeri Amerikan Doları'na bağlı olarak değiştiğinden yabancı yatırımcıların döviz kuru riski azalmıştır. Son olarak ise o ülkelerin hükümetleri dış borcu teşvik etmiştir.

1997 yılının başına kadar devam eden uluslararası finansal pazarın yükselen piyasa patlaması (*emerging market boom*) Güney Doğu Asya döviz krizinin yıkıcı gücünü

birkaç kat büyüten en önemli sebeplerden biridir. Bu patlamayı başlatan olay 1995 yılının başında meydana gelen Meksika'ya verilen IMF ve ABD'nin kurtarma kredisidir. O zaman Meksika için yurtdışı borcunun geri ödemesi imkansız durumdadır. Ama borcu veren finansal kurumlar bu kurtarma kredisi sayesinde borcunu geri alabilmiştir. Bunu daha önce yaşamış olan gelişmiş ülkelerin finansal kurumları, Güney Kore ve Güney Doğu Asya ülkelerine borç verme riskini uygun bir şekilde değerlendirememiştir. IMF ve ABD uluslararası finansal kurumlar için ahlaki zararı teşvik etmiş ve bu nedenle yükselen piyasa patlaması (*emerging market boom*) gerçekleşmiş ve böylelikle giriş yapan yurtdışı sermaye 1997 yılının yazından itibaren bir anda çıkış yaptığından Güney Doğu Asya döviz krizi kontrol edilememiştir. Uluslararası finansal pazarın istikrarsızlığını yaratan kısa spekülasyon sermayesinin boyutu, bir ülke hükümetinin denetlemesi zor olacak kadar büyüktür. Yükselen piyasaya giriş yapan uluslararası sermaye 1990 yılında 50 milyar Dolardan 1996 yılında 305 milyar 900 milyon Dolara hızla yükselmiştir. Böylesine büyük miktarda bir para küreselleşme ile dünyanın her yerine hızlı şekilde hareket edebilmiştir. Özellikle bir kısıtlama ve denetim olmaksızın ülke sınırını serbestçe geçebilen ve koruma fonu gibi fonlarla garanti altına alınan uluslararası spekülasyon sermayesi 1990'lı yıllarda en hızlı gelişmekte olan uluslararası özel sermayelerden biridir. Güney Kore'de 1997 yılının Kasım ve Aralık aylarında ortaya çıkan 'yurtdışı sermayesinin büyük çıkışı' uluslararası finansal pazarda faaliyet gösteren özel sermayenin özelliği gereği her zaman ortaya çıkabilir. Bunun sebebi en büyük getiri oranını sağlamak ve olası riskten kaçmak için ülkeleri dolaşabilen kısa vadeli yurtdışı sermayenin, bir yatırımcının kaçışı ile hep beraber çıkış yapabilen bir grup psikolojisine sahip olmasıdır.¹²⁵

¹²⁵Ayrıntılı bilgi için bkz: 박정태, 아시아경제위기, 1997~1998. 도서출판부키(Park Jung-Tea, Asya

Ülkelerin finansal pazarlarının birbirine entegre olması hızla ilerleyerek çeşitli ülkelerde faaliyet yapan uluslararası yatırımcıların etkisini artırmıştır. Bu yüzden bir ülkenin finansal pazarında ortaya çıkan krizin uluslararası yatırımcılar aracılığıyla başka ülkelerin finansal pazarına yayılması ihtimali yüksektir. Bu sebeple, 1997 yılının Temmuz ayında Tayland'da ortaya çıkan döviz krizi, zarar gören uluslararası yatırımcılara kısa vadeli borç oranı yüksek olan ve cari işlem açığı devamlı artan Tayland ile benzer ekonomik yapıya sahip olan diğer Asya ülkelerin yatırım riskini tekrar değerlendirmek gerektiğini hatırlatan bir sinyal olmuştur. Sonunda yatırımcılar o ülkelerin de ekonomisine güvenmediğinden yatırdıkları paralarını bir anda geri almaya çalışmış ve bu da para birimin değerinde bir çöküşe sebep olmuştur.¹²⁶Bu durum Lee'ye göre özellikle gelişmekte olan ülkelerde kreditorlerin paniğe kapılmaması için alınacak önlemlerin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.¹²⁷

Asya krizini ve bu krizin Güney Kore'ye olan etkisini anlayabilmek için diğer Asya ülkelerinin durumuyla Güney Kore'nin durumu kıyaslanabilir. Bu bakımdan döviz kuru ve gayrisafi milli hasıla üzerinden yapılabilecek olan bir değerlendirme fikir verecektir.

Krizin başlamasından önce 1 Temmuz 1997 ile kriz sonrası 1 Temmuz 1998 tarihlerindeki Dolar kurunun değişimi oldukça dikkat çekicidir. Ülkeler bazında,

Ekonomik Krizi, 1997~1998, Booki Yayıncılık, 13.11.1998, s. 10).

¹²⁶ 1997 yılının Temmuz ayında Tayland Hükümeti 13 yıl devam eden baht'ı Amerikan Dolarına endeksleme sisteminden vazgeçince baht 'serbest düşüş (free drop)' durumu yaşamıştır. Tayland Hükümeti bir yere kadar baht değerini düşüşünü tahmin etse de o kadar kısa bir dönemde o kadar fazla düşeceğini hiç düşünmemiştir. Ayrıca Baht'ın değerinin düşmesi ile Tayland'ın finansal kurumlarıyla firmalarının dış borcunu geri ödeme imkansızlığına gireceğini de hiç tahmin edememiştir. Kontrollü dalgalı kur sisteminin uygulanmaya başlandığı ilk günde baht'ın değeri yüzde 17 düşmüştür. Baht gibi Amerikan Dolarının değeri ile bağlantılı olan diğer ülkelerin para birimlerinin de aynı seviyede kalması mümkün olmamıştır. Asya ülkelerin para birimlerinin değeri düşmüş ve bununla beraber dış borç krizi başlamıştır. Yabancı kredi veren bankalar borcunu geri almayı hızlandırmıştır. Sonunda kısa vadeli borç oranı yüksek olan Tayland, Endonezya ve Güney Kore sırayla IMF'den kurtarma kredisi almak zorunda kalmıştır. A.g.e, s. 27-29

¹²⁷ Jong-WhaLee, "Lessons from the Korean Financial Crisis" in the *Korean Economy: Post-Crisis Policies, Issues and Prospects* (eds. Charles Harvie, Hyun Hoon Lee and Junggun Oh) Edward Elgar Publishing, 2004, s.19.

Tayland'da 24,8 Baht'tan 42,1 Baht'a çıkan Dolar, Endonezya'da 2433 Rupiah'tan 14750 Rupiah'a çıkmıştır. Filipinler'de 26, 4 Peso'dan 41,7 Peso'ya çıkarken Malezya'da 2,52 Ringgit'ten 4,13 Ringgit'e çıkmıştır. Güney Kore'de bu oran 850 Won'dan 1368 Won şeklinde kendini göstermiştir.¹²⁸ (Bkz: Tablo 4)

Gayrisafi milli hasıla rakamlarının Haziran 1997 ile Temmuz 1998 tarihleri kıyaslandığında da önemli değişimler gözlemlenmektedir. Buna göre, milyar Dolar cinsinden Tayland'daki değişim 170'ten 102'ye; Endonezya'daki değişim 205'ten 34'e; Filipinler'deki değişim 75'ten 47'ye; Malezya'daki değişim 90'dan 55'e ve Güney Kore'deki değişim 430'dan 283'e düşecek şekilde kendini göstermiştir.¹²⁹ (Bkz: Tablo 4). Buradan anlaşılacağı üzere, Asya krizi, Güney Kore ile birlikte diğer Asya ülkelerinin derinden etkilendiği bir kriz olmuştur.

Güney Kore ekonomik krizinin üçüncü dönüm noktası Güney Doğu Asya döviz krizini Hongkong'a taşıyan 1997 yılının Ekim ayında yaşanmıştır. Güney Doğu Asya döviz krizi kötüleşince krizin etkisi o bölge ekonomisi ile yakın ilişki içinde olan Hongkong ve Tayvan ekonomisine kadar uzanmıştır. Hongkong ve Tayvan'ın hisse senedi fiyatları hızla düşmüş ve uluslararası finansal pazarın Asya finansal pazarı hakkında duyduğu güvensizlik hızla yayılmıştır. Bu nedenle de uluslararası sermayenin Asya ülkelerine verdiği krediler azalmış ve verilen kredilerin de geri alınma süreci aktif olarak başlamıştır. Bu durum, Güney Kore'de de yabancı yatırımcıların paralarını geri çekmelerini hızlandırmıştır. 1997 yılının Ekim ayında Güney Kore borsasında yabancılar 1 trilyon Won (yaklaşık 882 milyon Dolar)

¹²⁸ Yoon Il-Hyun, Kang Cheol-Gu, *Financial Crisis Theories and the 1997 Financial Crisis in Southesat Asia*, 아태연구제 13 권 제 2 호(Asya Pasifik Araştırmaları 13-2), s. 144, 30.11.2006.

¹²⁹ Ibid., idem.

değerindeki hisseyi satmışlardır. Moody's gibi kredi derecelendirme kuruluşları Güney Kore'nin kredi derecelendirmesini düşürmeye başlamış ve Güney Kore finansal kurumları için yurtdışı borcun vadesini uzatmak fiilen imkansız hale gelmiştir. Kasım ayında yurtdışı kısa dönem borcunu ödeme yeteneği tamamen yok olan Güney Kore, IMF'den yardım talep etmek zorunda kalmıştır.¹³⁰

Güney Kore'de döviz krizinin ortaya çıktığı 1997 yılının ilk üç ayında cari işlem açığı devamlı olarak artmıştır. Bunun birinci sebebi Güney Kore para birimi Won'un değerinin yüksek değerlendirilmeye devam etmesidir. Cari işlem açığının devamlı artmasına rağmen yurtdışından büyük miktar sermayenin girişi ile Won'un değeri düşmemiş ancak Çin ve Japonya'nın para biriminin değeri oldukça düşmüştür. İkinci sebep ise ticaret hadlerinin kötüleşmesidir. Bu 1990'lı yılların ortasında Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan yatırım yarışı ile ilgilidir. Bu durum Doğu Asya bölgesinde gerçekleşen aşırı yatırım ve aşırı üretim, Çin ekonomisinin yükselişi ve Japon ekonomisinin uzun süren durgunluğu şeklinde açıklanabilir. Çin 1990'lı yılların ortalarında aktif bir şekilde yurtdışından sermaye almaya çalışmış ve para birimi olan Yuan'ın değerini düşürerek ihracat artış politikası izlemiş ve böylelikle ekonomik gelişmeyi hedeflemiştir. Bu durum Tayland ve Endonezya gibi Güney Doğu Asya ülkelerinin ihracat yapması için çok baskı oluşturmuş ve Güney Kore'yi etkilemiştir. Güney Doğu Asya ülkeleri Çin'in yükselişini takip etmek ve bağımsız sanayileşmeyi gerçekleştirmek için araba, kimya ve demir-çelik gibi sanayi alanlarında aşırı yatırım yapmıştır. Japonya ise ekonomisinin uzun durgunluğu içinde Asya'daki bu ülkelerle yoğun rekabetini devam ettirmiştir. Bu durumda ürün

¹³⁰삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와 외환위기를 중심으로(1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 145-146).

fiyatlarının düşmesi sebebiyle ticaret haddi kötüleşmiş ve firmaların karlılığı azalmıştır. Özellikle kredi alarak büyük yatırımlar yapan büyük firmaların kar-zarar durumu kötüye giderek firmalar iflas durumuna düşmüştür.¹³¹

2. Japonya'nın Kriz Sürecinde Güney Kore'ye Yönelik Politikası

Asya ülkeleri içerisinde özellikle Japonya'nın Güney Kore'deki ekonomik krize yönelik politikası üzerinde durmakta fayda vardır. Bunun için krizin uluslararası sermaye bakımından genel olarak nasıl değerlendirildiği ve ülkelerin buna nasıl cevap verdiği önem taşımaktadır.

Lee Jay-Min Güney Kore'deki 1997 yılındaki döviz krizinin Kore Savaşı'ndan sonra en önemli gelişme olduğunu vurgulamış ve o dönemde gerçekleşen reform ve sistem değişiminin bu dönem sonrası Güney Kore ekonomisine şekil verdiğini söyleyerek bu krizi Neoliberalizm ve küresel kapitalist sistem gibi kavramlarla analiz etmiştir.¹³²

Lee Jay-Min'e göre Güney Kore döviz krizinin sebebi hakkında, bunun yurtiçi ekonomik yapıdan kaynaklandığını savunanlar ile kısa dönem sermaye hareketi nedeniyle ortaya çıktığını düşünenler arasında bir ayrım bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda Güney Kore Hükümeti, ABD gibi gelişmiş ülkelerin sermaye pazarına açılım baskısı olmasına rağmen sermaye pazarı açılımını dikkatle ve aşamalı olarak uygulamaya çalışmıştır. Güney Kore'de döviz krizinin ortaya çıkmasının asıl sebebi 1997 yılının yazında Japon bankalarının verdikleri krediyi geri almaya başlamalarıdır. Japonya, Güney Kore'de büyük firmaların geniş çaplı ve hızlı iflası nedeniyle Güney Kore bankalarının yapısal bir zorluk içerisine düşmüş olmasını fark

¹³¹ Ibid., s. 150-151.

¹³² 이 제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과의미, 한국경제포럼제 9 권제 2 호(Lee Jay-Min, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, Korean Economic Forum 9-2, July 2016, s.81).

etmiştir. Öte yandan Japonya’da büyük sigorta firmasının iflası ile Japon bankaları Uluslararası Ödemeler Bankası (*Bank for International Settlements-BIS*)’nın belirlediği kendi sermaye oranına uymak için Güney Kore’ye verdikleri kredileri geri almak istemiştir. Güney Doğu Asya krizin hızlı biçimde yayılmaya başlaması da Japon bankalarının kredisini geri çekmesine neden olmuş olabilir. Bu şekilde ani bir sermaye çıkışı Güney Kore bankaları için kontrol edilemeyen bir durum oluşturmuştur. Güney Kore Hükümeti, 1997 yılının Ağustos ayında bankaların dış borçlarına ödeme garantisi verse bile aslında kendisi de bu borçları ödeme yeteneğini kaybetmeye başlamıştır. Bu durum krizi tetiklemiştir. Dönemin Güney Kore Maliye Bakanı Kang Kung-Sik’e göre Japonya, Güney Kore’de döviz krizinin ortaya çıkmaması için işbirliği yapılmasına olumlu yaklaşmıştır. Japonya’nın bu işbirliği, Japon maliye bakanlığının Japon bankalarına Güney Kore’den borcunu geri almaması için yönetsel tüzük hazırlaması şeklinde gerçekleşmiştir.

Lee Jung-Whan 1997 yılındaki döviz krizinde Güney Kore hükümetlerinin en önemli kaynak olarak Japonya’yı gördüğünü ancak Güney Kore yetkililerinin Japonya’nın kötüleşen ekonomik durumunu tam kavrayamadıklarını vurgulamıştır. 1997’ye gelindiğinde Asya ülkelerinde kriz belirtileri artmış ve Japon bankaları Asya ülkelerine borç vermeyi oldukça azaltmaya çalışmıştır. Güney Kore ise Japon finans kurumlarının 1997 yılının ilk çeyreğinde Güney Kore’de 12 bankadan geri çektiği para miktarı 4 milyar 700 milyon Dolar’ı bulduğu görülmüştür. 1997 yılının Kasım ayında Güney Kore Hükümeti Japon Hükümeti’ne Japon finansal kurumların Güney Kore finansal kurumlarına yönelik olarak borç vadesini uzatmalarını talep etmiştir ancak Japon Hükümeti Japonya’nın iç finansal şartlarının zor durumda olduğunu sebep göstererek bu talebi reddetmiştir. Gerçekten 1997 yılında Japonya’nın iki

finansal kurumu iflas ettiğinden Japonya da finansal kriz olasılığına karşı büyük bir endişeye kapılmıştır.

Güney Kore ve Japonya’da ekonomi politikasına karar verilmesi ve bu kararların uygulanmasında devlet stratejik bir konumdadır. Özel sektör devletin stratejik planına göre üretim ve yatırım yapmaktadır. Bu yönüyle iki ülke büyük benzerlik göstermektedir. Ancak politika uygulanmasında bu iki ülke arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Güney Kore’de devlet özel sektörü kontrol ederek ekonomik gelişme sağlamış ve özel sektör üzerinde denetim gücü 1997 yılına yani krize kadar devam etmiştir. Buna karşın Japonya’da İkinci Dünya Savaşı sonrası devlet ile özel sektörün ilişkisi devletin özel sektörü kontrol etmesinden daha çok işbirliği niteliği taşımaktadır. Finansal alanda da Güney Kore maliye bakanlığının bankaların kredi vermesinde güçlü bir denetim yetkisi bulunmaktadır, ancak Japon maliye bakanlığı finansal kurumların haksız rekabetini kontrol etse de finansal kurumların kredi vermesini kontrol etmemiştir.¹³³

Chang, Park ve Yoo da 1997 krizinin sebeplerini ararken Güney Kore Hükümeti’nin sanayi politikalarına dikkat çekmektedir. Onlara göre, hükümet, aşırı yatırım ve ahabap-çavuş kapitalizmi nedeniyle krize zemin hazırlamıştır. Yanlış yatırım politikasına örnek olarak Samsung verilebilir. Başka bir sektöre yönlendirmek yerine halihazırda gelişmiş olan otomobil piyasasına Samsung’un girmesine lisans verilmesi yatırım konusundaki koordinasyon eksikliği olarak değerlendirilmiştir.¹³⁴

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz: 이정환, 1997 년 외환 위기 와 일본, 동서연구 제 28 권 4 호 (Lee Jung-Hwan, *Korea’s Financial Crisis in 1997 and Japan, East and West Study*, Vol: 28-4, 2016. s.35-57).

¹³⁴ Ha-Joon Chang, Hong-Jae Park, Chul Gyue Yoo. “Interpreting the Korean crisis: financial liberalisation, industrial policy and corporate governance”, *Cambridge Journal of Economics*, Vol: 22, 1998, s.739.

Yukarda anlatıldığı gibi Güney Kore’de döviz krizinin ortaya çıkmasında Güney Kore ekonomisinin kötüleşmesinde dış çevresel sebepler önemli bir rol oynamıştır. Bölgesel olarak Japonya’nın uzun durgunluğu, Çin’in yükselişi, Asya bölgesinde sanayi yapısının benzerlik göstermesi ve yoğun rekabet gibi Doğu Asya ekonomisinin yapısal problemleri ile birlikte küresel olarak küreselleşme ve Neoliberalizmin yayılması nedeniyle açılım baskısı ve spekülasyon sermayesinin artışı gibi etkenler Doğu Asya ekonomilerini olası bir döviz krizin ortaya çıkması karşısında korunmasız durumda bırakmıştır. Güney Doğu Asya’da ortaya çıkan döviz krizi Güney Kore’ye bulaştığından, Güney Kore krizinin sadece Güney Kore’nin oluşturduğu iç ekonomik sebeplerle ortaya çıktığı söylenemeyecek olsa da Güney Kore Hükümeti’nin politika başarısızlığının da krizde önemli bir rolü olduğu görülebilir.

Güney Kore Hükümeti’nin en bariz politika başarısızlığı döviz politikasıdır. 1990’lı yılların ortasından krizin ortaya çıktığı zamana kadar Güney Kore Hükümeti’nin döviz politikası, para birimi Won’un değerinin istikrarlı olmasına odaklanmıştır. Hükümet, cari işlem açığının sürekli artmasına karşın bunu çözmek için Won’un değerini düşürmek için çaba göstermek yerine, sermaye girişinin artışı ile problemi çözmeye çalışmıştır. 1993 yılında 2 milyar Dolar fazlalık veren cari işlemler hesabı, 1994 yılında 4 milyar 500 milyon Dolar açık vermiş ve bu miktar 1995 yılında 9 milyar 800 milyon Dolar’a yükselmiştir. Won’un değerinin yüksek olmasından dolayı lüks malların ithalatı artmış ve 1987 yılındaki demokratikleşmeden sonra yıllık ortalama yüzde 9,1 hızlı maaş artışı Güney Kore’nin yurtdışı rekabet gücüne zarar vermiştir.

Güney Kore'nin OECD'ye üye olmasının kesinleştiği 1996 yılında cari işlemler hesabında, Japon firmalarının neden olduğu Yen'in değer düşmesine bağlı olarak 23 milyar 700 milyon Dolar açık oluşmuştur. Bu rakamla Güney Kore cari açıkta ABD'den sonra ikinci sıraya yükselmiş ve o zaman bu cari açık oranı Güney Kore gayrisafi milli hasılasının yüzde 4,5'ine kadar yükselmiştir. Cari işlem açığının devamlı artmasına rağmen 1997 yılının Temmuz ayına kadar 1 Amerika Doları 890 Won iken Won'un değeri döviz kriziyle beraber 1997 yılının Aralık ayında 1 Amerikan Doları 1665 Won olacak kadar düşmüştür.¹³⁵ Bunun gibi bir uygulama o zaman rekabet içinde olduğu Japonya'nın para birimi Yen'in değerinin çok düşmesi ve Çin'in Yuan'da devaluasyon yapması ile Güney Kore bu ülkelerden politika olarak farklılaşmıştır. O zaman Güney Kore Hükümeti'nin kişi başı milli gelirin 10.000 Dolar'a varması hedefini siyasal bir hedef olarak belirlemiş olması nedeniyle¹³⁶ para biriminin değerinin düşmesinden endişe etmiştir.¹³⁷

Güney Kore'nin döviz krizi, denetim işlevinde iyileşme olmadan sermaye pazarına açılması ile ortaya çıkan denetim politikasının başarısızlığı ile de açıklanabilir. Güney Kore'de 1990'lı yılların ortasında sermaye pazarının açılım politikası ile firmaların yatırım denetimini yumuşatması beraber uygulanmıştır. İki politika birleşince beklenmeyen bir olumsuz etki ortaya çıkarmıştır. Firmaların büyük

¹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: 이태호, 한국경제신문 2019.1.18

기사의환위기불러올강달러쓰나미외면-정치권은대선이먼저였다(Lee Tea-Ho, *Döviz Krizi Getirebilecek Güçlü Dolar Akıntısına Göz Yummak – Siyaset Camiasında Cumhurbaşkanı Seçimi Daha Önemliydi*, Kore Ekonomi Gazetesi, 18.01.2019).

¹³⁶ 1997 yılındaki Güney Kore'nin ekonomik kriz döneminde Cumhurbaşkanı Ekonomi Basdanışmanı olan Kim In-Ho, hükümetin önemli bir başarısı olarak gösterilen kişi başı milli gelirin 10000 Dolar seviyesini korumak için döviz rezervlerinin kullanıldığı iddiasının asılsız bir hikaye olduğunu söyleyerek bunu şiddetle inkar etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: 김인호, 월간조선 2001 년

10 월호외환위기는끝나지않았다- 열가지오해에답한다(Kim In-Ho, *Döviz Krizi Bitmedi – On Yanlış Anlamaya Cevap*, Aylık Choseon Dergisi, s. 304-305, Ekim 2001).

¹³⁷ 삼성경제연구소, 한국경제 20 년의 재조명 – 1987 년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 153-156).

yatırımları sayesinde ithalatın artması ile cari işlem açığı durumu devam etmiştir. Sermaye serbestleşmesi ile firmaların yatırım için gereken parayı finansal kurumlar aracılığıyla veya direkt yurtdışından getirmesi mümkün olduğundan dış borçları artmıştır. Güney Kore Hükümeti 1990'lı yılların ortasında OECD'ye üye olmayı kendisine hedef olarak koyduğundan aktif şekilde sermaye serbestleşme politikası uygulamıştır.¹³⁸

1997 yılında krizin başlamasından önce Güney Kore Hükümeti'nin ekonomi sorumluları Güney Kore ekonomisindeki yapısal eksikliği temelde iyileştirmek için sistemi düzeltmeye çaba göstermişlerdir. Özellikle finansal reform planını hem iktidar partisi hem de muhalefet partisi kabul etmiş ancak cumhurbaşkanlığı seçiminin biraz öncesinde gerçekleşen onay sürecinde seçimin az farkla sonuçlanacağı tahmin edildiğinden ve bu reform sayesinde finansal kurumların sendikasıdan oy alınamayacağı endişesiyle meclisten onay çıkmamıştır.¹³⁹

Özet olarak Güney Kore'de 1997 yılında meydana gelen döviz krizi Doğu Asya bölgesinde rekabet yoğunlaşması ve döviz istikrarsızlığı, uluslararası finansal serbestleşme ve spekülasyon sermayesinin yayılması gibi dış sebeplerin etkisi ile başlamıştır. Bu etkilerle birlikte ortaya çıkan kriz, öncelikle döviz krizi durumunun oluşmasıyla ve bunun riskinin doğru bir şekilde fark edilmeyerek katı döviz koruma politikasının ve uygun olmayan iş uzmanlığı politikasının uygulanması, hızlı sermaye serbestleşmesinin gerçekleştirilmesi için gereken denetimin başarısızlığı gibi devam eden politika başarısızlıklarının sonucudur. Bir başka deyişle, döviz krizi

¹³⁸Ibid., s.157-160.

¹³⁹김인호, 월간조선 2001년 10월호(Kim, *Döviz Krizi Bitmedi – On Yanlış Anlamaya Cevap*, a.g.e., s. 306-307).

ekonomik sistemin topyekun başarısızlığı değil dışarıda gelişen durum ile içerideki ekonomi politikalarının uygulamasındaki başarısızlığın birleşerek ortaya çıkardığı bir durumdur.¹⁴⁰

3. ABD'nin Kriz Sürecinde Güney Kore'ye Yönelik Politikası

Güney Kore, 1997 krizinden çıkmak için öncelikle bölgesel çözümler aramıştır. Japonya, Güney Kore dahil Doğu Asya ülkelerinin döviz krizi duruma düşmesinin likidite eksikliği nedeniyle olduğunu teşhis etmiş ve bu ülkelerin döviz krizine düşmesini engellemenin kendi ulusal çıkarına uygun olduğunu düşünmüştür. Bu görüş doğrultusunda 1997 yılının Eylül ayında Asya Parasal Fonu-APF (*Asia Monetary Fund-AMF*)'nun kurulmasını önermiş ancak ABD maliye bakanlığı buna şiddetle karşı çıktığından bu fon kurulamamıştır. Güney Kore 1997 yılının Kasım ayında IMF'den talep etmeden Japonya'dan kredi almaya çalışmış ancak Japonya ABD ile yaptığı anlaşma nedeniyle kredi vermesinin imkansız olduğu yönünde bir dönüş yapmıştır. O zaman ABD maliye bakanlığının APF'ye ve likidite sağlamasına karşı çıkmasının sebebi zaten IMF olduğu halde ayrıca APF'nin kurulmasına gerek olmadığı ve Japonya'nın likidite sağlarken sıkı şart koymayacağından korkması olmuştur.¹⁴¹

ABD maliye bakanlığının engellemesi ile Japonya'dan yardım alamayan Güney Kore IMF'ye gitmek zorunda kalmıştır. IMF o zamana kadar en büyük miktar olan 58 milyar Dolarlık kurtarma kredisi hazırlasa da bu miktar bile döviz krizini sonlandırmaya yetmemiştir. Öncelikle IMF'nin vereceği kredi hemen gelmemiştir.

¹⁴⁰삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 - 1987년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 161-162).

¹⁴¹이제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과 의미, 한국경제포럼 제 9 권 제 2 호 (Lee, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, a.g.e., s. 92-93).

IMF para verirken sıkı şartlar koyduğu için kriz durumunda gelen bu şartlı kredi etkili olmamıştır. Güney Kore'ye borç veren bankalar Güney Kore Hükümeti'nin dış borcu için kullanabileceği döviz rezervlerinin ne kadar olduğuyula daha çok ilgilenmiştir. Güney Kore'nin döviz krizi IMF'nin kurtarma kredisiyle değil, borç vadesini uzatma aracıyla çözümlenmiştir. IMF'nin bir girişimi ABD maliye bakanlığından onay almak yoluyla uygulamaya konulmuştur. ABD maliye bakanlığı, 1997 yılının sonbaharında kredi veren bankaları Güney Kore bankalarına verilen borcun vadesinin uzatılmasına ikna etmiştir. Kredi veren bankalar uluslararası büyük bankalar olup bunların sayısı az olduğu için vade uzatma mümkün olabilmıştır. Güney Kore Hükümeti buna bağlı olarak IMF'nin para verirken talep ettiği reformlardan daha ileri giden “IMF artı” reformundan söz etmiş ve ABD maliye bakanlığının buna rehberlik edeceğini açıklamıştır.¹⁴²

ABD maliye bakanlığının bu süreçteki çalışmasının nasıl olduğunu düşünmek gereklidir. Öncelikle ABD'nin Güney Kore'nin tam olarak kabul etmediği sermaye pazarı açılım talebini, döviz krizini kullanarak kabul ettirdiği söylenebilir. Güney Kore'nin sermaye pazarı açılım sürecinde hata yaparak zor duruma düştüğünde ABD maliye bakanlığının bunu kullandığı açıktır. İktisatçılar ABD maliye bakanlığının böyle bir politika izlemesinin “Wall Street” ile bağlantılı bir çıkar ilişkisinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu görüşe göre, ABD maliye bakanlığı ve “Wall Street”in çıkarlarını dünya çapında gerçekleştiren IMF'dir. Yani “Wall Street-ABD Maliye Bakanlığı-IMF Complex” olarak adlandırılan bir çıkar grubundan bahsedilmektedir.¹⁴³

¹⁴²Ibid., s. 94.

¹⁴³Ibid., s. 95.

IMF, hükümet harcamalarının kısılmasıyla birlikte yüksek faiz ve vergilerde artışı tavsiye etmiştir. Kim Dea-Joong Hükümetinin IMF talepleri doğrultusunda uygulamaya geçirdiği yüksek faiz politikası, küçük ve orta ölçekli girişimcileri zor durumda bırakmıştır. Bunun sonucunda da bazı şirketler iflas etmiş ve işsizlik oranları hızla yükselmiştir.¹⁴⁴

IMF'nin diğer talepleri, kısa dönem yüksek faiz politikası, geniş kapsamlı yapısal reformlar ve sermaye pazarının tamamen açılmasıdır. Bunun karşılığında Güney Kore Hükümeti ABD maliye bakanlığına “IMF plus” reformlarını gerçekleştirmeyi vadederek borç vadesinin uzatılmasını sağlamıştır. Sonunda ABD maliye bakanlığı Doğu Asya ülkeleri arasında halledebilecek olan likidite eksikliği sorununun bu şekilde çözülmesini engellemiş ve sorunu IMF'ye yönelterek kendi taleplerini gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Bu talepler karşısında Güney Kore Hükümeti, karşı çıkmadan “IMF plus”ı tamamen kabul etmiştir.¹⁴⁵

ABD maliye bakanlığı ve IMF'nin talep ettiği reformun içeriğinin Güney Kore'nin döviz krizi öncesinde kendisinin yapmak istediği reformlar ile benzerlik taşıması da önemli bir rol oynamıştır. Güney Kore Hükümeti kriz öncesinde de reform ihtiyacını fark ederek reform yapmaya çalışmış ancak çıkar çatışmaları nedeniyle bunu gerçekleştirememiştir. Bu yüzden o zamanki Güney Kore Hükümeti, ABD maliye

¹⁴⁴Uk Heo, Houncheul Jeon, Hayam Kim & Okjin Kim, “The political economy of South Korea: economic growth, democratization, and financial crisis”, *Maryland Series in Contemporary Asian Studies*, Vol: 2, No: 1, 2008, s.17-18.

¹⁴⁵Bunun sebebi IMF'nin talebi kabul etmekten başka çarenin kalmaması ya da Güney Koreli siyasi yetkililerin bazı çekinceleri sebebiyle karşı çıkışlarını dile getirememesi olabilir. Nitekim o zamanlarda Güney Kore Hükümeti'nin üst düzey bir yetkilisi ABD maliye bakanlığının yaptığı çalışmayı kamuya bildirirse toplum içerisinde Amerikan karşıtlığı duygusu çok fazla yükselerek kontrol edilemeyen bir durum oluşmasından çekindiği için düşüncelerini beyan etmediğini açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. 이제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과 의미, 한국경제포럼제 9 권제 2 호(Lee, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, a.g.e., s. 95)

bakanlığı ve IMF'nin taleplerini planladığı reformu yapmak için bir itici güç olarak kullanmayı düşünmüştür. O zamanki kamuoyu da krizin Güney Kore'nin ekonomik yapısının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve dolayısıyla yanlış çalışan bir ekonomik sistemin tamir edilmesiyle krizin aşılabileceğini düşünmüştür. Böylelikle Güney Kore'nin reform isteği ile ABD ve IMF'nin sermaye pazarının açılım talebi uyuştuğundan herhangi bir itiraz veya çekişme olmadan IMF'nin talepleri tamamen kabul edilmiştir.

Krize çözüm olarak IMF tarafından da önerilen neoliberal reformlar da çeşitli eleştiriler almıştır. Crotty ve Lee'ye göre savunacıları tarafından mucize olarak adlandırılan neoliberal reformlar öncelikle kendi iddiası bakımından başarısız olmuştur. Buna göre, ne sağlıklı bir finans sektörü oluşturabilmiş ne de kazançlı bir sanayi sektörü kurabilmiştir. İkinci olarak, Güney Kore'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme ivmesini tamir edememiştir. Güney Kore ekonomisi dengesiz ve istikrarsız bir görünümündedir.¹⁴⁶ Neoliberal reformlar bu sebeplerden eleştirilirken, Güney Kore'nin geleneksel ve krizlere kadar başarılı bulunan ekonomi modeline vurgu yapılmıştır.

Güney Kore'nin geleneksel ekonomik modelinde 1950-1970 yılları arasında Breton Woods ile ortaya çıkan sermayenin kontrol edilmesi yaklaşımını başka gelişmekte olan ülkelere önce hızlı bir ekonomik gelişme kaydetmiştir. Başlangıçta Soğuk Savaş'ın ileri karakolu olarak büyük bir yardım almış sonrasında da ihracat yaparak güçlü sanayi politikası izlemiştir. Bu şekilde bir ihracat ve güçlü sanayi politikası uygulayan Güney Kore'nin o dönemdeki ekonomik sistemi neo-merkantalizm olarak

¹⁴⁶James Crotty, Kang Kook Lee, *Economic performance in post-crisis Korea: a critical perspective on neo-liberal restructuring*, Political Economy Research Institute Working Paper, No. 23, University of Massachusetts Amherst, Amherst. https://scholarworks.umass.edu/per_i_workingpapers/25/. s.2-3.

adlandırılabilir. Siyaset ve iş dünyası arasındaki “rahat” ilişkiler, devletin kontrol altındaki finans ve holding sistemi neo-merkantalizmin özellikleridir. Bu sistem aşırı borç ve aşırı yatırım yapısını oluşturmuştur. Ayrıca hızlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirmiş ve siyasi olarak otoriterizmle birleştirilmiştir. Ancak bu sistemin devam etmesi mümkün değildir ve serbestleşme kaçınılmaz olmuştur. Yani bütün merkantalist girişimler gibi Güney Kore’nin neo-merkantalizminin de liberalizme geçişi kaçınılmaz olmuştur. Bu bakımdan 1980’li yıllar sonrasında Güney Kore ekonomisi liberalleşme eğilimi göstermiştir. Ekonomik serbestleşmenin siyasal serbestleşme ile beraber yürümesi noktası da Batı ile benzerlik gösterse de süreç Güney Kore için zorlayıcı olmuştur. Güney Kore’de siyaset ve iş dünyası arasındaki rahat ilişkiler, devletin kontrolü altındaki finans sistemi ve holding sistemi gibi problemlerin çözümü için reformlar yapılması kolay olmamıştır. Özellikle bu sistem içerisinde ortaya çıkan holdinglerin aşırı borçlanması ve aşırı yatırım yapması problemini çözmek oldukça zor olmuştur.¹⁴⁷

Ülke içi serbestleşme, dış açılım ile beraber gerçekleştirilmiştir. Açılım, başta ticaretle ve sonra sermaye pazarında yapılmıştır. Güney Kore bu açılıma kendisi başlamış fakat hemen sonra ABD’nin de açılım talepleriyle karşılaşmıştır. ABD’nin açılım talebi ABD’nin ekonomik sistemi ile birlikte dış politikasının da değişmesiyle ortaya çıkmıştır. ABD’nin açılım talebi başta ticaretin serbestleşmesi şeklinde ele alınmıştır. ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1980’li yılların ortalarına kadar gelişmekte olan ülkeler dahil Avrupa, Japonya gibi ülkelere izin verdiği eşit olmayan ilişki politikası bu ülkelerin ekonomileri iyileşinceye kadar geçici olarak uygulanan bir politika olmuştur. Açılım talebi aslında karşılıklılık ilkesine dönüş talebi olmuştur. 1970’li yıllardan sonra ABD içinde finansal sermaye denetimden

¹⁴⁷이제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과 의미, 한국경제포럼 제 9 권제 2 호(Lee, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, a.g.e., s. 96-97).

muaf olmuş ve uluslararası alanda sermaye denetimini prensip haline getiren “Bretton Woods” sistemi de çökmüştür. Bundan sonra ABD başka ülkeleri, özellikle gelişmekte olan ülkeleri sermaye pazarı açılımı için aktif bir şekilde teşvik etmiştir. ABD Doları, uluslararası sermaye pazarının açılımı ile birlikte ABD’nin hegemonyası için yeni bir strateji olarak düşünülmüştür. Bu daha önceki dönemlerde yardımsever olarak konumlandırılan ABD hegemonyasının yapısının bu yönlerden değiştiği anlamına gelmektedir. Avrupa ülkeleri de başka bir seçeneğin olmadığını düşünerek ABD’nin strateji değişikliğini kabul edip, onunla işbirliği yoluna gitmişlerdir. Böylece Wall Street ve ABD maliye bakanlığı ile beraber Avrupa finansal sermayesi ve maliye bakanlıkları ile birlikte devlet kurumları da aynı çıkar ilişkisi ve anlayış içinde olmuşlardır.¹⁴⁸

Döviz krizinin çözüm sürecinde ABD, Japonya’nın faaliyetlerini büyük oranda kontrol edebilmiştir. ABD hegemonyasının özelliği değişirken Doğu Asya bölgesinde onu kullanan yapının değişmediği anlaşılabılır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Doğu Asya’da ABD hegemonyasını gerçekleştiren ana unsur olan ABD-Japonya ittifakının yapısı kriz sürecinde de aynı kalmıştır. Japonya’nın inisiyatif olarak hareket etmemesi ve ABD’ye karşı bir politika izlememesi bunun bir göstergesidir. Yine de 1997 krizine ve genel olarak Doğu Asya’ya ABD istekli bir şekilde müdahil olmuş ve bu ekonomilere kendi çözümlerini getirmeye çalışmıştır.¹⁴⁹

Güney Kore’nin döviz krizinde 1990’lı yıllarda meydana gelen Soğuk Savaş’ın bitişi gibi siyasal durumlar da etkili olmuştur. Bu, 1982 yılındaki durumla karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılabılır. Güney Kore 1982 yılında Japonya’dan 5 milyar Dolar borç alarak döviz krizini engelleyebilmiştir. O zamanki Güney

¹⁴⁸Ibid., s. 98-99.

¹⁴⁹Chalmers Johnson, “Economic crisis in East Asia: the clash of capitalisms”, *Financial Liberalization and the Asian Crisis*, Palgrave Macmillan, London, 2001, s. 657.

Kore'nin ekonomik durumu 1997 yılından çok daha kötüdür. Güney Kore, o zamanlar Sovyet Rusya ile Soğuk Savaş içerisinde olan ABD'deki Reagan Hükümeti'ni razı edip Japonya'ya baskı yaparak 5 milyar Dolar borç alabilmiştir. O zaman Güney Kore'nin Reagan Hükümeti'ni devreye sokması, Güney Kore'nin Soğuk Savaş'ın ileri karakolu olduğunu öne sürmesiyle mümkün olabilmıştır. Buna karşın 1997 yılında ise Japonya, aktif şekilde yardım etme isteği olmasına rağmen ABD buna şiddetle karşı çıkmıştır. Dolayısıyla iki durumda da siyasi şartlar, mevcut ekonomik şartların daha kötüye gitmemesi için üretilen çözümler üzerinde etkili olmuştur.

ABD'de bakanlıkları arasında Güney Kore hakkında 1997 yılındaki uygulama için farklı görüşler bulunmaktadır. Wall Street'in etkisi güçlü olan maliye bakanlığı ile Kuzey Kore tehdidi ve Güney Kore içerisindeki anti-Amerikancı duyguların artmasından endişelenen dışişleri bakanlığı ve savunma bakanlığının Güney Kore krizi için düşünceleri farklılaşmıştır.¹⁵⁰

ABD maliye bakanlığı ve IMF siyaset ve iş dünyası arasındaki rahat ilişkiler, devletin kontrolü altındaki finans, holding sistemi gibi problemleri ortadan kaldırmak ve pazar ekonomisi sistemini kuvvetlendirmek istemiştir. Daha temelde ekonomi ve toplumun tümüyle yönetim reformu, çeşitli bilgilerde şeffaflık, hukukun üstünlüğü gibi taleplerde de bulunmuştur. Reform taslağı böyle bir ortamda oluşturulduğu için Neoliberalizmle uyuşmayan bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Örneğin, Neoliberalizm adil ticaret ve finansal denetim gibi pazar ekonomisinin çalışmasına uygulanan kısıtlamaları olabildiğince yok etmeyi öngörmektedir ancak IMF Güney Kore'den böyle kısıtlamaları kuvvetlendirmesini istemiştir. Bunun yanında

¹⁵⁰이 제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과의미, 한국경제포럼 제 9 권제 2 호(Lee, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, a.g.e., s. 98-99).

kapitalizmin düzenlemeleri bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Neoliberalizm işçi sendikasının etkisizleştirilmesini ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflatılmasını öngörmektedir. IMF'nin istediği işçilik reformu, yani iş gücü pazarının esnek olması talebi işçi aleyhine bir uygulama olduğundan Neoliberalizme uygun olduğu söylenilebilir. Fakat Güney Kore'de iş gücü pazarının esnekliği politikası 1987 yılındaki demokratikleşme sonrasında da işçi sendikasının faaliyetlerini kısıtlayan siyasal faaliyetlerin yasaklaması, devlet memurları ve öğretmenlerin sendikası kuramaması, greve üçüncü kişilerin katılamaması gibi sınırları yok etmesi ile karşılıklı olarak uygulanmıştır. Ancak yine de kriz sonrası getirilen IMF reformları, işçileri belli oranda etkilemiştir. Shin'e göre, şirketlerin iflas ilan etmesi sebebiyle oluşan kitlesel işten çıkarmalar, kitlesel yeniden yapılandırmalar, düzensiz ya da geçici işçi sayısındaki hızlı yükseliş, reformların hemen sonrasında ortaya çıkan sonuçlarındandır.¹⁵¹ Bununla beraber reform paketi içinde sosyal güvenlik sisteminin genişletmesi de bulunmaktadır. Bunlar ekonomik krizin getirdiği endişeyi yumuşatmak için uygulanan kısa dönemli reçete özelliği taşısa da Neoliberalizme uygun değildir.¹⁵²

Reformlardan sonra ABD ve IMF de talep ettiği sonucu elde edebilmiştir. Güney Kore'nin sermaye pazarı tamamen açılmış ve bu süreçte yabancı sermaye Güney Kore'nin şirketlerinin hisse senetleri gibi mal varlıklarını büyük ölçüde satın almıştır. Şiddetli ekonomik depresyon altında yeniden yapılandırmayı hızla uygulayan Güney Kore, bu süreçte mal varlığını çok düşük rakamlarla yabancı yatırımcılara devretmiştir. Yabancılar yapılan satışlar, bu depresyon durumunun bitmesinin

¹⁵¹Shin, "Economic Crisis, Neoliberal Reforms, and the Rise of Precarious Work in South Korea", a.g.e., s.335-353.

¹⁵²이제민, 한국외환위기의 성격과 결과 - 그논점과 의미, 한국경제포럼 제 9 권 제 2 호(Lee, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, a.g.e., s. 98-99).

ardından da devam etmiştir. Sonunda 2004 yılında borsaya kayıtlı şirketler arasında pazar değerinin yüzde 42'sine yabancılar sahip olmuştur.¹⁵³

C. Kriz Sonrası Güney Kore Ekonomisindeki Yapısal Dönüşüm ve Liberal Hükümetlerarasıcılık

Döviz krizi, Güney Kore ekonomisine 170 milyar Dolar'ı aşan dış borç ile iflas durumunda olan firmalar ve finansal kurumlar bırakmıştır. Döviz krizini karşılayan Güney Kore ekonomisi krizden çıkmak için öncelikle kısa vadede dış likidite krizinden çıkmak; orta uzun vadede ise dış borcunu azaltmak ve finansal kurumlar ile firmaları iflasa sürükleyen koşulları yeniden düzenlemek hedefini izlemiştir. Bunları gerçekleştirmek için Güney Kore buna uygun politikalar uygulamıştır. İlk olarak, kısa dönem dış likidite riskinden çıkmak için IMF'den para yardımı talep etmek zorunda kalmıştır. Bu durum da Güney Kore'nin kısa vadedeki hedefine uygundur. İkinci olarak finansal kurumlar ile firmaların batma durumunu çözmek için büyük miktarda hükümet fonu sağlamıştır. Üçüncü olarak ise dış borcunu azaltmak için daha önce yapılmamış şekilde Won'un değerini düşük seviyede tutmaya çalışmıştır. Bunlar da orta ve uzun vadeli hedeflerine yöneliktir. Bu üç uygulama döviz krizine karşı Güney Kore Hükümeti'nin en önemli tedbirlerini oluşturmaktadır. Bununla beraber finans, firma, işçi, devlet dahil dört alanda gerçekleştirilen yapısal reform programı da uygulanmıştır. Yapısal reform programı daha önce de belirtildiği gibi IMF'den para yardımı almak için uygulanması gereken bir şart olsa da aynı zamanda hükümet fonunun dağıtılmasında adaleti sağlamak için de gerekli olmuştur. Ayrıca, döviz krizi öncesinde de yapısal reform ihtiyacı devamlı olarak ortaya çıktığından yapısal reform programı sıkı bir şekilde uygulanmıştır.

¹⁵³Ibid., s. 100-101.

Bununla ilgili Güney Kore Hükümeti'ne karşı çıkanlar nedeniyle ilerlemeyen yapısal reformu gerçekleştirmek için döviz krizinin acil durumunu ve IMF'nin gücünü aktif bir şekilde kullanmıştır.¹⁵⁴

Güney Kore döviz krizinden çıkmak için IMF'den gelen finansal yardımı almış ve IMF'nin talep ettiği krizden çıkış programını kabul etmiştir. IMF 1997 yılının Aralık ayında acil finansal yardımın şartı olarak kısıtlayıcı bir makroekonomi politikası ile sistem reformunu içeren ekonomi programının uygulanmasını talep etmiştir. IMF'nin 'Güney Kore Raporu'na göre IMF ekonomi programının amacı şu şekilde özetlenebilir: Birincisi, mali ve finansal daralma ve yüksek faiz aracı ile yatırımı kontrol etme ve tasarrufu artırmayı teşvik ederek cari işlemde iyileşme ve enflasyonda istikrar hedeflenmektedir. Ayrıca yüksek faiz ile dış paranın çıkışını engelleyip yeni gelen için de akışın canlandırılması önerilmektedir. İkincisi, finansal reform aracılığıyla finansal problemleri yok ederek ve uluslararası derecelendirmeyi yükselterek döviz krizinin tekrar ortaya çıkması önlenecektir. Üçüncü olarak kurumsal yönetim yapısını güçlendirecek bir reform aracılığıyla firmaların şeffaflığının yükseltilerek yabancı yatırımın teşvik edilmesi sağlanacaktır.¹⁵⁵

Dördüncüsü ve en önemlisi ise dış ticaretin serbestleşmesi ile yurtiçi firmaların rekabet gücü artırılarak ihracat yeteneği güçlendirilecek ve böylelikle cari işlem

¹⁵⁴삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와의 환위기를 중심으로(1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 163-164).

¹⁵⁵ Güney Kore'nin verimli olmayan kurumsal yönetim yapısı, döviz krizinin en önemli sebeplerinden birisidir ve Güney Kore 1998 yılından sonra ticaret hukuku değişikliği ile bu yapıyı iyileştirmiştir. Bu sayede Kore firmaların değeri yükselmiş ve uluslararası finansal pazardan istikrarlı bir şekilde para gelebilmiştir. Bu sonuç sayesinde Güney Kore, 2008 yılındaki dünya finansal krizini daha kolay atlatabilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: 박민우, 2008년 경제위기에서 본 1997년 외환위기 이후의 우리나라 기업 지배구조의 개선과 그 결과.

인하대학교 법학연구 제 13 집 제 3 호(Park Min-Woo, 2008 Dünya Ekonomi Krizinden Bakıldığında 1997 Yılı Döviz Krizinden Sonra Güney Kore'nin İyileşmesi ve Sonucu: Güney Kore Firmalarının "corporate governance structure" Oluşu, Inha üniversitesi Hukuk Araştırması 13-3, 31.12. 2010, s.118, 139)

fazlasının temeli oluşturulacaktır.¹⁵⁶ Beşincisi, sermaye piyasası açılımı ile yabancı sermaye akışı artarak döviz eksikliği sorunu çözülecektir. Altıncısı ise iş gücü pazarının yumuşatılması sağlanarak sanayi yapısı düzelecek ve böylelikle ülkeye doğrudan yabancı yatırımların gelmesi sağlanacaktır.¹⁵⁷

Güney Kore, IMF'nin taleplerini kabul ettiği süreçte çok büyük bir maliyetin altına girmek zorunda kalmıştır. Piyasaya daha az para sağlanması (*currency contraction*) gibi deflasyonel bir tedbir ve bankalara BIS'in kendi sermaye yeterlilik oranına hızlı bir şekilde uyma gereği gibi sert ve radikal yapısal düzenlemelerle birlikte bir programın uygulanması sonucunda IMF'nin öngördüğünden çok daha ağır bir ekonomik durgunluk yaşanmıştır. 1997 yılının Aralık ayından itibaren devam eden yüzde 20'nin üstündeki yüksek faiz sonucu yurtiçi talep büyük ölçüde daralmış, firmalarda yaygın iflaslar yaşanmıştır. Ekonomik krizden sonra 20000 firma iflas etmiş ve işsizlik oldukça artmıştır. İşsiz sayısı 1997 yılında 568 binden, 1998 yılında 1 milyon 490 bine yükselerek iki kattan fazla artmış ve 1999 yılında da istihdam durumu iyileşmeyip işsiz sayısı 1 milyon 374 bin olarak kaydedilmiştir. Döviz krizinden bir yıl sonra 1998 yılının ekonomik büyüme oranı, hedeflenen oran olan yüzde 2,5'ten oldukça büyük bir sapma göstererek yüzde -6,9 olarak gerçekleşmiştir.

¹⁵⁶ 1997 yılındaki Güney Kore ekonomik krizi sonrasında Güney Kore'nin ekonomik durumunu analiz eden iki rapor (2006 yılının Ekim ayında yayınlanan Samsung Ekonomi Enstitüsü'nün raporu ve 2007 yılı Aralık ayında yayınlanan KDI raporu) Güney Kore ekonomisinin dinamiğini yeniden canlandırmak ve firmaları innovasyona yönlendirmek için dışı açılım politikasının önemini vurgulamaktadır. Bir de dışı açılım politikasında ABD ve AB gibi önemli ticaret partnerleri olan ülkelerle STA yapılmasını şiddetle tavsiye etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: 삼성경제연구소, 한국경제 20 년의 재조명 – 1987 년 체제와 외환 위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 317-318). ve KDI, 경제위기 10 년: 평가와 과제 (Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler, a.g.e., s. 274-275).

¹⁵⁷ 삼성경제연구소, 한국경제 20 년의 재조명 – 1987 년 체제와 외환 위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 165).

Çok sayıda firmanın iflası, entegre üretim ağını çökerterek sanayinin temelden zarar görmesine yol açmıştır.¹⁵⁸

Sadece sanayi değil hane halkı da kriz sonrasında büyük zarar görmüştür. Sert ve radikal yapısal reformlar, Güney Kore'nin orta sınıfını derinden etkilemiştir. Güney Kore'de sanayileşme ve ekonomik gelişme sürecinde orta sınıf hızla büyümüştür. Özellikle 1990'lı yılların ekonomik gelişme sürecinde birçok insanın yaşam standardı oldukça yükselerek orta sınıfa uygun tüketim tarzı ve yaşam biçimi ülkede geniş bir şekilde yayılmıştı. İndekse göre krize kadar toplam nüfusun yaklaşık yüzde 40'ının orta sınıfa dahil olduğu tahmin edilmekte ve yüzde 60 civarındaki nüfusun da kendisinin orta sınıfa üye olduğunu düşündüğü ve bu şekilde tanımladığı görülmektedir. Ancak döviz krizinin etkisi ile gelir dengesizliği ve gelir dağılımındaki kutuplaşma derinleşerek orta sınıfı küçültmüş ve alt sınıfta süreklilik kazanan gelir düşüşüne neden olmuştur.

Döviz krizinin etkileri uzun süreli olmuştur. Kriz sonrasındaki 10 yıl içinde önceki dönemde kendini orta sınıf olarak tanımlayan yüzde 60'ın hala orta sınıfta olduğu ancak diğer yüzde 40'ın statüsünün düştüğü görülmektedir. Döviz krizinin topluma olan etkisi sınıflar arasındaki açığın artması, yeni fakir sınıfın ortaya çıkması, iş gücü piyasasındaki bozukluk, geçici istihdamda artış, işsizliğin artması, ailelerde dağılma, suç oranında artış, kolay yoldan zengin olma isteğinin yaygınlaşması ve organizasyon yapısının değişimi olarak anlatabilir.¹⁵⁹ Dolayısıyla döviz krizinin, ekonomiyle birlikte tüm toplumu etkileyen bir olguya dönüştüğü söylenebilir.

¹⁵⁸Ibid., s.169.

¹⁵⁹남은영, 외환위기 이후 계층의 양극화: 변화된 일상과 소비 생활, 한국조사연구학회조사연구 10 권 1 호(Nam, Eun-Young, *The Gap between Social Stratifications in the Aftermath of the 1997 Financial Crisis: The Change of Living Conditions and Daily Life as a Consumer*, Korean Association for Survey Research, Survey Research 10-1, March 2009, s.1-32)

Güney Kore Hükümeti döviz krizini çözme sürecinde finansal kurumlar ve firmaların batışını önlemek için hükümet fonlarını devreye sokmuştur. 168 trilyon 300 milyar Won (yaklaşık 148 milyar Dolar) olan hükümet fonları döviz krizinin başladığı 1997 yılındaki Güney Kore Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'sının yüzde 34,2'sini oluşturarak çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Böylesi büyük miktarda bir mali kaynak ihtiyacı, banka ve büyük finansal kurumlar dahil olmak üzere bütün finansal kurumların batma durumuna gelmesi, yani bu krizin bütün finansal sistemin krizi olmasından kaynaklanmıştır. Büyük miktardaki hükümet fonları hızla devreye girdiğinden Güney Kore'nin kendisi gibi döviz krizinde olan Güney Doğu Asya ülkeleriyle kıyaslandığında krizden çıkış süreci daha iyi olmuştur. Hükümet fonlarının kullanılması ve bunu takiben finansal krizin azalmasının ekonomik iyileşmede büyük katkısı olmuştur. Yine de uygulama sürecinde deneme yanılma yöntemi uygulanarak ahlaki zarar durumu ortaya çıkmış ve devletin borcu büyük oranda artmıştır.¹⁶⁰

İzlenen döviz kuru politikası, döviz krizinin ana sebebi olduğundan, döviz sistemindeki değişim ihtiyacı bir şüphe olmaksızın kabul edilmiştir. Günlük döviz değişim sınırı yüzde ± 2.25 'ten 19 Kasım 1997 tarihinde yüzde ± 10 'a getirilmiştir ve 16 Aralık'ta ise döviz değişim sınırı kaldırılarak serbestçe dengelenen kur sistemine (*the freely flexible exchange rates system*)e geçilmiştir. Bu sistemin uygulanmaya başlanmasıyla döviz kurlarındaki dalgalanma büyük olduğundan döviz riski artmıştır, ancak döviz oranı ekonomik durum ile piyasanın arz ve talebine göre hareket ettiğinden döviz piyasası giderek istikrar kazanmıştır.¹⁶¹

¹⁶⁰ 삼성경제연구소, 한국경제 20년의 재조명 – 1987년 체제와 외환위기를 중심으로 (1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore Ekonomisinin 20 Yılına Tekrar Aydınlatılması, a.g.e., s. 174-176).

¹⁶¹ Ibid., s. 177.

Güney Kore ekonomisinde yeniden yapılandırma ihtiyacı döviz krizi öncesinde gündeme gelmiştir. Oldukça fazla sayıda sanayi kuruluşunun yüksek masraf ve düşük verimlik oranları nedeniyle kritik durumda kalmış ve yeniden yapılandırma yoluyla söz konusu firmaların devletin rekabet gücünde artış sağlayacağı ve bu şekilde sorunun çözülebileceği düşünülmüştür. Fakat firma ve işçi sendikaları gibi ekonomik aktörler yeniden yapılandırmadan zarar görecekları endişesiyle bu programa kuvvetle karşı çıkmışlardır. Yapısal reformlar oldukça istekli bir şekilde başlatılsa da yapısal reformlar çerçevesinde yapılan uygulamalar sürecinde çok sayıda problem ortaya çıkmıştır.

Döviz krizi sonrasındaki ekonomik sistemin yenilenmesinde en önemli unsur finans kurumları ve firmaların denetim fonksiyonunun güçlendirilmesi olmuştur. Finansal kurumlardan BIS'in sermaye yeterlilik oranı kuralına uyması istenmiştir. Yabancı sermayenin girişine tamamen izin verilmiştir. Bu tedbirlerin istenmeyen büyük bir yan etkisi ortaya çıkmıştır. Finansal kurumlar firmalara para sağlamaktan kaçınan koruyucu bir tavır göstermiş ve firmalar da istikrarı önemseyen savunucu bir işletme yönetimi uygulamıştır. Firmalar hedef kar oranını yüksek şekilde belirlediği için iş fırsatları azalmış ve yatırım faaliyetleri büyük oranda düşmüştür. Bu yüzden geçici işçi sayısı oldukça artarak istihdam yapısında istikrarsızlık oluşmuş ve bunun tüketime olumsuz etkisi olmuştur. Düşük yatırım ve tüketimin azalması ekonomide de daralmaya yol açmıştır.¹⁶²

Döviz krizini çözmek için uygulanan stratejinin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Güney Kore dış borcu olan ülke konumundan dış borç veren ülke konumuna gelerek döviz krizinin tekrar ortaya çıkma ihtimali söz konusu olmayacak bir durumda dış likiditesini iyileştirmiştir. Firma ve finansal kurumların sağlamlığı

¹⁶²Ibid., s.187.

uluslararası standartların üst seviyelerine yükselmiştir. Bunun gibi kazanımlar halkın zarar görmesi ile devletin borçlarında ve aldığı önlemlerde ortaya çıkan maliyeti ödemesinden sonra elde edilen sonuçlardır. Döviz kriziyle sert ve radikal bir sistem reformuyla savaşılmakla birlikte Güney Kore ekonomisinin en büyük güç kaynağı olan ekonomik dinamizmin kaybedilmesi Güney Kore'nin gelişme yeteneğinin hasara uğramasına yol açmıştır.¹⁶³

Hu Chan-Kook, 2008 yılında ortaya çıkan Dünya Finansal Krizi sonrasında Güney Kore'nin 1997 ve 2008 yıllarındaki iki ekonomik krizini analiz eden makalesinde, Güney Kore ekonomisini vuran ve 1997 yılındakinden çok daha büyük olan 2008 yılındaki krizin etkilerinin sınırlı kaldığını gözlemlemiştir. 2009 yılı sonuna gelindiğinde Güney Kore ekonomisinin 1997 yılıyla kıyaslandığında istikrarını büyük oranda koruduğunu öne sürmüştür. Hu Chan-Kook bunun sebebini, Güney Kore'nin 1997 yılından sonra hukuki ve sistemsal düzenlemeleriyle problem olan mal varlığını azaltmaya çalışmasına ve parasal ve mali politikasının krizi kontrol yönündeki rolünün artmasına bağlamaktadır. Ayrıca hükümetin gereksiz uygulamalarının en aza indirilmesi suretiyle döviz piyasalarının işlemesi sağlanmıştır. Güney Kore'nin sahip olduğu döviz rezervleriyle beraber döviz swap hattını da daimi halde tutması sayesinde döviz pazarında istikrarın sağlanması da etkili olmuştur.¹⁶⁴

Döviz krizi firma ve finansal sektörün istikrarsızlığına kadar yayıldığında Güney Kore ekonomisi geniş kapsamlı bir krize girmiştir. Buna karşın Güney Kore Hükümeti, öncelikle parasal ve mali politikasını sıkılaştırma yönünde bir politika uygulamıştır. Yani yurtiçi toplam ihtiyacını azaltarak cari işlemler dengesinde fazla

¹⁶³Ibid., s.192-193.

¹⁶⁴허찬국, 한국경제연구원 '1997 년과 2008 년 두 경제 위기의 비교' (Hu Chan-Kook, 1997 ve 2008 Yıllarındaki Ekonomi Krizinin Karşılaştırması, Korean Economic Institute, Aralık 2009, s. 9-13).

elde ederek döviz rezervini artırmayı ve hızlı döviz düşüşünü engellemeyi denemiştir. Bunun sonucunda döviz kuru 1998 yılının ikinci çeyreğinde istikrar kazanmaya başlamıştır. GSYH'ye göre cari işlemler dengesi 1997 yılındaki yüzde -1,6'lık açıktan sonra 1998 yılında yüzde 11,7'lik bir fazlaya dönüşmüştür. Ancak yüksek faiz nedeniyle firma iflasları ve işsizlik hızla artmış ve bunun için IMF tedbirlerinin fazla yük getirdiği yönünde eleştiriler yapılmıştır. Likidite krizini çözecek durumda görünen Güney Kore Hükümeti, 1998 yılının Mayıs ayından beri takip edilen sıkılaştırma politikasını yumuşatarak, faizi indirerek ve finansal açığını kabul ederek ekonomik iyileşme sağlamaya çalışmıştır. Bunun sonucunda ekonomik gelişme oranı 1998 yılındaki yüzde -6,9'dan 1999 yılında yüzde 9,5'e yükselerek büyük bir ilerleme kaydetmiştir.¹⁶⁵

Firmalar için reform iki hedef doğrultusunda uygulanmıştır. Bunlardan birincisi, kısa vadede var olan borcunu ödemeyen batmış firmaları bertaraf etmektir. İkincisi ise orta ve uzun vadede ilerde ekonomik krizin tekrar çıkmaması için piyasa kurallarını güçlendirmek ve verimliliği artırmaktır. Finansal alanın yapısal reformlarının hedefleri olarak kısa vadede yapısal düzenleme ile finansal sistemin normalleşmesi ve orta ve uzun vadede hedef olarak finansal istikrar ağında düzenleme ve iyileşme sağlanmıştır. Finansal yapısal reformda Güney Kore Hükümeti hükümet fonu desteği ile devlet önderliğinde hızla finansal sistemini normalleştirmeye çalışmıştır. Büyük bankalar yeniden inşa edilmiş ve küçük bankalar ile ticari bankalar kapanmıştır. Finansal istikrar ağında düzenleme ve iyileşme sağlanması için banka, borsa, sigorta gibi alanların da dahil olduğu birleşik denetim kurulu oluşturulmuştur. Büyük firmalar ve finansal kurumlar yapısal düzenlemeler sürecinde işten çıkarma

¹⁶⁵경 제 위 기 10 년: 평 가 와 과 제 (Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler, a.g.e., s. 261).

uygulamasına ihtiyaç duyduğu için Güney Kore Hükümeti 1998 yılının Şubat ayında bunu uygulayan yasa değişikliğini işçi gruplarının kuvvetle karşı çıkmasına rağmen gerçekleştirmiştir. Ayrıca Güney Kore Hükümeti kamu sektöründe de yapısal reform programları uygulamıştır. Devlet kurumlarının düzenlenmesi yeniden belirlenmiş ve bürokrat sayısı azaltılmıştır. Geniş kapsamlı özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında işsizlik oranının oldukça artması ve fakirliğin derinleşmesine karşı önlem olarak hükümet tarafından çeşitli işsizlik tedbirleri ile refah politikası uygulanmıştır.¹⁶⁶

D. Güney Kore Ekonomisindeki Yapısal Dönüşüm ve AB ile Yapılan Serbest Ticaret Anlaşması

1997 yılındaki döviz krizinden sonra yapılan Güney Kore cumhurbaşkanlığı seçimini kazanıp 1998 yılının Şubat ayından itibaren cumhurbaşkanı olan Kim Dea-Joong, cumhurbaşkanı olmadan önceki muhalefet partisi liderliği zamanında dönemin cumhurbaşkanı Park Jung-Hee'nin dış borç odaklı ihracata yönelik ekonomik gelişme politikasını eleştirmiştir. Ancak döviz krizini çözmek için finansal reformlarla Güney Kore'nin firmaları ve bankalarını uluslararası sermaye pazarında alınıp satılabilen bir ürün olarak konumlandıran reformu gerçekleştirmiştir. Döviz krizi öncesinde Güney Kore'de büyük firmalar piramit şeklinde grup oluşturularak holdinglerin elinde tutulmuştur. Bankalar ise devlete ait olagelmıştır. Bu sebeple Güney Kore devleti, firmaların bankalara olan yüksek meblağlı boçları ile yakından bağlantı içinde olmuştur. Bunları güç ile ayıran, Kim Dea-Joong Hükümeti'nin finans-firma reformudur. Kim Dea-Joong Hükümeti, firmaların borç oranına yüzde 200, bankaların borç oranına ise yüzde 8 BIS sınırı koymuştur. Firmaların bankanın borcunu azaltıp yerine hisse satarak kaynak sağlaması ve bankaların da firmaya

¹⁶⁶Ibid., s.261-265.

verilen krediyi azaltması gerekmiştir. Bu süreçte firmalarla bankalar ayrılmıştır. Ayrıca firmaların hisse alışında yabancıların sınırı yok edilmiş ve diğer kısıtlamalar da kaldırılarak yabancı sermayenin Güney Kore borsasında Kore firmalarını satın almasına izin verilmiştir. Kim Dea-Joong Hükümeti'nin açtığı yolu, No Mu-Hyun Hükümeti izlemiştir.

Kim Dea-Joong tarzı Neoliberalizm reformlarının sonuçlarından en çok faydalanan Samsung, Hyundai, LG gibi Güney Kore'nin en büyük holdingleri olmuştur. Bunlar Neoliberalizm tarzı hissedar değeri işletme kuralını benimseyip günümüzün global büyük firmaları olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar dünya çapında hammadde ve yedek parça satın almış, üretim sürecine koymuş ve satış ağını oluşturmuştur. Ancak buna karşın Güney Kore'de orta ve küçük firmaların azalması, işsizlik, işçilerin istikrarsızlığı gibi olumsuz etkiler de ortaya çıkarmıştır. Sağ hükümetlerin Neoliberalizm reformu uygulamasının normal olduğu başka ülkelerden farklı olarak Güney Kore'de bunu uygulayan, Kim Dea-Joong olmuştur. Doğal olarak Güney Kore'nin Neoliberalizm reformları demokratikleşme özelliği de taşımıştır. Neoliberalizm reformunun en önemli uygulaması 'firmaların borsada alınıp satılabilen ürün olarak değiştirilmesi'dir ve Güney Kore'de bu reforma karşı çıkanlar, az miktarda hisse sahibi olsa da oransal olarak en büyük pay sahibi olduğu için firmaları istegine göre yöneten holdinglerdir. Holdinglerin gücünün kısıtlanması Kim Dea-Joong tarzı Neoliberalizm reformunun en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Ayrıca bu demokratikleşme faaliyetlerinin de geleneksel hedeflerinden biridir. Bu yüzden Güney Kore'de doğal olarak Neoliberalizm reformları ile demokratikleşme faaliyetleri bir arada ilerlemiştir.

Kim Dea-Joong Neoliberalizm reformlarının zengin ve fakirin arasındaki gelir eşitsizliğinin derinleşmesine neden olacağını ileri sürmektedir. Buna karşın 1997 krizi sonrası Güney Kore’de uygulamaya konulan reformlar oldukça farklı sonuçlar doğurmuştur. Güney Kore 1998 yılından itibaren 10 sene içinde dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleşen Neoliberalizm reformları arasında oldukça başarılı bir örnek olarak gösterilebilir. Kim Dea-Joong ve No Mu-Hyun iktidar döneminde döviz rezervleri 3 milyar 900 milyon Dolardan 260 milyar Dolara kadar artmış ve yıllık ortalama yüzde 4-5 oranında ekonomik gelişme oranı ile kişi başı milli gelir de 20000 Dolar’a yükselmiştir. Döviz kuru 950 Won kadar düşmüştür. Mali istikrar da oldukça güçlenerek devletin borç oranı OECD ülkeleri arasında en iyi seviye olan yüzde 20 seviyelerine gerilemiştir.¹⁶⁷

2007 yılının Aralık ayında yayınlayan KDI (*Korea Development Institute*) raporunda döviz krizinden sonraki 10 yıllık zaman zarfında Güney Kore’de özel sektör önderliğinde innovasyon çabası ile teknolojik gelişmeyi teşvik edecek bir gelişme stratejisi oluşturulurken devamlı ve istikrarlı bir gelişmenin mümkün olduğu öne sürülmüştür. Rapor, devlet önderliğindeki yatırım odaklı anlayışın devam etmesinin mümkün olmadığını döviz krizinin oldukça iyi gösterdiğini ifade etmektedir. Güney Kore’nin ekonomisi büyüdükçe ürün, finans, işçilik gibi alanlar derinleşmiş ve tüm bu alanları devletin kontrol etmesi imkansız hale gelmiştir. Raporda döviz krizinin aktif bir şekilde pazara karışmasının sınırlarını ve iç sanayi üretimini koruma politikalarının yarattığı zayıflıkları görünür kıldığı belirtilmiştir. Sonuçta döviz krizi pazarın devlet kontrolünden çıkarak serbestleşmesini, aynı zamanda da açılım stratejilerinin yeni bir anlayışla güçlenmesini sağlamıştır.

¹⁶⁷ 이종태, 신자유주의혁명이김대중의성공그리고한계, 시사인제 102 호(Lee Jong-Tea, “Neoliberalism, Devrimci Kim Dea-Joong’un Başarısı ve Sınıf”, *Sisainn Dergisi*, Cilt: 102 , 24.08. 2009).

Firmaların innovasyonu teşvik etmesinde önemli olan rekabetin oluşması ve dışa açılımdır. Daha önceki zamanlarda Güney Kore'nin ekonomik gelişmesi, devletin ihracata aktif şekilde destek vererek yurtiçi firmalarının yurtdışı rekabete çıkmasını sağladığı için gerçekleşebilmiştir. Güney Kore'nin yurtiçi pazarda rekabeti daha da canlandırması için yurtiçi ve yurtdışı açılımın hareketlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle döviz krizi sonrası dışa açılım ve rekabet ortamının yurtiçinde de sağlanması için STA'lar yapmak stratejik bir araç olarak işlevsel şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Dışa açılma stratejisinin bir parçası olarak düşünülebilecek STA imzalama politikası, özellikle krizden sonra oluşan bir politika tercihinin sonucu olarak yorumlanabilir. Krizle birlikte siyasi gelişmeler de olmuş ve krizden sonraki ilk seçimlerde hükümet değişmiştir. Yukarıda anlatılan ekonomik şartların sonrasında başlatılan STA girişimleri, dışa açılma stratejisi ve mevcut siyasi ve ekonomik şartlarla birlikte değerlendirilmelidir.

Kriz gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal şartlarda değişimlere yol açan önemli olayların ülkelerin politika tercihlerini değiştirmesi de öngörülebilir. Ancak bu gibi şartlar, ülkeleri belli seçeneklere yönlendirebilir. Nitekim Samuel S. Kim de, 1990'lı yıllarda Güney Kore'nin küreselleşmesini bir tercihten çok gereklilik olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁸ Kim'e göre bu süreç kompleks bir nitelik kazanmış ve hükümet tarafından tepeden inme bir şekilde benimsenmiş ve uygulanmıştır. Başkan Kim Dae-Joong ile birbirini tamamlayan iki unsur olan "katılımcı demokrasi" kavramsallaştırması ve "piyasa ekonomisi"ni dışa açılma stratejisinin iki ana unsuru olarak benimsemiş ve uygulamaya koymuştur.¹⁶⁹ Dolayısıyla, Liberal

¹⁶⁸ Samuel S. Kim, *Korea's Globalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s.2.

¹⁶⁹ Ibid., s. 3.

Hükümetlerarasıcılık kuramının tezlerine uygun olarak, iç politika tercihlerinin belirlenmesinde en son karar verici konumda olan hükümet belirleyici olmuştur. Bu sebeple, krizden sonraki süreçte uygulanan küreselleşme, dışa açılma stratejisi ve bunun bir parçası olarak STA imzalanması konularında hükümet temel aktör görevi görmüştür.

1.İç Siyasi Gelişmelerin Işığında Kriz Sonrası Dışa Açılma Stratejisi

Ekonomik sıkıntılardan sonra yapılan ilk seçim olma niteliğindeki 18 Aralık 1997 tarihli Cumhurbaşkanlığı Seçimi'nde Dea-Joong liderliğindeki muhalefet partisi Lee Hoi-Chang liderliğindeki Büyük Ulusal Parti (*Grand National Party*)'ye karşı seçimi kazanmış ve iktidar el değiştirmiştir. Şubat 1998'de göreve başlayan Kim Dea-Joong hükümetinin (Şubat 1998-Şubat 2003) en önemli gündemi ekonomi olmuştur. Krizi aşmayı amaçlayan hükümet, bunun için dışa açılma stratejisini benimsemiş ve bunun bir parçası olarak STA'lar yaparak ihracatta pazar elde etme, ekonomik sistemin geliştirilmesi ve yeniden yapılandırmanın hızlanması gibi amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. İlk olarak, Dışişleri Bakanlığı içerisinde 1998 yılında STA yapmaktan sorumlu olacak Dış Ticaret Bakanlığı Ofisi kurulmuş ve müzakerelerin kurumsal altyapısı hazırlanmıştır.

Güney Kore'nin dışa açılma stratejisinin en önemli aşamalarından birini STA'lar oluşturmaktadır. Güney Kore, diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerini geliştirmek ve zaman içerisinde ABD ve AB gibi daha büyük ekonomilerle işbirliği yapabilmek için STA'ları bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Özellikle Kim Dea-Joong Hükümeti'nden sonra göreve başlayan No Mu-Hyun Hükümeti (Şubat 2003-Şubat 2008) STA süreçlerini daha aktif hale getirmek için çalışmış ve STA müzakeresi yapmaya aday ülkelere yönelik genel stratejinin anlatıldığı STA Yol Haritası (*Road Map*) hazırlamıştır. Bu yol haritası 2014 yılı Nisan ayında da güncellenmiştir. Bu yol

haritasında STA stratejisi ile ilgili olarak, önemli ülkelerle eşzamanlı ve çoklu (*multiple simultaneously*) olarak STA müzakerelerinin tamamlanması temel alınmış ve özellikle gelişmiş büyük ekonomik güçlerle STA yapılmasına önem verilmiştir. Zamanlama olarak ise, kısa vadede Japonya, Singapur, ASEAN ve EFTA ile STA yapılması, uzun vadede ise ABD, AB, Çin ve Hindistan gibi büyük ekonomik güçlerle aşamalı olarak STA yapılması hedeflenmiştir. STA adaylarının belirlenmesinde o aday ülkelerin ekonomik gücü, siyaset ve dış politikadaki konumu, Güney Kore ile STA yapmak için gösterdiği gayret gibi kriterler esas alınmıştır.

Bu yol haritasına dayanarak Güney Kore hedeflediği gibi kısa vadede EFTA (Ocak 2005), ASEAN (Şubat 2005) ve Singapur (Ocak 2004) ile STA müzakerelerine başlamıştır. Uzun vadeli hedeflerinden biri olan AB'ye 2004'te STA teklifi götürmüş ancak bu teklifi reddedilmiştir. Daha sonra Güney Kore 2006 yılında Hindistan ve ABD ile STA müzakeresine başlamasıyla birlikte AB, Şubat 2006'da Güney Kore'ye STA müzakerelerine başlamayı önermiştir.

No Mu-Hyun hükümeti, Kim Dea-Joong hükümeti ile Güney Kore'nin siyasi tarihinde daha önce kurulmuş olan hükümetlerden farklı olarak reform özelliği taşıyan bir sol hükümet ya da ilerici bir hükümet olarak tanımlanabilir. Şubat 2006'da (Resmi başlangıç tarihi Haziran 2006'dır.) ABD ile STA müzakeresine başlaması özellikle kendi destekçileri tarafından oldukça eleştirilmiştir. Güney Kore ile ABD arasında müzakere edilen STA'nın basit bir dış ticaret anlaşması değildir. Güney Kore'de geniş kesimler bu anlaşmanın toplumu, ekonomiyi ve hatta insanların yaşam şeklini yeniden yapılandıracak güçte bir anlaşma olduğunu düşünmüşlerdir. Dolayısıyla, eleştiriler, geniş kapsamlı olarak düşünülmüş ve Güney Kore-ABD STA'sının getirebileceği olumlu etkilere değil, yatırımcı-devlet ilişkisine, tarım gibi

korunan alanlara vereceği zarar üzerinden anlaşmanın potansiyel olumsuz etkilerine odaklanmıştır.

Burada dikkat çeken nokta, kendi destekçilerinin bile eleştirdiği bir STA'yı yapmakta No Mu-Hyun hükümetinin ısrarcı tavrı olmuştur. Bu, hükümetin sadece ABD ile değil, herhangi bir ülkeyle ya da tarafla yapacağı STA müzakerelerini de ilgilendirdiğinden üzerinde durulması gereken bir konudur. Bununla ilgili bir görüşe göre, No Mu-Hyun, Güney Kore ekonomisinin gelişme potansiyelini artırmak ve Çin'in özellikle ekonomik alandaki yükselişine karşı koymak için dışa açılmanın kaçınılmaz olduğu görüşünü benimsemiştir. Ayrıca muhafazakar imtiyazlı grubun direnci ile işçi sendikası ve çiftçilerin kolektivizminin çatışması sebebiyle sosyal uzlaşa kurarak bir reform yapmanın imkansız olduğunu da görmüştür. Dışarıdan gelen şokun yarattığı değişim baskısından yararlanarak iktidar çevresindeki muhafazakar gruplara rağmen yeni bir reform sürecini başlatmak istemiştir. Öncelikle kriz durumundan çıkılması ve sonrasında mevcut ekonomik sistemin gelişmesi için küresel standartların uygulanmasında ve reforma karşı olan grubun direncinin etkisiz hale getirilmesinde bir yapısal reform aracı olarak Güney Kore-ABD STA'sını seçmiştir.

Bir başka görüşe göre, No Mu-Hyun hükümeti Güney Kore-ABD STA'sını Güney Kore ekonomisinin ikinci kalkınmasını gerçekleştirebilecek bir dayanak olarak düşünmüştür. Özellikle Güney Kore-ABD STA'sının oluşturulacağı alanda Çin'in faaliyet göstermesine karşın Güney Kore ekonomisinin hizmet alanında yeni büyüme gücünü oluşturacak ve büyük ölçüde iş imkanları yaratabilecek önemli bir fırsat olarak görmüştür. Bu görüşün kendisini ispatlamak için kullandığı en önemli argüman, dışa açık olmanın ve rekabetin milli rekabet gücündeki artışa olan etkisidir.

Güney Kore’de No Mu-Hyun hükümeti pazar ekonomisi, açıklık ve rekabet ideolojisini benimseyen bir program takip etmiştir. Bu yönüyle de Güney Kore siyasal alanda iktidarı çevreleyen muhafazakar grupların baskısından uzaklaşabilen nadir iktidarlardan No Mu-Hyun hükümeti, sivil toplumun Güney Kore-ABD STA’sına karşı çıkmasına yönelik taleplerini muhafazakar tepkiler olarak görmüş ve bu talepleri izolasyonun devamını istemek olarak göstermiştir. Dışa açılmaya karşı çıkanları izolasyon yanlısı olarak tanımlayarak onları muhafazakar çevrelerin sözcüsü durumuna sokmuştur.

No Mu-Hyun hükümet, pazar, açıklık ve rekabetin yanında risk, başarısızlık ve güç unsurlarına göz yumarak daha derin bir açılım yapmak istemiştir. Bu açılımın ve ABD ile ekonomik entegrasyonun getireceği şiddetli rekabet, eleme, sistem ve pratiğin Amerikalılaşması ve Güney Kore içerisindeki kolektivizm ve kamulaştırmaya vurgu yapan dağıtım koalisyonunu (*distributional coalition*) yok edecek düzeyde bir pazar reformunun Güney Kore ekonomisini ve toplumunu geliştireceğine inanmıştır. Hükümet bu STA ile ekonomiyi canlandırarak zayıf duruma düşmüş siyasi otoritesini de sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Reform süreci mülkiyet sistemi ile rekabette büyük değişiklikler meydana getirerek devlet gücünün yeniden yapılandırılmasını da sağlamıştır. Bu sebeple ABD-Güney Kore STA’sında odak noktası devletin piyasaya müdahalesinin sınırları olmuştur.

Güney Kore ile ABD arasında STA müzakerelerini yürütmesi No Mu-Hyun hükümetinin kendi içerisinde de siyasi kaymalara sebep olmuştur. Hükümetin desteklediği ilerici gruplar çoğunlukla muhalif olmuştur ve No hükümetine karşı çıkan muhafazakar gruplar giderek Güney Kore-ABD STA’sını desteklemeye başlamıştır. Genel kabul No Mu-Hyun Hükümetinin sol ve ilerici olma özelliği ile

işçi, çiftçi gibi toplum içerisindeki maddi durumu yetersiz olan gruplarının desteği ile siyasal alanda var olduğu yönünde iken, bu reform sürecinde büyük şirketler ve sermaye sahipleri -genellikle muhafazakar sınıf- reformlara önce karşı çıkmış, bu reform sürecini giderek desteklemeye başlamıştır. No Hükümeti, buna karşın küçük firmaların ve dar gelirli kesimlerin artan muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kesimler ABD STA'sını büyük şirketlerin yararına bir girişim olarak görmüştür ve eleştirmiştir. Bu nedenle dar gelirli kesimler hükümete muhalif olmuşlardır. Muhafazakar gruplar, No Hükümeti'ne karşı çıksa bile ABD STA'sına güçlü bir şekilde destek vermiştir. ABD ile imzalanan STA dışındaki diğer konularda No Hükümeti ülke içerisindeki ilerici gruplar tarafından desteklenmiş ve muhafazakar gruplar tarafından eleştirilmiştir.

Güney Kore-ABD STA'sına yöneltilen eleştirilerden biri de müzakerelere başlanırken STA'nın sadece ekonomik yönünün değerlendirmeye alınmadığı ve buna bakarak karar verilmediği şeklindedir. Nitekim 6 Kasım 2004 tarihli İkinci Dış Ekonomi Komitesi dökümanları ile 12 Eylül 2005 tarihli Beşinci Dış Ekonomi Komitesi dökümanlarına göre sanayi geliştirme stratejisi bakımından STA öncelikleri No Mu-Hyun hükümetinin daha önce açıkladığı STA Yol Haritası'na göre farklılık göstermektedir. Sanayi geliştirme stratejisi bakımından öncelikli olan taraflar Çin ve ASEAN'dır. Üstelik Çin, tarım alanında verdiği tavizle çok iyi şartlar sunarak Güney Kore'ye STA teklif etse de No Mu-Hyun hükümeti, ABD'nin talep ettiği dört koşulu (ekran kotasını kaldırma, Amerikan eti ithalatına devam etme, sağlık sigortalarının mevcut ilaç ücretlerini sürdürme, araçlarda egzoz emisyon standartlarını uygulamayı erteleme) kabul ederek ABD ile STA yapmaya çalışmıştır. Çin'in STA için ilk aday olacağı düşünülse de hükümet ABD ile STA yürütmeyi tercih etmiştir ve üstelik önemli tavizlerde bulunmuştur.

No Mu-Hyun hükümetinin Çin'in önerisini reddederek ABD'yi seçmesinin sebebi yurtiçi ve yurtdışındaki siyasi dengeleri düşünmesidir. Bu anlamda Güney Kore ABD ile ittifak içerisinde olmak adına STA imzalamaya karar vermiştir. No Mu-Hyun hükümetinin Kuzey Kore ile ilişkilerini geliştirme çabası yüzünden ABD ile olan ittifakta çatlaklar meydana gelmiş ve hükümetin bunu STA ile telafi etmek istemesinin de bunda etkili olduğu söylenmiştir. Nitekim Güney Kore, ABD ile güvenlik konusunda çok sağlam bir ittifak içerisinde olmasına karşın, ekonomik ve dış ticaret alanlarında bağımsız bir yol takip edebilmiştir. Bu açıdan Güney Kore'nin durumu Japonya'dan oldukça farklıdır. Buna bağlı olarak AB ile ilişkilerini geliştirebilmiştir.

Bütün bu sebeplerle ABD ile yapılan STA, Güney Kore'nin dışa açılma stratejisinde belirleyici bir yere sahip olmuş ve bu stratejinin bir parçası olarak diğer STA'lar - özellikle AB ile yapılacak olan STA belirlenmiştir. Güney Kore-ABD STA'sı, AB-Güney Kore STA'sı için hem şartların oluşması hem de süreç bakımından hızlandırıcı bir etki yapmıştır. İç pazarı küçük olan ve dış ticarete bağımlı olan Güney Kore'nin dünya pazarına öncelik vermesi ve avantajlı bir dış ticaret çerçevesi oluşturması için STA gibi açık dış ticaret politikasını sürdürmesi gerekmiştir. Ancak sadece ülke içerisindeki sebepler ve dünyadaki gelişmeler değil, bölgesel gelişmeler de Güney Kore'nin STA yapmasında etkili olmuştur. Dünyadaki gelişmelere bakılacak olursa, STA'ların yayılmasının 1995 yılında DTÖ'nün kurulmasıyla gerçekleştiği görülür. 1999 yılının Aralık ayında ilk STA müzakeresine başlayan ve Şili ile anlaşma yapma girişiminde bulunan Güney Kore'nin bu anlamda, STA yapmakta geç kalmış olduğu söylenebilir.

Süreci hızlandırmak için girişimlerde bulunan Güney Kore, 2003 yılından itibaren önemli ticaret partneri olarak gördüğü ülkelerle STA imzalamaya çalışmıştır. Örneğin, Şili ile 2003, Singapur ile 2005, EFTA (İsviçre, Norveç, İzlanda, Lihtenştayn) ile 2005, ASEAN ile 2006, ABD ile 2007, Hindistan ile 2009 yıllarında STA imzalanmıştır. Türkiye ile de Mart 2010'da müzakereler başlamış, Mayıs 2013'te yürürlüğe girmiştir. Orta Amerika'daki 5 ülke ile (Panama, Kostarika, Honduras, El Salvador, Nikaragua) Haziran 2015'te müzakereler başlamış, Mart 2017'de imzalanmış ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. 2018 Ağustos itibarıyla, Güney Kore'nin halihazırda 15'i yürürlükte, 1 tanesi imzalanmış ve yürürlüğe girmeyi bekleyen olmak üzere 16 STA'sı bulunmakta ve 10 STA'nın da müzakere süreci devam etmektedir. (Bkz. Tablo 5)

STA imzaladığı taraflardan AB, Güney Kore'nin önemli dış ticaret partnerlerinden biridir. 2009 yılı istatistiklerinde AB, Güney Kore'nin dış ticaretinde yüzde 11,5'lik bir oranla Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. 2009 yılı verilerine göre Güney Kore'nin dış ticaret hacmi (ithalat ve ihracat dahil) 686.617 milyon Dolar'dır ve bunda en büyük payı 140.949 milyon Dolar ile Çin alırken 78.838 milyon Dolarlık payla AB ikinci sıradadır. AB'nin payına yakın olarak, üçüncü Japonya'nın 71.199 milyon Dolarlık, dördüncü ABD'nin ise 66.689 milyon Dolarlık ticaret hacmi bulunmaktadır.¹⁷⁰ Bu sebeple, Güney Kore'nin önemli dış ticaret partnerlerinden biri olan Avrupa Birliği ile STA imzalanması Güney Kore açısından önemli bir hedef olmuştur. AB'nin Güney Kore pazarında Çin, Japonya ve ABD gibi ülkelerle de yakın oranda bir payının olduğu ve bunlarla rekabet halinde olabileceği de düşünülmüştür. En sonunda, iki taraf 15 Ekim 2009 tarihinde STA imzalamış ve bu anlaşma 1 Temmuz 2011 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir.

¹⁷⁰ 한국무역협회 무역통계(Trade statistics, Korea International Trade Association, <http://stat.kita.net/>).

AB'nin Güney Kore ticaretindeki yerini anlamak için güncel istatistiklere bakıldığında ise Güney Kore Hükümeti Kore Gümrük Servisi verilerine göre 2018 yılında Güney Kore'nin ihracat rakamının 601.154 milyon Dolar, ithalat rakamının ise 543.186 milyon Dolar olduğu görülmektedir.¹⁷¹ İhracatta en büyük payı Çin (162.125), ABD (72.720), AB (57.669), Vietnam (48.622) ve Hong Kong (45.996) alırken, ithalatta ise en büyük payı sırasıyla Çin (106.489), AB (62.160), ABD (58.868), Japonya (54.604) ve Suudi Arabistan (26.336) almaktadır.¹⁷² Dolayısıyla AB, Güney Kore için en önemli ticari partnerlerden biri olma durumunu halen devam ettirmektedir.

2. Güney Kore'nin Dışa Açılma Stratejisinin Liberal Hükümetlerarasıcılık Bakımından Değerlendirilmesi

Güney Kore'nin yaşadığı siyasi ve ekonomik değişimler ve geliştirdiği dışa açılma stratejisi Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından üç seviyede analiz edilebilir. Bunlardan birincisi, yaşanan krizin ardından politika değişimine sebep olan iç siyaset, ikincisi hükümetlerin etkisi üçüncüsü ise benimsenen stratejinin dışa açılma olmasıdır. Bunların her birinin Liberal Hükümetlerarasıcı kuramda bir önemi bulunmaktadır.

İlk seviyeden bakıldığında yaşanan krizin niteliğinin, Güney Kore'nin ekonomisi ile birlikte ülkenin siyasi ve sosyal durumunu da değiştiren bir yapıda olduğu görülebilir. Buna göre, 1997 krizi, ülke içerisinde yeni bir politika izlenmesi yönünde ortak bir eğilim oluşturmuş ve sonraki seçimlerde siyasi olarak hükümetin değişmesinde etkili olmuştur. Liberal Hükümetlerarasıcılığın bakış açısına uygun bir şekilde krizden etkilenen halk, siyasi katılım mekanizmaları aracılığıyla devlet içi aktörler olarak politikaların belirlenmesinde rol oynamaya çalışmıştır.

¹⁷¹“Güney Kore Hükümeti, Kore Gümrük Servisi Ticaret Verileri”, <https://unipass.customs.go.kr>.

¹⁷²Ibid. idem.

Değişim talepleri ile birlikte değişime dair ortak bir uzlaşa ortaya çıkmasının önemli sebeplerinden biri iflas eden firmaların etkisidir. İflas eden firmalar göz ardı edilemeyecek kadar çok sayıda ve bundan etkilenen halkın içinde bulunduğu sosyal kriz çözüm beklediğinden, 1997 krizi bu firmaların borçlanma ve yatırımlar konusunda devletle ilişkilerinde bir düzenlemeye sebep olmuştur. Bu durum Liberal Hükümetlerarasıcılığın iç politika yapım sürecinde anlatıldığı şekilde gelişmiştir. Nitekim Moravcsik, hükümetin hareket alanına etki eden iki siyasi mekanizmadan bahseder: iç siyasi koalisyon ve dış stratejik ortam.¹⁷³ Güney Kore'nin yaşadığı 1997 ekonomik krizinde de politika değişimi konusunda iç siyasi koalisyonun sağlandığını söylemek mümkündür. Dış stratejik ortam ise dışa açılma stratejisine açılma düzeyinde önem taşımaktadır.

İkinci olarak, Liberal Hükümetlerarasıcılık, entegrasyonda ya da diğer dış politika ilişkilerinde hükümetlerin rolünü öne çıkaran bir yaklaşımdır. Bu durumda, Güney Kore'nin ekonomi alanında değişim politikasında hükümetlerin inisiyatifi ve attığı adımlar, Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından incelenebilir; çünkü bu değişim hükümetin bakış açısı ile doğrudan ilgilidir. Krizden sonra gelen Kim Dea-Joong Hükümeti, çözümü dışa açılma stratejisinde bulmuştur. Hükümetin devlet ve özel sektör arasındaki ilişkileri düzenleme ve krize karşı dışa açılma stratejisi belirlemesinde iflas eden firmaların ve artan işsizliğin etkisi vardır. Dolayısıyla inisiyatif alan ve dış politikada adım atan aktör hükümet olmakla birlikte, Liberal Hükümetlerarasıcılığın tezlerine uygun şekilde hükümet ülke içerisinde gelen talepleri ve krizin oluşturduğu ekonomik durumu değerlendirerek bu adımları atmıştır. Ancak hükümet, diğer aktörlerden daha belirleyici ve son kararı veren bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, IMF reformları pek çok şirketin iflasına neden

¹⁷³Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", a.g.e., s. 474.

olsa da bu reformların Güney Kore hükümetinin planladığı yapısal reformlarla örtüşmesi sebebiyle hükümet bunları gerçekleştirmekten çekinmemiştir. Ayrıca kendi planladığı reformları gerçekleştirmek için de IMF reformlarını bir fırsat olarak görmüştür. Bu da Liberal Hükümetlerarasıcılığın ana aktörler olarak kabul ettiği hükümetlerin çıkarlarına uygun politika belirlemedeki rolüne yaptığı vurguyu gösterir niteliktedir.

Krizden sonraki dışa açılma stratejisinin bir parçası olarak STA imzalamak isteyen Güney Kore hükümetinin STA'lar konusundaki politikası da hükümetlerin rolüne ilişkin fikir verebilir. Buna göre, Liberal Hükümetlerarasıcılığın üç temel aşamasından biri olan devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarasıcı analizi (Diğer ikisi devletlerin rasyonel aktör olduğu varsayımı ve ulusal tercih oluşumunun liberal teoisidir.)¹⁷⁴ aşamasında, tüm müzakere sürecini etkileyen bir zemin olarak STA müzakereleri öncesi süreci de hükümetler bakımından incelenebilir. Hükümetin ekonomik kriz sonrasındaki değişime yönelik kararlı tutumu, IMF reformları ve ardından uygulanmaya başlayan dışa açılma stratejisi, müzakerelerin seyrini etkilemiştir. Nitekim sonraki bölümde ayrıntılı açıklanacağı üzere, Güney Kore birden fazla tarafla STA imzalamaya çalışmış ve imzaladığı STA'lar, daha sonra imzalayacaklarına etki etmiş ve müzakere sürecini hükümetin tutumları etkilemiştir. Dolayısıyla, temel aktör olarak Güney Kore hükümetinin politika seçimi ve bunu uygularkenki tutumu, devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizi aşamasında önemli bir role sahiptir.

Üçüncü olarak, benimsenen stratejinin dışa açılma olması da Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından incelenebilir. Liberal Hükümetlerarasıcılığa göre, politikalarda temel belirleyici unsurlardan birisi dış ekonomik çıkarlardır. Örneğin

¹⁷⁴Ibid., s. 481-482.

Moravcsik, AB entegrasyonunda da ulusal tercihlerin oluşumu sırasında daha çok ekonomik tercihlerin belirleyici olduğunu savunmuştur.¹⁷⁵ Bu sebeple Güney Kore'nin dışa açılma stratejisi benimsemesinde de ekonomik çıkarların belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Dışa açılma stratejisi, derin etkileri olan bir ekonomik krizle birlikte ortaya çıkmış ve hem bu stratejide, hem de onun bir parçası olarak kabul edilebilecek olan STA sürecinde en temel belirleyici ekonomik şartlar olmuştur.

Bu üç seviye bir arada değerlendirildiğinde, Güney Kore'nin 1997 krizi ve sonrasındaki süreçte izlediği dışa açılma stratejisi Liberal Hükümetlerarasıcılık bakış açısıyla açıklanabilir. Bunun yanında, Liberal Hükümetlerarasıcılığa göre kabul edilen üç aşama, ulus devletlerin tercih oluşum süreci, rasyonel devlet varsayımı ve devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarasıcı analizini de Güney Kore örneğinde 1997 krizi ve sonrasında farklı hükümetlerce izlenen politika değişikliği açısından incelemek mümkündür.

Ulus devletlerin tercih oluşumu, yukarıda da açıklandığı gibi genellikle ülkelerin içerisindeki ekonomik koşullardan etkilenmiştir. Nitekim Liberal Hükümetlerarasıcılık da bu aşamayı liberal bir perspektiften analiz etmektedir. Kriz sonrası oluşan ekonomik koşullar, devlet içindeki aktörlerin devletin politikalarını bir değişime gitmesi yönünde etkilediğinden ve değişim isteklerinin temel sebebinin ekonomi olmasından dolayı, Güney Kore örneği liberal bir ekonomik analize uygundur. Ayrıca, devletçi politikaların bu değişim isteği sonucunda azalarak neoliberal politikaların artması da liberal bir anlayışın tercih edildiğinin göstergesi olabilir.

¹⁷⁵Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", a.g.e., s. 612.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın rasyonel devlet varsayımında ise, devletlerin kendi çıkarlarına en uygun olan seçeneği tercih etmesi öngörülmektedir. Güney Kore’de Kim Dea-Joong Hükümetinin önceki hükümete yönelik eleştirilerine uygun olarak sosyal politikalar izlemesi beklenirken, ekonomik çıkarları gereği bir sağ hükümet gibi hareket ederek neoliberal reformları uygulaması bunun örneklerinden biridir. Çünkü burada hükümet, ideolojik değil “rasyonel” hareket etmiştir ve ekonomik iyileşmeyi sağlamak için kendisinin ve destekçilerinin ideolojik ve kimliksel beklentilerinden tavizler vermiştir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın rasyonel aktör varsayımı yalnızca hükümetle sınırlı değildir; devlet içerisindeki grupların ve uluslararası aktörlerin de rasyonel olarak hareket edeceğini savunmaktadır. Bunun teorisinin liberal yanı ile ilişkisi vardır; nitekim rasyonellik ise daha çok ekonomik koşullardan etkilenmektedir, çünkü liberal varsayımlar, ilerlemeyi, refahı ve dolayısıyla ekonomik gelişmeyi önemsemektedir.

Bu bölümde ele alınan Güney Kore’deki 1997 krizi ve sonrasında ekonomi politikalarının değişimiyle birlikte gelen dışa açılma stratejisi daha çok Liberal Hükümetlerarasıcılığın ilk iki aşamasını ilgilendirmektedir. Çünkü bu aşamalar, Güney Kore örneğinde ulusal tercihlerin oluşumunu ve rasyonel aktörlerin karar alma süreçlerine katılımı analiz etmektedir.

Son olarak, devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarasıcı analizi aşamasında da yapılan STA’larda ve genel olarak dışa açılma stratejisinde hükümetin rolü ve pazarlık süreci de Liberal Hükümetlerarasıcılığa uygundur. Güney Kore’nin AB ile yaptığı STA’nın ve STA öncesinde gerçekleştirilen müzakerelerin Liberal

Hükümetlerarasıcılık bakımından değeriendirilmesi ise ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB-GÜNEY KORE STA'SI

A. Değişen Güney Kore Ekonomi Politikası ve STA'lar

Güney Kore ile AB arasındaki resmi diplomatik ilişkiler 1963 yılında kurulmuştur. İki tarafın ilişkisi AB'nin dönemin şartlarına uygun olarak Soğuk Savaş sırasında gelişmekte olan ülkelerle kurduğu ilişkiden öteye gidememiştir. Gerek Güney Kore'nin ekonomik olarak gelişmemiş olması, gerekse coğrafi konumu sebebiyle ileriye taşınamayan ilişkiler, Soğuk Savaş'ın 1989'da bitmesiyle yeni ve farklı bir aşamaya girmiştir. Ancak 1989 yılından sonra da siyasi unsurlar yeterince önemsenmemiş ve yalnızca ekonomik ilişkiler ön plana çıkarılarak ilişkiler sürdürülmüştür. Ekonomik ilişkilerde ise iki tarafın gelişme durumu ve ekonomik boyutu arasındaki açık fark, iki tarafın daha derin ekonomik işbirliği ihtimalini belirsizliğe sürüklemiştir.

Daha sonraki yıllarda Güney Kore hızla gelişmiş ve dünyanın en dinamik ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Bu sebeple, Güney Kore ve AB arasındaki ekonomik ilişkiler hem nicelik bakımından hem de nitelik bakımından gelişme göstermiştir. Güney Kore ve AB arasındaki ticaret 1971 yılından 2008 yılına kadar toplamda 286 kat büyümüştür. Aynı dönemde Güney Kore'nin AB ülkelerine yaptığı ihracat 670 kat artmıştır.¹⁷⁶ AB ise Güney Kore'de en büyük yatırımcı olmuş ve Güney Kore de 2004 yılından sonra AB'nin yeni üye ülkeleri arasında en önemli yatırımcılarından biri olmayı başarmıştır. Güney Kore, AB ve çok taraflı kuralların oluşturduğu açık ticaret ortamını tüm imkanlarıyla kullanmıştır.

¹⁷⁶Benjamin R. Youngs, ed., *A New Context for EU-Korean Relations*, FRIDE & the Korea Foundation, Spain, 2013, s. 26-27.

1980’li yılların sonunda iki tarafın ilişkisinin yüksek bir seviyeye taşındığı görülmektedir. 1989 yılının Ekim ayında iki taraf ilk defa yüksek seviye hükümetlerarası diyalogu başlatmışlardır. 1990 yılının Ocak ayında ise Güney Kore’nin başkenti Seul’de AB temsilciliği ofisi açılmıştır. Maastricht Anlaşması sonrasında küresel siyaset alanında daha özgüvenli bir siyaset izlemeye başlayan AB ile Güney Kore arasındaki ilişkilerin ağırlığı, Güney Kore ile AB üyesi ülkeler arasındaki ikili ilişkiyi geride bırakmıştır. Hem Güney Kore hem de AB tarafı, AB’nin üye devlet düzeyinden daha çok AB düzeyinde kurumsal bir ilişki kurulmasını tercih etmeye başlamıştır. Bunun sebebi, AB’nin kurumsal yapısı ve ilişkilerin yetki devri ve entegrasyonun daha yoğun olduğu ekonomi gibi konularda yoğunlaşmasıyla açıklanabilir.

1990’lı yıllarda Güney Kore ve AB daha geniş bir diyalog fırsatı elde etmiştir. Asya-Avrupa Toplantısı (*The Asia- Europe Meeting – ASEM*)¹⁷⁷ ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar altında gerçekleşen faaliyetler buna örnek olarak gösterilebilir. Güney Kore 1996 yılında başlayan ASEM sürecinde en aktif üye ülkelerden birisi olagelmıştır. 1996 yılında OECD üyesi de olan Güney Kore, çeşitli OECD toplantılarında AB ve üye ülkelerle irtibat alanlarını artırmıştır. İki tarafın ilişkisi bakımından 90’lı yıllarda alınan en önemli sonuç ikili ilişkilerin güçlü hukuksal ve kurumsal temelinin oluşturulmasıdır. İki taraf 1996 yılında Ticaret ve İşbirliği Çerçevesi Anlaşmasını imzalamış ve Siyasi Diyalog Hakkında Ortaklık Bildirgesi’ni onaylamıştır. Bu ikili ilişki 2009 yılında sonuçlanan Serbest Ticaret Anlaşması (STA)

¹⁷⁷1996’da kurulan ASEM (The Asia-Europe Meeting), Asya ve Avrupa arasındaki işbirliğini sağlamaya yönelik kurulmuş hükümetlerarası bir oluşumdur. ASEM, ilk kurulduğunda 15 AB üyesi ve 7 ASEAN ülkesinin yanında Çin, Kore, Japonya ve Avrupa Komisyonu’ndan oluşmuştur. Daha sonra genişleyen ASEM’in mevcut durumda 30 Avrupalı, 21 Asyalı ülkenin yanında Avrupa Birliği ve ASEM Sekreteryası dahil olmak üzere 53 partneri bulunmaktadır. ASEM’in kendisi hakkındaki açıklamasında siyasi, ekonomik, finansal, sosyal kültürel ve eğitim gibi ortak çıkarların bulunduğu konularda tarafların karşılıklı saygı ve eşit partnerlik anlayışıyla hareket ettiği belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.aseminfoboard.org>

ve 2010 yılında imzalanan yeni Çerçeve Anlaşması ile 2014 yılında imzalanan Kriz Yönetim Faaliyet Katılım Anlaşmasına kadar uzanmıştır. Mevcut durumda iki taraf arasında zirve toplantısı dahil 30 adet çeşitli düzeylerde görüşme ve toplantı yapılmıştır.¹⁷⁸

Güney Kore genellikle STA yapmaya diğer Asya ülkelerine kıyasla daha yavaş başlasa da STA yapma gayreti hızlı sonuçlar vermiştir. Güney Kore, 2000’li yılların ortasına kadar daha ihtiyatla yaklaşıp da giderek artan düzeyde müzakereler yapmış ve Şili, Singapur, ETFA ve ASEAN ile STA’larını tamamlamıştır. Güney Kore’ye göre STA’nın anlamı sadece pazar açılışı veya yeni pazar elde etmek değildir. Güney Kore Hükümeti bu yeni ekonomi politikasında Güney Kore ekonomisinin yeni standartlarını ortaya koyarak ulusal sanayisinin verimliliğini artırmak ve Güney Kore iç pazarında rekabeti sağlayarak ekonomisini geliştirmeye çalışmaktadır. Güney Kore’nin yeni ekonomik politikasında STA’lar bu açıdan çok önemli bir işlev gören hukuki araçlar olarak belirlenmiştir. Bu manada AB, Güney Kore’nin ideal partneri olmuştur.

Güney Kore’nin daha önce edindiği STA tecrübelerinden ilkinde kolay bir süreç yaşanmıştır. Güney Kore ilk olarak Şili ile STA imzalamıştır. Şili ile imzalamasının sebebi, sanayi ürünleri ihraç edip hammadde ithal ederek birbirini tamamlar nitelikte bir dış ticaret ilişkisi olmasıdır; bu sebepten yerel sanayiye de etkisi azdır. Diğer hassas konu olan tarımda ise Şili’nin hem Güney Kore’ye mesafesinin uzak olması hem de farklı yarımkürelerde yer alması nedeniyle mevsimlerin ters olması ve dolayısıyla tarım ürünlerinin toplanma zamanları farklı olması ile yine etkisi kısıtlı kalmıştır. Dolayısıyla Şili ile STA müzakeresinde zorlayıcı başlıklar yer almamış ve

¹⁷⁸Güney Kore- AB İlişkilerinin Özeti, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 외교부홈페이지(www.mofa.go.kr). 한-EU 관계개요

STA hakkında daha tecrübeli olan ülkeden bilgi alışverişi sağlanmıştır.¹⁷⁹ Yine de Güney Kore'nin yaptığı ilk STA olması sebebiyle müzakere süre ve meclis onayının alınması uzun (3 yıl) sürmüş ve yapılan itirazlar (özellikle tarım alanında) daha sonraki STA'ların hazırlanmasına gerekli olabilecek önlemlerin alınmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca, sürecin kurumsallaşmasına da katkı sağlamış ve STA ile ilgili kişi ve grupların görüşlerini toplamak ve düzenlemek için Haziran 2004'te Müzakere Prosedür Tüzüğü oluşturulmuştur. ABD ile STA yapılırken ise Aralık 2011'de meclisin yetki alanlarını güçlendiren gözetim gibi faaliyetlerin eklendiği Dış Ticaret Müzakere Yasası oluşturulmuştur.¹⁸⁰ AB ile STA yapılırken de bu yasal zeminler dayanak olarak kullanılmıştır.

Bu yasaların uygulamada nasıl ele alınacağı ile ilgili olarak cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle STA Müzakere Prosedürü Tüzüğü yayınlanmıştır. Buna göre, STA müzakereleri yapılırken, devletin karar alma prosedürü STA Çalışma Düzeyi Komitesi (*Working Level Committee*), STA Komitesi ve ekonomi ile ilgili bakanlar toplantısı şeklinde oluşturulmuştur. STA Komitesi altında STA sivil danışma komitesi oluşturulup özel sektörden kişilerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu komiteye müzakerelere başlanmadan önce ise halka açık bir oturum yapıp sonucunu ekonomi ile ilgili bakanlar toplantısına verme zorunluluğu getirilmiştir.¹⁸¹

STA müzakere sürecinde özel sektör ile hükümet arasında iletişim, hükümetin inisiyatifiyle görüş toplama yönteminden özel sektör ile yapılan istişarelerin düzenli olmasına ve isteğe bağlı katılıma; ardında özel-kamu ortak kurumu oluşturularak bu

¹⁷⁹ 한국무역협회 국제무역연구원, 한국 FTA 추진 10 년의 발자취 (*Güney Kore STA'sının 10 Yılına Bakış*, Korea International Trade Association, Institute for International Trade, Trade Focus, Vol.13 No.18. Nisan 2014, s.3).

¹⁸⁰ Ibid., s. 5.

¹⁸¹ Ibid., s. 14.

iletişimin devamlı hale gelmesine evrilmiştir.¹⁸² Bu sebeple, ilk olarak Şili ile müzakere yapılırken STA komitesinde yalnızca bir kısım ekonomik kuruluşların temsilcileri katıldığından özel sektörle hükümet arasındaki iletişim sınırlı olmuştur. Ancak daha sonraki STA’larda özel sektörle hükümet arasındaki iletişim düzenli olarak gerçekleşmiş ve STA Sivil Danışma Komitesi ile beraber sivil toplumun kendi oluşturduğu STA Özel Tedbir Komitesi ve yurtiçinde özel sektör ve hükümetin birlikte yer aldığı STA Yurtiçi Tedbir Komitesi gibi mekanizmalar devreye girmiştir.

Bu mekanizmalardan, özel sektörün oluşturduğu STA Özel Tedbir Komitesi’ne Güney Kore’nin en büyük 5 özel ekonomik kuruluşu ortaklaşa başkanlık etmiştir. Bu komiteye sanayi kuruluşları, araştırma kurumları da dahil olmak üzere 42 kuruluş katılmıştır.¹⁸³ Güney Kore-ABD STA’sından beri imalat sektörü, tarım, hizmet sektörü ve tüketici grubuna kadar geniş bir katılım sağlanmıştır. Herbir sektör ya da grup, STA’da müzakere edilen konularda, kendi aleyhlerine olabilecek durumları ve çeşitli konulardaki görüşlerini hükümetin müzakere delegasyonuna iletmış ve bu şekilde sektörler arasında ortak bir anlayışın geliştirilmesine katkı sağlanabilmiştir. Bu sayede Güney Kore -ABD ve Güney Kore -AB STA’ları tamamlandıktan sonra özel sektörün güçlü desteği halka iletilmiş ve STA’nın meclis onayından geçmesi için çaba gösterilmiştir. Bununla birlikte bu komite, STA imzalanan ülkelerin meclis üyelerine yönelik de ikna faaliyetleri düzenleyerek STA’nın gerçekleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁸⁴

İkili ilişkilerin bu kadar gelişmesinin sebepleri genel hatlarıyla Güney Kore’nin pazarının büyümesi ve dünya ekonomisinde önemli yer tutması, AB’nin Güney

¹⁸² Ibid., s. 16.

¹⁸³ Ibid., s. 17.

¹⁸⁴ Ibid. idem.

Kore'nin en önemli ekonomik ortağı olması, AB'nin normatif güç olarak uluslararası etkisinin artması ve uluslararası siyasi, ekonomik çevrenin değişimi ile iki tarafın işbirliğinin ihtiyacının artması olarak da özetlenebilir. Ancak ilişkilerin gelişmesinde yalnızca iki tarafın yaşadığı süreçler belirleyici değildir, dünyada ve bölgede yaşanan gelişmeler de ikili ilişkilerin üst düzeye çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

B. AB'nin Bölgeye Artan Ekonomik İlgisi

Bölgedeki gelişmelerde AB-ABD rekabeti ön plana çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Asya ülkeleriyle aktif ve etkin bir ilişkiye sahip olan Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Asya ile ilişkisinde önderliği ABD'ye bırakmıştır. Asya-Pasifik bölgesindeki siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi için ABD'nin desteği altında 1989'da Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (*Asia Pacific Economic Cooperation -APEC*) kurulmuştur. Daha sonra Avrupa Birliği'nin de Asya-Pasifik bölgesine olan ilgisi artmıştır. Bunun bir sonucu olarak da değerlendirilebilecek bir gelişme olarak Avrupa Birliği, 1996 yılında Asya-Avrupa Toplantısı'nın hükümetlerarası bir ekonomik ve siyasi diyalog platformu olarak geliştirilmesini desteklemiştir. AB, 2006 yılında geliştirdiği "Küresel Avrupa Stratejisi" ile AB'nin üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşması yapmasını önemsemiş ve özellikle ABD'nin Asya pazarında artan payına karşılık Asya bölgesine daha fazla odaklanacağını belgelerinde açıklamıştır. Bunun için de gelecekteki STA'ların hem ekonomik hem de ikili ilişkilerde önemli bir rol oynayabileceğine değinmiştir. Bununla birlikte gerek ekonomik gerekse siyasi ilişkileri geliştirmek için bölge ülkeleriyle hükümetlerarası düzeyde de girişimler başlatılmıştır.

Asya ülkeleriyle ilişkilerin kurumsallaşmasına ABD'ye göre daha geç başlayan Avrupa, ikili ticaret anlaşmalarının imzalanmasını da ABD'den daha geç gerçekleştirmiştir. ABD, 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren Singapur ile STA imzalayarak Doğu Asya ülkeleriyle ikili işbirliği ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ancak AB 1973 yılında İsviçre ile STA'yı yürürlüğe koyup, STA konusunda diğer gelişmiş ülkelere göre daha aktif olmasına rağmen; Asya ülkeleriyle STA imzalamak ve benzeri ilişkiler kurmak konusunda pasif davranmıştır. Nitekim AB, 2004 yılında Güney Kore'nin STA önerisini reddetmiştir.¹⁸⁵ Güney Kore, AB'nin red kararı sonrasında EFTA ile -6 ay içerisinde- STA yapınca ve ABD ve ASEAN ile STA müzakereleri de yürütmeye başlayınca, bu kez AB 2006 Şubat ayında Güney Kore'ye STA teklifinde bulunmuştur. AB'nin başta çekimser davranmasının sebebi küresel gelişmelerle ve bunun sonucu olarak AB'nin politika değiştirmesiyle ilgilidir. AB, ilk başta DTÖ'nün Doha Turu Müzakereleri¹⁸⁶'nden sonuç almayı beklemiş ancak bu olumsuz sonuçlandığında dış ticaret politikasını değiştirerek ikili ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla baştaki çekinceler bu politika değişimin öncesinde yaşandığından “Küresel Avrupa Stratejisi: Dünya’da Rekabet” politikasıyla son bulmuştur.¹⁸⁷

DTÖ gibi küresel ticaret politikalarından bağımsız olarak da uygulanabilen ve yalnızca anlaşmayı imzalayan taraflar ve bu taraflara yükümlü olan üçüncü tarafları bağlayacağından STA’lar için taraflara daha rahat bir entegrasyon alanı sunmaktadır.

¹⁸⁵“2004 년에는유럽연합이 FTA 제안거절(2004 Yılında AB, Güney Kore'nin STA Önerisini Reddetti, YTN haber, www.ytn.co.kr, 10.05.2007).

¹⁸⁶ Doha Turu, Dünya Ticaret Örgütü tarafından gerçekleştirilen ve ticareti önündeki vergi gibi engelleri azaltmayı ve ticaret kurallarını yeniden gözden geçirerek uluslararası ticari sistemde temel değişimleri amaçlayan bir girişimdir. Kasım 2001’de Katar’ın başkenti Doha’da başlatılan bu girişim için üye ülkeler arasında çeşitli müzakereler yürütülse de beklenen şekilde bir sonuç alındığı söylenemez. Daha fazla bilgi için bkz; https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm Kasım 2019.

¹⁸⁷*Global Europe: Competing in the World*, European commission External Trade, 2006, s.2.

Ahn'a göre açık ve sınırları iyi çizilmiş STA'lar, bölgesel ve çok taraflı ticari ilişkiler arasında olan çatışmalardan kaçınmak için gereklidir.¹⁸⁸ Böylelikle, ikili bir anlaşma yapılırken, küresel ticaret sistemiyle de uyum içinde olacak bir anlaşma yapılabilmektedir.

AB'nin özellikle Asya ülkeleriyle STA imzalamayı içeren yeni dış politika anlayışının uluslararası sistemle çelişmediği görülmektedir. Sally, bunu DTÖ artı STA'ları (*WTO-plus FTAs*) olarak adlandırarak AB'nin bu politikasının DTÖ sistemi içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca ona göre bu STA'lar AB için daha önce görülmemiş türden bir dış ekonomi politikası oluşturmuş ve AB'nin ticaretin yanında, ticaret dışı konularda da "AB düzenleyici modeli"ni (*EU regulatory model*) kurmasına imkan sağlamıştır. Asya ile o dönemde henüz hayata geçmemiş ancak yapılması planlanan STA'lar içerisinde ise diğerlerine kıyasla daha güçlü olanı Güney Kore STA'sıdır.¹⁸⁹

AB bakımından AB-Güney Kore STA'sının, Singapur ve Malezya gibi ASEAN ülkeleri ve diğer yandan Hindistan ile STA girişimlerinin ortaya çıkmasıyla bağlantısı vardır. AB, Transpasifik Ortaklığı (TPP)¹⁹⁰ gibi Asya Pasifik bölgesinde çok taraflı bir STA'yı hedefleyen ABD'ye karşı, Asya ile bölgesel entegrasyonu hedeflemeye başlamıştır. Ayrıca birçok Asya ülkesi AB-Güney Kore STA'sına ilgi ile bakmıştır. AB'nin Singapur ve Malezya ile STA müzakerelerine bakarak diğer

¹⁸⁸ Dukgeun Ahn, *Legal and Institutional Issues of Korea-EU FTA: New Model for Post-NAFTA FTAs?*, Policy Brief, Seoul National University, 2010. https://ecipe.org/wp-content/uploads/2014/12/AHN_LEGALANDINSTITUTIONALKOREU_FTA_201010.pdf.

¹⁸⁹ Razeen Sally, *Looking east: The European Union's new FTA negotiations in Asia*, Jan Tumlir Policy Essays, European Centre for International Political Economy (ECIPE), Brussels, 2007. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/174856/1/ecipe-jtpe-2007-03.pdf>, s. 2.

¹⁹⁰ TPP, ABD ve Pasifik kıyılarındaki Asya ülkelerinin dahil olacağı geniş kapsamlı bir ortaklık planıdır. Anlaşma, ABD'nin Asya'daki gücünü artıracak ve dünya ekonomisinin yüzde 40'ını kapsayacak dünyanın en büyük ticaret anlaşması olarak planlanmıştır. 2017'de Donald Trump'ın başkanlığı döneminde ise ABD anlaşmadan çekilmiştir. ABD dışındaki diğer ülkeler Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) adıyla bu anlaşmanın yeni versiyonunu imzalamışlardır, ancak 2016'da imzalanan anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tp>

ASEAN ülkelerinde bu anlaşmanın AB ile bölgesel işbirliğini güçlendirecek bir rol oynamasını arzu etmiştir.¹⁹¹

Dünyadaki gelişmeler Güney Kore-AB ilişkisi üzerinde belirleyici olmuştur. İki tarafın ilişkilerini etkileyen ve bunu STA yapma noktasında getiren etkenlerden biri Eylül 2008’de başlayan dünya finansal krizidir. Bu kriz sebebiyle iki taraf müzakereleri bir an önce tamamlama ve zora giren ekonomik koşullardan serbest ticaret sayesinde dış ticaret hacmini artırarak çıkma niyetini açıkça ortaya koymuştur. STA müzakerelerini yürüten baş temsilci Lee Hye-Min, dünyanın içinde bulunduğu zor ekonomik koşullardan çıkmasının, serbest ticaretin küresel ölçekte geliştirilmesiyle mümkün olabileceğini ve Güney Kore’nin de AB gibi büyük bir partnerle STA yapma iradesinin bu nedenle çok güçlü olduğunu belirtmiştir.¹⁹² Tam da bu dönemlerde müzakere edilen Güney Kore-AB STA’sı, dış ticarete önem veren iki tarafın serbest ticaretin sağlanmasına gösterdiği iradeyi ortaya koymuş ve dünyada yaşanan bu ekonomik zorluğun korumacı politikalarla değil, dış ticaretteki artış ve serbestleşme ile çözülebileceğini düşündürmüştür.¹⁹³

Uluslararası alanda AB’nin STA imzalamasında etkili olan bir diğer faktör, uluslararası kuruluşların politikalarındaki değişimlerdir. AB’nin dış ticaret politikası geleneksel olarak Dünya Ticaret Örgütü’nce de benimsenen çok taraflılık ilkesine öncülük etmiştir. Ancak 2006 yılına gelindiğinde DTÖ Doha Kalkınma Gündemi’nin başarısızlıkla sonuçlanmasının bir sonucu olarak AB, dış ticaret politikasını tamamen değiştirerek ikili ticaretin gelişmesine önem vermeye başlamıştır. Bu bağlamda AB, üçüncü ülkelerle STA yapmayı hedefleyen ‘Küresel Avrupa: Dünya’da rekabet’

¹⁹¹The Impacts of the EU-Korea FTA on EU’s Trade Relations in the Region, EIAS, 2010.

¹⁹²Hye-Min Lee, *Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlığı STA Müzakereleri Baş Temsilcisi Basın Brifingi*, <https://www.fta.go.kr/eu/paper/1/>. 21.01.2009.

¹⁹³Ibid. idem.

stratejisini uygulamaya başlamıştır. Bu stratejinin temel hedefi, AB'nin büyüme ve iş imkanlarını arttırması ve böylelikle Avrupa'nın ve Avrupalı şirketlerin küresel alanda daha iyi rekabet edebilmesini sağlamaktır.¹⁹⁴ Küresel Avrupa Stratejisi'nin temel çıkış noktası, uluslararası ilişkiler ve dünya ekonomisi için oldukça önem taşıyan küresel ekonomik düzendeki değişimlerdir. Artan ticaret ve kapital akışı sebebiyle ekonomik entegrasyonun hızlanması, finansal pazarlarda derinleşme, nakliyat maliyetlerinin azalması ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki devrimler olarak özetlenebilecek bu değişimler, Avrupa'nın küresel bir ticaret stratejisine olan ihtiyacını gündeme getirmiştir. Her ne kadar gümrük vergileri olmayan bir dünya henüz yoksa da küresel ticaretin doğası değişmiştir. Bütün bu gerekçelerle yeni bir strateji benimsemek isteyen AB'nin hedefleri arasında dış ticaret önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

AB'nin Doha Turu Müzakereleri sonrası küresel ticarete ağırlığını artırmak istemesinin uluslararası rekabet açısından da anlamı bulunduğu gibi, özellikle Asya'nın seçilmesinin de AB için nedeni vardır. Hufbauer ve Wong, Asya'nın bölge içi artan ticaretinden dolayı, STA imzalamak için AB'nin yeni ticaret politikasında Asya öne çıkmaktadır ki AB'nin ticaret politikası Batı'nın Asya'ya daha yakın ilgisinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.¹⁹⁵

AB kendisi için üç temel somut adım öngörmektedir: Rekabetçi bir pazar, korumacı değil açık ticaret politikası ve sosyal adalet.¹⁹⁶ Ekonomiyle bağlantılı olmakla birlikte sosyal adaletin sağlanması, uygulanacak stratejinin ticari işbirliğinin ötesinde, AB

¹⁹⁴Global Europe: Competing in the World, a.g.e., s.2.

¹⁹⁵ Gary Clyde Hufbauer ve Yee Wong, *Prospects for Regional Free Trade in Asia*, Rand China Reform Forum Conference, Working Paper Series No:05-12, 2005. s.11-12.
<https://173.242.152.27/publications/wp/wp05-12.pdf>

¹⁹⁶Global Europe: Competing in the World, a.g.e., s. 4-5.

norm ve ilkelerini yaygınlaştırma amacı olan bir beklentiyle yapılacağının göstergesi olarak düşünülebilir.

Her ne kadar normatif yönlerden bahsedilse de, Küresel Avrupa stratejisinde ticaret politikasında AB'nin köklerine döndüğü ve normatif dış politika hedeflerinden uzaklaşarak ekonomik hedefleri takip ettiği görüşü de bulunmaktadır.¹⁹⁷ Bu durum da AB'nin dış politika tercihleriyle birlikte ticaret politikasının da dönemin şartlarına ve AB'nin tercihlerine göre değişebildiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

AB, Küresel Avrupa Stratejisi'nde Asya ülkelerinden ve bu ülkelerin pazarlarındaki rekabetten bahsederek bu bölgeye önem verdiğini göstermiştir. Nitekim AB, yukarıda değinilen hedeflerini gerçekleştirmek için uygulayacağı politikalar arasında STA imzalamaktan ve özellikle Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (*Association of Southeast Asian Nations – ASEAN*)¹⁹⁸, Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)¹⁹⁹ ve Kore ile STA imzalamanın öncelikli olduğunu belirtmiştir. Belgede ayrıca ABD ve Japonya'nın Asya gibi büyüyen bir pazarda AB'ye göre daha iyi durumda olduğu ifade edilmiştir.²⁰⁰ Bu da AB'nin hem Asya'da hem de Güney Kore özelinde ABD ve Japonya ile rekabet ettiğini göstermektedir. Bu stratejinin uygulanmasıyla birlikte, AB içinde büyüme oranının yavaşlama durumunda dışardaki taleplerin artması ile

¹⁹⁷ Sophie Meunier, "Managing Globalization? The EU in International Trade Negotiations" *Journal of Common Market Studies*, Vol: 45 No:4,2007. s.906.

¹⁹⁸ 1967'de Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın imzaladığı 5 maddelik bildiri ile kurulan ASEAN, Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999)'nın katılımlarıyla genişlemiştir. Amacı ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda işbirliği gerçekleştirilmesi ile adalet kavramına, hukuka ve Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı çerçevesinde bölgesel barış ve istikrarın sağlanması olarak belirlenen ASEAN'ın bölge dışından da ABD, AB, Kanada ve Rusya gibi diyalog ortakları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa>

¹⁹⁹ Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay'ın 26 Mart 1991 tarihinde imzaladığı Asuncion Anlaşması ile kurulan MERCOSUR, üyeleri arasında serbest ticaret, gümrük birliği ve ortak pazar hedeflerini gerçekleştirme amacını taşımaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa>

²⁰⁰ *Global Europe: Competing in the World*, a.g.e., s. 4.

büyümenin gerçekleşmesi de hedeflenen konular arasındadır.²⁰¹ Hem dış talepleri artırmak, hem Asya bölgesinde ABD ve Japonya ile rekabet edebilmek ve pazar payını artırabilmek hem de ekonomik ilişkilerin ötesinde Avrupa norm ve ilkelerini yaygınlaştırmak amacıyla STA imzalanması AB için önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede AB, özellikle Asya ülkeleriyle STA imzalama konusuyla ilgilenmiş ve 2006 yılında Güney Kore'yle STA imzalamayı önermiştir.

STA ile dış talebin artmasının sağlanabilecek olması ve ABD gibi rekabet içerisinde bulunan ülkelerin aktif bir şekilde STA yapmasının yanında, Asya ülkelerinin yüksek ekonomik kalkınması da AB'yi bu ülkelerle STA imzalamaya itmiştir. AB'nin eski STA türlerinden farklı olarak bu stratejisinde, üçüncü ülkeler ile ürün ticareti ile beraber hizmet ticareti ve yatırımın liberalleşmesinin de dahil olduğu kapsamlı STA'larının imzalanması hedeflenmiştir.

STA imzalanacak ülkelerin seçilmesinde pazar potansiyeli, AB'nin ihracat ürünleri koruma düzeyi, AB'nin rekabette olan ülkelerle STA yapması gibi ekonomik şartlar göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre öncü ülkeler olarak Güney Kore, ASEAN, MERCOSUR ve Hindistan seçilmiştir.²⁰²

Küresel Avrupa stratejisine göre yapılan ilk STA niteliğindeki AB-Güney Kore STA'sında sanayi ürünleriyle pazara açılmak hedeflenmiştir. Bununla beraber yurtiçi ve yurtdışı normların sorununa kadar dahil edildiği kapsamlı bir STA yapılma amacı devreye girince süreç nitelik değiştirmiştir. AB, müzakere yapmakta olduğu STA'larda AB firmalarıyla birlikte hareket etmiş ve avantajlı yurtdışı ekonomik

²⁰¹기획재정부, 주요국의 FTA 등통상정책추진동향및대응방향(Önemli Ülkelerin STA dahilinde Dış Ticaret Politikası ve Bizim Eylem Planımız, Ministry of Strategy and Finance, 2012, s. 3-4).

²⁰²강유덕, EU 신통상정책의내용과시사점(Yoo-Duck Kang, AB'nin Yeni Dış Ticaret Politikasının İçerik ve Sonuçları, 오늘의세계경제(Bugünkü Dünya Ekonomisi), KIEP, Vol.11, No.4, Seoul, Korea, s. 2, 15.02.2011).

ortamın oluşturulması için çaba göstermiştir. Özellikle uluslararası standart ve ölçütteki üstünlüğünü kullanarak karşı ülkenin gümrük vergisi dışındaki bariyerlerinin de kaldırılmasını önemsemiştir. AB, Lizbon Anlaşması'nda AB'nin dış ticaret politikasının kapsamı daha da genişlediği için yeni nesil STA'larda daha agresif bir dış ticaret politikasını takip etmeye başlamıştır.

Avrupa Komisyonu verilerine göre, AB'nin, Mayıs 2019 itibarıyla 38 tarafla tam anlamıyla yürürlükte olan ticaret anlaşması bulunmaktadır. Kısmi olarak yürürlükte olan anlaşmaların sayısı ise 48'dir. Kısmi yürürlükte olan anlaşmalara Kanada ile 2016'da imzalanan anlaşma gibi belli bir tarihten beri geçici olarak uygulanan (*provisionally applied*) ya da imzalanıp henüz yürürlüğe girmeyen anlaşmalar dahildir. Müzakere sürecinde olan 21 anlaşma bulunmaktadır.²⁰³ (Bkz: Harita 1) Bu gelişmelerden de görüleceği üzere, AB ve Güney Kore arasındaki ekonomi ve politika alanında hızlı bir işbirliğinin sağlanması, AB'nin dış politika ve dış ticaret politikasının değişimi içinde gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler ışığında, Güney Kore ve AB arasındaki STA müzakerelerinde, iki tarafın da stratejik amaçlarla masaya oturmaları STA sürecinin hızlanmasına ve müzakerelerde yol katedilmesine katkı sağlamıştır. AB'nin, ABD-Güney Kore STA müzakereleri sebebiyle oluşan stratejik bakış açısı Güney Kore tarafından önemsenmiştir. Nitekim AB, Doğu Asya'yı önemseyen yeni dış ticaret politikasının uygulamak ve bölgede ABD ile rekabet kapasitesini artırmak için Güney Kore ile imzalanacak STA'yı oldukça önemsemiştir. Ayrıca, ABD ile yapılan STA yalnızca AB-Güney Kore STA sürecinin hızlanmasında değil, bu STA'nın içeriğinin belirlenmesinde de etkili olmuştur. Güney Kore'nin daha önce yaptığı STA'lar da

²⁰³Full Details of the EU's Ongoing Trade Negotiations, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>, 2019.

AB ile yapılan STA'nın yasal zeminini hazırlamıştır.

AB, STA müzakeresi yaparken iki tarafın siyasi ilişkilerini yükseltecek Ortaklık ve Dayanışma Anlaşması (PCA) adı verilen bir siyasi anlaşma müzakeresi de yürütmüştür. AB, Güney Kore ile 1996 yılında imzaladığı Çerçeve Anlaşmasını yenileyerek 2010 yılında AB-Güney Kore Çerçeve Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşmada iki taraf kitle imha silahlarının yayılmasına karşı, insan hakları, terörizme karşı savaşta işbirliği, iklim değişimi, enerji güvenlik, geliştirme yardım gibi çeşitli uluslararası sorunlarda işbirliğinin sağlanmasını öngörmektedir.²⁰⁴Güney Kore-AB STA'sı bu yasal ve kurumsal düzenlemelerle müzakere edilmeye başlanmıştır.

C. Güney Kore-AB STA'sının Müzakeresi ve İçeriği

Güney Kore ve AB arasındaki STA kapsamlı bir müzakere sürecinin ardından ortaya çıkmıştır. Öncelikle iki taraf, 15 Mayıs 2006 tarihinde dış ticaret bakanları toplantısı yaparak Güney Kore-AB STA'sının müzakere edilmesine karar vermiştir. Bu tarihten sonra 19 Temmuz 2006 ve 26 Eylül 2006 tarihlerin iki kez ön müzakere toplantısı yapılmıştır. Güney Kore, 24 Kasım 2006 tarihinde Güney Kore-AB STA'sını halka açık bir oturumda tartışarak ilgili kişilerin görüşlerini almıştır. 6 Aralık 2006 tarihinde Güney Kore-AB STA Sivil Danışma Komitesi toplantısı yaparak da sanayi sektöründen ve akademik uzmanlardan görüşlerini almıştır.

Güney Kore 9 Nisan 2007 tarihinde STA Komitesi toplantısında hükümet içerisinde konuyu müzakere etmiştir. Benzer şekilde 23 Nisan 2007 tarihinde AB Konseyi, Avrupa Komisyonu'na Güney Kore ile yapılacak STA hakkında müzakere yönetmeliğini iletmıştır. Daha Sonra Güney Kore 1 Mayıs 2007 tarihinde ekonomi

²⁰⁴*Framework Agreement Between the European Union and Its Member States, on the One Part, and The Republic Of Korea, on the Other Part,*
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/framework_agreement_final_en.pdf . 2016.

ile ilgili bakanlar toplantısında AB ile STA müzakeresi yapılmasına resmen karar vermiş ve iki taraf 6 Mayıs 2007 tarihinde Seul’de dış ticaret bakanları toplantısı yaparak Güney Kore-AB STA müzakerelerinin başladığını açıklamıştır. Bu prosedüre göre Güney Kore-AB STA müzakeresi yapılış şekli itibarıyla hükümetin öncülük etmesi ve müzakere sürecinde özel sektöre danışılması şeklinde gerçekleşmiştir.

Güney Kore hükümeti içerisinde şirketlerin çıkarlarını temsil eden Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı, FKI (*Federation of Korean Industries*/Kore Sanayi Federasyonu), KITA (*Korean International Trade Association*/Kore Uluslararası Ticaret Kuruluşu), KCCI (*Korea Chamber of Commerce and Industry*/Kore Sanayi ve Ticaret Odası) gibi iş dünyasının önemli kuruluşlarının ve sanayi sektörünün temsilcilerinin katıldığı Güney Kore-AB STA kamu-özel ortak konseyi oluşturulmuştur. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi Liberal Hükümetlerarasıcılıkta müzakere ve müzakere öncesi politika oluşturma süreçleri oldukça önem taşımaktadır. Güney Kore örneğinde de kamu-özel ortak konseyi gibi mekanizmalarla politika oluşturmada baskın grupların mücadele edebileceği ve sonucunda bir politika tercihi oluşturabileceği bir platform oluşturulmuştur. Bu platform, müzakere sürecinde devamlı toplantılar yaparak ve özel sektöre müzakerenin gidişatını anlatarak Güney Kore’nin STA stratejisini gözden geçirmesini sağlamıştır. Bu toplantılar aracılığıyla özel sektörün müzakere hakkında detaylı istekleri Güney Kore hükümetine iletilmiştir. Bununla beraber Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı sık sık yuvarlak masa toplantıları düzenleyerek uzmanların görüşlerini almış ve kimya, makine gibi önemli sanayi alanlarında özel görev grubu (*task force*) oluşturmuştur.

Güney Kore’de STA müzakerelerinden sorumlu olan Dış Ticaret Bakanlığı Ofisi (*Office of the Minister for Trade*), Güney Kore-AB STA müzakere sürecinde düzenlenen resmi müzakere toplantıları, STA müzakere başkanları görüşmeleri, dış ticaret bakanlarının görüşmesi gibi tüm adımların sonuçları hakkında sık sık basın brifing vererek (Mayıs 2007’de müzakerelerin başlamasından Ekim 2009’da STA’nın imzalanmasına kadar toplam 31 defa) kamuoyunun tepkilerini ölçme ve görüşünü alma fırsatı yakalamıştır.²⁰⁵ Yine de, Güney Kore’deki muhalefet partileri, AB ile STA imzalandıktan sonra yeterince bilgi verilmediğini savunmuş ve hükümeti kapalı kapılar ardında müzakere yapmakla eleştirmiştir.²⁰⁶

Muhalefet Demokrat Parti milletvekili Park Joo-Sun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi olarak yayınlanan STA Müzakere Prosedür Tutanağı’nda yer alan STA Komitesi’nin Nisan 2007 ve Temmuz 2007’de yalnızca iki kez yapıldığını savunmuştur. Park Joo-Sun ayrıca, STA Sivil Danışma Komitesi’nin de müzakerelerden önce yalnızca Aralık 2006’da bir kez, müzakerelerden sonra STA imzalanmasına kadar geçen sürede ise Haziran 2007 ve Kasım 2007’de olmak üzere iki kez toplandığını iddia etmiştir. Tüzükte belirtilen meclise bildirilmesi koşulunun da fiilen ihmal edildiğini savunmuştur. Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı STA Komitesi’nin Dış Ticaret Bakanı başkan olmak üzere her bakanlığın müsteşar yardımcılarında oluşturulduğunu ve Güney Kore-AB STA’sının önemine binaen ekonomi ile ilgili bakanlar toplantısının uygun sıklıkta yapıldığını ifade etmiştir. (Bu toplantı müzakere öncesinde 3, müzakere sürecinde 11 ve müzakereler tamamlandıktan sonra 2 kez yapılmıştır.) Sivil danışma hakkında ise müzakere konularının çeşitliliği düşünülerek ilgili bakanlıkların her bir konuyla ilgili çıkar grupları ve uzmanlarla görüşmeler yapıp

²⁰⁵한 EU FTA 보도자료(Kore-AB STA’sı Basın Bülteni, <https://www.fta.go.kr/eu/paper>).

²⁰⁶오마이뉴스(<http://www.ohmynews.com>, 26.11.2010) .

bilgi aldığı açıklanmıştır. (Örneğin Tarım Bakanlığı yaklaşık 150 defa toplantı yapmıştır.)²⁰⁷

Güney Kore-AB STA'sının meclis onayından önce muhalefet partileri meclisin dışişleri ve dış ticaret komitesinde 28 Nisan 2011 tarihinde –müzakere sonucu geçtikten sonra- hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin korunma tedbirlerinin eksik olması sebebiyle tepki göstermiştir. Ancak iktidar partisi, mecliste halka açık oturumda 3 kere, konferans şeklinde de 2 kere durumu masaya yatırdığı için yeterince görüş aldığını ifade etmiş ve muhalefetin yeterince görüşülmediği yönündeki iddialarına karşı çıkmıştır. Kore Tarım İşadamları Konfederasyonu gibi bazı çiftçi kuruluşları da tamamlayıcı tedbirlerin yetersiz olduğunu savunarak karşı çıksa da meclisin onayına engel olamamıştır.²⁰⁸

Güney Kore-AB STA'sında onay almak Güney Kore-ABD STA'sına göre şartlar bakımından daha kolay olmuştur. Bu sebeple iki yıl gibi bir süre içerisinde karşılıklı olarak hassas konularda başarıyla uzlaşmaya varılmıştır. Ama Güney Kore-ABD STA'sında durum biraz farklıdır, çünkü ABD meclisinin hükümete verdiği Ticaret Teşvik Yetkisi (*Trade Promotion Authority-TPA*)'nin sona ermesi söz konusu olduğundan Amerikan tarafı bu süre kısıtına takılmamak için müzakerelerin hızlı yapılmasını istemiştir. Güney Kore-AB STA'sının ABD STA'sına göre daha kolay onay almasının bir diğer sebebi ise ABD STA'sının örnek olması ve nerelerde problem çıkabileceğinin önceden görülmesini sağlamasıdır.

Güney Kore ile yapılacak olan STA, AB için üye sayısı 27'ye çıktıktan sonra yapacağı ilk ciddi dış ticaret müzakeresi olma niteliği taşımıştır. Ayrıca Güney Kore,

²⁰⁷ <https://www.fta.go.kr/eu/paper>, 한 EU FTA 보도자료(Kore-AB STA'sı Basın Bülteni)

²⁰⁸ 경향신문, 한겨레신문 2011.4.28 일기사(Kore-AB STA Meclis Dış İşleri ve Dış Ticaret Komitesiden Onay Aldı , KyungWhang Gazetesi ve HanGyeRea Gazetesi , 28 Nisan 2011).

üretim gücü yüksek olan bir ülke olduğundan ve böylesi kapsamlı bir müzakereyi ilk kez yaptığından AB'ye üye ülkeler bu anlaşmaya titizlik göstermiştir. Özellikle üretim temeli zayıf olan AB ülkeleri, kendi ülkelerine Güney Kore firmalarının girmesi konusunda endişelenmişlerdir. Müzakere sürecinde en çok tartışma konusu olan otomobil ve otomotiv sanayisine olası etkileri konusunda endişeler yüksek olduğundan bütün üye ülkeler süreci dikkatle izlemiş ve incelemişlerdir.²⁰⁹

Güney Kore ve AB, STA için toplamda 8 kez müzakere masasına oturmuştur. Mayıs 2007-Ocak 2008 gibi kısa bir arada 6 kez, sonrasında da iki kez çalışma düzeyi toplantıları (*working-level talks*) için toplanmışlardır. Bu müzakerelerin ilki Mayıs 2007, ikincisi Temmuz 2007, üçüncüsü Eylül 2007, dördüncüsü Ekim 2007, beşincisi Kasım 2007, altıncısı Ocak 2008, yedincisi Mayıs 2008 ve sonuncusu Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler esnasında halledilemeyen konular STA müzakere başkanlarının görüşmesi ve dış ticaret bakanlarının devreye girmesi ile aşılmıştır.²¹⁰ İki taraf Mayıs 2008'deki yedinci müzakerede son bir müzakere daha yapıp sonuca varma konusunda anlaşmıştır. En sonunda, Güney Kore ve AB arasında 15 Ekim 2009 tarihinde STA imzalanmış ve 1 Temmuz 2011 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.

AB ve Güney Kore arasındaki en üst düzey kurumsal ilişkiyi, 2009 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşması oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1990'lı yıllarda kurumsallaşan ve ASEM ve OECD gibi uluslararası örgütler altında kurumsal temellerine oturan ilişkilerin bu anlaşmaya zemin hazırladığı söylenebilir. 2007 yılının Mayıs ayında müzakereye başlanılan AB-Güney Kore STA'sı, 2009

²⁰⁹노순규, 한-EU FTA 와 경제 전략. 한국기업경영연구원(No Sun-Gyu, *Kore-AB STA'sı ve Ekonomik Strateji*, Kore Firma İşletme Araştırma Enstitüsü, s. 94, Ağustos 2009).

²¹⁰*Kore-AB STA müzakere raporu*, <http://www.fta.go.kr/eu/info/2/> FTA 포털, 한 EU FTA 협상일지. Kasım 2009.

yılıının Ekim ayında imzalanmış ve 2011 yılıının Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Bu STA, kapsam bakımından NAFTA'dan sonra dünyanın ikinci büyük STA'sı konumundadır. Ayrıca AB'nin o zamana kadar yapmış olduğu "ilk yeni nesil STA" ve en kapsamlı STA olma özelliğini de taşımaktadır.²¹¹

Güney Kore-AB STA'sı hem müzakereleri hem de kapsamı bakımından dünya ekonomik gündemi açısından önem taşımaktadır. Park, pazar erişimi ve düzenleyici uzlaşmalar bakımından bu STA'nın bir model teşkil ettiğini savunmuştur.²¹² Park, odağın özellikle müzakere sürecinde olduğunu, Avrupa Parlamentosu'nun etkin olduğunu, Güney Kore'de siyasallaşan bir müzakere sürecinin olduğunu ve bu sürecin çoğunlukla hükümet tarafından kontrol edildiğini belirtmiştir.²¹³ İş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve parlamentonun da dahil olduğu gelişmekte olan özgün bir müzakere pozisyonu ortaya çıkmıştır.²¹⁴ Benzer çevresel değişimlerle karşı karşıya kalan AB ve Güney Kore, bu tür farklı aktörlere daha fazla rol vermiştir.²¹⁵ Bu da göstermektedir ki ana aktörler hükümetler olsa da politika yapım süreçleri ve müzakereler, her iki tarafın da benzer şekilde çok sayıda aktörü dahil etmesiyle sonuçlandırılmıştır.

Güney Kore-AB STA metni toplam 15 bölüm olan ana kısmı ile ek ve protokol bölümlerinden oluşmaktadır. Bölüm 1'den 6'ya kadar "mallar", Bölüm 7 ve 8 "hizmetler" Bölüm 9'dan 13'e kadar "normlar" ve Bölüm 14 ve 15 "diğer" başlıkları

²¹¹*The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice*, European Commission, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4878c0b2-58be-4db9-8984-8982c8fb84b1/language-en>, s.3, 2011.

²¹²Sunghoon Park, "The new politics of trade negotiations: the case of the EU-Korea FTA" *Journal of European Integration*, Vol: 39, No: 7, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07036337.2017.1371707?needAccess=true>, s. 827-841.

²¹³ Ibid. idem.

²¹⁴ Ibid. , s. 838.

²¹⁵ Ibid. idem.

altında ele alınmıştır. Ürünlerin gümrük vergilerinin kaldırmasıyla ilgili olan Bölüm 2 ve hizmet ile ilgili Bölüm 7'ye çeşitli ekler de bulunmaktadır.²¹⁶

Güney Kore-AB STA'sının yapısı ve bölüm başlıkları şu şekildedir: “Bölüm 1: Amaçlar ve Genel Tanımlar, Bölüm 2: Ulusal Uygulamalar ve Malların Pazar Erişimi, Bölüm 3: Ticari Yollar, Bölüm 4: Ticaretin Önündeki Teknik Engeller, Bölüm 5: Tıbbi ve Bitkisel Tıpla İlgili Önlemler, Bölüm 6: Gümrük ve Ticaretin Kolaylaştırılması”. Bu ilk 6 bölüm mallarla ilgili olan bölümlerdir. Hizmet ve normlarla ilgili olan 7 bölüm bulunmaktadır: Bölüm 7: Hizmet, Kuruluş ve Elektronik Ticareti, Bölüm 8: Ödemeler ve Sermaye Hareketleri, bölüm 9: Hükümet Alımları, Bölüm 10: Fikri Mülkiyet, Bölüm 11: Rekabet Bölüm 12: Şeffaflık ve bölüm 13: Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma. Son olarak diğer konuları ele alan Bölüm 14: Anlaşmazlık Çözümü ve Bölüm 15: Kurumsal, Genel ve Son Hükümler başlıklı iki bölüm bulunmaktadır. (Bkz: Tablo: 6) Bu başlıklar, STA'nın kapsamı hakkında bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır.

Ayrıca anlaşmanın sonuna Yönetimsel İşbirliği Yöntemlerinin ve Ürünlerin Menşelerinin Tanımlanmasına İlişkin Protokol (*Protocol Concerning the Definition of 'Originating Products' and Methods of Administrative Cooperation*) ile Gümrük Konularında Ortak Yönetim Yardımı Üzerine Protokol (*Protocol On Mutual Administrative Assistance in Customs Matters*) ve Kültürel İşbirliği Üzerine Protokol (*Protocol On Cultural Cooperation*) olmak üzere üç adet protokol eklenmiştir.²¹⁷

Özellikle anlaşmanın en sonunda AB ile gümrük birliği durumunda olan Türkiye ile Güney Kore'nin ayrı bir anlaşma yapmasının AB tarafından tavsiye edilmekte olduğu

²¹⁶Sanayî ve Ticaret Bakanlığı, Han-EU FTA İyileştirme Değerlendirme Raporu (Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu), Kore Sanayi, Ticaret ve Enerji Bakanlığı, s. 15, 28.12.2016).

²¹⁷“Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu”, a.g.e., s. 15.

ifade edilmiştir. Güney Kore, bu tavsiyeye uygun olarak Türkiye ile STA müzakerelerine başlayacağını açıklamıştır.²¹⁸

Güney Kore-AB STA'sının özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle gümrük vergisi hemen her üründen kaldırılmıştır. Bunun yanında hizmet ticaretine büyük özgürlükler verilmiştir. Fikri mülkiyet hakkı, kamu ihalesi, rekabet, yönetmeliğin şeffaflığı ve sürdürülebilir gelişme hakkındaki maddeler dahil edilmiştir. Son olarak elektronik, motorlu taşıtlar ve parçaları, ecza ürünleri ve medikal aletler ve kimyasallar gibi birkaç sanayi sektöründe standartlar, güvenlik, çevre, uygunluk değerlendirmesi gibi gümrük vergisi olmayan bariyerinin kaldırılmasına önem verilmiştir.²¹⁹ İki taraf için önem taşıyan kritik alanlarda bile hem sanayi ürünleri hem de hizmet ticareti önündeki gümrük engelleri, bu STA ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

STA'ya göre AB, Güney Kore sanayi ürünlerinin yüzde 98,7'sinin gümrük vergilerini beş yıl içinde sıfırlama taahhüdünde bulunmuştur. Gümrük vergilerinin tamamen kaldırılmasını vadeden taahhüt telekomünikasyon, çevre hizmetleri, nakliyat, finansal ve hukuki hizmetler gibi hizmet sektörü alanlarını da kapsamaktadır.²²⁰ Anlaşma sonucunda, kapsam dahilindeki ürün ve hizmetlerde 19,1 milyon Avroluk bir ticaret fırsatının olacağı düşünülmüştür. Bu rakam Güney Kore için de 12,8 milyon Avrodur.²²¹ Buradan anlaşılmaktadır ki, Güney Kore-AB STA'sı kapsamıyla birlikte iki taraf arasındaki ticari ilişkileri derinden etkileyecek ve büyük beklentileri olan bir anlaşmadır.

²¹⁸“Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu”, a.g.e., s. 16.

²¹⁹ *Güney Kore-AB STA'sının Detaylı Anlatımı*, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 외교부. 한-EU FTA 상세설명자료 2012.

²²⁰*The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice*, a.g.e., s. 3.

²²¹ Ibid., s. 3-4.

Güney Kore-AB STA'sında sanayi ve hizmet sektöründeki yatırımlara ilişkin hükümler de yer almaktadır; üstelik bu hükümler fikri mülkiyet haklarını ve devlet alımlarını da kapsamaktadır. Daha tartışmalı alanlar olan otomotiv, ilaç ve elektronik sektörlerinde de vergilerin azaltılması yönünde anlaşmaya varılmıştır. Özellikle otomobil sektörü AB ve Güney Kore arasındaki en büyük engel olmasına karşın, STA'da bununla ilgili anlaşmaya da varılabilmektedir.²²²

Daha önce belirtildiği gibi, Güney Kore-AB STA'sı yalnızca ekonomik amaçlarla sınırlı değildir. Bu kapsamda AB, Kültürel İşbirliği Protokolü de imzalayarak iki tarafın da işbirliği içinde UNESCO Sözleşmesi'yle uyumlu bir şekilde kültürel çeşitliliğe destek vereceğini beyan etmişlerdir.²²³ Bu durumda STA'nın ekonomik işbirliğinin ötesine geçerek bağlayıcı bir kültürel uzlaşmayı da beraberinde getirdiğinden bahsedilebilir.

Güney Kore-AB STA'sının kapsadığı alanlara tek tek bakılacak olursa, öncelikli olarak sanayi ve tarım ürünleri gibi temel ihracat kalemleri dikkat çekmektedir. Bu STA'ya göre anlaşmanın yürürlüğe girdiği Temmuz 2011'den itibaren gümrük vergileri karşılıklı olarak aşamalı bir şekilde azaltılmaya başlanacak ve son aşamada (anlaşmada taraflarca belirlenen tarihe göre 2019'da) sıfıra indirilecektir. Bu aşamalar taraflar arasında eşit düzeyde ve aynı oranda olmamakla birlikte, günün sonunda iki taraf da gümrük vergilerini sıfırlamaktadır. Anlaşma sonucunda indirilmesi beklenen vergi miktarının büyüklüğü 850 milyon Avro'dur, ki bu iki tarafın ticaret gelirleri bakımından da önemli bir miktardır. Vergilerin hangi aşamalarla kaldırılacağı AB resmi kaynaklarında belirtildiği şekliyle aşağıdaki

²²² Ibid., s.3.

²²³ Ibid. idem.

giderek azalacak şekilde gösterilmiştir.²²⁴ (Bkz: Tablo:7)

Anlaşmanın öngördüğü yükümlülüklerle göre taraflar gümrük vergilerini eşit derecede azaltmamakla birlikte son aşamada iki taraf için de vergilerin sıfırlanacağı anlaşılmaktadır. Bazı ürünlerde gümrük vergileri hemen kaldırılırken bazı hassas konularda ise gümrük vergilerinin kaldırılmasında 5 yıla varan bir süreç öngörülmüştür. (Bkz: Tablo 7) Gümrük vergisinin kaldırıldığı ürünlere örnek olarak, çanta (yüzde 8'den yüzde 0'a), ayakkabı (yüzde 13'ten yüzde 0'a), güneş gözlüğü (yüzde 8'den yüzde 0'a) ve parfüm (yüzde 6,5'tan yüzde 0'a) gibi ürünler gösterilebilir.²²⁵

Gümrük vergilerinin hangi ürünlerde ne kadar süre içinde kaldırıldığına bakıldığında sektörel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen otomobil parçaları, telsiz iletişim cihazları, düz ekranlar, buzdolabı, örgü kumaş gibi ürün kalemlerinde, AB'den Güney Kore'ye ihraç edilen araba parça, renkli TV, buzdolabı, dokuma elbisesi gibi ürünlerde gümrük vergisi hemen kaldırılmıştır. Ancak AB'den Güney Kore'ye ihraç edilen ürünlerden ağır inşaat aletleri, diğer makina gibi 40 civarı üründe 7 yıl içinde gümrük vergi kaldırılması planlanmıştır. Bu toplam ürün miktarının yüzde 0,5'i gibi küçük bir orana tekabül etmektedir. Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen ürünlerden 7 yıl içinde gümrük vergisi kaldırılacak ürün yoktur; en fazla süre 5 yıldır.²²⁶ Güney Kore ve AB'nin en çok ilgilendiği ürün olan konularda ise iki tarafın da orta/büyük otomobillerde (silindir hacmi 1500 santimetreküp üstündeki) 3 yıl içinde, küçük otomobillerde (silindir hacmi 1500 santimetreküp

²²⁴ Bilgiler ve tablo, Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı rapordan alınmıştır. Bkz. Ibid., s. 4.

²²⁵ Jo Hyoung Lee, *For Italian Producers/Exporters: EU-Korea FTA and Its Utilization*, <https://www.assolombarda.it/servizi/internazionalizzazione/documenti/presentazione-a-j-hyoung-lee> 3 May 2018.

²²⁶ 삼성경제연구소, *한-EU FTA 의 주요 타결 내용과 시사점 (Kore-AB STA 'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, Samsung Ekonomi Enstitüsü, Temmuz 2009, s. 5).

altındaki) ise 5 yıl içinde gümrük vergisinin kaldırılmasında uzlaşa sağlanmıştır.²²⁷

Böylelikle STA için aşamalı bir geçişin yaşanması hedeflenmiştir.

Buna göre, hemen kaldırılması öngörülen mallar, AB'nin Güney Kore'ye yaptığı ihracat malları için yüzde 8 gümrük vergisi olan araba parçaları, renkli TV, buzdolabı ve yüzde 8 ila 13 arasında gümrük vergisi olan dokuma elbise vb. mallardır. Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen ürünlerde gümrük vergisinin hemen kaldırılması planlanan ürünler ise halihazırda gümrük vergisi yüzde 1,9 olan buzdolabı, yüzde 4,5 olan araba parçaları, yüzde 2 ila 5 arasında olan telsiz iletişim cihazları, yüzde 3,7 olan düz ekran ve yüzde 8 olan örgü kumaş gibi mallardır.²²⁸

(Bkz: Tablo 8)

3 yıl içinde gümrük vergilerinin kaldırılması planlanan ürünler ise AB'den Güney Kore'ye ihraç edilen mallarda halihazırda gümrük vergisi yüzde 6,5 olan ilaç ve yüzde 8 olan kozmetik ürün, orta/büyük araba gibi mallardır. Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen ürünler ise halihazırda gümrük vergisi yüzde 2,5 ila yüzde 4,5 aralığında olan lastik, yüzde 8 olan rulman, yüzde 10 olan orta/büyük araba gibi ürünlerdir.

(Bkz: Tablo 8)

5 yıl içinde gümrük vergilerinin kaldırılması planlanan ürünler ise AB'den Güney Kore'ye ihraç edilen ürünlerden halihazırda vergisi yüzde 6,5 olan yapıştırıcı ve yüzde 8 olan küçük araba gibi ürünlerdir. Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen ürünlerde ise halihazırda gümrük vergisi yüzde 8 olan renkli TV, kamera, küçük araba gibi ürünlerdir. 7 yıl içinde AB'den Güney Kore'ye ihraç edilecek ürünlerden halihazırda gümrük vergisi yüzde 8 olan ağır inşaat aletleri ve yüzde 16 olan diğer makineler bulunmakla birlikte Güney Kore'den AB'ye ihraç edilen ürünlerde süreç 5

²²⁷ Ibid., s. 6.

²²⁸ Ibid., idem.

yılda tamamlanmaktadır. (Bkz: Tablo 8) Dolayısıyla aşamalı olarak tüm vergilerin en geç 7 yıl içinde kaldırılması öngörülmüştür.

STA'lar içinde belirtilmesi gereken konulardan biri de ürünün menşeidir, çünkü STA'larla kaldırılan gümrük vergisi ve serbest ticaret, anlaşma kurallarına göre taraf olan ülkede üretilmiş olan ürünler için geçerlidir. Bu durumda, Güney Kore-AB STA için de hangi ürünün Güney Kore'ye hangi ürünün AB'ye ait olduğu konusu da önem taşımıştır. Anlaşmada buna dair iki kavram yer almaktadır: İlki, ürünün tamamıyla Güney Kore'de ya da AB'de üretilip, aynı şekilde tamamıyla üretildiği yerden elde edilmesidir; bu AB ya da Güney Kore'de tümüyle imal edilen (*wholly obtained*) olarak adlandırılmaktadır.²²⁹ Ancak günümüzde, ticaretin, sermayenin ve hizmetlerin sınır aşan faaliyetler göstermesi sebebiyle ürünün ya da hizmetin menşei her durumda bu kadar net olmayabilir. Bu sebeple ikinci seçenek de AB ya da Güney Kore'de “yeterli derecede” işlem görmüş (*sufficiently processed*) olarak tanımlanmıştır. Buna göre, her ürün özelinde belli kurallar belirlenerek ürünlerin ya da hizmetlerin menşei tespit edilir ve bu ürünlerin anlaşma kapsamında gümrük vergisinden muaf olup olmayacağı değerlendirilir.²³⁰

Menşe ülke konusunda sonuca varılması kolay olmamıştır. Gümrük vergisi iadesi ve menşe ülke sorununa ortak çözüm bulunarak uzlaşmaya varılmıştır. Güney Kore, gümrük vergisi iadesinin miktar ve etkisinin büyük olduğu bir sanayi yapısına sahip olduğundan gümrük vergisi iadesine izin verilmesine önem vermiştir. Bunun aksine AB, genelde gümrük vergisi iadesine izin verme taraftarı değildir ve STA ile halihazırda ayrıcalıklı gümrük vergisinden yararlanan firmaların bunun yanında vergi iadesi almasını çifte kazanç sağlama olarak değerlendirmektedir. Ayrıca AB, bundan

²²⁹The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice, a.g.e., s. 6.

²³⁰ Ibid. idem.

üçüncü ülkelerin de yararlanabileceği endişesi taşımıştır. Ortak çözüm olarak, mevcut gümrük vergisi iadesi sisteminin devam etmesiyle, ancak STA'nın yürürlüğe girmesinden 5 sene sonra yurtdışı hammaddelerin kullanımında çok artış ortaya çıkmışsa o ürünün gümrük vergi iadesinin sınırının o dönem belirlenmesine karar verilmiştir.²³¹

Özellikle otomobillerin menşe ülke sorununda ise iki taraf kolay bir uzlaşuya varamamıştır. AB, STA'da otomobil, elektrik ve elektronik, makina, demir çelik, kimya gibi Güney Kore'nin önemsedığı ürünlere yüzde 60 katma değeri kriterini öngörmüştür. Güney Kore ise bu ürünlerde parçalarını ve hammaddelerini Doğu Asya ve Güney Doğu Asya ülkelerinden aldığından (*outsourcing*), katı bir menşe ülke uygulamasına karşı çıkmıştır. Nitekim, katı bir menşe ülke uygulamasında bu gibi ürünler Güney Kore menşeli sayılmayıp AB'ye ihraç edilirken gümrük vergisinden muaf olmayacaktır. Bu sebeple Güney Kore AB'ye ürün numaralarını değiştirmeyi ve bu ürünlerde AB'nin katma değer kriterini düşürmesini önermiş ve bu teklif büyük ölçüde kabul edilmiştir.²³²

Anlaşmanın en çok tartışılan konularından bir diğeri motorlu taşıtlar üzerindeki standartlar ve vergilerdir. STA'ya göre Güney Kore, AB standartlarına uygun olarak düzenleme yapacağını taahhüt etmiştir, AB'nin ise mevcut düzenlemelerine ek olarak Güney Kore'nin standartlarına uymak bakımından önemli bir düzenleme yapmasına gerek bulunmamaktadır.²³³ Ancak motorlu taşıtlar, özellikle de otomobiller üzerinde var olan tartışma standartlardan ibaret değildir. AB üyesi ülkeler, Güney Kore'den yapılacak olan otomobil ihracatının artması konusunda

²³¹삼성경제연구소, 한-EU FTA 의주요타결내용과시사점(Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları, a.g.e., s. 7-8).

²³²Ibid. idem.

²³³The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice, a.g.e., s. 12.

endişe duyduğundan, STA'nın motorlu taşıtlar konusunda çekinceli davranmışlardır. Bu süreç, anlaşmanın uygulanmasının açıklandığı bölümde, uygulama örnekleriyle ve verilerle birlikte ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Motorlu taşıtlar gibi uzlaşının zor olduğu konuların aksine, STA yapılırken kolaylıkla uzlaşılan alanlardan biri devlet alımlarıdır. İki taraf da halihazırda DTÖ'nün devlet alımları çerçevesine bağlı olduğundan, bu çerçevede taraflar arasında uyum vardır. STA ile yalnızca DTÖ'nün devlet alımları çerçevesinden farklı olarak ek bir alan olan AB'nin kamu çalışmaları imtiyazları ve Güney Kore'nin yap-işlet-devret girişimleri eklenmiştir.²³⁴ Buna örnek verilecek olursa, Güney Kore'de bir yap-işlet-devret modelinde temel altyapı projesi yapıldığında AB'li tedarikçilerin erişimine yasal ve pratik olarak imkan tanıyacak şekilde yapılacaktır.²³⁵ Böylelikle STA bu anlamda taraflara imtiyaz sağlamıştır.

Güney Kore-AB STA'sının değindiği bir diğer önemli konu, fikri mülkiyet haklarıdır. STA'ya göre iki taraf, fikri mülkiyeti korumak adına işbirliği mekanizmaları oluşturacak ve belli ortak standartları uygulayacaktır. Örneğin, yazarın ölümünden 70 yıl sonraya kadar fikri mülkiyet hakkının korunması ya da çıkar taraflarının erişime açık verilere itiraz imkanının tanınması gibi belirli kuralların benimsenmesi STA ile garanti altına alınmıştır.²³⁶

Hizmet sektöründe ise, Güney Kore ile yapılan STA AB'nin o zamana kadar yaptığı sektörel kapsamı ve pazara erişimi en fazla olan STA olma niteliği taşımaktadır. Sözkonusu STA, telekomünikasyon, çevre, taşımacılık, inşaat, finans, posta ve kargo ile birlikte hukuk, muhasebe, mühendislik ve mimari gibi profesyonel alanlar da

²³⁴Ibid., s.14.

²³⁵Ibid., idem.

²³⁶ Ibid., s.15.

dahil olmak üzere yüzden fazla alanı kapsamaktadır.²³⁷

Tarım ürünlerinde Güney Kore'nin hassas ürünler olarak gördüğü tarımsal ürünler konusunda çeşitli istisnai yöntemler uygulanmıştır. Pirinç gümrük vergisi kaldırma listesinde yer almamıştır. (AB Güney Kore'ye pirinç ihracatını önemsemediği için Güney Kore'nin talebi kolaylıkla kabul edilmiştir.) Tarım ürünlerinde önemli konu AB'den Güney Kore'nin ithal miktarının yüksek olduğu domuz etidir. Bu tür hassas konular dışında, diğer tarım ürünlerinde kolayca uzlaşmaya varılmıştır; örneğin alkollü içki kategorisindeki şarapta Güney Kore-ABD STA'sıyla yüzde 15 olan gümrük vergisi hemen kaldırılmıştır. AB, kendisi önemsemediği ürünler hakkında bu ürünlerdeki gümrük vergisinin Güney Kore-ABD STA'sı ile aynı seviyede olmasına ısrar etmiştir.²³⁸

Pazara girişi bakımından AB'nin daha önce yapmış olduğu dış ticaret anlaşmalarının Güney Kore ile ABD arasında yapılan STA'ya kıyasla pazarı açma düzeyi düşüktür ve müzakere yapan ülkeye göre anlaşmanın içerikleri farklıdır. Ancak AB, Küresel Avrupa Stratejisi kapsamında Güney Kore ile ABD-Güney Kore STA'sıyla aynı ölçüde kapsamlı bir STA gerçekleştirmek için çalışmıştır.²³⁹ Daha önceki STA'lara bakılırsa, AB'nin Kuzey Afrika ülkeleri ile yaptığı ticaret anlaşmalarında sadece sanayi ürünlerine pazar açılmıştır.²⁴⁰ Afrika, Karayip Denizi ve Pasifik ada ülkeleri (ACP) ile yapılan Ekonomik Ortaklık Anlaşması'yla AB'ye tek taraflı gümrük vergi avantajı verilmiştir.²⁴¹ AB adayı olan yakın ülkelerle yapılan ticaret anlaşmalarında, bu devletlere AB hukukunun kabul edilmesini açıkça şart koşan yüksek düzeyli bir

²³⁷Ibid., s.16.

²³⁸삼성경제연구소, 한-EU FTA 의주요타결내용과시사점(*Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, a.g.e., s. 11).

²³⁹ Kang, "AB'nin Yeni Dış Ticaret Politikasının İçerik ve Sonuçları", a.g.e., s.2-3.

²⁴⁰Ibid., s. 2.

²⁴¹Ibid., s. 3.

STA öngörölmüştür. 2004 yılında yürürlüğe giren Şili STA'sında tarım alanı hariç tutulmuştur.²⁴²

STA'ların dünya ticareti açısından olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. En görünür olumlu yönleri müzakerenin hızlı yapılabilmesi ve görünür sonuç elde edebilmesidir. 2008 yılında Doha müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yeni dünya ticaret ağının oluşturulmasında ikili düzeyde de olsa AB ve Güney Kore arasında imzalanan STA bir çözüm sunabilmiştir. Bu kadar kapsamlı bir STA imzalanması, daha sonra imzalanacak olan STA'lar için de bir örnek teşkil edebilir ve bu anlamda dünya ticaretinin önündeki gümrük bariyerlerini kaldırarak bölgesel ve küresel ticaretin artmasına katkı sağlayabilir. Olumsuz yönleri konusunda ise, STA'ların küresel bir ticaret anlayışından çok, bölgeselliğin güçlendirilmesi gibi bir eğilimi temsil ettiğı ya da bu eğilimle uyumlu bir gelişme olduğı söylenebilir.

Aynı tarihlerde AB ile Güney Kore arasında ekonomi, dış ticaret, kültür ve bilimsel teknoloji dahil olmak üzere çeşitli alanlarda kapsamlı işbirliğini amaçlayan ve 2001 yılı nisan ayında yürürlüğe giren “AB-Güney Kore Çerçeve Anlaşması” da ikili ilişkilerin hızla gelişmesini sağlayacak ve siyasi alanda işbirliğini güçlendirecek şekilde yenilenmiştir. Bu anlaşma 14 Ekim 2009 tarihinde imzalanmış ve 2010 yılı Mayıs ayından itibaren yürürlüğe girmiştir. AB-Güney Kore Çerçeve Anlaşması iki taraf arasında önemli siyasi ve uluslararası sorunlarda güçlü bir işbirliğinin temelini oluşturmaktadır. Bu anlaşma iki tarafın STA ile hukuki bağlantısı olan en önemli siyasal işbirliği anlaşmasıdır.²⁴³ İki taraf STA ile birlikte bu anlaşmayı da temel olarak 2010 yılının Ekim ayında AB-Güney Kore zirve toplantısında diplomatik

²⁴²Ibid., idem.

²⁴³*Countries and Regions: South Korea*, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/south-korea>.

ilişkilerinde ‘Stratejik Ortaklık’ seviyesini ilan etmiştir. Böylelikle Güney Kore, AB’nin stratejik ortaklık kurduğu 10 ülkeden biri olmuştur.²⁴⁴ AB 2003 yılında alınan Avrupa Güvenlik Stratejisi’nde Japonya, Çin, Kanada, Hindistan dahil AB ile ortak değer ve hedef paylaşan ülkelerle stratejik ortaklık ilişkisinin kurulması hedefini açıklamıştır.²⁴⁵ Bu AB’nin 2000’li yıllarda uluslararası siyasal etkisini yükseltmesi için aktif çaba gösterecek iradesinin göstergesidir. Stratejik ortaklık ise uluslararası sorunlarda ortak bir akıl ile hareket edileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda Güney Kore-AB STA’sının yalnızca ticari ilişkileri geliştirmeye değil, siyasi ilişkileri de derinleştirmeye katkı sağladığı söylenebilir.

AB ve Güney Kore’nin bu ilişkiyi kurması AB’nin Güney Kore’yi ortak değerlerini paylaşarak iki taraflı işbirliğini aşarak bölgesel sorunlarla uluslararası alanda işbirliğini güçlendirecek gerçek bir partner olarak tanıdığı anlamını taşımaktadır.²⁴⁶ Bu da ekonomik boyutun ötesine geçerek siyasi ilişkileri de güçlendireceğinden iki ülke ilişkileri açısından önem arz etmektedir. AB-Güney Kore STA’sının önsözünde insan hakları, sürdürülebilir gelişme, şeffaflığın artması, işçi haklarının korunması gibi değerler vurgulanmaktadır. İki taraf uluslararası ticaretin ekonomik gelişmesi, yoksulluğu azaltma, tam ve verimli istihdam, iyi iş, çevre ve doğal kaynakların korunması dahil ekonomi, toplum, çevre alanlarında sürdürülebilir gelişmeye katkısı olması konusunda birbirlerine güven telkin etmişlerdir. Ayrıca özel sektör ve sivil

²⁴⁴10 ülke: ABD (1990), Rusya (2000), Kanada (2003), Japonya (2004), Çin (2004), Hindistan (2004), Güney Afrika (2006), Brezilya (2007), Meksika (2008), Güney Kore (2010). 최진우, EU의 전략적 동반자관계 구축 현황과 한-EU 관계 유럽 연구 28 권 3 호, 한국유럽학회(Choi Jin-Woo, “AB’nin Stratejik Ortaklık Yapması ve Kore-AB İlişkileri”, Avrupa Araştırması, Kore Avrupa Akademik Topluluğu, Vol 28, No 3, s. 59, 2010).

²⁴⁵최진우, 한-EU 전략적 동반자관계 구축을 위한 법적, 제도적 기반 연구(Choi Jin-Woo, *AB’nin Stratejik Ortaklık Yapması İçin Gereken Hukuksal ve Kurumsal Temeli Araştırması*, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı, s. 175, 2009).

²⁴⁶외교부 홈페이지, 한-EU 전략적 동반자관계 (“Güney Kore-AB Stratejik Ortaklık İlişkileri”, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2019).

toplum örgütleri dahil bütün ilgili kurumlarda şeffaflığın artmasına kesin olarak karar vermişlerdir. İki taraf karşılıklı ticaret ve yatırımın serbestleştirilmesi ve genişletilmesi ile yaşam standardının yükselmesi, ekonomik gelişme ve istikrarın teşvik edilmesi, yeni istihdam fırsatının oluşturulması, genel refahın geliştirmesini arzu ettiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca işgücü ve çevre ile ilgili hukuk ve politikayı geliştirme ve icra etmesinin güçlendirilmesini, işçilerin temel haklarının ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesini de hedeflemişlerdir. Ek olarak, iki tarafın imzaladığı Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması dahil çok taraflı, bölgesel ve iki taraflı anlaşmalara uyum sağlanması vurgulanmıştır.²⁴⁷

D. Serbest Ticaret Anlaşmanın Uygulanması ve Sonuçları

AB'nin anlaşmaya taşıdığı değerlerin hem komşu coğrafyalara hem de uzak ülkelere yayılması için bir diplomasi ve politika izlediği söylenebilir. Manners tarafından bir normatif güç olarak tanımlanan AB'nin, normlarını yaymak için kullandığı çeşitli politikalar ve araçlar bulunmaktadır; bunların en önemlilerinden birisi de prosedürel yayılma (*procedural diffusion*) olarak tanımlanmıştır.²⁴⁸ AB kendisini takip eden normatif değerlerin gerçekleşmesi için, ekonomik entegrasyon aracı ile diplomatik işbirliği ve çok taraflı uluslararası örgüt mekanizmalarını kullanmaktadır. Dış ticaret politikası, dış politikanın bir parçası olarak karşıdaki ülkenin siyasi istikrarı, insan hakları, çalışma şartları, çevre politikası gibi bazı kritik alanları etkilemek üzere bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle AB için STA'lar ekonomik yönlerinin yanında AB'nin normatif güç aracı olarak AB'nin dış politika kimliği ile de bağlantılıdır.

²⁴⁷Official Journal of The European Union, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0d1949fc-b97b-4f0d-b775-f0a93067edfd/language-en>, 14 May 2011.

²⁴⁸ Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms", *Journal of Common Market Studies*, Cilt:40, Sayı:2, 2002, s.244.

AB'nin bu konuda Güney Kore ile Kültürel İşbirliği Protokolü imzalamasının yanında, STA imzalanmasından sonra da girişimleri olmuştur. AB 2018'de ticaret anlaşmalarındaki ticaret ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki uzlaşılara dayanarak, ticari partnerlerinin belli standartlara sahip olmasını önemseydiğini açıklamıştır.²⁴⁹ Buna göre AB, Güney Kore'den yapılan ticaret anlaşmaları kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilmesi için yapılan uzlaşmaya dayanarak, bazı konularda, özellikle işçi hakları konusunda ortak bir çözüm bulmak adına iletişime geçmek istemiştir. Avrupa Komisyonu üyesi Malmström, ticaretin ürün ve hizmet değişiminden çok daha fazlası olduğunu ifade etmiş ve bunun değer ve standartlarla da ilgili olduğunu söylemiştir. Güney Kore'nin de işçi haklarıyla ilgili anlaşma maddeleri gereği yeterli adımlar atmaması karşısında anlaşmanın ruhuna uygun davranma görevi gereği konuyu tartışmak istediklerini beyan etmiştir. AB'nin Güney Kore'den talepleri temel olarak şunlardır: (a) Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization – ILO*) 'nın temel ilkelerinden olan örgütlenme özgürlüğüne ve toplu sözleşme hakkına saygı duyması ve (b) ikisi zorunlu çalışma, ikisi de örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkı ile ilgili olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dört temel konvansiyonunun olağanüstü onaylanması. Sekiz yıldır yürürlükte olan ticaret anlaşmasının bu konular için ilerleme kaydedilmesinin zamanı olduğu belirtilmiştir.²⁵⁰

İşçi haklarındaki örnek, AB'nin ticari ilişkilerini ve yaptığı STA'ları sadece ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi için değil, belli değer ve standartların uygulanması için bir araç olarak kullandığının anlaşılması için iyi bir örnektir. Bu bakımdan STA'ların da AB'nin normatif gücünü artıran uygulamalar olduğu

²⁴⁹EU steps up engagement with Republic of Korea over labour commitments under the trade agreement, European Commission, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1961>, 2018.

²⁵⁰ Ibid., idem.

söylenebilir.

STA'nın yanında çeşitli standart ve normların uygulanmasını isteyen AB'nin, Asya'da köprü rolü olan Güney Kore ile ortaklık ilişkisi kurmasını AB'nin normatif değerlerinin Avrupa dışına yayılmasının ve AB'nin şekillendireceği güvenliğin bölge ülkelerince gerçekleştirilmesinin ilk adımı olarak görülebilir. Güney Kore ile değerler bakımından da bir ilişki kurulması, AB için bu değerlerin uzak Asya'da da yayılmasına katkı sağlayabilecektir.

AB-Güney Kore STA'sının ve bununla beraber gelişmekte olan ikili ilişkilerin başka ülkelere ve uluslararası küresel yönetişime bazı etkileri olmaktadır. Öncelikle ikili STA, Avrupa ve Asya ekonomilerinin birbirine daha da yakınlaştıracak bir fırsat sağlamaktadır. Ayrıca Güney Kore ve AB arasında yeni başlayan standartlar ve yönetmeliklerdeki yakınlaşma, başka Asya ülkeleri tarafından da örnek alınabilecektir.

Güney Kore'nin, AB ile ilişkisini geliştirmesinin ekonomik faydasının yanında uluslararası etkileri de bulunmaktadır. Uluslararası toplumda orta büyüklükte bir devlet olarak sınırlı bir etkiye sahip olan Güney Kore, AB'nin önemseydiği çok taraflı uluslararası düzeninin oluşturulması ve AB gibi önemli bir normatif güç ile işbirliği sayesinde küresel siyasette etkisini artırabilecektir.

AB'nin yöneldiği uluslararası düzeni taşıma kapasitesinin ne derece yeterli olacağı önemli bir sorundur. ABD ve Çin gibi diğer önemli aktörlerin arasında yaşanan anlaşmazlık ortamında nasıl davranacağı bir başka önemli sorundur. Güney Kore'nin AB ile stratejik ortaklık ilişkisi, ABD-Güney Kore savunma ittifakı ile uyumsuz hale gelirse veya Çin-Güney Kore ekonomik ilişkisine zarar vermeye başlarsa stratejik ortaklığın yeniden gözden geçirilmesi gerekebilecektir. Çünkü küresel düzeyde

rekabet halinde olan güçlerin birbirleriyle olan ilişkisi, Asya bölgesindeki diğer ülkeleri de etkilemektedir. AB, Güney Kore için ne kadar önemli bir partnerse Çin de en fazla ticari ilişkisinin olduğu ülkedir.

Bölgesel bir diğer konu AB'nin STA yaparken içine normatif değerleri de dahil etmesi ve STA ile beraber siyasi nitelikli bir uzlaşma da sağlanmaya çalışılmasıdır. Güney Kore gibi demokratik yönlerde ilerleyen ülkeler için problem olmayacaksa da çoğu Asya ülkesinin kendisinden istenilen talepleri yerine getirmede zorlanacağı açıktır. Bu nedenle AB'nin Asya'da bu tür normatif değerleri de kapsayan anlaşmalarla ilerlemesi çok kolay olmayabilir. Bunun sonucu olarak, AB'nin Asya'da kurmak istediği ilişkiler birkaç devlet ile sınırlı kalabilir.

Güney Kore-AB STA'sının küresel ve bölgesel siyasi sonuçları kadar, asıl yapıldığı alan olan ticari ve ekonomik sonuçları da önem taşımaktadır. 1 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Güney Kore-AB STA'sının yedinci yıldönümü geride kalmıştır. Bu süre zarfında, 2017 verileriyle STA yapılmadan önceki son veriler olan 2010 verileri kıyaslandığında AB'nin Güney Kore'ye ihraç ettiği ürünlerin miktarı yüzde 77 oranında artmıştır.²⁵¹ Böylelikle AB, 2010 yılındaki 11,6 milyon Avroluk ticaret açığını 2017 yılına gelindiğinde neredeyse kapatmıştır. Benzer şekilde, aynı yıllara ait verilere göre, AB'nin Güney Kore'ye hizmet ihracatı da yüzde 70 oranında artış göstermiştir. Bu oran Güney Kore için yüzde 38'dir.²⁵² Özellikle hizmet sektöründeki serbestleşme, her iki taraf için de büyük bir fırsata dönüşmüştür. Genel olarak AB açısından ihracatta yükseliş kaydedilirken, ithalatta da dalgalanmalarla birlikte genel bir artış söz konusu olmuştur. (Bkz: Tablo 9)

²⁵¹Individual reports and info sheets on implementation of EU Free Trade Agreements, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/october/tradoc_157473.PDF, s.23, 2018.

²⁵²Ibid., s.25.

Kore Sanayi, Ticaret ve Enerji Bakanlığı'nın raporuna göre Güney Kore-AB STA'sı yürürlüğe girdikten sonra Güney Kore'nin AB'ye ihracatı yıllık ortalama yüzde 3,9 azalarak aynı dönem başka ülkelere olan ihracatındaki orana kıyasla yüzde 1,1 daha çok azalmıştır. Güney Kore'nin toplam ihracatında AB'nin ağırlığı 2010 yılında yüzde 11,9, (53 milyar 700 milyon Dolar)'dan 2013 yılında yüzde 9 (49 milyar 100 milyon Dolar), 2015 yılında yüzde 9,3 (48 milyar 100 milyon Dolar) olarak azalma göstermiştir. Güney Kore-AB STA'sından önce AB, Kore'nin ikinci ihracat partneri iken 2011 yılından beri Çin ve ABD'den sonra üçüncü sıraya gerilemiştir. Ancak bu veriler, 2011 yılından beri AB'nin yaşadığı finansal krize bağlı olarak Avrupa'nın ekonomik durumunun zayıflanmasından da kaynaklanmış olabilir. Güney Kore'nin rekabet içinde olduğu başka ülkelerin AB pazarında Pazar payı kaybı göz önünde bulundurulduğunda Güney Kore-AB ticaretinin görece iyi seviyede olduğu söylenebilir.²⁵³ Güney Kore'nin AB'ye yaptığı ihracat STA öncesi 2005-2010 yılları ile STA sonrası 2011-2015 yılları karşılaştırıldığında ise ortalama yüzde 5,3 artış gözlenmiştir. Güney Kore-AB STA'sının sonucunda Güney Kore'nin AB'den ithalatı da STA öncesi 2005-2010 yılları ile STA sonrası 2011-2015 yılları karşılaştırıldığında ortalama yüzde 13,6 oranında artış kaydetmiştir.²⁵⁴ Dolayısıyla STA'nın bu rakamlar dikkate alındığında taraflar arasındaki ticareti artıran bir etki yarattığı söylenebilir.

Güney Kore-AB STA'sı yürürlüğe girdikten hemen sonra Güney Kore'nin AB'ye yaptığı ihracatın azalması, STA hakkında endişelere sebep olmuştur. Ancak hem yukarıda bahsedilen sebeplerden hem de Güney Kore'nin AB pazarındaki rekabet

²⁵³산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황평가보고서(Kore-AB STA Performans Değerlendirme Raporu, Kore Sanayi, Ticaret ve Enerji Bakanlığı, <http://fta.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/> s. 357, 28.12.2016).

²⁵⁴Kore-AB STA Performans Değerlendirme Raporu, a.g.e., s. 362-363

gücü ve pazar pay oranının artması bakımından olumsuz bir tablo bulunmamaktadır.²⁵⁵

STA'dan sonra AB pazarında Güney Kore'nin önemli ihracat ürünlerinde rekabet gücü genellikle artmış ve Çin ve Japonya ile karşılaştırıldığında Çin'den daha iyi, Japonya'dan ise biraz zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. STA'dan sonra AB pazarında Güney Kore'de üretilen ürünlerin pazar payı oranları genellikle artmıştır. Aynı dönemde Güney Kore'nin AB pazarındaki ticaret payı ile kıyaslandığında Japonya'nın ve Çin'in aynı pazardaki paylarıyla arasındaki fark azalmıştır.²⁵⁶

Güney Kore-AB STA'sının rekabet gücünde Güney Kore-ABD STA ile aynı seviye; pazar pay oranı bakımından ise Güney Kore-AB STA'sının daha iyi seviyede olduğu söylenebilir. Kore'nin AB'ye olan ihracat ve ticaret dengesinde yaşanan düşüşün devam etmesi,²⁵⁷ AB'nin ekonomik durgunluğunun uzun sürmesi sebebiyle talebin azalması ve Avronun zayıflaması gibi faktörlerin sonucu olarak değerlendirilmektedir. Güney Kore'nin AB'ye ihraç ettiği yük araçları, otomobil, elektrik elektronik ürünlerin AB ile toplam ticaret içerisindeki ağırlığının fazla olması ve özellikle AB'nin gemi talebin azalması Güney Kore'nin AB'ye ticaretinde açık vermesinin önemli sebeplerini oluşturmaktadır. STA sonrasında Güney Kore firmalarının yarı iletken, cep telefonu gibi bazı elektronik alanlardaki üretim üslerini yurtdışına taşıması da Güney Kore'nin AB'ye yaptığı ihracatın azalmasının ve ithalat ihracat dengesindeki açığın artmasının sebepleri arasındadır.²⁵⁸

Benzer şekilde Güney Kore'nin AB'ye yaptığı yatırımlar 2010 yılına kadar sürekli artış gösterirken 2011 yılından itibaren azalma göstermeye başlamıştır. 2011 yıldan

²⁵⁵ 최성근, 한-EU, 한미 FTA 의성과비교분석, 현대경제연구원(Sung-Kwun Choi, *Kore-AB, Kore-ABD STA'sının Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Hyundai Ekonomi Enstitüsü, Mayıs 2015, s.2-7).

²⁵⁶ Ibid. idem.

²⁵⁷ Ibid., s. 9.

²⁵⁸ 산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황평가보고서(*Kore-AB STA Performans Değerlendirme Raporu*, a.g.e., s.373-374).

beri bütün dünyanın AB'ye olan yatırımlarının da azaldığı düşünüldüğünde, Güney Kore'nin yatırımlarının azalması finansal krizin derinleşerek AB'nin genel yatırım durumunun kötüleşmesinden kaynaklandığı söylenebilir.²⁵⁹ Güney Kore'ye olan yabancı yatırım ise 2000 yılından günümüze kadar sürekli artış göstermiştir ancak AB'den Güney Kore'ye olan yatırım 2008 yılında en yüksek seviyeye çıktıktan sonra 2011 yılında yürürlüğe giren STA'ya rağmen azalma göstermiştir. Bunun sebepleri arasında AB'nin yatırım kapasitesinin zayıflaması, Kore para birimin değer kaybetmesi, AB ve Çin arasında BIT (*Bilateral Investment Treaty* / İkili Yatırım Anlaşması) müzakeresi ve Çin'inin "Tek Kuşak Tek Yol" politikasını uygulamasından sonra Çin'e olan yatırımın artması sayılabilir.²⁶⁰

Güney Kore resmi rakamlarına göre, Güney Kore-AB STA'sından sonra Kore'nin genel ithalat artış oranı yüzde -4,8 olmuştur yani ithalatı azalmıştır; ancak AB'den yaptığı ithalat yüzde 4,8 olarak artış göstermiştir. Güney Kore'nin toplam ithalatında AB'nin oranı 2010 yılında yüzde 9,4 (38 milyar 800 milyon Dolar)'ten 2015 yılında yüzde 13,6 (57 milyar 200 milyon Dolar)'ya yükselmiştir. AB, 2010 yılında Çin, Japonya, ABD'den sonra Kore'nin dördüncü ithalat partneri iken 2012 yılında üçüncü, 2015 yılında da ikinci ithalat partneri olmuştur.²⁶¹

Güney Kore-AB STA'sının sonuçlarını analiz etmek için sayısal/niceliksel çalışmaların yanında niteliksel çalışmalar da yapılmıştır. Böylelikle sadece sayısal verilerle değil, STA'dan etkilenen kişi ve grupların görüşlerini anlamak da mümkün olmuştur. STA'nın yapılmasının üzerinden 5 yıl geçtikten sonra Eylül 2016 tarihinde AB'nin maddi sponsorluğunda yapılan QAS (*Qualitative Assessment Study* /

²⁵⁹ *Global Investment Trends Monitor*, UNCTAD, No.22, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2016d1_en.pdf 20 January 2016.

²⁶⁰ *FDI in Figures*, OECD, <http://www.oecd.org/corporate/FDI-in-Figures-April-2016.pdf>, 2016.

²⁶¹ 산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황평가보고서(*Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu*, a.g.e., s. 358).

Niteliksel Değerlendirme Çalışması) bu çalışmalardan biridir. Bahsi geçen 5 yıllık süre zarfında, Güney Kore-AB STA'sının sonucunu değerlendirmek amacıyla Güney Kore'ye ihracat yapan AB'li yatırımcılar, AB'den ürün ya da hizmet ithal eden Güney Kore firmalarının yetkilileri ve Güney Koreli tüketiciler bu çalışmaya katılmışlardır. Bu çalışma, Güney Kore-AB STA'sının ilgili konularda ne gibi katkılarının olduğunu, çeşitli sektör ve gruplardan kişilerle görüşerek ölçmeye çalışmıştır. Genel olarak bakıldığında çalışmanın çıktılarına göre STA'nın sonuçları oldukça olumludur.²⁶²

İhracatçılardan oluşan 121 katılımcıyla yapılan anketler ve iki tarafında iş dünyasından, girişimcilerinden, iş derneklerinden, STK'lardan ve tüketicilerden seçilen 68 katılımcıyla yapılan mülakatlar sonucunda girişimcilerin dörtte üçünden fazlasının ürün ve hizmetlerini geliştirdikleri, mevcut ürün yelpazesini genişlettikleri, daha fazla tedarik zincirine entegre oldukları, yeni ürünler geliştirdikleri ya da süreçlerini yeniledikleri sonucuna ulaşılmıştır.²⁶³ Bunun sebebi, STA sonucunda gümrük vergilerinin düşürülmesi veya kaldırılmasıdır. Dolayısıyla ticaretin önündeki engeller hafıflemiş, hizmetlerin serbest dolaşımının önündeki duvarlar yıkılmış ve yatırım ortamı canlandırılmıştır. Bu şekilde girişimciler, daha fazla pazara, daha kolay bir şekilde ulaşabilmişler; ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap vermek için çeşitli yeniliklere gitmişler ve dolayısıyla kendilerini geliştirebilmişlerdir.

Niteliksel çalışma, iki temel sonuca ulaşmıştır: İlk olarak; Güney Kore -AB STA'sının uygulanmasının Güney Kore'deki AB'li yatırımcılar, ithalatçılar, dağıtımçılar ve Güney Koreli tüketiciler açısından hem etkili hem de verimli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İkinci olarak, sözkonusu STA, hedeflenen ekonomik

²⁶²Assessing the Result of the EU-Korea Free Trade Agreement, 2016.

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-rok_fta_results_handbook_en.pdf, s.2, 2017.

²⁶³ Ibid., s. 4.

amaçların çoğuna ulaşmıştır.²⁶⁴ Her ne kadar Güney Koreli katılımcılar AB'nin kaydetmiş olduğu ticaret fazlası konusundaki endişelerini dile getirmiş olsa da raporda iki tarafın da zorlu makroekonomik koşullarda bile ticaretini artırdığı ifade edilmekte ve Güney Kore'nin de AB pazarındaki payını artırma imkanının olduğuna değinilmektedir.²⁶⁵

Avrupa Komisyonu'nun sponsorluğunda Civic Consulting ve Ifo Institute'un 2017 yılında yaptığı bir başka çalışmada da STA'nın sonuç ve etkilerine dair önemli tespitler vardır.²⁶⁶ Çeşitli sektörlerden katılımcılarla yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, STA'nın Güney Koreli tüketiciye etkisi, ürün ve hizmetlerde genellikle olumlu olarak değerlendirilmiş, diğer konularda da oldukça düşük oranda olumsuz yorum gelmiştir.²⁶⁷ Ürünlerin ya da hizmetlerin fiyatı hakkında genellikle olumlu etkisinin olduğu katılımcılar tarafından söylenmiştir. Benzer şekilde bunların kalitesi, güvenliği ve sürdürülebilirliği hakkında da çoğunluk olumlu düşünceler ifade etmiştir. Bilgiye erişim tüketici haklarının korunması, tüketicinin güveni konularında fikri olanlar yine genellikle olumlu olarak görüş bildirmişlerdir. (Bkz: Tablo10)

Bunun AB'deki tüketiciye etkisinde de benzer bir tablo oluşmuştur. Ürün ve hizmet sektöründe olumlu görüşler bulunmaktadır, ancak diğer sektörlerde olumsuz görüş sayısı Güney Kore'ye kıyasla biraz daha fazladır. STA'nın AB'li tüketicilere olan etkisi hakkındaki katılımcı görüşlerinde dikkat çeken nokta, fikri ya da bilgisi olmayan katılımcı sayısının Güney Kore'ye oranla fazlalığıdır. Yine de konular hakkında fikir sahibi olanların görüşünün de hemen her konuda olumlu yönde olduğu

²⁶⁴ Ibid., s.18.

²⁶⁵ Ibid. idem.

²⁶⁶ *Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf, 2017.

²⁶⁷ Ibid., s. 58.

görülmektedir. (Bkz: Tablo 11)

Ekonomik konulardaki olumlu görüşlerin ardından sorulan sosyal konulardaki sorulara verilen yanıtlarda ise katılımcıların çoğunluğunun STA'nın etkisinin sınırlı kaldığı yönündeki görüşleri dikkat çekmektedir. Bu da STA'nın etkililiğinin her alanda eşit olmadığını göstermektedir. Örneğin, sürdürülebilir kalkınma, sosyal etkiler, çevresel etkiler ve insan hakları konularında STA'nın katkısının olmadığını düşünenler daha fazladır. Ekonomik kalkınma konusunda ise katkısının olduğunu düşünen katılımcıların sayısının daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.²⁶⁸(Bkz: Tablo 12)

Sosyal etkiler konusunda Güney Kore ve AB'deki katılımcıların cevap oranları aynıdır. 4 katılımcı anlaşmanın sosyal konularda etkisinin olduğuna dair görüş bildirmişken, 7 katılımcı bir etkisinin olmadığını söylemiş ve 21 katılımcı fikri olmadığını beyan etmiştir. (Bkz: Tablo 13)

Çevre konusunda da benzer oranlar ortaya çıkmıştır. Çevre üzerinde anlaşmanın etkisinin olduğunu düşünen katılımcı sayısı Güney Kore'de 5, AB'de 3'tür. Buna karşın etkisi olmadığını düşünen katılımcı sayısı, Güney Kore'de 7, AB'de 8'dir. Bir fikri olmadığını beyan edenlerin sayısı ise yine çoğunlukta olup, Güney Kore'de 22, AB'de 21'dir. (Bkz: Tablo 14)

İnsan hakları konusunda anlaşmanın etkisi olduğunun düşünen katılımcı sayısı hem Güney Kore'de hem AB'de 1'dir. Bir etkisinin olmadığını düşünen katılımcıların sayısı ise iki tarafta da 7'dir. Güney Kore'de 26, AB'de 25 kişi ise bir fikrinin

²⁶⁸ 12, 13, 14 ve 15 nolu tablolara referans verilen bilgiler ve bu tablolar şu kaynaktan değiştirilmeden alınmıştır: *Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

olmadığını beyan etmiştir. (Bkz: Tablo 15)

Bu verilerden ve görüşlerden çıkarılabilecek olan iki sonuç bulunmaktadır: İlki, Güney Kore-AB STA'sının ekonomik alandaki etkileri bekleneni karşıladığı halde sosyal alandaki etkileri AB'nin umduğunun aksine sınırlı kaldığı şeklindedir. İkincisi ise, ekonomik konular haricinde, katılımcıların yeterince bilgi sahibi olmadığı görülmüştür.

Daha önce de belirtildiği gibi, Güney Kore-AB STA'sı AB'li otomobil firmalarını Güney Kore'den AB'ye ihracatın artacak olması sebebiyle oldukça endişelendirse de sonuçlar bundan daha farklı bir duruma işaret etmiştir: Güney Kore'den AB'ye otomobil sektöründe ihracatın yarım kat artmasına karşın aynı sektörde AB'den Güney Kore'ye ihracat iki kat artmıştır. Bu durum göstermektedir ki, anlaşmanın sonuçları öngörülenden farklı olabilmektedir. Ayrıca büyük, orta ölçekli ya da küçük firmaların tamamı STA aracılığıyla üretim maliyetini azaltmış, ürün ve hizmetlerini geliştirmiş ve halihazırdaki ürün yelpazesini genişleterek ve tedarik zincirlerine katılarak STA'dan faydalanma yoluna gitmiştir. Bu yüzden Güney Kore-AB STA'sı aynı zamanda verimliliğin artmasına ve iki tarafın ekonomik motivasyonunun yükseltilmesine de katkı sağlamıştır.

STA'nın olumsuz sonuçlarından kaçınmak için de önlemler alınmıştır. Örneğin, STA nedeniyle gerçekleşecek olan zararı gidermek amacıyla sanayi için oluşturulan tamamlayıcı tedbirler Güney Kore-ABD ve Güney Kore-AB STA süreçlerinde daha da genişletilmiştir. Bu tedbirler, Güney Kore-Şili STA'sında yalnızca tarım alanıyla sınırlı iken, Güney Kore-ABD STA'sıyla birlikte üretim, hizmet ve işçilere kadar uzayan kapsayıcılıkta hazırlanmıştır. Doğrudan zararın karşılanması yanında

rekabet gücünün geliştirilmesi gibi önlemler de buna dahil edilmiştir.²⁶⁹ Güney Kore-AB STA'sı sonucunda çıkarılan Kasım 2011 tarihli Yurtiçi Sanayi Rekabet Gücü Geliştirme Tedbiri'ne göre hayvancılıkta rekabet gücünü artırmak için 2011-2020 yılları arasında 9,57 milyar Dolar'lık yatırım ve üretim sektöründen zarar görmesi düşünülen kozmetik ve tıbbi cihaz alanında rekabet gücünü artırmak için ar-ge yatırımlarıyla altyapı oluşumunun desteklenmesi kararları alınmıştır.

STA imzalanma sürecinden itibaren dış ticarete bağımlı olduğundan STA için istekli davranan Güney Kore'de böyle bir anlaşmanın ülkeye fayda sağlayacağı görüşü kamuoyunda yaygındır. Özellikle dünyanın en büyük pazarlarından biri olan AB ile resmi müzakerelerin başladığı Mayıs 2007'den önce 2004 yılından itibaren AB ile STA yapmanın olası ekonomik etkileri hakkında araştırmalar yapılmış, STA müzakerelerinde iki tarafın karşısına çıkacak konular ve çözüm yolları ile ilgili analizler yapılmıştır.

Güney Kore kamuoyunda Güney Kore-AB STA'sı, ABD ile yapılanı kıyasla daha iyi karşılanmıştır. Bunun sebepleri arasında AB'nin ABD'ye kıyasla daha az agresif tutum göstermesi de sayılabilir. Ayrıca ABD, müzakere öncesinde ön koşullar talep etmiş ve müzakere maddelerine Yatırımcı Devlet İhtilaf Çözümlemesi (*Investor-State Dispute Settlement- ISD*) gibi Güney Kore içerisinde iyi karşılanmayan maddeleri dahil etmiştir; bu da örgütlü bir itirazın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Güney Kore-AB STA'sı ise tarım alanında domuz besleyen çiftçilere oluşturabileceği zarar dışında büyük bir sorun teşkil etmemiştir ve siyasal meseleler

²⁶⁹한국무역협회국제무역연구원, 한국 FTA 추진 10 년의 발자취(*Güney Kore STA'sının 10 yılına Bakış*, a.g.e., s. 5).

ile dış politika konularında AB'ye karşılık ABD'ye olan kadar büyük olmamıştır.²⁷⁰ Tüm bu sebeplerle, AB ile yapılan STA'nın, Güney Kore-ABD STA'sına nispeten kolay bir şekilde müzakere edilip kısa sürede sonuçlandırıldığı ve tamamlandıktan sonra da genellikle Güney Kore halkı tarafından olumlu karşılandığı söylenebilir.

Sanayi çevrelerinde de Güney Kore-AB STA'sına büyük destek vermiştir. Bunun sebebi, Güney Kore ve AB'nin ekonomik yapıları bakımından birbiriyle tamamlayıcı bir ilişki içerisinde olan sanayi alanlarının fazla olmasıdır. Dolayısıyla elde edilecek kazancın büyük, yeniden yapılanma maliyetininse düşük olacağı kanısı Güney Kore'de yaygınlık kazanmıştır. Özellikle otomobil, elektrik-elektronik gibi alanlarda AB'nin öncelikli STA yapılması gereken bir aday olarak gösterilmesi de bu STA'ya verilen desteğin sebeplerinden biri olmuştur. Zarar görebilecek sektörlerden olan kimya ve makine endüstrilerindeki olumsuz görüşler, AB'den bu sektörlerde yapılacak ithalatın, Japonya'dan yapılmakta olan ithalatın yerine geçecek olması beklentisiyle sınırlı kalmıştır. Tarım alanında da olumsuz etkinin ABD ile yapılan STA kadar olmayacağı ve bu etkinin yalnızca domuz eti, süt tozu, peynir gibi süt ürünleri, üzüm ve kivi gibi ürünlerle sınırlı kalacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca AB'nin, Doğu Asya ülkeleri veya ABD'den teknoloji transferi konusunda çok daha istekli davranması nedeniyle de Güney Kore-AB STA'sı genellikle hoş karşılanmıştır.²⁷¹

Güney Kore-AB müzakerelerinin tamamlandığı açıklandığında da bu olumlu tepkiler devam etmiştir. FKI gibi Güney Kore'nin en büyük 5 özel ekonomik kuruluşunun ortaklaşa başkanlığını yaptığı STA Özel Tedbir Komitesi buna bir örnek olarak

²⁷⁰삼성경제연구소, 한-EU FTA 의주요타결내용과시사점 (*Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, a.g.e., s. 12-13).

²⁷¹노순규, 한-EU FTA 와경제전략. 한국기업경영연구원(No Sun-Gyu, *Kore-AB STA'sı ve Ekonomik Strateji*, a.g.e., s. 74-75).

gösterilebilir. Komiteye göre, AB gibi dünyanın en büyük ekonomik bloklarından biri olan ve Güney Kore'nin de ikinci büyük dış ticaret partneri olan AB ile STA yapılması Güney Kore'nin ihracatını artıracaktır. Ayrıca, Güney Kore-AB STA'sı dünyada korumacılığın yaygınlaştığı bir dönemde karşılıklı “kazan-kazan” durumuna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Gümrük iadesi, menşe ülke kriteri gibi konularda da Güney Kore'deki özel sektörün taleplerinin mümkün olduğunca karşılandığı düşüncesi hakim olmuştur. Asya ülkelerin AB'ye yaptığı ticarete Güney Kore'nin Çin ve Japonya'ya kıyasla rekabet üstünlüğüne sahip olacağı düşünülmüştür. Özel sektör, hükümetten onay sürecinde hızlı hareket etmesini istemiş ve zarar görebilecek alanlarda rekabet gücünün artırılması için çalışmalar yapılmasını da talep etmiştir. Bu STA özellikle otomotiv sanayisinde oldukça sıcak karşılanırken, tekstil sektörünün zarar olasılığına karşı gerekli desteklerin sağlanması taleplerini ortaya çıkarmıştır.²⁷²

Genel olarak düşünüldüğünde ise Güney Kore-AB STA'sı hakkında AB'nin tepkileri olumlu olmuştur. Üretim sanayisinin ihracata olan bağımlılığı yüksek olan Almanya'nın o dönemki Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Güney Kore-AB STA'sının daha sonra diğer Asya ülkeleriyle yapılacak olan STA'lar için bir başlangıç olarak gördüğünü ve bu sebeple çok olumlu düşüncelere sahip olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, o dönemlerde halen AB üye ülkesi olan İngiltere'nin de Güney Kore ürünleriyle rekabet içinde olan sanayisi az olduğundan genel tavrı olumlu olmuştur. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, Avrupa korumacılığının reddedilerek uluslararası rekabeti sürdürmeyi olumlu değerlendirmiş ve dolayısıyla bu STA'ya da yaklaşımı olumlu olmuştur. Hollanda İşverenler Derneği (VNO-NCW) ile Küçük ve Orta Büyüklükteki Firmalar Derneği (MKB) de Avrupa

²⁷²Ibid., s. 154-155.

Parlamentosu'na Güney Kore-AB STA'sını desteklediklerine dair bir mektup göndermişlerdir. Dönemin Belçika Dışışleri Bakanı Steven Vanakere, Güney Kore-AB STA'sını Avrupa firmalarını Asya pazarına açacak büyük bir fırsat olarak nitelendirmiştir.²⁷³

Güney Kore-AB STA'sından Koreli şirketler bakımından en karlı çıkması beklenen sektör, otomotiv sektörüdür. Otomotiv sanayi, Güney Kore ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Kore İstatistik Kurumu 2015 verilerine göre otomotiv sanayisi Kore üretiminin yüzde 13,6'sını, istihdamının yüzde 11,8'ini²⁷⁴; 2017 KITA verilerine göre ise ihracatın da yüzde 11,3'ünü oluşturmaktadır.²⁷⁵ Bu sebeple üretimde ve teknoloji yayılmasında en önemli sektörlerden biridir. Otomotiv kalemi, Güney Kore'nin AB'ye olan ihracat ürünleri arasında ilk sırada yer almasına karşın AB pazarı içerisindeki payı azdır; ancak Güney Kore-AB STA'sı sonrasında yüksek olan gümrük vergileri kalkacağından ihracatta önemli bir yükselme olacağı öngörülmüştür.²⁷⁶

En önemli ihracat kalemlerinden biri olan otomotiv sektöründe yapılan tartışmalar ve varılan uzlaş, ticaretin sonuçlarını da etkilemiştir. 2017 yılında Güney Kore-AB STA'sının otomotiv sektörü üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmada, öncelikle iki tarafın coğrafi uzaklıklarının fazla ve ekonomik büyüklüklerinin farklı olmasına rağmen aralarındaki ticaretin boyutunun küresel ölçekte de kayda değer olduğunun altı çizilmiştir. Bunun yanında otomotiv sektöründe de küresel ekonomik krizin

²⁷³변재웅, 이로리, 한-EU FTA 특수문제연구, 계명대학교출판부(Byun Jea-Woong, Lee Ro-Ri, *Kore-AB STA'sı Spesifik konu araştırması*, KeaMyung Üniversitesi Yayinevi, Şubat 2012, s.23).

²⁷⁴e-나라지표, 자동차산업동향(Kore İstatistik Kurumu E-Ülke Indexs, Otomotiv Sanayi Gidişat, <http://www.index.go.kr/potal/enaraIdx/idxField>).

²⁷⁵한국무역협회무역통계(KITA(Korea International Trade Association), Dış Ticaret İstatistik, <http://stat.kita.net/>)

²⁷⁶송원근, 한-EU FTA 의 자동차교역영향및 EU 자동차시장분석, 한국경제연구원(Song Won-Kun, *Kore-AB STA'sının Otomobil Dış Ticaretine Etkisi ve AB Otomobil Pazar Analizi*, Kore Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Aralık 2008, s. 13-16).

etkisiyle 2009'da dip noktayı gören toplam ihracat miktarı, 2009'dan sonra toparlanmaya başlamış ve 2011'deki anlaşımdan sonra da artmaya devam etmiştir. AB ilk olarak 2013'te, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden 2 yıl sonra ticaret dengesini pozitif çevirebilmiştir. AB'nin bu sektördeki ihracatı 2013'te yüzde 23,4 ve 2014'te yüzde 41,6'lı büyüme kaydederken, Güney Kore 2011'de 40,1'lik artış göstermiş ve ancak diğer yıllarda bu oran azalmıştır.²⁷⁷ AB ve Güney Kore için otomotiv sektörü ticaret hacmini en çok artıran sektörlerden biri olmuştur. Böylesi önemli ve iki taraf için de hassas olan bir konuda uzlaşıya varılması, STA'ya etki ve kapsamını genişleten bir nitelik kazandırmıştır. AB-Güney Kore STA'sının AB firmaları için önem taşımasının sebebi hizmet sektörünün dahil olmasıdır. AB bu alanda rekabet gücüne sahip konumundadır ve yurt dışı yatırımının yüzde 65'ini bu sektörde gerçekleştirmektedir.²⁷⁸

AB-Güney Kore STA'sının etkisi ile 2007 yılından beri durgun durumda olan ABD-Güney Kore STA'sı da yeniden ivme kazanmış ve 2010 yılının Aralık ayında iki taraf STA imzalayabilmiştir. Bölgesel olarak, Asya ülkeleri AB ile STA müzakeresine daha çok ilgi göstermiş ve özellikle Japonya, Güney Kore'den daha kapsamlı AB-Japonya Ekonomik Entegrasyon Anlaşması'nı imzalamayı talep etmeye başlamıştır. AB-Güney Kore STA'sının etkisi ile AB içinde Japon otomobil ürünlerinin, satışı ucuz olan Güney Kore'nin aynı sektöründe rekabet gücü nedeniyle yüzde 10 düşüş göstermiştir.²⁷⁹ Japonya'nın bu gelişme karşısında harekete geçmiş olacağını söylemek isabetli olacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde STA Güney Kore üzerinde olumlu etkileriyle öne

²⁷⁷ Mathias Juust & Priit Vahter & Urmas Varblane, *The Trade Effects of The Eu-South Korea Free Trade Agreement In The Automotive Industry*, University of Tartu - Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series 105, Estonia, 2017, s.7-8.

²⁷⁸ *The Impact of the EU-Korea FTA on EU's Trade Relations in the Region*, EIAS, 2011, s.2.

²⁷⁹ Ibid., idem.

çıkılmaktadır. STA, sanayi alanında yeniden yapılandırmanın canlanmasıyla kaynak dağıtımının verimliliğini yükselterek ve çeşitli tüketim ürünlerin ithalatı ile tüketicinin seçeneklerini çoğaltarak ekonomik gelişmeye ve tüketici refah artışına katkısı sağlamıştır. Ekonomik alanda genel olarak başarılı görülse de istihdam alanında sonucun istenilenden daha az olumlu etki yarattığı değerlendirilmiştir.²⁸⁰

Güney Kore-AB STA'sından sonra tüketici tercihin değişimi ve firmaların etkin pazarlama (otomobil, çanta, yiyecek gibi kalemlerde), Güney Kore tüketicilerinin Avrupa ürünlerini tercih etmesi, ticaret değişimi (petrol, makine gibi kalemlerde) gibi iki tarafın ticaretini canlandıran unsurlar sayesinde ithalat alanında STA'nın etkisi tahminlerden çok daha büyük olmuştur.²⁸¹

İki tarafın kazançları ve STA'dan yararlanma düzeyleri eşit değildir. Taraflar karşılaştırıldığında, AB'nin Güney Kore'ye göre daha avantaj sağladığı bir anlaşma olduğu görülmektedir. Ancak bu, Güney Kore'nin dezavantajlı olduğu anlamına gelmemelidir.²⁸²

Güney Kore-AB STA'sı sonucu ticaret hacmi artmış ve ekonomik gelişme ve refah düzeyinde artış gözlemlenmiştir. Öte yandan, üretim ve istihdama bakıldığında tahminlerden farklı olarak hizmet sektörü de artış göstermiştir. AB'den ithalat artışı ile tarım, hayvancılık, yiyecek sanayi ve çoğu üretim sanayisinde üretim ve istihdam azalmıştır.²⁸³

STA için son yılların önemli başlıklarından birini Brexit oluşturmaktadır. Diğer

²⁸⁰ 산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황평가보고서(Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu, a.g.e., s. 371).

²⁸¹ Ibid., idem.

²⁸² Yoo-DukKang, "Korea-EU FTA: Breaking New Ground" in Elijah, Annmarie, et al., eds. *Australia, the European Union and the New Trade Agenda*. ANU Press, 2017. s.31.

²⁸³ 산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황평가보고서(Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu, a.g.e., s.372).

şartlar aynı kabul edildiğinde Brexit sebebiyle İngiltere ile STA'nın sonlanması tarım, hayvancılık, gıda sanayii, demir çelik sanayii dışında bütün sanayi alanlarında üretim ve istihdama olumsuz etkisinin olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmin İngiltere ile yapılan ticarete tekstil, elbise, elektrik-elektronik sanayi gibi üretim sektöründe ortaya çıkacak ihracatın azalması ve tarım ve hayvancılık, gıda sanayii ile petrol ürünlerin ithalatın azalacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Dolayısıyla taraflar arasında Brexit'in etkisinin iyi analiz edilerek Güney Kore-İngiltere ve Güney Kore-AB ilişkilerinin yeniden tanımlanması, bunun sonucunda bu sürecin ekonomik kazancı yükseltecek fırsat olarak kullanması önem taşıyacaktır.²⁸⁴

Güney Kore-AB STA'sının dikkat çeken bir diğer yönü de geleneksel STA'lara getirdiği yeniliktir. Geleneksel olarak STA'lar da artık uluslararası ticarete daha az önemli hale gelmiş olan gümrük vergilerine odaklanılmaktadır. Bu eleştiriye göre, gelişmiş ülkeler GATT ya da DTÖ'nün önerdiği bağlamda halihazırda düşük gümrük vergisi uygulamaktadır ve bu nedenle uluslararası ticarete gümrük vergisinin etkisi sınırlıdır. Bu sebeple çok taraflı ticaret anlaşmaları gümrük bariyerlerini kaldırmaktan çok uyumlulaşmaya ve farklı düzenlemelerin karşılıklı tanınmasına odaklanmalıdır. Bu anlamda Güney Kore-AB STA'sı da gümrük vergilerinin yanında otomobil, elektrik/elektronik ürünler gibi konularda farklı standartları düzenlemesiyle yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.²⁸⁵ Dolayısıyla, Güney Kore-AB STA'sının içeriğinin uluslararası ticaretin değişen ihtiyaçları doğrultusunda bunlara cevap verecek biçimde şekillendiğini ve bunun da yapılacak olan STA'lara yeni bir anlayış kazandırdığını söylemek mümkündür.

²⁸⁴Ibid., s. 376.

²⁸⁵ Kang, "Korea-EU FTA: Breaking New Ground", a.g.e., s.31.

Avrupa kanadına bakılacak olursa, Güney Kore otomobillerinin pazara girmesinin kolaylaşması sebebiyle Avrupa Otomobil Sanayisi Derneği (*European Automobile Manufacturers' Association-ACEA*) olası zararlardan duyduğu endişeleri dile getirerek 8 Temmuz 2009 tarihinde yaptığı açıklamayla Güney Kore ile STA yapılmasına karşı çıkmıştır. ACEA otomobil alanında AB'nin Güney Kore'ye büyük bir dış ticaret açığı oluşturduğunu (2007 yılında 14 milyar Avroluk açık bulunmakta olup bunlardan yüzde 40'ı otomobil ticaretinden oluşmaktadır); dolayısıyla AB'nin kendi otomobil pazarı içerisinde Güney Kore'nin rekabet gücünün artmasından endişelendiğini ve AB'nin de Güney Kore otomobil pazarına girişinin zor olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁶

Güney Kore-AB STA'sında müzakereler tamamlandıktan sonra ACEA ve Alman Otomotiv Sanayisi Derneği (*German Association of the Automotive Industry-VDA*) meclisin onayına karşı çıkarak ek müzakere talep etmiştir. Buna karşın Avrupa Komisyonu, STA'nın Güney Kore'ye yalnızca kazanç sağlamayacağını, finans ve hizmet alanlarında Güney Kore'ye maliyet de getirebileceğini savunmuştur. Bunun yanında Alman ekonomi dünyasını temsil eden Almanya Ekonomi Federasyonu (*Federation of German Industries-BDI*) ve Avrupa sanayi sektörünü temsil eden Business Europe, Güney Kore-AB STA'sının tamamlanmasına sıcak bakarak, bu anlaşmanın Avrupa ekonomisine büyük kazanç getireceğini ümit ettiğini belirtmiştir. Nitekim raporlara göre de, Güney Kore-AB STA'sı Almanya'da makine ekipman sanayisine yıllık 450 milyon Avro, kimya sanayisine ise yıllık 115 milyon Avro kazanç sağlayacağı tahmin edilmiştir.²⁸⁷

²⁸⁶삼성경제연구소, 한-EU FTA 의주요타결내용과 시사점 (*Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, a.g.e., s. 20).

²⁸⁷ FTA 종합지원포털한-EU FTA, 자동차업계반발에도의회비준예상(*Kore-AB STA, Otomotiv Sanayisi Derneğinin Karşı Çıkmasına Rağmen Meclisten Onay Alacak*, www.fta.go.kr, 18.06.2010).

Güney Kore-AB STA'sının tamamlanmasının ardından, Güney Kore hükümetince yapılan açıklamalarda, müzakerenin birkaç kez zor durumda kaldığı ancak Güney Kore Cumhurbaşkanı Lee Myung-Bak'ın AB üye ülkeleriyle görüşerek ikna edici girişimlerde bulunduğu ve bunlardan sonuç elde edildiği belirtilmiştir. Nitekim o dönemde Cumhurbaşkanı Lee, Güney Kore ile STA yapılmasına olumsuz bakan İtalya ve Polonya'yı ziyaret etmiş ve Güney Kore-AB STA'sının iki taraf için de ekonomik olarak "kazan-kazan" etkisi getireceğini bu ülkelere anlatmış ve tavırlarını değiştirmesini sağlamıştır.²⁸⁸

Güney Kore'de ise ABD STA'sına göre bazı tarım ürünleri derneklerinin karşı çıkması söz konusu olmuştur, ancak ABD ile yapılan STA'dan farklı olarak olumsuz bir hava oluşmamıştır. Meclis, siyasi gruplar ve halk Güney Kore-AB STA'sına çok büyük bir ilgi göstermediğinden hükümetin müzakere sorumluları, müzakere sürecine daha fazla odaklanabilmiştir.²⁸⁹ AB'de ise tarım konusu daha az hassas bir konu olduğundan ve siyasi olarak daha çok hassasiyetin bulunduğu göçmen konusu gibi konular ortaya çıkarmayacağından STA konusundaki siyasi yükü daha hafif olmuştur.²⁹⁰ Bu da göstermektedir ki anlaşma konularında tarafların hassasiyetlerine göre müzakere sürecinde farklılıklar yaşanmıştır.

E. Güney Kore-AB STA'sının Liberal Hükümetlerarasıcılık Bağlamında Değerlendirilmesi

Güney Kore-AB STA'sı, özellikle hükümetlerin inisiyatifi, mevcut anlaşmaların etkisi ve müzakere süreçleri bakımından Liberal Hükümetlerarasıcı bir bakış açısıyla

²⁸⁸ 노순규, 한-EU FTA 와 경제 전략. 한국기업경영연구원(No Sun-Gyu, *Kore-AB STA'sı ve Ekonomik Strateji*, a.g.e., s. 96).

²⁸⁹ 한국국제경제법학회, “국제경제법의 새로운 쟁점과 한-EU FTA” 세미나(*Uluslararası Ekonomi Hukukunun Yeni Konusu ve Kore-AB STA'sı*)” Semineri, Kore Uluslararası Ekonomi Hukuk Akademisi, 19.6. 2009).

²⁹⁰ 삼성경제연구소, 한-EU FTA 의 주요 타결 내용과 시사점 (*Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, a.g.e., s. 4).

değerlendirmeye açıktır. Bu sebeple, STA süreci, aktörlerin yaklaşımı ve davranışları, Liberal Hükümetlerarasıcılığın üç temel unsuru olan “rasyonel devlet davranışı varsayımı, ulusal tercih oluşumunun liberal teorisi ve devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizi”²⁹¹ ile açıklanabilir.

Önceki bölümde belirtildiği üzere, Liberal Hükümetlerarasıcılığın liberalizmden farklı olarak ortaya koyduğu en önemli yenilik, uluslararası ilişkilerde ve entegrasyonun açıklanmasında hükümetlerin rolünün altını çizmesidir. Güney Kore-AB STA’sında da hükümetlerin tavrı temel belirleyici olduğundan, bu varsayımla örtüşür niteliktedir. Örneğin, Güney Kore’de Asya Ekonomik Krizi’nden sonra yeni gelen No Mu-Hyun hükümetinin benimsediği korumacı değil, ticarete önem veren politika; Güney Kore’nin hem AB ile hem de diğer ülkelerle imzaladığı STA’larda en temel inisiyatifi hükümetlerin üstlendiğinin göstergesidir. Benzer şekilde, AB’nin komisyon tarafından Asya ülkelerine açılımı hedefleyen politikalar izlemeye başlaması da hükümetlerin oynadığı rolü açıklayan bir diğer göstergedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın liberal yönü ise, çıkarlarını arayan aktörlerin, siyasette belirleyici olduğunu savunmaktadır. Buna göre, kar-zarar hesabı yapan bireylerden oluşan toplum, uluslararası ilişkilerde ve dış politikadaki pozisyonu da buna göre belirler.²⁹² Dolayısıyla politika yapımı, aktörlerin kendi çıkarlarını izlediği bir alandır ve dış politika da bundan bağımsız değildir. Güney Kore-AB STA’sı bu açıdan değerlendirilecek olunursa, STA’nın hem Güney Kore’nin hem de AB’nin çıkarlarıyla örtüştüğü, bunun sonucu olarak da iki tarafın da çıkarlarının gereği ve toplum içerisindeki çıkarlarını korumaya çalışan grupların desteği ile STA imzaladığını söylemek mümkündür. Güney Kore için Asya Ekonomik Krizi’nin yol

²⁹¹ Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, a.g.e., s. 480.

²⁹² Moravcsik, “Liberalism and International Relations Theory”, a.g.e., s. 8.

açtığı işsizliği azaltma ve yeni yatırım olanakları oluşturma adına bir fırsat olan STA, AB için de Asya pazarına açılım ve bu pazarda ABD, Çin gibi ülkelerle rekabet gücünü artıran önemli bir araç olabileceğinden iki taraf için de avantajlı görünmüştür. Nitekim yapılan araştırmalar, STA'nın sonucunda iki tarafın da kar elde ettiğini göstermektedir.²⁹³ Bu durum aynı zamanda, Liberal Hükümetlerarasıcılık tarafından önerilen rasyonel devlet davranışı varsayımını da doğrular niteliktedir. İki tarafın da, rasyonel aktör davranışı sergileyerek kendilerine daha çok kar elde ettireceğine inandıkları anlaşmayı imzalaması, hükümetlerin yaptığı rasyonel bir seçimin sonucudur.

Her ne kadar Liberal Hükümetlerarasıcılığın liberal yönü, çıkarlarına göre hareket eden bireylerden oluşan toplumun politikalar üzerinde temel belirleyici olduğunu savunsa da, hükümetin toplumdaki her bireyin ya da her grubun çıkarını temsil ettiğini düşünecek kadar idealist bir yaklaşım öne sürmez.²⁹⁴ Dolayısıyla hükümetler, aslında göreve gelirken de ülke içerisinde bir siyasi mücadelenin sonucunda göreve gelmekte, göreve geldikten sonra da politika oluşturma aşamasında çeşitli çıkar gruplarının mücadeleleri sonucunda karar vermektedirler. Güney Kore'nin STA'ya karar vermesi ve STA müzakerelerinde hangi konuda hangi taleplerde bulunacağını belirlemesi de arka plandaki belirleyici grup olma mücadelesiyle bağlantılıdır. Bu mücadele, Liberal Hükümetlerarasıcılığın en önemli argümanlarından biri olan iç politikada devletlerin tercih oluşumunu açıklayış biçimi ile ele alınabilir. Bu durum, Liberal Hükümetlerarasıcılığın “ulusal tercih oluşumunun liberal teorisi” unsuru ile ilgilidir.

²⁹³Bu sonuçlar için bkz. “Overview of the Results of the EU Korea Free Trade Agreement” https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-rok_fta_results_handbook_en.pdf

²⁹⁴Moravcsik, “Liberalism and International Relations Theory”, a.g.e., s.9.

Devletlerin tercih oluşumu, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin üzerinde durduğu ve oldukça ayrıntılı açıkladığı bir süreçtir. Liberal bir temelde açıklanan ulusal tercih oluşumunda, devlet-toplum ilişkisine, iç politikada etkin olmaya çalışan grupların ulusal çıkarların belirlenmesine olan etkisine ve kimlikleri ya da çıkarları temsil eden siyasi kurumların temsiline odaklanılmıştır.²⁹⁵ Güney Kore-AB STA'sının müzakere sürecinde de ulusal tercih oluşumunun Liberal Hükümetlerarasıcılıkla açıklanabileceği pek çok örnek bulunmaktadır.

Öncelikle, Moravcsik'in siyasi kurumlar aracılığıyla temsil edilen kurumların süreci etkilediği varsayımına Güney Kore'de müzakereler için oluşturulan STA Sivil Çalışma Komitesi, STA Özel Tedbir Komitesi gibi birçok kuruluş örnek verilebilir. Bu kuruluşlar, STA sürecinde görüşlerini iletmış, taleplerini, desteklerini ya da karşıtlıklarını göstererek Güney Kore'nin ulusal tercihlerini oluşturmada önemli roller oynamışlardır. Örneğin, tarım sektöründe Kore Tarım İşadamları Konfederasyonu çiftçinin uğrayacağı zararlara değinerek STA'nın mecliste onaylanmasına karşı çıksa da, otomotiv sektörü gibi kazançlı çıkan diğer alanların temsilcilerinin talepleri belirleyici olmuş ve STA mecliste onaylanmıştır. Bu aynı zamanda ülke içerisindeki çıkar gruplarının mücadelelerini ve baskın olan siyasi grubun belirleyiciliği de göstermektedir. Bu durumda Moravcsik'in iddiasındaki gibi hükümetin toplumun her kesimini temsil etmesi uygulamada da mümkün olmamıştır ve belli grupların temsilcisi konumunda, onların çıkarlarını koruyarak ulusal tercihlerini oluşturmuştur.

²⁹⁵Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", a.g.e., s.483.

Moravcsik, ulusal tercihlerin zaman içerisinde çıkarlara, grupların etkilerine, maliyet ve kazançlara göre değişebileceğini de ifade etmiştir.²⁹⁶ Güney Kore-AB STA'sında buna örnek teşkil eden durumlar bulunmaktadır. Örneğin, AB'nin bazı üye ülkelerindeki STA'ya karşı olumsuz tavrı gidermek için dönemin Güney Kore Cumhurbaşkanı Lee, İtalya ve Polonya'yı ziyaret etmiş ve bu ülkelerin ulusal tercihlerini STA lehine değiştirmiştir. Bu durum Liberal Hükümetlerarasıcılıktaki tercih değişimine bir örnektir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin üçüncü temel unsuru devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizidir. Bu analizde değerlendirilen hususlar, devletlerin elindeki pazarlık gücü, uluslararası kuruluşların etkisi²⁹⁷, karşılıklı bağımlılığın derecesi²⁹⁸, önceki anlaşmaların etkisi ve koalisyon alternatifleri²⁹⁹ gibi müzakerelerin içinde geçtiği şartlardır. Güney Kore-AB STA'sı da bu bakımdan değerlendirildiğinde Liberal Hükümetlerarasıcı bir müzakere analizi yapmanın mümkün olduğu görülmektedir. Buna göre, tarafların müzakere güçleri, bu anlaşmaya ne kadar istekli olduklarıyla orantılı olarak değişmektedir. Örneğin, Güney Kore'nin daha önce böyle bir STA yapmak istemesi ama AB'nin bunu reddetmesi, Güney Kore'nin elinin zayıf, AB'nin güçlü olduğunu gösterdiği söylenebilir. Daha sonra Güney Kore'nin ABD ile STA müzakerelerine başlaması elini güçlendirmiş ve bu kez AB'nin de Güney Kore ile STA yapmak istemesiyle sonuçlanmıştır.

Güney Kore-AB STA'sında ABD'nin etkisi, aynı zamanda koalisyon alternatiflerinin müzakere sürecine etkisine de örnek niteliğindedir; çünkü ABD aynı zamanda bir

²⁹⁶Ibid., idem.

²⁹⁷Ibid., s. 497.

²⁹⁸Ibid., s. 486.

²⁹⁹Moravcsik, "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", a.g.e., s.612.

koalisyon alternatifi olarak çıkmış ve AB ile bölgede rekabet edebilecek bir güçtür. Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi, koalisyon alternatiflerinin ve bu alternatifleri göz önünde bulundurmanın da pazarlıktaki rolünü ve stratejik politika değişimlerine olan etkisi üzerinde durmaktadır.

Uluslararası kuruluşların da Güney Kore-AB STA'sı üzerinde etkisi olmuştur. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması STA'ları yaygınlaştırdığından olumlu bir katkı sağlamıştır. Aynı şekilde, her ne kadar DTÖ için olumsuz bir gelişme de olsa, Doha Kalkınma Gündemi'nin başarısızlıkla sonuçlanması AB'yi ikili anlaşmalara yönlendirdiğinden Güney Kore-AB STA'sı için yine olumlu bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Liberal Hükümetlerarasıcılık, uluslararası kuruluşların etkisini de müzakerelerin analizine dahil etmektedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın devletlerarası müzakerelerin analizinde üzerinde durduğu diğer konu da karşılıklı bağımlılıktır. Güney Kore ve AB arasında ticari konuda ilişkiler arttıkça gittikçe artan bir bağımlılığın olmasının da iki tarafın STA imzalamasında rolü olmuştur. AB'nin Güney Kore'nin ticaretinde Çin'den sonra ikinci sırada gelmesi, AB'nin de Güney Kore'yi iyi bir pazar olarak görmesi karşılıklı bağımlılığın göstergelerindendir. Bu sebeple, anlaşma öncesinde de var olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin karşılıklı bağımlılık sağladığı; bunun da STA'ya giden yolu kolaylaştırdığından bahsedilebilir.

Güney Kore-AB STA'sının müzakere süreci için en belirleyici faktörlerden biri de önceki anlaşmalar ve koalisyon alternatifleridir. Daha önce de belirtildiği gibi Güney Kore'nin ABD ile STA müzakerelerine başlaması AB'yi harekete geçirerek daha önce reddettiği STA müzakerelerini başlatmaya yöneltmiştir. Bu durum, Liberal

Hükümetlerarasıcılığın kavramlarından biri olan hükümetlerarası müzakerelerde alternatif koalisyonların etkisine bir örnek teşkil etmektedir.

Sadece müzakerelerin başlangıcı değil, aynı zamanda müzakere süresince de ABD ile yapılan anlaşma etkili olmuştur. ABD ile pekçok tartışmalı konu gündeme gelip yol haritası çizildiğinden AB ile hem anlaşma sırasında politika belirlemek hem de kamuoyunun ve çıkar gruplarının tepkisini ölçmek Güney Kore açısından daha kolay olabilmektedir. Bu sayede ABD ile yapılan anlaşma, kamuoyunu sürece hazırlama ve politika belirleme gibi çok önemli iki noktada Güney Kore için kolaylaştırıcı bir ortam oluşturmıştır.

Sonuç olarak, Güney Kore-AB STA'sı, Liberal Hükümetlerarasıcılığın varsayımlarına ve müzakereleri analiz ediş biçimine uygun pek çok örnek barındırmaktadır. STA'ya kadar olan ticari ilişkilerin, ilişkilerde daha ileri bir nokta olan STA'ya zemin hazırlaması da Liberal Hükümetlerarasıcılığın öngörülerıyla uyum içerisindedir. Bunu aynı zamanda AB normlarının ve düzeninin yayılmasının bir parçası olarak değerlendirmek de mümkündür. Bundan sonraki süreçte, yine Liberal Hükümetlerarasıcılığın öngördüğü gibi hükümetlerin inisiyatifiyle siyasi entegrasyona kadar giden bir düzeyde ilişkilerin ilerleyip ilerlemeyeceği ise zaman içerisinde anlaşılacaktır.

AB- Güney Kore STA'sı geniş kapsamlı ve etkili bir STA olma özelliğini göstermiştir. İki tarafın da hem içerideki hem de dışarıdaki küresel politikalardan etkilenecek attığı adımların sonucunda ortaya çıkan STA, ürün, hizmet, fikri mülkiyet gibi alanlarda, iki tarafın da ticaret ve diğer etkileşimlerini artırmaya katkı sağlamıştır. Sosyal ve kültürel etkilerinin sınırlı kaldığı değerlendirilen STA, özellikle ekonomik alanda doğrudan ve dolaylı etkileyle öne çıkmaktadır. Doğrudan

olarak 2010 küresel krizinin etkilerini hafifletmek, iki tarafın ticaret hacmini artırmak gibi etkilere sahip olan Güney Kore-AB STA'sı, dolaylı olarak ülke içindeki şirketlerin portföy ya da ürün yelpazelerini genişletmek, yeni girişimlerde bulunmak gibi şirketleri geliştiren ve iki tarafın standartlarını uyumlulaştıran bir etkiye sahip olmuştur.

STA'nın etkisi yalnızca Güney Kore ve AB ile sınırlı kalmayıp, bölgesel ve küresel ölçekte de hem örnek oluşturmak hem bazı sektördeki ticaret dengelerini değiştirmek açısından çeşitli değişimler oluşturmuştur. Dolayısıyla Güney Kore-AB STA'sı iki tarafın yanında dünya ticareti ve bölgesel gelişmeler için de önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır.

AB, yaptığı STA'larda ya da ikili anlaşmalarda küresel değerler ve çok taraflılığını vurgulayarak kendisine özgü bir kimlik oluşturma adına çaba göstermektedir. AB-Güney Kore ilişkisi STA ile beraber siyasi nitelik taşıyan Çerçeve Anlaşması ile gelişme göstermiştir ve AB'nin normatif güç bağlamında üçüncü ülkelere küresel değerlerinin yayılma politikasının bir örneğini oluşturmuştur. AB-Güney Kore STA'sı, AB'nin yeni nesil STA'sının ilk ürünüdür ve dönemin AB Dış Ticaret Komiseri Karel De Gucht'a göre de şimdiye kadar AB'nin yaptığı ticaret müzakerelerinden en iddialısıdır.³⁰⁰

Gelişen AB-Güney Kore ilişkisinin iki tarafa da katkılarının olduğu ve olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu STA, bunu örnek alacak olan başka ülkelerde de olumlu etki yaratabilir. Ancak siyasi durumları farklı olan ülkeler için farklı yaklaşım ve uygulama gerekeceği de açıktır. AB'nin yayılmaya çaba gösteren küresel değerlerini benimseyip kendi sistemi içinde uygulayan ülkelerin sayısı arttıkça çok taraflı düzen

³⁰⁰Axel Mark ve Jan Wouters ve Woosik Moon ve Yeongseop Rhee ve Sunhee Park, *EU Korea Relations in Chancing World*, KU Leuven ve Seoul National University, 2010).

daha güçlü hale gelerek AB'nin normatif gücünün veya yumuşak gücünün hakim olduğu dünyayı görmek mümkün olabilir.

Mevcut durumda ise AB-Güney Kore ilişkilerinin ticari ilişkilerin oluşturduğu karşılıklı bağımlılığın etkisi ve hükümetlerin inisiyatifiyle rasyonel davranışlar benimseyip, iki tarafın da kar elde ettiği bir müzakere sürecinin sonucunda STA imzalamaları Liberal Hükümetlerarasıcılığın varsayımlarıyla örtüşmektedir. Bunun geleceğe bakan yönü ve küresel siyasete etkisi ise önümüzdeki yıllarda daha açıkça görülebilecektir. Yine de AB-Güney Kore STA'sının ileri düzeyde bir ticari ortaklığın ötesinde, siyasi yönleri de olan bir anlaşma olarak değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır.

SONUÇ

Güney Kore-AB STA'sı pek çok anlamda yenilik getiren kapsamlı bir anlaşmadır. Bu bakımdan yeni nesil STA'ların öncüsü olduğu söylenebilir. İki tarafın arasındaki ekonomik ve ticari bağları güçlendirmenin yanında siyasi ilişkileri de geliştirmiştir. Bu bakımdan, Güney Kore-AB STA'sının iki taraf için de ticaretin ve ekonomik ilişkilerin ötesinde bir önemi bulunmaktadır.

Güney Kore-AB STA'sı yalnızca anlaşmayı imzalayan taraflar için değil, bölgesel ve küresel olarak da etkisi bulunan bir anlaşmadır. Küresel olarak, AB'nin dünya ekonomik sistemindeki DTÖ kapsamında gerçekleştirilemeyen değişimlerden sonra yaptığı ve Asya bölgesindeki küresel rekabete dahil olmak istediği bir anlaşma konumundadır. Bölgesel olarak ise hem Asya ekonomik krizinin bir parçası olarak Güney Kore'de 1997 yılında yaşanan kriz sonrası Güney Kore'nin bulduğu çözümün bir uzantısı hem de bölge ülkelerinin kendi aralarındaki özellikle Japonya ve Çin gibi ülkeler bakımından Avrupa pazarında yaşadıkları rekabeti etkileyen bir anlaşma niteliğindedir.

Bütün bu sebeplerle incelenmeye değer olan Güney Kore-AB STA'sı bu tezin temel konusunu oluşturmuştur. Tez boyunca, STA'ya giden süreç Güney Kore'nin iç ve dış siyasi ve ekonomik gelişmeleri göz önünde bulundurularak açıklanmış, sonrasında STA için yapılan müzakereler, STA'nın içeriği ve sonuçları tartışılmıştır. Bu tartışmalar ise Andrew Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının çerçevesinde yapılmıştır.

Öncelikle konunun tezin sorunsalı, hipotezleri, konusu, amacı teorik çerçevesi ve kullanılan yöntemlerin tartışıldığı giriş niteliğindeki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca mevcut literatüre de değinerek, Güney Kore-AB STA'sının yalnızca

ekonomik sonuçları bakımından teknik bir bakış açısıyla incelendiği ortaya koyulmaktadır. Bunun yanında söz konusu STA'nın hem Güney Kore hem de AB bakımından siyasi sebepleri ve sonuçları ile birlikte bazı çalışmalarda daha kapsamlı ele alınsa bile, Liberal Hükümetlerarasıcı bir bakış açısından incelenmediği görülmüştür.

Giriş bölümünün sonraki ilk ana bölüm olan “Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Karşılıklı Bağımlılık Etkisi” bölümünde ise öncelikle Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin ne olduğu, teorinin temel varsayımları, neden bu teorinin seçildiği ve Güney Kore-AB STA'sının nasıl açıklayabileceği incelenmiştir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin ortaya çıkış sebeplerinden ve diğer bütünleşme teorilerinden ayrılan yanlarından biri olarak, ulusüstücülük-hükümetlerarasıcılık tartışmasında hükümetlerarasıcılığın öne çıkarılan yönlerine değinilmiştir. Libeal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımı, Güney Kore-AB STA'sını açıklarken, anlaşmada hükümetlerin ve özellikle devlet altı aktörlerin, çıkar ve baskı gruplarının rolünün öne çıkarılmasına imkan sağlamıştır. Liberal Hükümetlerarasıcılığın uluslararası müzakerelere önem vermesi ve müzakere sürecini detaylı olarak incelemesi de bu teorinin kullanılmasındaki sebeplerden biridir. Teorininin Güney Kore-AB STA'sını incelerken ortaya çıkan güçlü yanlarından bir diğeri olan karşılıklı bağımlılığın kavramsal olarak Liberal Hükümetlerarasıcılık için ne anlama geldiği bu bölümde açıklanmıştır.

Teorik bölümün ardından ikinci ana bölümü oluşturan “Güney Kore’de 1997 Krizi ve Ekonomik Yapının Dönüşümü” başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölüm, Güney Kore-AB STA'larına giden süreci anlamak için, Güney Kore'nin yaşadığı iç siyasi ve ekonomik değişimleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan yeni politikaları

incelemiştir. Bu bölümde dört alt başlık bulunmaktadır; bunlardan ilki kriz öncesinde Güney Kore'nin izlediği ekonomi politikalarını ve 1997 krizinin nasıl oluştuğunu ele almıştır. İkincisi ise, krizin uluslararası ilişkilerde özellikle ABD ve Japonya'nın tutumlarıyla birlikte nasıl değerlendirildiğine odaklanmıştır. Üçüncü alt başlık, kriz sonrası ortaya çıkan siyasi ve ekonomik değişimleri ve bunların bir sonucu olarak düşünülebilecek olan Güney Kore'nin dışa açılma stratejisini incelemiştir. Son alt başlıkta ise kriz ve dışa açılma stratejisi bağlamında geliştirilen STA süreçlerine değinilmiştir. Nitekim Güney Kore'nin genel olarak STA yapmaya yönelmesi ve AB ile de STA yapması dışa açılma stratejisinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Tezin son ana bölümü olan ve Güney Kore-AB STA'sını inceleyen bölüm ise, anlaşmaya giden sürecin incelenmesinden sonra anlaşmanın kendisini, içeriğini ve küresel ve bölgesel olarak sonuçlarını ele almaktadır. Bu bölüm ayrıca, Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin varsayımlarının bu anlaşmanın müzakere sürecinde ve anlaşma metninde ortaya çıkıp çıkmadığını da incelemiştir. Teorik varsayımlarının vaka üzerinde incelenmesinin yanında bu bölüm, Güney Kore-AB STA'sının küresel, bölgesel ve anlaşmayı imzalayan taraflar açısından kapsamlı olarak değerlendirmesini de yapmaktadır.

Bu üç ana bölüm, Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramının Güney Kore-AB STA'sı üzerinde incelenmesiyle birlikte bu STA'nın ayrıntılı olarak ele alınmasını da içermektedir. Böylelikle bu çalışma, yalnızca teorinin bir vaka üzerinde incelenmesini amaçlayan bir vaka çalışması olmanın ötesine geçerek, Güney Kore-AB STA'sının kapsamlı bir analizini de sunmaktadır.

Tezin öne sürdüğü hipotezler değerlendirilecek olursa, öncelikli olarak Moravcsik'in ortaya koyduğu Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin Güney Kore-AB STA'sının

tüm süreçleri bakımından açıklayıcı olabileceği hipotezine bakılmıştır. Özellikle ilk bölümde ayrıntılı anlatılan Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin temel varsayımlarının ve müzakerelerin nasıl yürüdüğüne ilişkin teorik açıklamalarının Güney Kore-AB STA'sının müzakere sürecinde ve anlaşma içeriği ile sonuçları bakımından doğrulandığı görülmüştür. İkinci ve üçüncü bölümün sonunda yer alan Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından değerlendirme kısımlarında bu teorik varsayımlar ve bunların pratikte (Güney Kore-AB STA'sı örneğinde) nasıl ortaya çıktığı ele alınmıştır.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın üç temel analiz aşamasından ilki olan rasyonel devlet varsayımı, tarafların çıkarlarına uygun hareket eden aktörler olması şeklinde açıklanabilir. Buna göre, iki tarafın da çıkarlarına uyan şartlar oluştuğunda taraflar işbirliği yapmak ve anlaşma imzalamak isteyecektir. Nitekim Güney Kore-AB STA'sı örneğinde de müzakere eden taraflar, kendi çıkarlarının gerektirdiği şekilde ve dünyadaki gelişmeleri göz önünde bulundurarak stratejik davranmışlar, bir diğer deyişle rasyonel hareket etmişlerdir.

Liberal Hükümetlerarasıcılığın ikinci analiz aşaması ise ulusların tercih oluşumu aşamasıdır. Bu konu özellikle tezin ikinci bölümünde tartışılmıştır. Nitekim ulusların tercih oluşumunu etkileyen içeride ve dışarıdaki siyasi gelişmelerin yanında ekonomik koşullar ve iç baskı ve çıkar gruplarının rolüdür. Bu durumda, Güney Kore'nin dışa açılma stratejisi kapsamında STA imzalaması, 1997 yılında yaşanan krizin ardından ülkedeki değişim taleplerinin artması, hükümetten bu yönde bir beklentinin oluşması ve bu beklentinin dışa açılma stratejisinin benimsenmesiyle karşılanması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Liberal Hükümetlerarasıcı bir analiz sunan bu çalışma, tezinin varsayımlarına uygun olarak Güney Kore

ekonomisinin içinde etkili olan büyük şirketler ve finans kuruluşları başta olmak üzere devlet altı aktörlere özel bir yer verilmiştir.

Kriz sonrası halkın büyük çoğunluğunun işsizlik ve ekonomik darboğazdan etkilendiği bir toplumda hem sermaye sahipleri hem de işçiler, krizden çıkış ve olası bir kriz için önlemler alma konusunda hükümet politikalarını teşvik edici olmuştur. Ayrıca, devlet altı aktörlerin, büyük firmaların ve çıkar gruplarının bu konudaki talepleri de belirleyici olmuştur. Dolayısıyla hükümetler değişse de devlet politikası olarak dışa açılma stratejisine bağlı kalmış ve bunun sonucunda pek çok ülke ve tarafla STA'lar imzalanmıştır. Liberal Hükümetlerarasıcılık, ulusların tercih oluşumunda dışarıdaki gelişimler kadar iç siyasi gelişmelere de odaklandığından, Güney Kore-AB STA'sı için iyi bir açıklayıcı perspektif sunmuştur.

Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinin üçüncü analiz aşaması olan devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarasıcı analizinde öne çıkan konu, teorisinin hükümetlerin etkinliklerine yaptığı vurgudur. Nitekim Liberal Hükümetlerarasıcılık diğer aktörleri göz ardı etmemekle birlikte, devlet için karar verici ve politika izleyen aktörlerin hükümetler olduğu görüşüyle, dış politikadaki uluslararası müzakerelerin de hükümetler tarafından belirlendiği ve burada temel aktörlerin hükümetler olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu sebeple, ilk bölümde de açıklandığı gibi, Güney Kore-AB STA'sında da politika belirleyicileri, toplumdaki ihtiyaçlar doğrultusunda devlet altı çıkar ve baskı gruplarının talepleri doğrultusunda şekillenen hükümetlerin inisiyatifleri olmuştur.

Hükümetlerin etkisine bakılacak olursa, Güney Kore'de kriz sonrası hükümetin değişmesi, halkın değişim yönündeki taleplerinin kararlılığını göstermekle birlikte hükümete yüklenilen sorumluluğun da göstergesidir. Dolayısıyla her ne kadar devlet

içerisinde politikaların oluşması, çeşitli aktörlerin ve grupların öne çıkmasıyla gerçekleşse de, son adımı atacak ve bu talepleri karşılama iradesini gösterecek olan aktörler devletleri adına hükümetlerdir. Güney Kore örneğinde de Liberal Hükümetlerarasıcılığın bu varsayımına uygun olarak, halkın taleplerini karşılayacak şekilde hükümetler inisiyatif alarak müzakereleri yürütmüştür.

Güney Kore hükümetinin aldığı inisiyatiflerle birlikte, üçüncü ana bölümde bu müzakere süreci Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi bakımından incelenmiş ve teorinin devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarasıcı analizi aşamasının da Güney Kore-AB STA'sının müzakere sürecinde doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Böylelikle tezin ilk hipotezi olan Güney Kore-AB STA'sının Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi çerçevesinde açıklanabileceği konusunda, teorinin her bir analiz aşaması bakımından doğrulanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Buna yönelik olarak, teorinin genel varsayımlarının tartışıldığı teorik bölümün ardından ilk iki analiz aşaması olan rasyonel devlet varsayımı ve ulusların tercih oluşumunun liberal teorisi özellikle ikinci bölümde, son analiz aşaması olan devletlerarası müzakerelerin hükümetlerarası analizi ise üçüncü bölümde incelenmiştir. Dolayısıyla tüm aşamalarının incelendiği Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisi bakımından Güney Kore-AB STA'sının teoriye uygun ve bu teorinin varsayımlarının üzerinde test edilebileceği bir örnek vaka teşkil ettiği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın ikinci hipotezi, Güney Kore-AB STA'sının hem iç siyasette hem de dış politikada meydana gelen gelişmelerin uygun zamanda kesişimiyle ortaya çıktığıdır. Tez boyunca, özellikle ikinci bölümde STA'ya giden süreç incelendiğinde, bu hipotezin doğrulandığı görülecektir. Buna göre, Güney Kore açısından iç siyasi gelişmelere bakıldığında, 1997 krizinin etkileri, özellikle halkın içerisinde

oluşturduğu kapsamlı etkilerden olan işsizlik gibi sonuçları düşünüldüğünde, bu krize çözüm olarak ortaya çıkan dışa açılma stratejisinin STA sürecine götürdüğü görülmektedir.

AB açısından ise, ticaret ve dış politikadaki rekabetini geliştirmek için Güney Kore bir fırsat olarak görülmüştür. İki tarafın dış politika ve strateji tercihleri de STA imzalamada etkili olmuştur. Öncelikle Güney Kore'nin stratejik olarak Çin'in teklifine ABD ve AB ile STA imzalaması önemlidir. Bir diğer nokta ise, Güney Kore'nin dışa açılma stratejisi izlerken, ticaretinde önemli bir yeri olan AB ile STA imzalamak istemesi rasyonel bir seçimdir.

AB açısından ise dış politikada “Küresel Avrupa: Dünyada Rekabet” başlıklı stratejisinin bir parçası olarak Güney Kore ile STA imzalanması gündeme gelmiştir. Nitekim, daha önceki bölümlerde açıklanan DTÖ'nün yürüttüğü Doha turu müzakerelerinin başarısız olması, AB'yi kendi politikasını geliştirmeye ve dünya ticaretinde kendi başına adımlar atmaya itmiştir. Bu kapsamda, ticareti geliştirmek ve AB'nin dünyaya daha çok açılmasını sağlamak geliştirdiği Küresel Avrupa: Dünyada Rekabet stratejisi için de hem Asya bölgesinde Güney Kore ile o esnada STA müzakeresi yürüten ABD ile rekabet edebilmek için hem de Güney Kore AB için halihazırda önemli bir dış ticaret partneri olduğu için Güney Kore ile STA imzalanması AB için de rasyonel bir tercih olmuştur. Dolayısıyla AB, daha öncesinde reddetmiş olduğu STA teklifi konusunda bu kararından vazgeçerek Güney Kore'ye STA imzalama teklifinde bulunmuştur.

Bu gelişmelere bakıldığında hem iç siyasette hem de dış politikada iki taraf için de rasyonel bir seçimle Güney Kore-AB STA'sı imzalandığı görülmüştür. Bütün bu koşulların ortak bir zamanda kesişimiyle STA müzakerelerin gerçekleşmesi ve

tarafların kararlılıklarıyla hızla sonuçlanması ise bu çalışmanın ikinci hipotezini doğrular niteliktedir.

Tezin üçüncü hipotezi ise, Güney Kore-AB STA'sının ekonomik ve ticari ilişkilerin ötesinde olduğudur. Bunun için, Güney Kore-AB STA'sının sonrasındaki aşamalara bakmak, hipotezi açıklamak için gerekli olmuştur. Nitekim STA'dan sonra ve STA'nın da etkisiyle iki taraf arasında stratejik ortaklık ilan edilmiş ve bu tarihsel olarak iki tarafın en üst düzeyli siyasi ilişkisi olmuştur. Bunda Güney Kore-AB STA'sının katkısı önemli rol oynamıştır. Bunun yanında AB açısından bölgede insan hakları, demokrasi gibi evrensel değerleri yayma bakımından bir fırsat olarak da görülmüştür. Ancak bu, tezin doğrudan konusu olmadığından, buna ilişkin sonuçlar üzerinde daha fazla durulmamıştır.

Son olarak çalışmanın amaçları değerlendirildiğinde, Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından Güney Kore-AB STA'sının incelendiği görülmektedir. Bu STA'nın arkasındaki süreçler ve iki tarafı STA'ya yönelten unsurlar detaylı olarak incelendiği gibi, STA anlaşmasının içeriği ve taraflar açısından ortaya çıkardığı sonuçlar da açıklanmıştır.

Güney Kore-AB STA'sının beklenildiği gibi aşamalı olarak gümrük vergilerinin indirilmesiyle ve son aşamada mallarda ve hizmetlerde gümrük vergilerini sıfırlanmasıyla sonuçlandığı görülmüştür. Bu bağlamda rakamsal sonuçların her iki taraf için de ticaret hacminde artışı işaret ettiği ortaya çıkmıştır.

Son ana bölümde, anlaşmanın değerlendirmesi yapılırken rakamsal sonuçların yanında, niteliksel olarak yapılan değerlendirmelere ve çalışmalara da yer verilmiştir. Buna göre, her iki tarafın da anlaşmadan etkilenen ilgili kişilerinin anlaşma hakkında özellikle ekonomik konular söz konusu olduğunda genel olarak olumlu görüşe sahip

olduğu ve Güney Kore-AB STA'sını faydalı bulduğu görülmüştür. Böylelikle tarafların özellikle ekonomik konular söz konusu olduğunda anlaşmadan fayda sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çevre, tüketici hakları, sosyal konular ve diğer başka konularda ise genel olarak iki tarafın katılımcıların da fikir sahibi olmadığı ortaya çıkmıştır.

Güney Kore, dünya politikasında küresel ve bölgesel olarak önemi hızla artan bir aktör konumundadır. Dışa açılma stratejisi ve beraberinde özellikle 2000'li yılların başında imzaladığı STA'larla bu konumunu daha da güçlendirmiş ve pek çok ülke ve tarafla ilişkilerini daha ileri bir seviyeye taşımıştır. Özellikle AB ile yaptığı kapsamlı ve birçok bakımdan yenilikler barındıran STA, Güney Kore için önemli adımlardan biri olmuştur. AB'nin ise o güne kadar yaptığı en kapsamlı STA olmakla birlikte, bölgedeki önemini artıran ve ABD ve diğer küresel aktörlerle rekabet gücünü artıran bir anlaşma niteliğindedir. Dolayısıyla, iki taraf için olduğu kadar, bölgesel ve küresel olarak da anlamlı olan Güney Kore-AB STA'sı bu tezin temel konusunu oluşturmuştur.

Liberal Hükümetlerarasıcılık bakımından incelenen Güney Kore-AB STA'sı, bu teorinin varsayımlarına uygun olduğu gibi, teorinin incelendiği bir vaka olmanın ötesinde, arka planı ve müzakere süreciyle zengin bir örnek teşkil etmektedir. Bu bakımdan bu tezde yalnızca teorik varsayımlar örnek üzerinde incelenmemiş ve vakanın kendisi de öncesi ve sonrası da değerlendirilerek kapsamlı olarak analiz edilmiştir.

Etkileri Liberal Hükümetlerarasıcılığın varsayımlarına uygun olarak ticaret ve ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmayan ve siyasi olarak da iki tarafın stratejik ortaklık seviyesinde siyasi ilişkiler kurmasına yol açan Güney Kore-AB STA'sının iki tarafın

iliřkilerinde bir temel oluřturacaęı dūřūnūlmektedir. Bu bakımdan, sūzkonusu STA'nın Gūney Kore ve AB'nin ticari, ekonomik ve siyasi olarak iliřkilerini gelecekte daha da derinleřtirecek bir ařamaya dūnūřebileceęi ōngōrūlmektedir.

TABLolar

Tablo 1: Kuruluş Dönemine Göre Çıkar Grubu ve Sivil Toplum Örgüt Sayısı

Dönem	İşveren kuruluş sayısı	İşçi sendikası sayısı	Sivil toplum örgüt sayısı
1980 öncesi	2031	2393	794
1981~1986	907	2417	765
1987~1990	209	5901	
1991~1999	1401	6647	2058

Kaynak: 삼성경제연구소, 한국경제 20 년의 재조명 –

1987 년 체제와 외환 위기를 중심으로 (Güney Kore Ekonomisi 20 yılın tekrar aydınlatması – 1987 yıl sistem ve döviz krizi odaklı, Samsung Ekonomi Arastırma Enstitüsü, Kasım 2006, s.21.

Not: 1980’li yıllarda ayrı ayrı istatistikler tutulmadığından toplam sayı olan 765 rakamı verilmiştir.

Tablo2: Güney Kore Özel Firmalarının Ar-ge Büyüklüğü ve Oranlarındaki

Değişim

(Birim: 100 milyon Won, %)

	1981~1985	1986~1990	1991~1995	1996~2000	2001~2004
Ar-ge	4942	19919	51457	86087	137316

Büyüklüğü					
Özel Firma / Toplam Ar-ge	69,4	81,9	79,6	71,5	73,4

Kaynak: 삼성 경제 연구소, 한국 경제 20 년의 재조명 – 1987 년 체제와 외환 위기를 중심으로 (*Güney Kore Ekonomisi 20 yılın tekrar aydınlatması – 1987 yıl sistem ve döviz krizi odaklı*, Samsung Ekonomi Arastırma Enstitüsü, Kasım 2006, s.25.

Tablo 3: Güney Kore'nin 30 Büyük Holdingi Arasında 1997 Yılında İflas Eden Holdingler

	Hanbo	Sammi	Jinro	Kia	Hetea	Newkoa
İflas Tarihi	1.23	3.19	4.21	7.15	11.1	11.4
Sıralama	14	25	19	8	24	28

Kaynak: KDI, 경제 위기 10 년: 평가와 과제 (*Ekonomik Krizi 10 Yıl: Değerlendirme ve Görevler* KDI, Aralık 2007, s.34.

Tablo 4: Krizin Etkileri: Döviz Kuru ve Gayrisafi Milli Hasıla

Ülkeler	Döviz Kuru (Dolar)	Gayrisafi Milli Hasıla (Milyar Dolar)
---------	--------------------	---------------------------------------

	1 Temmuz 1997	1 Temmuz 1998	Haziran 1997	Temmuz 1998
Tayland	24,8 Baht	42,1	170	102
Endonezya	2433 Rupiah	14750	205	34
Filipinler	26,4 Peso	41,7	75	47
Malezya	2,52 Ringgit	4,13	90	55
Güney Kore	850 Won	1368	430	283

Kaynak: Yoon Il-Hyun and Kang Cheol-Gu, *Financial Crisis Theories and the 1997 Financial Crisis in Southesat Asia*, 아태연구제 13 권제 2 호(Asya Pasifik Arastirma 13-2), 30.11.2006.

Tablo 5: Güney Kore'nin STA İmzaladığı Ülkeler

Ülkeler	Müzakereye Başlama Tarihi	STA İmzalanma Tarihi	Yürürlüğe Girme Tarihi
Şili	Aralık 1999	Şubat 2003	Nisan 2004
Singapur	Ocak 2004	Ağustos 2005	Mart 2006

EFTA	Ocak 2005	Aralık 2005	Eylül 2006
ASEAN	Şubat 2005	Ağustos 2006	Haziran 2007
ABD	Haziran 2006	Haziran 2007	Mart 2012 (Aralık 2010'da ilave müzakerelere yapıldı.)
Hindistan	Mart 2006	Ağustos 2009	Ocak 2010
AB	Mayıs 2007	Ekim 2009	Temmuz 2011
Peru	Mayıs 2009	Kasım 2010	Ağustos 2011
Türkiye	Mart 2010	Mart 2012	Mayıs 2013
Avusturalya	Mayıs 2009	Şubat 2014	Ekim 2014
Kanada	Temmuz 2005	Haziran 2014	Ocak 2015
Çin	Mayıs 2012	Şubat 2015	Aralık 2015
Yeni Zelanda	Aralık 2013	Aralık 2014	Aralık 2015
Vietnam	Ağustos 2012	Mart 2015	Aralık 2015

Kolombiya	Aralık 2009	Ağustos 2012	Temmuz 2016
-----------	-------------	--------------	-------------

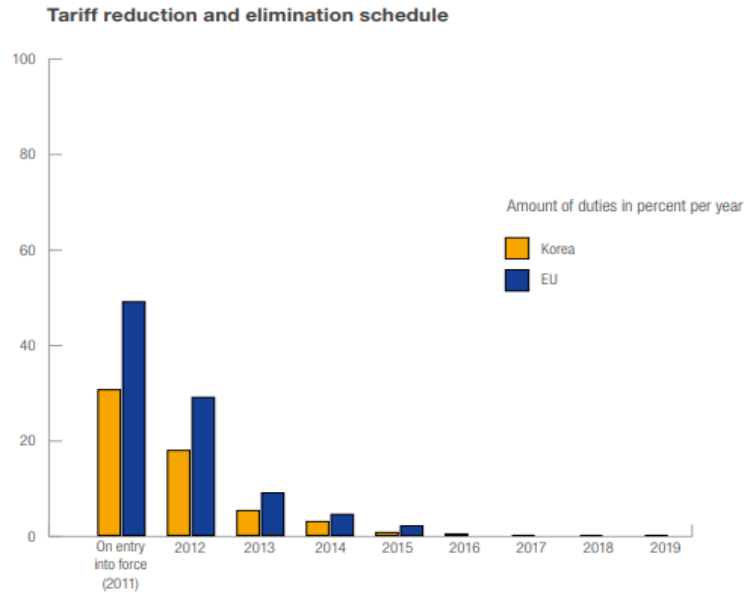
Kaynak: www.fta.go.kr

Tablo 6: Kore-AB STA Metninin Yapısı ve Başlıkları

	Bölüm	Bölümlerin Başlıkları
Mallar	1	Amaçlar ve Genel Tanımlar
	2	Ulusal Uygulamalar ve Malların Pazar Erişimi
		- Gümrük Vergilerinin Kaldırılması Üzerine Ek
		- Elektronik, Motorlu Taşıtlar ve Parçaları, Ecza Ürünleri ve Medikal Aletler, Kimyasallar Üzerine Ek
	3	Ticari Yollar
	4	Ticaretin Önündeki Teknik Engeller
	5	Tıbbi ve Bitkisel Tıpla İlgili Önlemler
	6	Gümrük ve Ticaretin Kolaylaştırılması
Hizmetler ve Normlar	7	Hizmet, Kuruluş ve Elektronik Ticareti
	8	Ödemeler ve Sermaye Hareketleri
	9	Hükümet Alımları
	10	Fikri Mülkiyet
	11	Rekabet
	12	Şeffaflık
	13	Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma
Diğer	14	Anlaşmazlık Çözümü
	15	Kurumsal, Genel ve Son Hükümler
Protokol		Yönetimsel İşbirliği Yöntemlerinin ve Ürünlerin Menşelerinin Tanımlanmasına İlişkin Protokol
		Gümrük Konularında Ortak Yönetim Yardımı Üzerine Protokol
		Kültürel İşbirliği Üzerine Protokol

Kaynak: Kore-AB STA Metni

Tablo 7: Tarife Azaltma ve Giderme Programı

Kaynak: *The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice*, European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148303.pdf. p.4.

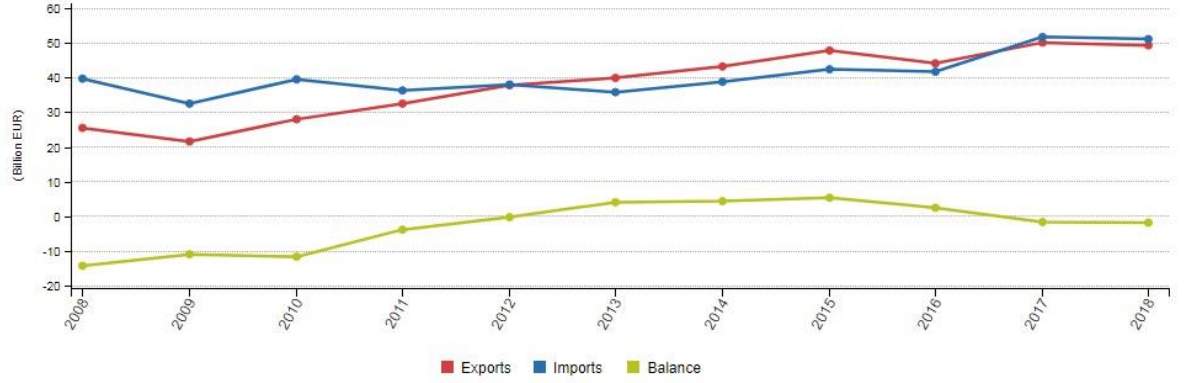
Tablo 8: Sanayi Ürünlerinde Gümrük Vergisinin Kaldırılma Süreçleri

Süreç	AB'den Güney Kore'ye ihraç edilen Ürünlerin STA Öncesi Gümrük Vergisi	Güney Kore'den AB'ye İhraç Edilen Ürünlerin STA Öncesi Gümrük Vergisi
Hemen	Araba parçaları, renkli TV, buzdolabı (hepsi %8), dokuma elbise vb. (%8~13)	Buzdolabı(%1,9), araba parçaları (%4,5), telsiz iletişim cihazları (%2~5), düz ekran(%3.7), örgü kumaş(%8) vb.
3 yıl içinde	İlaç (%6,5), kozmetik ürün, orta/büyük araba(hepsi %8) vb.	Lastik(%2,5~4,5), rulman(%8), orta/büyük araba(%10) vb.
5 yıl içinde	Yapıştırıcı (%6,5), küçük araba(hepsi %8) vb.	Renkli TV, kamera, küçük araba(hepsi %8) vb.
7 yıl içinde	Ağır inşaat aletleri (%8), diğer makina(%16) vb.	Yok

Kaynak: Kore Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı (2009)

Tablo 9: AB ile Güney Kore Arasındaki Mal Ticareti İçin İthalat, İhracat ve Denge, 2008-2018

Imports, exports and balance for trade in goods between the EU and South Korea, 2008-2018

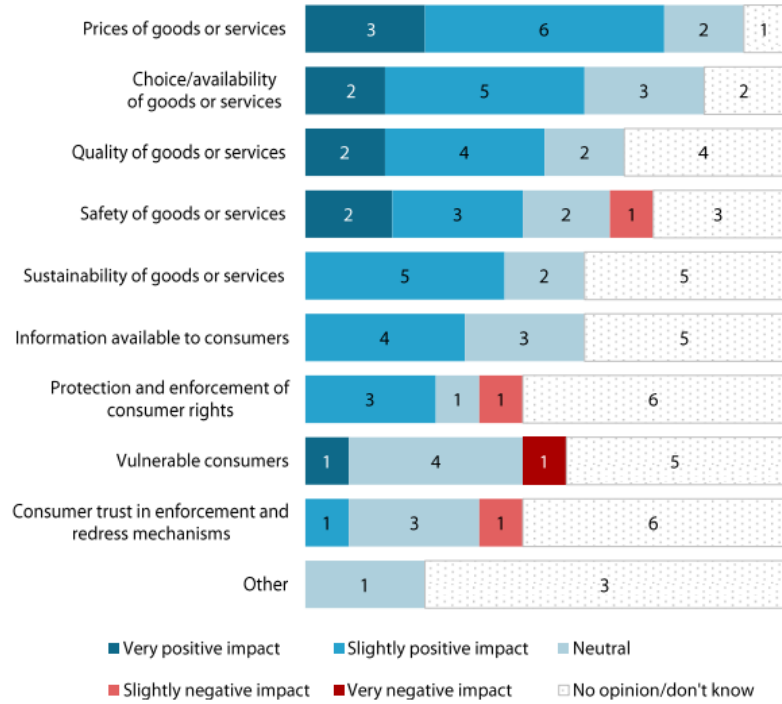
Source: Eurostat (online data code: ext_lt_maineu)

eurostat

Kaynak: South Korea- EU Trade in Good,. Eurostat.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/South_Korea-EU_-_trade_in_goods

Tablo 10: Kore'deki Tüketiciler Üzerindeki Etkiler

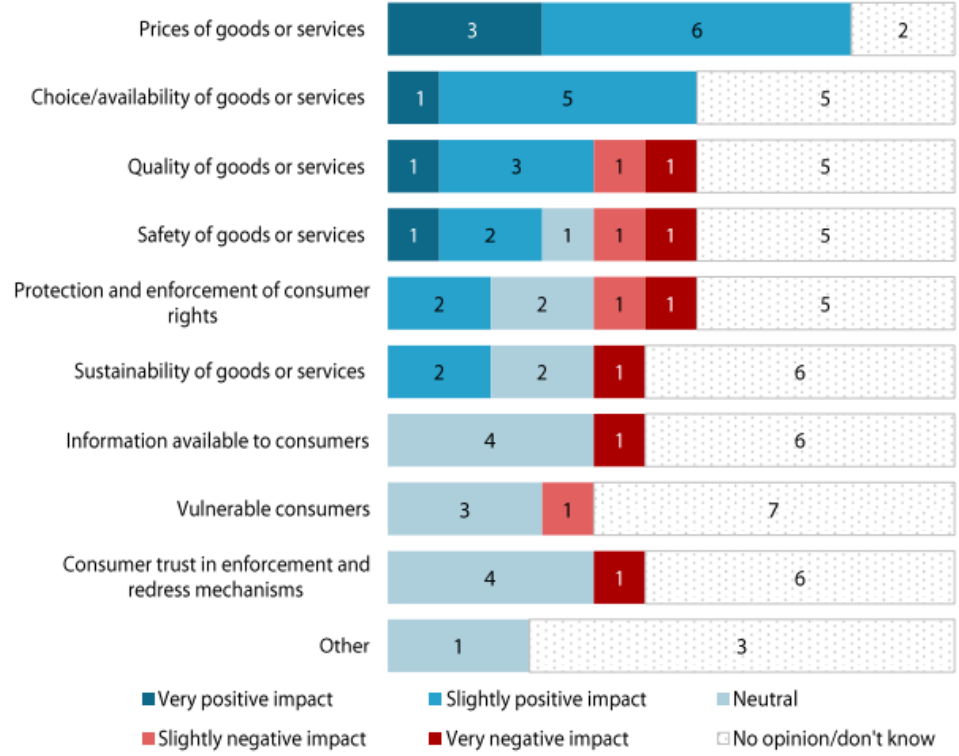
Figure 44: Impacts on consumers in Korea

Kaynak: *Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf s.58.

Tablo 11: AB'deki Tüketiciler Üzerindeki Etkiler

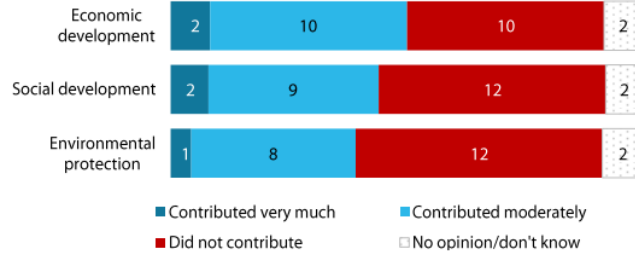
Figure 45: Impacts on consumers in the EU

Kaynak: *Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

Tablo 12: Sürdürülebilir Gelişim Üzerindeki Etki

Figure 46: Impact on sustainable development

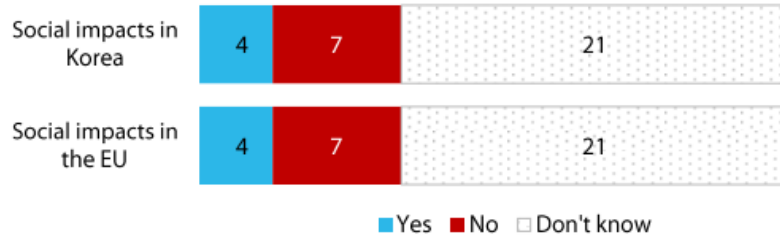

Question: Has EU-Korea trade contributed to sustainable development (in terms of promoting economic and social development and environmental protection) since the application of the EU-Korea FTA in 2011?

Kaynak: Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

Tablo 13: Sosyal Etkiler

Figure 47: Social impacts

Question: Have there been social impacts (e.g. related to labour rights, employment, wages, gender-related issues, etc.) due to trade between the EU and Korea since the application of the EU-Korea FTA in 2011?

Kaynak: Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

Tablo 14: Çevresel Etkiler

Figure 48: Environmental impacts

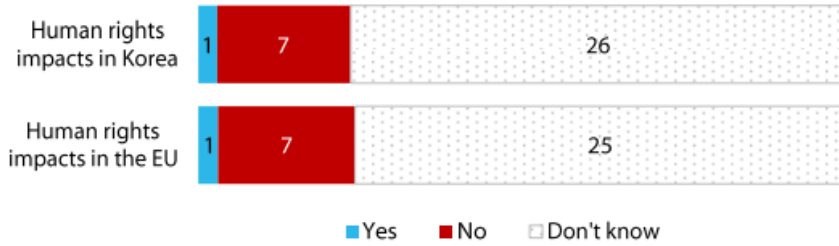

Question: Have there been impacts on the environment (e.g. on pollution, waste, natural resources) due to trade between the EU and Korea since the application of the EU-Korea FTA in 2011?

Kaynak: Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

Tablo 15: İnsan Hakları Etkileri

Figure 49: Human rights impacts

Question: Have there been impacts on human rights (e.g. regarding non-discrimination) due to trade between the EU and Korea since the application of the EU-Korea FTA in 2011?

Kaynak: Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf

Harita 1: AB'nin Ticaret Anlaşmaları

Kaynak: Avrupa Komisyonu Web Sitesi, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Ahn, Dukgeun, Legal and Institutional Issues of Korea-EU FTA: New Model for Post-NAFTA FTAs?, Policy Brief, Seul National University, 2010.https://ecipe.org/wp-content/uploads/2014/12/AHN_LEGALANDINSTITUTIONALKOREU_FTA_201010.pdf.

Branch, Ann P. ve OHRGAARD, Jakob C. "Trapped in The Supranational-Intergovernmental Dichotomy: A Response to Stone Sweet and Sandholtz", Journal of European Public Policy, Vol:6 No: 11999.

Chang, Ha-Joon, PARK, Hong-Jae ve YOO, Chul Gyue, "Interpreting the Korean crisis: financial liberalisation, industrial policy and corporate governance", Cambridge Journal of Economics, Vol: 22, 1998.

Chang, Ha-Joon, "Korea: The Misunderstood Crisis", World Development, Vol. 26, No.8, 1998.

Crotty, James ve LEE, Kang Kook, Economic performance in post-crisis Korea: a critical perspective on neo-liberal restructuring, Political Economy Research Institue Working Paper, No. 23, University of Massachusetts Amherst, Amherst, https://scholarworks.umass.edu/peri_workingpapers/25/.

Forster, Antony, "Britain and the Negotiation of the Maastricht Treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism", „Journal of common Market Studies, Vol: 36, No: 3, 1998.

- Garrett, Geoffrey ve TSEBELIS, George “An Institutional Critique of Intergovernmentalism”, International Organization, Vol: 50, No: 2, 1996.
- Graham, Edward M., Reforming Korea’s Industrial Conglomerates, Institute for International Economics, Colombia University Press, 2003.
- Gürkaynak, Muharrem ve YALÇINER, Serhan, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009.
- Heo, Uk, JEON, HOUNGcheul ve KIM, Hayam & Okjin, “The political economy of South Korea: economic growth, democratization, and financial crisis”, Maryland Series in Contemporary Asian Studies, Vol: 2, No: 1, 2008.
- Hufbauer, Gary Clyde ve Wong, Yee, Prospects for Regional Free Trade in Asia, Rand China Reform Forum Conference, Working Paper Series No:05-12, 2005. <https://173.242.152.27/publications/wp/wp05-12.pdf>
- Hundt, David, “Economic crisis in Korea and the degraded developmental state”, Australian Journal of International Affairs, Vol. 68, No. 5, 2014.
- Johnson, Chalmers, “Economic crisis in East Asia: the clash of capitalisms”, Financial Liberalization and the Asian Crisis, Palgrave Macmillan, London, 2001.
- Juust, Mathias, VAHTER, Priit ve VARBLANE, Urmas, The Trade Effects of The Eu-South Korea Free Trade Agreement In The Automotive Industry, University of Tartu - Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series 105, Estonia, 2017.

- Kang, Yoo-Duk, “Korea–EU FTA: Breaking New Ground” in Elijah, Annmarie, et al., eds. Australia, the European Union and the New Trade Agenda. ANU Press, 2017.
- Keohane, Robert O. ve NYE, Joseph S., Power and Interdependence, Longman, Boston, 2012.
- Kim, Samuel S., Korea’s Globalization, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Kleine, Mareike ve POLLACK, Mark “Liberal Intergovernmentalism and Its Critique”, Journal of Common Market Studies, Vol: 56, No: 7, 2018.
- Koo, Jahyeong ve KIESER, Sherry L., “Recovery from a Financial Crisis: The Case of South Korea”, Economic and Financial Policy Review, Federal Reserve Bank of Dallas, issue Q IV, 2001.
- Kroll, John A., “The Complexity of Interdependence”, International Studies Quarterly, Vol: 37, No: 3, 1993.
- Lee, Hye-Min, Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlığı STA Müzakereleri Baş Temsilcisi Basın Brifingi, <https://www.fta.go.kr/eu/paper/1/>. 21.01.2009.
- Lee, Hyun-Hoon, “A Systematic Approach to the 1997 Financial Crisis in Korea: An Application of the Stroke Analogy”, Korean Economic Association, 8th International Conference, 1998.
- Lee, Jo Hyoung, For Italian Producers/Exporters: EU-Korea FTA and Its Utilization, <https://www.assolombarda.it/servizi/internazionalizzazione/documenti/presentazione-a-j-hyoung-lee>, 3 May 2018.

Lee, Jong-Wha, "Lessons from the Korean Financial Crisis" in the Korean Economy: Post-Crisis Policies, Issues and Prospects (eds. Charles Harvie, Hyun Hoon Lee and Junggun Oh) Edward Elgar Publishing, 2004.

Manners, Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms", Journal of Common Market Studies, Vol: 40, No: 2, 2002.

Meunier, Sophie, "Managing Globalization? The EU in International Trade Negotiations" Journal of Common Market Studies, Vol: 45, No:4, 2007.

Moravcsik, Andrew, "Negotiating the Single European Act: national interest and conventional statecraft in the European Community", *International Organization*, Vol: 45, No: 1, 1991.

....., "Liberalism and International Relations Theory", Paper No: 92-6, Harvard University Center for European Studies, 1992.

....., "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", Journal of Common Market Studies, Vol: 31, No: 4, 1993.

....., "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", Journal of Common Market Studies, Vol: 33, No: 4, 1995.

....., "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", *International Organization*, Vol: 51, No: 4, 1997.

....., Frenk Schimmelfennig, "Liberal Intergovernmentalism", Antje Wiener and Thomas Diez (eds), *European Integration Theory*, Oxford University Press, 2009.

Nugent, Neil, *Government and Politics of the European Union*, Palgrave, Durham, 2017.

Öraz, Seçil, “Andrew Moravcsik Ve Liberal Hükümetlerarası Sistem İle Avrupa Bütünleşmesi”, Vol: 6, No: 1, 2011.

Park, Sunghoon, “The new politics of trade negotiations: the case of the EU-Korea FTA” *Journal of European Integration*, Vol: 39, No: 7, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07036337.2017.1371707>

Pollack, Mark A., “Rational Choice and EU Politics”, Kand Eric Jorgansen, Mark A. Pollack, Ben Rosamond (eds.), *Handbook of European Union Politics*, Sage, 2007.

Sally, Razeen, *Looking east: The European Union's new FTA negotiations in Asia*, Jan Tumlr Policy Essays, European Centre for International Political Economy (ECIPE), Brussels, 2007, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/174856/1/ecipe-jtpe-2007-03.pdf>

Schout, Andrian ve WOLF, Sarah, “The Paradox of Lisbon: Overview of Institutional Choices and Beginning Implementation”, Finn Laurson (ed.), *The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation*, Routledge, 2016.

Shin, Kwang Yeong, “Economic Crisis, Neoliberal Reforms, and the Rise of Precarious Work in South Korea”, *American Behavioral Scientist*, Volume: 57, Issue: 3, 2013.

Waltz, Kenneth, “The Origins of War in Neorealist Theory”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol: 18, No: 4, 1988.

Youngs, Benjamin R., ed., *A New Context for EU-Korean Relations*, FRIDE & the Korea Foundation, Spain, 2013.

Web Kaynakları

<http://www.fta.go.kr>

https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm, Kasım 2019.

<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>

Raporlar

Assessing the Result of the EU-Korea Free Trade Agreement, 2016.

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-rok_fta_results_handbook_en.pdf, 2017.

Countries and Regions: South Korea, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/south-korea>.

EU steps up engagement with Republic of Korea over labour commitments under the trade agreement, European Commission, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1961>, 2018.

Evaluation of the Implementation of the Free Trade Agreement between the EU and its Member States and the Republic of Korea – Stakeholder Consultation Report, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/june/tradoc_155674.pdf, 2017.

FDI in Figures, OECD, <http://www.oecd.org/corporate/FDI-in-Figures-April-2016.pdf>, 2016.

Framework Agreement Between the European Union and Its Member States, on the One Part, and The Republic Of Korea, on the Other Part, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/framework_agreement_final_en.pdf . 2016.

Full Details of the EU's Ongoing Trade Negotiations, European Commission,
<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>, 2019.

Global Europe: Competing in the World, European commission External Trade,
2006.

Global Investment Trends Monitor, UNCTAD, No.22,
https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2016d1_en.pdf 20
January 2016.

Individual reports and info sheets on implementation of EU Free Trade Agreements,
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/october/tradoc_157473.PDF,
2018.

Official Journal of The European Union, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0d1949fc-b97b-4f0d-b775-f0a93067edfd/language-en>, 14 May
2011.

“Overview of the Results of the EU Korea Free Trade Agreement”
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-rok_fta_results_handbook_en.pdf.

South Korea- EU Trade in Good, Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/South_Korea-EU_-_trade_in_goods

The EU-Korea Free Trade Agreement in Practice, European Commission,
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4878c0b2-58be-4db9-8984-8982c8fb84b1/language-en>, 2011.

The Impact of the EU-Korea FTA on EU's Trade Relations in the Region, EIAS,
2011.

Korece Kitaplar ve Makaleler

백우진, 이코노미스트 1371 호 1997 년을 기억하는 스무가지 방식 (1) 기아사태

(Beak Woo-Jin, *1997 Yılını Hatırlatan Yirmi Yöntem (1) Kia sorunu*,

Economist Dergisi, Vol. 1371,

<https://jmagazine.joins.com/economist/view/315382>, 13.02.2017).

변재웅. 이로리, 한-EU FTA 특수문제연구. 계명대학교출판부(Byun Jea-Woong,

Lee Ro-Ri, *Kore-AB STA'sı Spesifik konu araştırması*, KeaMyung

Universitesi Yayınevi, Şubat 2012).

최진우, EU 의 전략적 동반자 관계 구축 현황과 한-EU 관계. 유럽연구 28 권

3 호, 한국유럽학회(Choi Jin-Woo, “AB’nin Stratejik Ortaklık Yapması ve

Kore-AB İlişkileri”, Avrupa Araştırması, Kore Avrupa Akademik Topluluğu,

Vol 28, No 3, 2010).

최진우, 한-EU 전략적 동반자 관계 구축을 위한 법적, 제도적 기반 연구(Choi

Jin-Woo, *AB’nin Stratejik Ortaklık Yapması İçin Gereken Hukuksal ve*

Kurumsal Temeli Araştırması, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı, 2009).

허찬국, 한국경제연구원 ‘1997 년과 2008 년 두 경제위기의 비교(Hu Chan-Kook,

1997 ve 2008 Yıllarındaki Ekonomi Krizinin Karşılaştırması, Korean

Economic Institute, Aralık 2009).

김인호, 월간조선 2001 년 10 월호. 외환 위기는 끝나지 않았다- 열가지 오해에

답한다(Kim In-Ho, *Döviz Krizi Bitmedi – On Yanlış Anlamaya Cevap*, Aylık

Choseon Dergisi, Ekim 2001).

김종엽, 박형준, 정태인, 한홍구, 새로운 동아시아 질서와 87 년 체제, 창작과비평 2005 년 봄호 (Kim Jong-Yup, Park Hyung-Joon, Jung Tea-In, Han Hong-koo, *New East Asia Environment and 1987year system*, The Quarterly Changbi, 2005).

이제민, 한국 외환위기의 성격과 결과 – 그 논점과 의미, 한국경제포럼 제 9 권 제 2 호(Lee Jay-Min, *The Nature and Consequences of the Korean Foreign Exchange Crisis*, Korean Economic Forum 9-2, July 2016).

이종태, 신자유주의 혁명가 김대중의 성공 그리고 한계, 시사인 제 102 호 (Lee Jong-Tea, “Neoliberalizm, Devrimci Kim Dea-Joong’un Başarısı ve Sınıf”, *Sisainn Dergisi*, Cilt: 102, 24.08. 2009).

이정환, 1997 년 외환위기와 일본, 동서연구 제 28 권 4 호 (Lee Jung-Hwan, *Korea’s Financial Crisis in 1997 and Japan*, East and West Study, Vol: 28-4, 2016).

이태호, 한국경제신문 2019.1.18 기사. 외환위기 불러올 강달러 쓰나미 외면– 정치권은 대선이 먼저였다(Lee Tea-Ho, *Döviz Krizi Getirebilecek Güçlü Dolar Akıntısına Göz Yummak – Siyaset Camiasında Cumhurbaşkanın Seçimi Daha Önemliydi*, Kore Ekonomi Gazatesi, 18.01.2019).

남은영, 외환위기 이후 계층의 양극화: 변화된 일상과 소비생활, 한국조사연구학회조사연구 10 권 1 호 (Nam, Eun-Young, *The Gap between Social Stratifications in the Aftermath of the 1997 Financial Crisis: The Change of Living Conditions and Daily Life as a Consumer*, Korean Association for Survey Research, Survey Research 10-1, March 2009).

노순규, 한-EU FTA 와 경제전략. 한국기업경영연구원 (No Sun-Gyu, *Kore-AB STA'sı ve Ekonomik Strateji*, Kore Firma İşletme Araştırma Enstitüsü, Ağustos 2009).

박정태, 아시아 경제위기, 1997~1998. 도서출판 부키 (Park Jung-Tea, *Asya Ekonomik Krizi, 1997~1998*, Booki Yayıncılık, 13.11.1998).

박민우, 2008 년 경제위기에서 본 1997 년 외환위기 이후의 우리나라 기업 지배구조의 개선과 그 결과. 인하대학교 법학연구 제 13 집 제 3 호 (Park Min-Woo, *2008 Dünya Ekonomi Krizinden Bakıldığında 1997 Yılı Döviz Krizinden Sonra Güney Kore'nin İyileşmesi ve Sonucu: Güney Kore Firmalarının "corporate governance structure" Oluşu*, Inha universitesi Hukuk Araştırması 13-3, 31.12. 2010).

송원근, 한-EU FTA 의 자동차 교역 영향 및 EU 자동차 시장 분석, 한국경제연구원(Song Won-Kun, *Kore-AB STA'sının Otomobil Dış Ticaretine Etkisi ve AB Otomobil Pazar Analizi*, Kore Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Aralık 2008).

최성근, 한-EU, 한미 FTA 의 성과 비교 분석, 현대경제연구원(Sung-Kwun Choi, *Kore-AB, Kore-ABD STA'sının Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Hyundai Ekonomi Enstitüsü, Mayıs 2015).

양재진, 발전이후 발전주의론: 한국 발전국가의 성장, 위기, 그리고 미래, 한국행정학보제 39 권제 1 호 (Yang Jea-Jin, *Developmentalism after Development: The Growth, Crisis, and Future of the Korean Developmental State*, KoreanPublicAdministrationReview 39-1, Mart 2005).

강유덕, EU 신통상정책의 내용과 시사점 (Yoo-Duck Kang, *AB'nin Yeni Dış Ticaret Politikasının İçerik ve Sonuçları*, 오늘의 세계경제(Bugünkü Dünya Ekonomisi), KIEP, Vol.11, No.4, Seoul, Korea, 15.02.2011).

Yoon Il-Hyun, Kang Cheol-Gu, *Financial Crisis Theories and the 1997 Financial Crisis in South East Asia*, 아태연구제 13 권제 2 호(Asya Pasifik Araştırmaları 13-2), 30.11.2006.

Korece Raporlar

한국무역협회 무역통계 (*Trade statistics*, Korea International Trade Association, <http://stat.kita.net/>).

Güney Kore Hükümeti, Kore Gümrük Servisi Ticaret Verileri, <https://unipass.customs.go.kr>.

Güney Kore- AB İlişkilerinin Özeti, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 외교부 홈페이지(www.mofa.go.kr). 한-EU 관계 개요

한국무역협회국제무역연구원, 한국 FTA 추진 10 년의 발자취 (*Güney Kore STA'sının 10 Yılına Bakış*, Korea International Trade Association, Institute for International Trade, Trade Focus, Vol.13 No.18. Nisan 2014).

기획재정부. 주요국의 FTA 등 통상정책 추진동향 및 대응방향(*Önemli Ülkelerin STA dahilinde Dış Ticaret Politikası ve Bizim Eylem Planımız*, Ministry of Strategy and Finance, 2012).

한 EU FTA 보도자료 (Kore-AB STA'sı Basın Bülteni, <https://www.fta.go.kr/eu/paper>).

“2004년에는 유럽연합이 FTA 제안 거절(*2004 Yılında AB, Güney Kore'nin STA Önerisini Reddetti*, YTN habuer, www.ytn.co.kr, 10.05.2007).

오마이뉴스 (<http://www.ohmynews.com>, 26.11.2010) .

경향신문, 한겨레신문 2011.4.28 일 기사 (*Kore-AB STA Meclis Dış İşleri ve Dış Ticaret Komitesiden Onay Aldı*, KyungWhang Gazetesi ve HanGyeRea Gazetesi, 28 Nisan 2011).

산업통상자원부, 한-EU FTA 이행상황 평가 보고서(*Kore-AB STA'sı Performans Değerlendirme Raporu*, Kore Sanayi, Ticaret ve Enerji Bakanlığı, <http://fta.go.kr/webmodule/htsboard/template/read/>, 28.12.2016).

삼성경제연구소, 한-EU FTA 의 주요 타결 내용과 시사점 (*Kore-AB STA'sının Önemli İçerikleri ve Yansımaları*, Samsung Ekonomi Enstitüsü, Temmuz 2009).

외교부 홈페이지, 한-EU 전략적 동반자 관계(“Güney Kore-AB Stratejik Ortaklık İlişkileri”, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2019).

e-나라지표, 자동차산업동향(Kore İstatistik Kurumu E-Ülke Indexs, Otomotiv Sanayi Gidişat, <http://www.index.go.kr/potal/enaraIdx/idxField>).

한국무역협회 무역통계 (KITA (Korea International Trade Association), Dış Ticaret İstatistik, <http://stat.kita.net/>)

FTA 종합지원포털 한-EU FTA, 자동차업계 반발에도 의회 비준 예상(*Kore-AB STA, Otomotiv Sanayisi Derneğinin Karşı Çıkmasına Rağmen Meclisten Onay Alacak*, www.fta.go.kr, 18.06.2010).

한국국제경제법학회, “국제경제법의 새로운 쟁점과 한-EU FTA” 세미나
(*Uluslararası Ekonomi Hukukunun Yeni Konusu ve Kore-AB STA’sı*”
Semineri, Kore Uluslararası Ekonomi Hukuk Akademisi, 19.6. 2009).

경제위기 10 년: 평가와 과제 (*Ekonomik Kriz Sonrası 10 Yıl: Değerlendirme ve*
Görevler, KDI, Aralık 2007).

경제기획원, 경제기획원 30 년사 II (1981-1992): 자율 개방시대의 경제정책 (30
year History of Economic Planning Board II (1981-1992): Economic Policy
of Autonomic open Era, Economic Planning Board, 1994).

삼성경제연구소, 한국경제 20 년의재조명 – 1987 년 체제와 외환위기를
중심으로 (*1987 Yılı Sistemi ve Döviz Krizi Odaklı olarak Güney Kore*
Ekonomisinin 20 Yılıının Tekrar Aydınlatılması, Samsung Ekonomi Araştırma
Enstitüsü, Ekim 2006).

Güney Kore-AB STA’sının Detaylı Anlatımı, Güney Kore Dışişleri Bakanlığı Resmi
Web Sitesi, 외교부. 한-EU FTA 상세 설명자료 2012.

Kore-AB STA müzakere raporu, <http://www.fta.go.kr/eu/info/2/> FTA 포털, 한 EU
FTA 협상일지. Kasım 2009.

ÖZET

Güney Kore, küresel ve bölgesel siyasette giderek etkili bir aktör olmaya başlamıştır. Bunda 1997 yılındaki krizden sonra geliştirdiği dışa açılma stratejisi ve bu kapsamda imzaladığı STA'ların etkisi büyüktür. Bu STA'ların içerisinde özellikle AB ile imzalamış olduğu STA, hem Güney Kore ve AB'nin ticaret hacmi bakımından hem de STA'nın kapsamı bakımından önemli bir yer tutmaktadır.

Bu tez, Güney Kore-AB STA'sının önemini göz önünde bulundurarak, özellikle Güney Kore'nin yaşadığı iç ekonomik ve siyasi değişimlerle birlikte STA'nın öncesindeki süreçleri, tarafları STA imzalamaya iten sebepleri ve STA'nın sonuçlarını incelemektedir. Bunu yaparken de teorik çerçeve olarak Andrew Moravcsik'in Liberal Hükümetlerarasıcılık teorisinden faydalanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, Liberal Hükümetlerarasıcılığı Güney Kore-AB STA'sı üzerinde incelerken, söz konusu STA'yı ayrıntılı analiz etmesiyle diğer çalışmalar arasından öne çıkmaktadır.

ABSTRACT

South Korea is becoming an increasingly influential actor in global and regional politics. The strategy of opening up after the crisis in 1997 and signing FTAs in this context have a great impact on this. Among these FTAs, the FTA that it has signed with the EU has an importance both in terms of trade volume between South Korea and the EU and FTA's scope.

Considering the importance of South Korea-EU FTA, this thesis examines the internal economic and political changes experienced by South Korea, the processes that preceded the FTA, the reasons that led the parties to sign the FTA and the results of the FTA. Andrew Moravcsik's theory of liberal intergovernmentalism was used as a theoretical framework. Therefore, this study is distinguished among other studies by examining liberal intergovernmentalism on the South Korea-EU FTA and analyzing the FTA in detail.